श्रीदयाविमलजीग्रन्थमाला. (२५)

॥ पूर्वाचार्यकृत-सटीकश्रीगच्छाचारप्रकीर्णकसूत्रम् ॥

पन्यासश्रीसौभाग्यविमलजीसदुपदेशात् राजनगरवास्तव्यश्रेष्ठिवर्य श्रीभगुभाई-सुपुत्रजमनाभाईदत्तद्रव्यसाहाय्येन न्यायाम्भोनिधिश्रीमद्विजयानंदसूरीश्वरपुरन्दरशिष्यमहोपाध्यायश्रीमद्वीरविजयशिष्यरत्न-अनुयोगाचार्य-श्रीमद्दानविजयगणिभिः संशोधितम् ।

प्रकाशयित्री श्रीदयाविमलजीग्रन्थमाला ।

इदं पुस्तकं राजनगर (अमदावाद) मध्ये मनुलाल-मोहोलाल-कोठारी श्रीदयाविमलजीग्रन्थमालासेक्रेटरी इत्यनेन वीरशासनप्रीन्टींगप्रेसमध्ये शा० केशवलाल-दलसुखभाइ-द्वारा मुद्रयित्वा प्रकाशितम्

वीरसंवत् २४५० सन १९२४ विक्रमसंवत् १९८०

पुस्तकप्राप्तिस्थानम्—

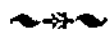
झवेरी चडुलाल मोहोलाल कोठारी

ऑ. सेक्रेटरी–श्रीदयाविमलजीजैनग्रन्थमाला

ठे विमलनो उपाश्रय, देवसानो पाडो–अमदावाद

॥ किञ्चिद्बीजकं लिख्यते ॥

॥ इति साध्व्यधिकारः तृतीयः समाप्तः॥

॥ इति श्रीगच्छाचारप्रकीर्णकटीकाबीजकं समाप्तम् ॥

॥ श्रीगच्छाचारप्रकीर्णकम् ॥

नमिऊण महावीरं, तियसिंदनमंसिअं महाभागं। गच्छायारं किंची, उद्धरिमो सुअसमुद्दाओ ॥ १ ॥
अत्थेगे गोअमा! पाणी, जे उम्मग्गपइट्ठिए। गच्छम्मि संवसित्ता णं, भमई भवपरंपरं ॥ २ ॥
जामद्ध जाम दिण पक्खं, मासं संवच्छरंपि वा। सम्मग्गपट्ठिए गच्छे, संवसमाणस्स गोअमा!॥ ३ ॥
लीलाअलसमाणस्स, निरुच्छाहस्स वीमणं। पक्खविक्खइ अन्नेसिं, महाणुभागाण साहुणं ॥ ४ ॥
उज्जमं सव्वथामेसु, घोरवीरतवाइअं। लज्जं संकं अइक्कम्म, तस्स वीरिअं समुच्छले ॥ ५ ॥

नत्वा महावीरं त्रिदशेन्द्रनमस्यितं महाभागम्। गच्छाचारं किञ्चिदुद्धरामः श्रुतसमुद्रात् ॥ १ ॥
सन्त्येके गौतम! प्राणिनः ये उन्मार्गप्रतिष्ठिते। गच्छे संवसित्वा भ्रमन्ति भवपरम्पराम् ॥ २ ॥ ३
यामार्द्धं यामं दिनं पक्षं, मासं संवत्सरमपि वा। सन्मार्गप्रस्थिते गच्छे, सवसमानस्य गौतम!॥ ३ ॥ ४
लीलालसायमानस्य, निरुत्साहस्य विमनस्कस्य। पश्यतः अन्येषां महानुभागानां साधूनाम् ॥ ४ ॥ ५
उद्यमं सर्वस्थामेसु, घोरवीरतपादिकं। लज्जां शङ्कामतिक्रम्य, तस्य वीर्य समुच्छलेत् ॥ ५ ॥ ६

वीरिएण तु जीवस्स, समुछसिएण गोअमा । जम्मतरकए पावे, पाणी मुहुत्तेण निदहे ॥ ६ ॥
तम्हा निउण निहालेउ, गछ सम्मग्गपट्ठिअ । वसिज्ज तत्थ आजम्म, गोअमा ! संजए मुणी ॥७॥
मेढी आलंबण खंभ, दिट्ठी जाण सुउत्तम । सूरी ज होइ गछस्स, तम्हा त तु परिक्खए ॥८॥
भयवं केहिं लिंगेहिं सूरिं उम्मग्गपट्ठिय । वियाणिज्जा छउमत्थे, मुणी त मे निसामय ॥९॥
सच्छंदयारिं दुस्सीलं, आरंभेसु पवत्तय । पीढयाइपडिबद्ध, आउकायविहिंसग ॥ १० ॥
मूलुत्तरगुणभट्ठ, सामायारीविराहय । अदिन्नालोयण निच्च, निच्च विगहपरायण ॥ ११ ॥

वीर्येण तु जीवस्य समुच्छलितेन गौतम ! । जन्मान्तरकृतानि पापानि प्राणी मुहूर्तेन निर्दहेत् ॥ ६ ॥७
तस्मान्निपुणं निभाल्य, गच्छं सन्मार्गप्रस्थितम् । वसेत्तत्र आजन्म गौतम ! संयतो मुनिः ॥ ७ ॥ ८
मेढिरालम्बनं स्तम्भो दृष्टिर्यानं सूत्तमम् । सूरिर्यस्माद्भवति गच्छस्य तस्मात्तं तु (एव) परीक्षेत ॥ ८ ॥
भगवन् ! कैर्लिङ्गैः सूरिमुन्मार्गप्रस्थितम् । विजानीयात् छद्मस्थः, मुने ! तन्मे निशामय ॥ ९ ॥
स्वच्छन्दचारिणं दुःशीलमारम्भेषु प्रवर्तकम् । पीठकादिप्रतिबद्धं, अप्कायविहिंसकम् ॥ १० ॥
मूलोत्तरगुणभ्रष्टं, सामाचारीविराधकम् । [illegible]
[illegible] ॥ ११ ॥

छत्तीसगुणसमन्नागएण तेणावि अवस्स कायव्वो। परसक्खिया विसोही, सुट्ठुवि ववहारकुसलेण ॥१२॥
जह सुकुसलो वि विज्जो, अन्नस्स कहेइ अत्तणो वाहिं। विज्जुवएसं सुच्चा, पच्छा सो कम्ममायरइ ॥१३॥
देसं खित्तं तु जाणित्ता, वत्थं पत्तं उवस्सयं। संगहे साहुवग्गं च, सुत्तत्थं च निहालई ॥ १४ ॥
संगहोवग्गहं विहिणा, न करेइ अ जो गणी। समणं समणिं तु दिक्खित्ता, सामायारिं न गाहए ॥१५॥
बालाणं जो उ सीसाणं, जीहाए उवलिंपए। न सम्ममग्गं गाहेइ सो सूरी जाण वेरिओ ॥१६॥
जीहाए विलिहंतो, न भद्दओ सारणा जहिं नत्थि। दंडेण वि ताडंतो, स भद्दओ सारणा जत्थ॥१७॥

षट्त्रिंशद्गुणसमन्वागतेन तेनापि अवश्यं कर्तव्या। परसाक्षिका विशोधिः सुष्ठ्वपि व्यवहारकुशलेन ॥ १२ ॥
यथा सुकुशलोऽपि वैद्योऽन्यस्य कथयति आत्मनो व्याधिम्। वैद्योपदेशं श्रुत्वा, पश्चात् स कर्म आचरति ॥ १३ ॥
देशं क्षेत्रं तु ज्ञात्वा वस्त्रं पात्रं उपाश्रयं। संगृह्णीत साधुवर्गं च, सूत्रार्थं च निभालयति ॥ १४ ॥
संग्रहोपग्रहं विधिना, न करोति च यो गणी। श्रमणं श्रमणीं तु दीक्षित्वा, सामाचारीं न ग्राहयेत् ॥ १५ ॥
बालानां यः पुनः शिष्याणां, जिह्वया उपलिम्पेत्। न सम्यग् मार्गं ग्राहयति, स सूरिर्ज्ञेयोहि वैरी ॥ १६ ॥
जिह्वया विलिहन् न भद्रकः सारणा यत्र नास्ति। दण्डेनापि ताडयन् स भद्रकः सारणा यत्र ॥ १७ ॥

सीसो वि वेरिओ सो उ, जो गुरु न विवोहए। पमायमइराघत्थ, सामायारीविराहय ॥ १८ ॥
तुम्हारिसा हि मुणिवर, पमायवसगा हवंति जइ पुरिसा। तेणन्नो को अम्हं, आलंबण हुज्ज संसारे॥१९॥
नाणम्मि दंसणम्मि य, चरणम्मि य तिसुवि समयसारेसु। चोएइ जो ठवेउं, गणमप्पाणं च सो अ गणी॥२०
पिंडं उवहिं सिज्जं, उग्गमउप्पायणेसणासुद्धं। चारित्तरक्खणट्ठा, सोहिंतो होइ सचरित्ती ॥२१॥
अपरिस्सावी सम्मं, समपासी चेव होइ कज्जेसु। सो रक्खइ चक्खुं पिव, सबालवुड्ढाउलं गच्छं ॥२२॥
सीयावेइ विहारं, सुहसीलगुणेहिं जो अबुद्धीओ । सो नवरि लिंगधारी, संजमजोएण निस्सारो॥२३॥

शिष्योऽपि वैरी स तु गुरु न विबोधयति । प्रमादमदिराग्रस्तं, सामाचारीविराधकम् ॥ १८ ॥
युष्मादृशा अपि मुनिवर! प्रमादवशगा भवन्ति यदि पुरुषाः। तेनान्यः कोऽस्माकमालम्बनं भविष्यति संसारे ॥१९॥
ज्ञाने दर्शने च चरणे च त्रिष्वपि समयसारेषु। नोदयति यः स्थापयितुं, गणमात्मानं च स च गणी ॥ २० ॥
पिण्डमुपधिं शय्यां, उद्गमोत्पादनैषणाशुद्धम्। चारित्ररक्षणार्थं, शोधयन् भवति सचारित्री ॥ २१ ॥
अपरिश्रावी सम्यक्, समदर्शी चैव भवति कार्येषु। स रक्षति चक्षुरिव, सबालवृद्धाकुलं गच्छम् ॥ २२ ॥
सीदयति विहारं सुखशीलगुणैर्योऽबुद्धिकः। स नवरि लिङ्गधारी संयमयोगेन निस्सारः ॥ २३ ॥

कुलगामनगररज्जं, पयहिय जो तेसु कुणइ हु ममत्तं। सो नवरि लिंगधारी, संजमजोएण निस्सारो ॥२४॥
विहिणा जो उ चोएइ, सुत्तं अत्थं च गाहइ। सो धन्नो सो अ पुन्नो अ, स बंधू मुक्खदायगो ॥ २५ ॥
स एव भव्वसत्ताणं, चक्खुभूए विआहिए। दंसेइ जो जिणुद्दिट्ठं, अणुट्ठाणं जहट्ठिअं ॥ २६ ॥
तित्थयरसमो सूरी, सम्मं जो जिणमयं पयासेइ। आणं अइक्कमंतो, सो कापुरिसो न सप्पुरिसो ॥२७॥
भट्ठायारो सूरी १, भट्ठायाराणुविक्खओ सूरी २। उम्मग्गठिओ सूरी ३, तिन्निवि मग्गं पणासंति॥२८॥
उम्मग्गठिए सम्मग्ग–नासए जो उ सेवए सूरी। निअमेणं सो गोअम! अप्पं पाडेइ संसारे ॥ २९ ॥

कुलग्रामनगरराज्यं प्रहाय यस्तेषु करोति हु ममत्वम्। स नवरि लिङ्गधारी, संयमयोगेन निस्सारः ॥ २४ ॥
विधिना यस्तु चोदयति, सूत्रमर्थं च ग्राहयति। स धन्यः स च पुण्य एव, स बन्धुर्मोक्षदायकः ॥ २५ ॥
स एव भव्यसत्वानां, चक्षुर्भूतो व्याहृतः दर्शयति यो जिनोद्दिष्ट–मनुष्ठानं यथास्थितम् ॥ २६ ॥
तीर्थंकरसमः सूरिः सम्यग् यो जिनमतं प्रकाशयति। आज्ञामतिक्रामन् स, कापुरुषः न सत्पुरुषः ॥ २७ ॥ १०२
भ्रष्टाचारः सूरिर्भ्रष्टाचारोपेक्षकः सूरिः। उन्मार्गस्थितः सूरिस्त्रयोऽपि मार्गं प्रणाशयन्ति ॥ २८ ॥ १०३
उन्मार्गस्थितान् सन्मार्गनाशकान् यस्तु सेवते सूरीन्। नियमेन स गौतम ! आत्मानं पातयति संसारे ॥ २९ ॥

उम्मग्गठिओ इक्को वि नासए भव्वसत्तसंघाए। तं मग्गमणुसरंतं, जह कुत्तारो नरो होइ ॥ ३० ॥
उम्मग्गमग्गसंपट्ठिआण, साहूण गोयमा! नूणं। संसारो अ अणंतो, होइ सम्मग्गनासीणं ॥ ३१ ॥
सुद्धं सुसाहुमग्गं, कहमाणो ठवइ तइयपक्खम्मि। अप्पाणं, इयरो पुण, गिहत्थधम्माओ चुक्क त्ति ॥३२॥
जइ न वि सक्कं काउं, सम्मं जिणभासिअं अणुट्ठाणं। तो सम्मं भासिज्जा, जह भणिअं खीणरागेहिं ॥३३॥
ओसन्नो वि विहारे, कम्मं सोहेइ सुलभबोही य। चरणकरणं विसुद्धं, उववूहिंतो परूविंतो ॥३४॥
सम्मग्गमग्गसंपट्ठिआण, साहूण कुणइ वच्छल्लं। ओसहभेसज्जेहि य, सयमन्नेणं तु कारेइ ॥ ३५ ॥

उन्मार्गस्थित एकोऽपि नाशयति भव्यसत्त्वसंघातान्। तन्मार्गमनुसरतः यथा कुतारो नरो भवति ॥ ३० ॥ १०४
सन्मार्गमार्गसम्प्रस्थितानां साधूनां गौतम! नूनम्। संसारश्चानन्तो भवति सन्मार्गनाशिनाम् ॥ ३१ ॥
शुद्धं सुसाधुमार्गं कथयन् स्थापयति तृतीयपक्षे। आत्मानमितरः पुनो गृहस्थधर्माद् भ्रष्ट इति ॥ ३२ ॥
यदि नापि शक्यं कर्तुं सम्यग् जिनभाषितमनुष्ठानम्। ततः सम्यग् भाषेत यथा भणितं क्षीणरागैः ॥ ३३ ॥
अवसन्नोऽपि विहारे, कर्म शोधयति सुलभबोधिश्च। चरणकरणं विशुद्धं, उपबृंहयन् प्ररूपयन् ॥ ३४ ॥
सन्मार्गमार्गसम्प्रस्थितानां, साधूनां करोति वात्सल्यम्। औषधभैषज्यैश्च स्वयमन्येन तु कारयति ॥ ३५ ॥

१—साधूण

नूए अत्थि नविस्संति, केइ तेलुक्कनमिअकमजुअला।

जेसिं परहिअकरणिक्क—बद्धलक्खाण वोलिही कालो ॥ ३६ ॥

तीआणागयकाले, केई होहिंति गोयमा सूरी। जेसिं नामग्गहणे वि, होइ नियमेण पच्छित्तं ॥३७॥

जओ, सयरी नवंति अणविक्खयाइ, जह भिच्चवाहणा लोए।

पमिपुच्छाहिं चोयण, तम्हा उ गुरू सया नयइ ॥ ३८ ॥

जो उ पमायदोसेणं, आलस्सेणं तहेव य। सोसवग्गं न चोएइ, तेण आणा विराहिया ॥ ३९ ॥

संखेवेणं मए सोम, वन्नियं गुरुलक्खणं। गच्छस्स लक्खणं धीर, संखेवेणं निसामय ॥ ४० ॥

भूताः सन्ति भविष्यन्ति, केचित् त्रैलोक्यनतक्रमयुगलाः। येषां परहितकरणैकबद्धलक्षाणां व्यतिचक्राम कालः॥३६॥१०६

अतीतानागतकाले, केचिद्भविष्यन्ति गौतम! सूरयः। येषां नामग्रहणेऽपि, भवति नियमेन प्रायश्चित्तम् ॥ ३७ ॥ १०७

यतः स्वेच्छाचारीणि भवन्ति, अनपेक्षया यथा भृत्यवाहनानि लोके। प्रतिपृच्छाभिश्चोदनाभिः, तस्मात्तु गुरुःसदा भजते

यस्तु प्रमाददोषेणालस्येन तथैव च। शिष्यवर्गं न प्रेरयति तेनाज्ञा विराधिता ॥ ३९ ॥

संक्षेपेण मया सौम्य! वर्णितं गुरुलक्षणम्। गच्छस्य लक्षणं धीर! संक्षेपेन निशामय ॥ ४० ॥

उम्मगठिओ इक्को वि नासए भवसत्तसंघाए। तं मग्गमणुसरंतं, जह कुत्तारो नरो होइ ॥ ३० ॥
उम्मग्गमग्गसंपट्ठिआण, साहूण गोअमा! नूण। संसारो अ अणंतो, होइ सम्मग्गनासीण ॥ ३१ ॥
सुद्धं सुसाहुमग्गं, कहमाणो ठवइ तइअपक्खम्मि। अप्पाणं, इयरो पुण, गिहत्थधम्माउ चुक्कत्ति॥३२॥
जइ न वि सक्कं काउं, सम्मं जिणभासिअं अणुट्ठाणं। तो सम्मं भासिज्जा, जह भणिअं खीणरागेहिं॥३३॥
ओसन्नो वि विहारे, कम्मं सोहेइ सुलभबोही य। चरणकरणं विसुद्धं, उववूहिंतो परूविंतो ॥३४॥
सम्मग्गमग्गसंपट्ठिआण, साहूण कुणइ वच्छल्लं। ओसहभेसज्जेहि य, सयमन्नेण तु कारेइ ॥ ३५ ॥

उन्मार्गस्थित एकोऽपि नाशयति भव्यसत्त्वसङ्घातान्। तन्मार्गमनुसरतः यथा कुत्तारो नरो भवति ॥ ३० ॥ १०४
सन्मार्गमार्गसम्प्रस्थितानां साधूनां गौतम! नूनम्। संसारश्चानन्तो भवति सन्मार्गनाशिनाम् ॥ ३१ ॥
शुद्धं सुसाधुमार्गं कथयन् स्थापयति तृतीयपक्षे। आत्मानमितरः पुनो गृहस्थधर्माद्भ्रष्ट इति ॥ ३२ ॥
यदि नापि शक्यं कर्तुं सम्यग् जिनभाषितमनुष्ठानम्। ततः सम्यग् भाषेत् यथा भणितं क्षीणरागैः ॥ ३३ ॥
अवसन्नोऽपि विहारे, कर्म शोधयति सुलभबोधिश्च। चरणकरणं विशुद्धं, उपबृंहयन् प्ररूपयन् ॥ ३४ ॥
सन्मार्गमार्गसम्प्रस्थितानां, साधूनां करोति वात्सल्यम्। औषधभैषज्यैश्च स्वयं अन्येन तु कारयति ॥ ३५ ॥

नूए अत्थि नविस्संति, केइ तेलुक्कनमिअकमजुअला ।

जेसिं परहिअकरणिक्क–बद्धलक्खाण वोलिही कालो ॥ ३६ ॥

तीआणागयकाले, केई होहिंति गोयमा सूरी । जेसिं नामग्गहणे वि, होइ नियमेण पच्छित्तं ॥३७॥

जओ, सयरी नवंति अणविक्खयाइ, जह निच्चवाहणा लोए ।

पमिपुच्छाहिं चोयण, तम्हा उ गुरू सया नयइ ॥ ३८ ॥

जो उ पमायदोसेणं, आलस्सेणं तहेव य । सीसवग्गं न चोएइ, तेण आणा विराहिया ॥ ३९ ॥

संखेवेणं मए सोम, वन्नियं गुरुलक्खणं । गच्छस्स लक्खणं धीर, संखेवेणं निसामय ॥ ४० ॥

भूताः सन्ति भविष्यन्ति, केचित् त्रैलोक्यनतक्रमयुगलाः।येषां परहितकरणैकबद्धलक्षाणां व्यतिचक्राम कालः॥३६॥१०६

अतीतानागतकाले, केचिद्भविष्यन्ति गौतम! सूरयः । येषां नामग्रहणेऽपि, भवति नियमेन प्रायश्चित्तम् ॥ ३७ ॥ १०७

यतः स्वेच्छाचारीणि भवन्ति, अनपेक्षया यथा भृत्यवाहनानि लोके। प्रतिपृच्छाभिश्चोदनाभिः,तस्मात्तु गुरुःसदा भजते

यस्तु प्रमाददोषेणालस्येन तथैव च । शिष्यवर्गं न प्रेरयति तेनाज्ञा विराधिता ॥ ३९ ॥

संक्षेपेण मया सौम्य ! वर्णितं गुरुलक्षणम् । गच्छस्य लक्षणं धीर ! संक्षेपेन निशामय ॥ ४० ॥

गीअत्थे जे सुसंविग्गे, अणालस्सी दढव्वए। अक्खलियचरित्ते सययं, रागद्दोसविवज्जिए ॥४१॥
निट्ठविअअट्ठमयठाणे, सोसिअकसाए जिइंदिए। विहरिज्जा तेण सद्धिं तु, छउमत्थेण वि केवली ॥४२॥
जे अणहीअपरमत्थे, गोअमा संजए भवे। तम्हा ते वि विवज्जिज्जा, दुग्गइपथदायगे ॥ ४३ ॥
गीअत्थस्स वयणेणं, विसं हालाहलं पिबे। निव्विकप्पो य भक्खिज्जा, तक्खणे जं समुद्दवे ॥४४॥
परमत्थओ विसं नो तं, अमयरसायणं खु तं। निव्विग्घं जं न तं मारे, मओ वि अमयस्समो ॥४५॥
अगीयत्थस्स वयणेणं, अमियं पि न घुंटए। जेण नो तं भवे अमयं, जं अगीयत्थदेसियं ॥४६॥

गीतार्थो यो सुसंविग्नः अनालस्यी दृढव्रतः। अस्खलितचारित्रः सततं, रागद्वेषविवर्जितः ॥ ४१ ॥
निष्ठापिताष्टमदस्थानः शोषितकषायो जितेन्द्रियः। विहरेत्तेन सार्धं तु छद्मस्थेनापि केवली ॥ ४२ ॥
येऽनधीतपरमार्था, गौतम! संयता भवन्ति। तस्मात्तानपि विवर्जयेत दुर्गतिपथदायकान् ॥ ४३ ॥
गीतार्थस्य वचनेन विषं हालाहलं पिबेत्। निर्विकल्पश्च भक्षयेत्, तत्क्षणे यत् समुद्रावयेत् ॥ ४४ ॥
परमार्थतो विषं न तदमृतरसायनं खलु तत्। निर्विघ्नं यन्न तत् मारयति मृतोऽपि अमृतसमः ॥ ४५ ॥
अगीतार्थस्य वचनेनामृतमपि न पिबेत् ...

परमत्थओ न तं अमयं, विसं हालाहलं खु तं । न तेण अजरामरो हुज्जा, तक्खणा निहणं वए ॥४७॥
अगीयत्थकुसीलेहिं, संगं तिविहेण वोसिरे । मुक्खमग्गस्सिमे विग्घे, पहंमी तेणगे जहा ॥ ४८ ॥
पज्जलियं हुयवहं दट्ठुं, निस्संको तत्थ पविसिउं । अत्ताणं निद्दहिज्जाहि, नो कुसीलस्स अल्लिए॥४९॥
पजलंति जत्थ धगधग–धगस्स गुरुणा वि चोइए सीसा। रागदोसेण वि अणु–सएण तं गोयम! न गच्छं
गच्छो महाणुभावो, तत्थ वसंताण निज्जरा विउला । सारणवारणचोअण–माईहिं न दोसपडिवत्ती
गुरुणो छंदणुवत्ती, सुविणीए जिअपरीसहे धीरे । नवि थद्धे नवि लुद्धे, नवि गारविए विगहसीले ॥

परमार्थतो न तदमृतं, विषं हालाहलं खलु तत् । न तेनाजरामरो भवेत्, तत्क्षणात् निधनं व्रजेत् ॥ ४७ ॥
अगीतार्थकुशीलैः सङ्गं त्रिविधेन व्युत्सृजेत् । मोक्षमार्गस्येमे विघ्नाः पथि स्तेना यथा ॥ ४८ ॥
प्रज्वलितं हुतवहं दृष्ट्वा, निःशङ्कं तत्र प्रविश्य । आत्मानं निर्दहेत् नैव कुशीलमालीयेत् ॥ ४९ ॥
प्रज्वलन्ति यत्र धगधगायमानं गुरुणापि नोदिते शिष्याः । रागद्वेषेणापि अनुशयेन स गौतम ! न गच्छः ॥५०॥ २२
गच्छो महानुभावस्तत्र वसतां निर्जरा विपुला । स्मारणावारणाचोदनादिभिर्न दोषप्रतिपत्तिः ॥ ५१ ॥ २३
गुरोश्छन्दानुवर्तिनः,सुविनीता जितपरीषहा धीराः। नापि स्तब्धा नापिलुब्धा,नापि गौरविला विकथाशीलाः॥५२॥२४

खंते दंते गुत्ते, मुत्ते वेरग्गमग्गमल्लीणे । दसविहसामायारी, आवस्सगसंजमुज्जुत्ते ॥ ५३ ॥
खरफरुसकक्कसाए, अणिट्ठदुट्ठाइ निट्ठुरगिराए । निब्भच्छणनिद्धाडण–माईहिं न जे पउस्सति ॥
जे अ न अकित्तिजणए, नाजसजणए नकज्जकारी अ । न पवयणुड्डाहकरे, कंठगयपाणसेसे वि ॥५५॥
गुरुणा कज्जमकज्जे खरकक्कसदुट्ठनिट्ठुरगिराए । भणिए तहत्ति सीसा भणंति तं गोयमा गच्छं ॥५६॥
दूरुज्झियपत्ताइसु ममत्तए निप्पिहे सरीरे वि । जायमजायाहारे बायालीसेसणाकुसले ॥ ५७ ॥ ३१
तं पि न रूवरसत्थं, न य वण्णत्थं न चेव दप्पत्थं । संजमभरवहणत्थं, अक्खोवंगं व वहणत्थं ॥ ५८ ॥

क्षान्ता दान्ता गुप्ता, मुक्ता वैराग्यमार्गमासीनाः । दशविधसामाचारी–आवश्यक–संयमोद्यताः ॥ ५३ ॥ २५
खरपरुषकर्कशया अनिष्टदुष्टया निष्ठुरगिरा । निर्भर्त्सननिर्घाटनादिभिः न ये प्रद्विषन्ति । ५४ ॥ २६
ये च नाकीर्तिजनका नायशोजनका नाकार्यकारिणश्च । न प्रवचनोड्डाहकराः कण्ठगतप्राणशेषेऽपि ॥ ५५ ॥ २७
गुरुणा कार्याकार्ये खरकर्कशदुष्टनिष्ठुरगिरा । भणिते तथेति शिष्याः, भणन्ति स गौतम ! गच्छः ॥ ५६ ॥ ३०
दूरोज्झितपात्रादिममत्वो निस्पृहः शरीरेऽपि । जाताजाताहारः द्विचत्वारिंशदेषणाकुशलः ॥ ५७ ॥
तमपि न रूपरसार्थं न च वर्णार्थं न चैव दर्पार्थम् । संयमभरवहनार्थम्, अक्षोपाङ्गमिव वहनार्थम् ॥ ५८ ॥ ३२

वेअ... वेयावच्चे २, इरिअट्ठाए य ३ संजमट्ठाए ४। तह पाणवत्तिआए ५, छट्ठं पुण धम्मचिंताए ॥५९॥

जत्थ य जिट्ठ कणिट्ठो, जाणिज्जइ जिट्ठवयणबहुमाणो ।
दिवसेण वि जो जिट्ठो, न य हीलिज्जइ स गोअमा गच्छो ॥ ६० ॥

जत्थ य अज्जाकप्पो,पाणच्चाए वि रोरदुब्भिक्खे । न य परिभुज्जइ सहसा, गोयम गच्छं तयं भणियं ६१

जत्थ य अज्जाहि समं थेरा वि न उल्लवंति गयदसणा । न य झायंति त्थीणं,अंगोवंगाइ तं गच्छं ॥६२॥

वज्जेह अप्पमत्ता,अज्जासंसग्गि अग्गिविससरिसी । अज्जाणुचरो साहू,लहइ अकित्तिं खु अचिरेण ॥६३

थेरस्स तवस्सिस्स व, बहुस्सुअस्स व पमाणभूयस्स । अज्जासंसग्गीए,जणजंपणयं हविज्जाहि ॥६४॥

वेदनावैयावृत्त्येर्यार्थं च संयमार्थम् । तथा प्राणप्रत्ययार्थं षष्ठं पुनो धर्मचिन्तार्थम् ॥ ५९ ॥ ३३
यत्र च ज्येष्ठः कनिष्ठो ज्ञायते ज्येष्ठवचनबहुमानः । दिवसेनापि यो ज्येष्ठो, न च हील्यते स गौतम ! गच्छः ॥ ४५
यत्र चार्याकल्पः प्राणत्यागेऽपि रौरदुर्भिक्षे । न च परिभुज्यते सहसा, गौतम ! गच्छः सको भणितः ॥ ६१॥ ४६
यत्र चार्याभिः समं, स्थविरा अपि नोल्लपन्ति गतदशनाः । न च ध्यायन्ति स्त्रीणा–मङ्गोपाङ्गानि स गच्छः॥६२॥४७
वर्जयताप्रमत्ता–आर्यासंसर्गीः अग्निविषसदृशीः । आर्यानुचरः साधु–र्लभतेऽकीर्तिं खु अचिरेण ॥ ६३ ॥
स्थविरस्य तपस्विनो वा, बहुश्रुतस्य वा प्रमाणभूतस्य । आर्यासंसर्ग्या जनवचनीयता भवेत् ॥ ६४ ॥

किं पुण तरुणो अबहुस्सुओ अ न य वि हु विगिट्ठतवचरणो। अज्जाससमीए, जणजपणय न पाविज्जा
जइवि सय थिरचित्तो, तहवि ससग्गिलद्धपसराए। अग्गिसमीवे व घय, विलिज्ज चित्त खु अज्जाए॥६६॥
सव्वत्थ इत्थिव॰॰मि, अप्पमत्तो सया अवीसत्थो। नित्थरइ बम्भचेर, तव्विवरीओ न नित्थरइ॥६७॥
सव्वत्थेसु विमुत्तो, साहू सव्वत्थ होइ अप्पवसो। सा होइ अणप्पवसो, अज्जाण अणुचरतो उ॥६८॥
खेलपडिअमप्पाण, न तरइ जह मच्छिआ विमोएउ। अज्जाणुचरो साहू, न तरइ अप्प विमोएउ॥६९॥
साहुस्स नत्थि लोए अज्जासरिसो हु बंधणे उवमा। धम्मेण सह ठवतो, न य सरिसो जाण असिलेसो॥७०॥

किं पुनस्तरुणोऽबहुश्रुतश्च न चापि हु विकृष्टतपश्चरणः। आर्यासंसर्गी जनवचनीयतां न प्राप्नुयात्॥ ६५॥
यद्यपि स्वय स्थिरचित्तस्तथापि संसर्गी लब्धप्रसरया। अग्निसमीपे इव घृत विलीयेत चित्त खु आर्यायाः॥ ६६॥
सर्वत्र स्त्रीवर्गे, अप्रमत्तः सदा अविश्वस्तः। निस्तरति ब्रह्मचर्य, तद्विपरीतो न निस्तरति॥ ६७॥
सर्वार्थेषु विमुक्तः साधुः सर्वत्रात्मवशो भवति। स भवत्यनात्मवशो आर्यायाः अनुचरन् तु॥ ६८॥
श्लेष्मपतितमात्मानं, न शक्नोति यथा मक्षिका विमोचयितुम्। आर्यानुचरन् साधुर्न शक्नोत्यात्मानं विमोचयितुम्॥६९॥
साधोर्नास्ति लोके, आर्यासदृशी हु बन्धने उपमा। धर्मेण सह स्थापयतो न च सदृशो जानीहि श्लेषः॥ ७०

वायामित्तेण वि जत्थ, भट्ठचरित्तस्स निग्गहं विहिणा। बहुलद्धिजुअस्सावी, कीरइ गुरुणा तयं गच्छं ७१
जत्थ य संनिहिउक्खड–आहडमाईण नामगहणे वि। पूईकम्मा भीता, आउत्ता कप्पतिप्पेसु ॥७२॥
मउए निहुअसहावे, हासदवविवज्जिए विगहमुक्के। असमंजसमकरंते, गोअरभूमट्ठ विहरंति ॥७३॥
मुणिणं नाणाभिग्गह-दुक्करपच्छित्तमणुचरंताण। जायइ चित्तचमक्कं, देविंदाणं पि तं गच्छं॥ ७४ ॥
पुढविदगअगणिमारुअ–वाउवणस्सइतसाण विविहाणं। मरणंते वि न पीडा, कीरइ मणसा तयं गच्छं
खज्जूरिपत्तमुंजेण, जो पमज्जे उवस्सयं। नो दया तस्स जीवेसु, सम्मं जाणाहि, गोअमा ! ॥ ७६ ॥

वाङ्मात्रेणापि यत्र, भ्रष्टचरितस्य निग्रहो विधिना। बहुलब्धियुतस्यापि, क्रियते गुरुणा सको गच्छः ॥ ७१ ॥ ५०
यत्र च सन्निध्युपस्कृत–आहृतादीनां नामग्रहणेऽपि। पूतिकर्मणःभीता आयुक्ताः कल्पत्रेपयोः ॥७२ ॥ ४८
मृदुका निभृतस्वभावा हास्यद्रवविवर्जिता विकथामुक्ताः। असमञ्जसमकुर्वन्तःगोचरभूम्यर्थं(गोचरभूम्यष्टकं)विहरन्ति॥५१
मुनीनां नानाभिग्रह–दुष्करप्रायश्चितमनुचरन्तानाम्। जायते चित्तचमत्कारो देवेन्द्राणामपि स गच्छः ॥ ७४ ॥ ५२
पृथिवीदकाग्निमारुत–वायु वनस्पतित्रसानां विविधानाम्। मरणान्तेऽपि न पीडा क्रियते मनसा सको गच्छः ॥ ७५
खर्जूरीपत्रेन मुंजेन य उपाश्रयं प्रमार्जयति। न दया तस्य जीवेषु, सम्यग् जानीहि गौतम ! ॥ ७६ ॥ ६०

जत्थ य बाहिरपाणिय–बिंदूमित्तंपि गिम्हमाईसु । तण्हासोसियपाणा, मरणे'वि मुणी न गिण्हंति ॥७७॥
इच्छिज्जइ जत्थ सया, बीयपएणावि फासुय उदयं । आगमविहिणा निउणं, गोयमं ! गच्छं तय भणिय
जत्थ य सूल विसूइय–अन्नयरे वा विचित्तमायंके । उप्पण्णे जलणुज्जालणाइ, कीरइ न मुणि तय गच्छ
बीयपएणं सारूविगाइसड्ढाइमाइएहिं च । कारिंती जयणाए, गोयम ! गच्छ तय भणियं ॥ ८० ॥
पुप्फाणं बीयाणं, तयमाईणं च विविहदव्वाण । संघट्टण परिआवण, जत्थ न कुज्जा तय गच्छ ॥८१॥
हास खेड्डा कंदप्प, नाहियवाय न कीरए जत्थ । धावणडेवणलंघण–ममकारावण्णउच्चरण ॥ ८२ ॥

यत्र च ग्रामपानीयबिन्दुमात्रमपि ग्रीष्मादिषु । तृष्णाशोषितप्राणा, मरणेऽपि मुनयो न गृह्णन्ति ॥ ७७ ॥ ११
इष्यते यत्र सदा द्वितीयपदेनापि प्रासुकमुदकम् । आगमविधिना निपुणं, गौतम! गच्छः स भणितः ॥ ७८ ॥ १२
यत्र च शूले विसूचिकायां अन्यतरस्मिन् वा विचित्रातङ्के । उत्पन्ने ज्वलनोज्ज्वालनादि, क्रियते न मुने! स गच्छः ॥७९॥
द्वितीयपदेन सारूपिकादि–श्राद्धादिभिः च कारयन्ति यतनया, गौतम ! गच्छः स भणितः ॥ ८० ॥
पुष्पाणां बीजानां, त्वगादीनां च विविधद्रव्याणाम् । सङ्घट्टन परितापने, यत्र न कुर्यात् स गच्छः ॥ ८१ ॥
हास्यं खेला कन्दर्पो नास्तिकवादो न क्रियते यत्र । धावनं डेपन लङ्घने-ममकारः अवर्णोच्चारणम् ॥ ८२ ॥ १४

जत्थित्थीकरफरिसं, अंतरियं कारणे वि उप्पन्ने। दिट्ठीविसदित्तग्गी विसं व वज्जिज्जए गच्छे ॥८३॥
बालाए वुड्ढाए, नत्तुअ-दुहियाइ अहव भइणीए। न य कीरइ तणुफरिसं, गोयम! गच्छं तयं भणियं ८४
जत्थित्थीकरफरिसं, लिंगी अरिहो वि सयमवि करिज्जा। तं निच्छयओ गोयम! जाणिज्जा मूलगुणभट्ठं
कीरइ बीअपएणं, सुत्तमभणिअं न जत्थ विहिणा उ। उप्पन्ने पुण कज्जे, दिक्खाआयंकमाईए ॥८६॥
मूलगुणेहि विमुक्कं, बहुगुणकलियं पि लद्धिसंपन्नं। उत्तमकुले वि जायं, निद्धाडिज्जइ तयं गच्छं ॥८७॥
जत्थ हिरण्णसुवण्णे धणधन्ने कंसतंबफलिहाणं। सयणाण आसणाण य, झुसिराणं चेव परिभोगो ॥८८॥

यत्र स्त्रीकरस्पर्शं अन्तरितं कारणेऽपि उत्पन्ने दृष्टिविषदीप्ताग्निविषमिव वर्जयेत् गच्छे ॥ ८३ ॥ ६५
बालाया वृद्धाया नप्तृकाया दुहिताया अथवा भगिन्याः। न च क्रियते तनुस्पर्शः, गौतम! गच्छः सको भणितः
यत्र स्त्रीकरस्पर्शं लिङ्गी अर्होऽपि स्वयमपि (स्वयमेव) कुर्यात्। तं निश्चयतो गौतम! जानीयात् मूलगुणभ्रष्टम् ।८५।
क्रियते द्वितीयपदेन सूत्राभणितं न यत्र विधिना तु। उत्पन्ने पुनः कार्ये दीक्षान्तकादिके ॥ ८६ ॥
मूलगुणैर्विमुक्तो, बहुगुणकलितोऽपि लब्धिसम्पन्नः। उच्चमकुलेऽपि जातो, निर्घाट्यते स गच्छः ॥ ८७ ॥ ६७
यत्र हिरण्यसुवर्णयो-र्धनधान्ययोः कांस्यताम्रस्फाटिकानाम्। शयनानामासनानाञ्च, शुषिराणां चैव परिभोगः ॥८८॥

जत्थ य वारडियाणं, तत्तडियाणं च तह य परिभोगो। मुत्तु सुक्किलवत्थं, का मेरा तत्थ गच्छम्मि ॥ ८९ ॥
जत्थ हिरण्णसुवण्णं,हत्थेण पराणगं पि नो छिप्पे। कारणसमप्पियं पि हु निमिसखणद्धं पि तं गच्छं ॥९०॥
जत्थ य अज्जालद्धं,पडिगहमाईवि विविहमुवगरणं। परिभुज्जइ साहूहिं, तं गोयम! केरिसं गच्छं ॥९१॥
अइदुल्लहभेसज्जं, बलबुद्धिविवद्धणं पि पुट्ठिकरं। अज्जालद्धं भुज्जइ, का मेरा तत्थ गच्छम्मि ॥ ९२ ॥
एगो एगित्थिए सद्धिं, जत्थ चिट्ठिज्ज गोयमा!। संजइए विसेसेण,निम्मेरं तं तु भासिमो ॥ ९३ ॥
दढचारित्तं मुत्तं, आइज्जं मयहरं च गुणरासिं। इक्को अज्जावेई, तमणायारं न तं गच्छं ॥ ९४ ॥

यत्र च रक्तवस्त्राणां, नीलपीतादिरञ्जितवस्त्राणाञ्च तथा च परिभोगः। मुक्त्वा शुक्लं वस्त्रं, का मर्यादा तत्र गच्छे? ॥८९॥
यत्र हिरण्यसुवर्णे हस्तेन परकीयेऽपि न स्पृशेत्। कारणसमर्पितेऽपि तु निमेषक्षणार्धं स गच्छः ॥ ९० ॥६९
यत्र चार्यालब्धं, पतद्ग्रहाद्यपि विविधमुपकरणम्। परिभुज्यते साधुभिः स गौतम! कीदृशो गच्छः? ॥ ९१ ॥ ८३
अतिदुर्लभभैषज्यं, बलबुद्धिविवर्धनमपि पुष्टिकरम्। आर्यालब्धं भुज्यते, का मेरा तत्र गच्छे? ॥ ९२ ॥८४
एक एकाकिन्या सार्धं यत्र तिष्ठेद् गौतम!। संयत्या विशेषेण, निर्मेरं तं तु भाषामहे ॥ ९३ ॥
दृढचारित्रां मुक्तां आदेयां महत्तरां च गुणराशिम्। एकाकी अध्यापयति, सोऽनाचारः न स गच्छः ॥ ९४ ॥ ८६

घणगज्जियहयकुहय–विज्जूदुग्गिज्जगूढहिययाओ । अज्जा अवारियाओ, इत्थीरज्जं न तं गच्छं ए५

जत्थ समुद्देसकाले, साहूणं मंडलीइ अज्जाओ। गोअम! ठवंति पाए, इत्थीरज्जं न तं गच्छं ॥ ए६ ॥

जत्थ मुणीण कसाया, जगडिज्जंता वि परकसाएहिं । नेच्छंति समुट्ठेउं, सुनिविट्ठो पंगुलो चेव ॥ए७॥

धम्मंतरायभीए, भीए संसारगब्भवसहीणं। न उदीरंति कसाए, मुणी मुणीणं तयं गच्छं ॥ए८॥

कारणमकारणेणं,अह कह वि मुणीण उट्ठहि कसाए। उदए वि जत्थ रुंभहि, खामिज्जहि जत्थ तं गच्छं

सीलतवदाणभावण-चउविह धम्मंतरायभयभीए। जत्थ बहू गीअत्थे, गोअम ! गच्छं तयं भणिअं १००

घनगर्जितहयकुहकविद्युद्दुर्ग्राह्यगूढहृदयाः। आर्या अनिवारिता स्त्रीराज्यं न स गच्छः ॥ ९५ ॥ ८७

यत्र समुद्देशकाले साधूनां मण्डल्यां आर्याः । गौतम ! स्थापयन्ति पादौ स्त्रीराज्यं न स गच्छः ॥ ९६ ॥ ७८

यत्र मुनीनां कषायाः झगडिज्जंता अपि परकषायैः । नेच्छन्ति समुत्थातुं सुनिविष्टः पंगुलः चैव ॥ ९७ ॥ ९६

धर्मान्तरायभीताः भीताः संसारगर्भवसतिभ्यः । नोदीरयन्ति कषायान् मुनयः मुनीनां सको गच्छः ॥ ९८ ॥९७

कारणेन अकारणेनाथ कथमपि मुनीनां उत्तिष्ठन्ति कषायाः । उदयेऽपि यत्र रुन्धन्ति क्षमयन्ति यत्र स गच्छः ॥९९॥

शीलतपोदानभावनाचतुर्विधधर्मान्तरायभयभीताः । यत्र बहवो गीतार्थी गौतम ! गच्छः सको भणितः ॥ १०० ॥९८

जत्थ य गोयम पंचण्ह,कह वि सूणाण इक्कमवि हुज्जा। तं गच्छं तिविहेण,वोसिरिअ वइज्ज अन्नत्थ१०१
सूणारंभपवत्तं, गच्छं वेसुज्जलं न सेविज्जा। जं चारित्तगुणेहिं, तु उज्जलं तं तु सेविज्जा-॥१०२॥
जत्थ य मुणिणो कयविक्कयाइ कुव्वंति संजमुब्भट्ठा। तं गच्छं गुणसायर! विसं व दूरं परिहरिज्जा॥१०३॥
आरंभेसु पसत्ता, सिद्धंतपरम्मुहा विसयगिद्धा। मुत्तुं मुणिणो गोयम! वसिज्ज मज्झे सुविहियाणं॥१०४॥
तम्हा सम्मं निहालेउं, गच्छं सम्मग्गपट्ठियं। वसिज्ज पक्ख मास वा, जावज्जीवं तु गोयमा॥१०५॥
खुड्डो वा अहवा सेहो, जत्थ रक्खे उवस्सयं। तरुणो वा जत्थ एगागी, का मेरा तत्थ भासिमो॥१०६॥

यत्र च गौतम! पञ्चानां, कथमपि सूनानामेकापि भवेत्। तं गच्छं त्रिविधेन, व्युत्सृज्य व्रजेदन्यत्र॥ १०१॥
सूनारम्भप्रवृत्तं, गच्छं वेषोज्ज्वलं न सेवेत। यच्चारित्रगुणैरुज्ज्वलं तं तु सेवेत॥ १०२॥
यत्र च मुनयः क्रयविक्रयादि कुर्वन्ति संयमभ्रष्टाः। तं गच्छं गुणसागर! विषमिव दूरतः परिहरेत्॥ १०३॥
आरम्भेषु प्रसक्ताः सिद्धान्तपराङ्मुखा विषयगृद्धाः। मुक्त्वा मुनीन् गौतम! वसेत् मध्ये सुविहितानाम्॥ १०४॥
तस्मात्सम्यग् निभाल्य, गच्छं सन्मार्गप्रस्थितम्। वसेत पक्षं मासं वा, यावज्जीवं तु गौतम!॥ १०५॥
क्षुल्लको वाथवा शैक्षो यत्र रक्षेद् उपाश्रयम्। तरुणो वा यत्र एकाकी का मर्यादा तत्र भाषामहे?॥ १०६॥

जत्थ य एगा खुड्डी, एगा तरुणी उ रक्खए वसहिं। गोयम! तत्थ विहारे, का सुद्धी बंभचेरस्स॥१०७॥
जत्थ य उवस्सयाओ, बाहिं गच्छे दुहत्थमित्तंपि। एगा रत्तिं समणी, का मेरा तत्थ गच्छस्स ॥१०८॥
जत्थ य एगा समणी,एगो समणो य जंपए सोम!। निअबंधुणा वि सद्धिं, तं गच्छं गच्छगुणहीणं ॥१०९॥
जत्थ जयारमयारं समणी जंपइ गिहत्थपच्चक्खं। पच्चक्खं संसारे, अज्जा पक्खिवइ अप्पाणं ॥११०॥
जत्थ य गिहत्थभासाहिं,भासए अज्जिआ सुरुट्ठा वि। तं गच्छं गुणसायर! समणगुण विवज्जिअं जाण॥१११॥
गणि गोअम! जा उचिअं, सेअवत्थं विवज्जिउं। सेवए चित्तरूवाणि, न सा अज्जा विआहिया॥११२॥

यत्र चैकाकिनी क्षुल्लिका एकाकिनी तरुणी तु रक्षति वसतिं। गौतम! तत्र विहारे, का शुद्धिः ब्रह्मचर्यस्स? ॥१०७॥
यत्र चोपाश्रयात् बहिर्गच्छेद् द्विहस्तमात्रामपि। एकाकिनी रात्रौ श्रमणी, का मर्यादा तत्र गच्छस्य ॥ १०८ ॥
यत्र च एकाकिनी श्रमणी एकाकी साधुश्च जल्पते सौम्य!। निजबन्धुनापि सार्धं, तं गच्छं गच्छगुणहीनम् ॥१०९॥
यत्र जकारमकारं, श्रमणी जल्पति गृहस्थमत्यक्षम्। प्रत्यक्षं संसारे, आर्या प्रक्षिपति आत्मानम् ॥ ११० ॥
यत्र च गृहस्थभाषाभिः भाषते आर्या सुरुष्टाऽपि। तं गच्छं गुणसागर! श्रमणगुणविवर्जितं जानीहि ॥ १११ ॥
गणिन् गौतम! या उचितं श्वेतवस्त्रं विवर्ज्य। सेवते चित्ररूपाणि, न सा आर्या व्याहृता ॥ ११२ ॥

सीवण तुन्नण भरण, गिहत्थाणं तु जा करे। तिल्लउव्वट्टणं वा वि, अप्पणो अपरस्स य ॥११३॥
गच्छइ सविलासगई, सयणीअं तूलिअं सविब्बोअं। उव्वट्टेइ सरीरं, सिणाणमाईणि जा कुणइ ॥११४॥
गेहेसु गिहत्थाणं, गंतूण कहा कहेइ काहीआ। तरुणाइ अहिवडंते, अणुजाणे साइ पडिणीआ ॥११५॥
वुड्ढाण तरुणाण, रत्तिं अज्जा कहेइ जा धम्मं। सा गणिणी गुणसायर! पडिणीआ होइ गच्छस्स ॥११६॥
जत्थ य समणीण-मसंखडाइं गच्छंमि नेव जायंति। तं गच्छं गच्छवरं, गिहत्थभासा उ नो जत्थ ॥११७॥
जो जत्तो वा जाओ, नालोअइ दिवसपक्खिअं वा वि। सच्छंदा समणीओ, मयहरिआए न ठायंति ॥११८॥

सीवनं, तुन्ननं भरणं गृहस्थानां तु या करोति। तैलोद्वर्तनं वापि, आत्मनोऽपरस्य च ॥ ११३ ॥
गच्छति सविलासगतिः शयनीयं तूलिकां च सविब्बोकम्। उद्वर्तयति शरीरं स्नानादीनि या करोति ॥ ११४ ॥
गेहेषु गृहस्थानां गत्वा कथा कथयति काथिका। तरुणादीन् अभिपततः अनुजानाति सा प्रत्यनीका ॥ ११५ ॥
वृद्धानां तरुणानां रात्रौ आर्या कथयति या धर्मं। सा गणिनी गुणसागर! प्रत्यनीका भवति गच्छस्य ॥ ११६ ॥
यत्र च श्रमणीनां असंखडानि गच्छे नैव जायन्ते। स गच्छः गच्छवरः गृहस्थभाषाः तु न यत्र ॥ ११७ ॥
यो यावान् वा जातः नालोचयन्ति दैवसिकं पाक्षिकं वापि। स्वेच्छाचारिण्यः श्रमण्यः महत्तरिकाया न तिष्ठन्ति ॥ ११८ ॥

विंटलिआणि पउजंति, गिलाणसेहीण नेव तप्पति । अणगाढे आगाढं, करंति आगाढि अणगाढं ११९
अजयणाए पकुव्वंति, पाहुणगाण अवच्छला । चित्तलयाणि अ सेवंते, चित्ता रयहरणे तहा ॥ १२० ॥
गइविब्भमाइएहिं, आगारविगार तह पगासंति । जह वुड्ढगाण मोहो, समुईरइ किं तु तरुणाणं ॥१२१॥
बहुसो उच्छोलिंती, मुहनयणे हत्थपायकक्खाओ । गिण्हेइ रागमंडल, सोइंदिअ तहय कव्वट्ठे ॥१२२॥
जत्थ य थेरी तरुणी, थेरी तरुणी अ अंतरे सुअइ । गोअम ! तं गच्छवरं, वरनाणचरित्तआहारं ॥१२३॥
धोयंति कंठिआओ पोअंती तह य दिंति पोत्ताणि । गिहिकज्जचिंतगाओ, नहु अज्जा गोअमा ! ताओ १२४

विटलिकानि प्रयुञ्जन्ते ग्लानशैक्ष्यान् नैव तर्पयन्ति । अनागाढे आगाढं कुर्वन्ति आगाढे अनागाढम् ॥ ११९ ॥
अयतनया प्रकुर्वन्ति प्राघूर्णिकानां अवत्सला । चित्तलानि च सेवन्ते, चित्राणि रजोहरणानि तथा ॥ १२० ॥
गतिविभ्रमादिभिः आकारविकारं तथा प्रकाशयन्ति । यथा वृद्धानां मोहो समुदीर्यते किं पुनः तरुणानाम् ? ॥१२१॥
बहुशो उच्छोलयन्ति मुखनयनानि हस्तपादकक्षाः । गृह्णन्ति रागमंडलं श्रवणेन्द्रियं तथैव कल्पस्थाः ॥ १२२ ॥
यत्र च स्थविरा तरुणी, स्थविरा तरुणी च अन्तरिताः स्वपन्ति गौतम ! तं गच्छवरं वरज्ञानचारित्राधारम् ॥ १२३ ॥
धोवन्ति कण्ठिका प्रोतयन्ति तथा च ददति वस्त्राणि । गृहिकार्यचिन्तिकाः न हु आर्या गौतम ! ताः ॥ १२४ ॥

खरघोराइट्ठाणे, भयंति ते वावि तत्थ वज्जंति। वेसत्थीसंसग्गी, उवस्सयाओ समीवंमि ॥ १२५ ॥
सज्झायमुक्कजोगा, धम्मकहाविगहपेसण गिहीणं। गिहिनिस्सिज्जं वाहिंति, संथवं तह करंतीओ ॥१२६ ॥
समा सीसपडिच्छीण, चोअणासु अणालसा। गणिणी गुणसंपन्ना, पसत्थपुरिसाणुगा ॥ १२७ ॥
संविग्गा भीयपरिसा य, उग्गदंडा य कारणे। सज्झायज्झाणजुत्ता य, संगहे अ विसारया ॥ १२८ ॥
जत्थुत्तरपडिउत्तर, वडिआ अज्जाउ साहुणा सद्धिं। पलवंति सुरुट्ठावी, गोअम! किं तेण गच्छेण ॥१२९॥
जत्थ य गच्छे गोयम! उप्पन्ने कारणंमि अज्जाओ। गणिणीपिट्ठिठिआओ, भासंती मउअसद्देण ॥१३०॥

खरघोरादिस्थाने भ्रमन्ति ते वापि तत्र भ्रमन्ति। वेश्यास्त्रीसंसर्गिः उपाश्रयः समीपे ॥ १२५ ॥
स्वाध्यायमुक्तयोगाः धर्मकथाविकथाप्रेषणगृहिणाम्। गृहिनिषद्यां वाहयन्ते संस्तवं कुर्वन्त्यः ॥ १२६ ॥
समा शिष्यप्रातीच्छिकानां चोदनासु अनलसा। गणिनी गुणसम्पन्ना प्रशस्तपुरुषानुगता ॥ १२७ ॥
संविग्ना भीतपर्षद् च उग्रदण्डा च कारणे। स्वाध्यायध्यानयुक्ता संग्रहे च विशारदा ॥ १२८ ॥
यत्र उत्तरं प्रत्युत्तरं वृद्धा आर्याः साधुना सार्धम्। प्रलपन्ति सरोषाऽपि गौतम! किं तेन गच्छेन? ॥ १२९ ॥ १३०
यत्र च गच्छे गौतम! उत्पन्ने कारणे आर्याः। गणिनीपृष्ठिस्थिता भाषन्ते मृदुकशब्देन ॥ १३० ॥

माउए दुहिआए,सुण्हाए अहव भइणिमाईणं। जत्थ न अज्जा अक्खाइ, गुत्तिविभेयं तयं गच्छं ॥१३१॥
दंसणियारं कुणई, चरित्तनासं जणेइ मिच्छत्तं। दुण्ह वि वग्गाणऽज्जा, विहारभेयं करेमाणी ॥ १३२ ॥
तम्मूलं संसारं,जणेइ अज्जा वि गोयमा! नूणं। तम्हा धम्मुवएसं, मुत्तुं अन्नं न भासिज्जा ॥ १३३॥
मासे मासे उ जा अज्जा, एगसित्थेण पारए। कलहे गिहत्थभासाहिं, सव्वं तीइ निरत्थयं ॥१३४॥
महानिसीहकप्पाओ, ववहाराउ तहेव य। साहु साहुणिअट्ठाए, गच्छायारं समुद्धिओ ॥ १३५ ॥
पढंतु साहुणा एयं, असज्झायं विवज्जिउं। उत्तमं सुअनिस्संदं, गच्छायारं सुउत्तमं ॥ १३६ ॥

मातुः दुहितुः स्नुषायाः अथवा भगिन्यादीनां। यत्र न आर्या आख्याति गुप्तिविभेदं सको गच्छः ॥ १३१ ॥
दर्शनातिचारं करोति चारित्रनाशं जनयति मिथ्यात्वं। द्वयोरपि वर्गयोः आर्याः विहारभेदं कुर्वाणाः ॥ १३२ ॥
तन्मूलं संसारं जनयति आर्यापि गौतम! नूणं। तस्मात् धर्मोपदेशं मुक्त्वा अन्यत् न भाषते ॥ १३३ ॥
मासे मासे तु या आर्या एकसिक्थेन पारयेत्। कलहे गृहस्थभाषाभिः सर्वं तस्याः निरर्थकम् ॥ १३४ ॥
महानिशीथकल्पात् व्यवहारात् तथैव च। साधुसाध्वीनामर्थाय गच्छाचारः समुद्धृतः ॥ १३५ ॥
पठन्तु साधवः एतद् अस्वाध्यायिकं विवर्ज्य। उत्तमं श्रुतनिस्यन्दं गच्छाचारं सूत्तमम् ॥ १३६ ॥

गच्छायारं सुणित्ताणं, पढित्ता भिक्खुभिक्खुणी।कुणंतु जं जहा भणियं, इच्छंता हियमप्पणो ॥१३७॥

गच्छाचारं श्रुत्वा पठित्वा भिक्षवः भिक्षुण्यः। कुर्वन्तु यथा भणितं इच्छन्तः हितमात्मनः ॥ १३७॥

॥ इति श्रीगच्छाचारप्रकीर्णक समाप्तम् ॥

॥ અર્હમ્ ॥

શ્રી

ગચ્છાચાર પ્રકીર્ણકનો

ગુજરાતી અનુવાદ.

૧. દેવેન્દ્રોએ નમસ્કાર કરેલ, મહા ઐશ્વર્યશાળી, શ્રીમન્મહાવીરદેવને નમસ્કાર કરીને, શ્રુતરૂપ સમુદ્રમાંથી સુવિહિત મુનિજનના સમુદાયે આચરેલ ગચ્છાચાર સંક્ષેપથી ઉદ્ધરીને હું કહીશ.

ચક્ષુવિના જેમ મુખની શોભા નિરર્થક છે, તેમ ઉન્માર્ગગામી ગચ્છનો સંગ તજ્યા વિના સન્માર્ગગામી ગચ્છમાં રહેવું નિરર્થક છે. માટે પ્રથમ ઉન્માર્ગગામી ગચ્છમાં રહેવાના ગેરફાયદા બતાવે છે.

૨. ગૌતમ ! આ જગતમાં કેટલાએક એવા પણ જીવો છે કે જે, એ ઉન્માર્ગગામી ગચ્છમાં રહીને અથવા તેનો સહવાસ કરીને ભવપરંપરામાં ભમે છે. કારણકે અસત્પુરૂષોનો સંગ શીલવંત-સજ્જનને પણ અધઃપાતનો હેતુ છે.

સન્માર્ગગામી ગચ્છમાં રહેવાથી થતા ફાયદા.

૩--૫. ગૌતમ ! અર્ધ પ્રહર-એક પ્રહર-દિવસ-પક્ષ-એક માસ-અથવા એક વર્ષપર્યન્ત પણ સન્માર્ગગામી

ગચ્છમા રહેનાર આળસુ-નિરુત્સાહી અને વિમનસ્ક મુનિ પણ, બીજા મહાપ્રભાવવાળા સાધુઓને સર્વ ક્રિયાઓમા અલ્પ સત્ત્વવાળા જીવોથી ન થઈ શકે એવા તપાદિરૂપ ઉદ્યમ કરતા જોઇને, લજ્જા અને શકા તજી દઇ ધર્માનુષ્ઠાન કરવામા ઉત્સાહ ધરે છે

૬-૭ વળી આતમા વીર્યોત્સાહવડે જ જીવે જન્માન્તરમા કરેલા પાપો મુહૂર્તમાત્રમા બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે, માટે સારી રીતે પરીક્ષા કરીને જે ગચ્છ સન્માર્ગ પ્રતિષ્ઠિત હોય તેની અદર જીવનપર્યન્ત વસવુ કેમકે જે સયત-સત્ક્રિયાવાન્ હોય તેજ મુનિ છે.

૮ ગચ્છની અદર ઘણા સાધુ અને સાધ્વીઓ હોય છે, તેથી તે બધાની પરીક્ષા કરી શકાય નહિ આચાર્યની પરીક્ષા કરી હોય, તો પ્રાયઃ ગચ્છની પણ પરીક્ષા થઈ જાય, માટે પ્રથમ આચાર્યની પરીક્ષા કરવી

આચાર્ય મહારાજ ગચ્છને માટે મેથી, આલબન, સ્તભ, દ્રષ્ટિ, ઉત્તમ યાન સમાન છે એટલે કે મેથી-(જે બધથી પશુઓ મર્યાદાએ વર્તે તે) મા બધાએલ પશુઓ જેમ મર્યાદામા વર્તે છે, તેમ ગચ્છ પણ આચાર્યના બધનથી મર્યાદાએ પ્રવર્તે છે ખાડા આદિમા પડતા જેમ હસ્તાદિકનુ આલબન ધારી રાખે છે, તેમ સસારરૂપ ગર્તમા પડતા ગચ્છને આચાર્ય ધારી રાખે છે જેમ સ્તભ પ્રાસાદનો આધાર છે, તેમ આચાર્ય પણ ગચ્છરૂપ પ્રાસાદનો આધાર છે જેમ દ્રષ્ટિ શુભાશુભ વસ્તુ જીવને બતાવનાર છે, તેમ આચાર્ય પણ ગચ્છને ભાવિ શુભાશુભ બતાવનાર છે જેમ છિદ્રવિનાનુ ઉત્તમ યાન (વહાણ) જીવોને સમુદ્રતીરે પહોચાડે છે, તેમ

આચાર્ય પણ ગચ્છને સંસારના તીરે પહોંચાડે છે. માટે ગચ્છની પરીક્ષા કરવા ઇચ્છનારાએ પ્રથમ આચાર્યનીજ પરીક્ષા કરવી. એ માટે પ્રશ્ન કરે છે કે-

૯. હે ભગવન્ ! છદ્મસ્થમુનિ કયા ચિન્હોથી ઉન્માર્ગગામી આચાર્યને જાણી શકે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં શ્રીગુરૂ કહે છે કે હે મુનિ ! તે ચિન્હો હું કહું છું તે સાંભળ.

૧૦-૧૧. પોતાની મરજી મુજબ વર્તનાર, દુષ્ટ આચારવાન્, આરંભમાં પ્રવર્તાવનાર, પીઠ ફલક આદિમાં પ્રતિબદ્ધ, અપ્કાયની હિંસા કરનાર, મૂળ અને ઉત્તર ગુણથી ભ્રષ્ટ થએલ, સામાચારીનો વિરાધક, હમ્મેશાં ગુરૂ આગળ આલોચના નહિ કરનાર, અને રાજકથા આદિ વિકથાઓમાં નિત્ય તત્પર હોય તે આચાર્ય અધમ જાણવા.

૧૨. છત્રીસ ગુણયુકત અને અતિશય વ્યવહાર[2]કુશળ એવા પણ આચાર્યે બીજાની સાક્ષીએ આલોચનારૂપ વિશુદ્ધિ કરવી, ૧૨

૧૩. જેમ અતિશય કુશળ એવો પણ વૈદ્ય પોતાની વ્યાધિ બીજા વૈદ્યને જણાવે છે, અને તે વૈદ્યે કહેલું સાંભળીને પછી તે વ્યાધિના પ્રતિકારરૂપ કર્મ આચરે છે, તેમ આલોચક સૂરિ પણ અન્ય પાસે પોતાનું પાપ પ્રગટ કરે છે અને તેમણે આપેલું તપ વિધિપૂર્વક અંગીકાર કરે છે. ૧૩

૧૪. દેશ-ક્ષેત્ર-દ્રવ્ય-કાળ અને ભાવ જાણીને વસ્ત્ર, પાત્ર, ઉપાશ્રય તથા સાધુ સાધ્વીના સમૂહને સંગ્રહ કરે, અને સૂત્રાર્થનું ચિંતવન કરે, તે સારા આચાર્ય જાણવા. ૧૪

૧૫-૧૬. જે આચાર્ય આગમોક્ત વિધિપૂર્વક શિષ્યનો સંગ્રહ અને તેમને માટે શ્રુતદાન આદિ ઉપગ્રહ ન કરે–ન કરાવે, સાધુ તથા સાધ્વીને દિક્ષા આપીને સામાચારી ન શીખવે, અને જે બાળશિષ્યોને ગાય જેમ વાછરડાને ચુબે છે તેમ ચુબન કરે, તેમજ સન્માર્ગ ગ્રહણ ન કરાવે, તે આચાર્ય શિષ્યોનો શત્રુ જાણવો. ૧૫-૧૬

૧૭. જે આચાર્ય શિષ્યોને સ્નેહથી ચુંબન કરે, પણ સારણા–વારણા–પ્રેરણા અને વારવાર પ્રેરણા ન કરે તે આચાર્ય શ્રેષ્ઠ નથી; પરન્તુ જે સારણા વારણાદિ કરે છે તે દંડ આદિવડે મારવા છતા પણ શ્રેષ્ઠ છે ૧૭

૧૮. વળી જે શિષ્ય પ્રમાદરૂપ મદીરાથી મસ્ત અને સામાચારી વિરાધક ગુરુને હિતોપદેશ દ્વારાએ ધર્મમાર્ગમા સ્થિર ન કરે તે શિષ્ય પણ શત્રુજ છે

૧૯ પ્રમાદી ગુરૂને કેવી રીતે બોધ કરે તે જણાવે છે. રે મુનિવર ! રે ગુરૂદેવ ! તમારા જેવા પુરૂષો પણ જો પ્રમાદને આધીન થાય, તો પછી આ સંસાર સાગરમા અમારા જેવાને નોકાસમાન બીજુ કોણ આલંબન થશે !

ઉત્તમ તથા અધમ આચાર્યનુ સ્વરૂપ.

૨૦ પ્રવચન પ્રધાન જ્ઞાનાચાર–દર્શનાચારને ચારિત્રાચાર એ ત્રણમા, તેમજ તપાચાર અને વીર્યાચારમા એ પંચવિધ આચારમા, પોતાને તથા ગચ્છને સ્થિર કરવાને જે પ્રેરણા કરે તે આચાર્ય કહેવાય છે ૨૦

૨૧ ચાર પ્રકારનો પિંડ–ઉપધિ–અને શય્યા આ ત્રણેને, ઉદ્ગમ, ઉત્પાદન અને એષણાવડે શુદ્ધ, ચારિત્રની રક્ષા માટે, ગ્રહણ કરે તે ખરો સંયમી છે

૨૨. અપરિશ્રાવી (બીજાએ કહેલું ગુહ્ય ન પ્રગટ કરનાર) અને સર્વથા પ્રકારે સર્વ કાર્યોમાં અવિપરીત જોનાર હોય તે, ચક્ષુની જેમ, બાળક અને વૃદ્ધથી સંકીર્ણ ગચ્છને રક્ષે છે.

૨૩. જે આચાર્ય સુખશીલ આદિ ગુણોવડે નવકલ્પરૂપ અથવા ગીતાર્થરૂપ વિહારને શિથિલ કરે છે, તે આચાર્ય સંયમયોગવડે માત્ર વેશધારીજ છે.

૨૪. કુળ–ગામ–નગર–અને રાજ્ય તજીને પણ જે આચાર્ય ફરી તે કુળ આદિમાં મમત્વ કરે છે, તે સંયમયોગવડે નિઃસાર માત્ર વેશધારીજ છે.

૨૫–૨૬. જે આચાર્ય શિષ્યસમૂહને કરવાલાયક કાર્યમાં પ્રેરણા કરે છે, અને સૂત્ર તથા અર્થ ભણાવે છે, તે આચાર્ય ધન્ય છે, પવિત્ર છે, બંધુ છે, અને મોક્ષદાયક છે; એજ આચાર્ય ભવ્યજીવોને ચક્ષુસમાન કહેલ છે, કે જે જિનેશ્વરે બતાવેલ અનુષ્ઠાન યથાર્થપણે બતાવે છે.

૨૭. જે આચાર્ય સમ્યક્પ્રકારે જિનમત પ્રકાશે છે તે તીર્થંકરસમાન છે, અને જે તેમની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરે છે તે કાપુરૂષ છે, સત્પુરૂષ નથી.

૨૮ ભ્રષ્ટાચારી આચાર્ય, ભ્રષ્ટાચારી સાધુની ઉપેક્ષા કરનાર આચાર્ય, અને ઉન્માર્ગમાં રહેલ આચાર્ય, આ ત્રણે જ્ઞાનાદિ મોક્ષમાર્ગનો નાશ કરે છે.

૨૯. ઉન્માર્ગમાં રહેલ અને સન્માર્ગનો નાશ કરનાર આચાર્યને જે સેવે છે, હે ગૌતમ ! જરૂર તે પોતાના

શિષ્યનો સમૂહ અને તેમને માટે શ્રુતદાન આદિ ઉપગ્રહ ન

આત્માને સંસારમાં પાડે છે.

૩૦ જેમ અશાસ્ત્ર તારનાર માણસ ઘણાને ડુબાડે છે, તેમ ઉન્માર્ગમાં રહેલ એક પણ આચાર્ય તેના માર્ગને અનુસરનારા ભવ્યજીવોના સમૂહને નાશ પમાડે છે

૩૧ ઉન્માર્ગમાર્ગના માર્ગમાં વર્તનારા અને સન્માર્ગનો નાશ કરનારા માત્ર સાધુવેશ ધરનારાઓને હે ગૌતમ! જરૂર અનંતસંસાર થાય છે

૩૨ પોતે પ્રમાદી હોય, તો પણ શુદ્ધ સાધુમાર્ગની પ્રરૂપણા કરે, અને પોતાને સાધુ તથા શ્રાવકપક્ષ સિવાય ત્રીજા સંવિગ્નપક્ષમાં સ્થિત કરે પણ આવો વિપરીત અશુદ્ધમાર્ગની પ્રરૂપણા કરનાર પોતાને ગૃહસ્થધર્મથી પણ ભ્રષ્ટ કરે છે ૩૨

૩૩-૩૪ પોતાની દુર્બળતાને લીધે કદાચ ત્રિકરણ શુદ્ધ જિનભાષિત અનુષ્ઠાન કરી ન શકે, તો પણ જેમ શ્રી વીતરાગદેવે કહ્યું છે, તેમ યથાર્થ સમ્યક્પ્રકારે તત્ત્વ પ્રરૂપે મુનિચર્યામાં શિથિલ છતા પણ વિશુદ્ધ ચરણસિત્તરી અને કરણસિત્તરીની પ્રશંસા કરી પ્રરૂપણા કરનાર સુલભબોધી જીવ પોતાના કર્મોને શિથિલ કરે છે

૩૫. સંવિગ્નપાક્ષિકમુનિ સન્માર્ગમાં પ્રવર્તતા બીજા સાધુઓનું ઔષધ-ભૈષજ આદિવડે સમાધિ પમાડવા ૩૫ પોતે વાત્સલ્ય કરે અને બીજા પાસે કરાવે.

૩૬ ત્રિલોકવર્તી જીવોએ જેના ચરણયુગલને નમસ્કાર કરેલ છે એવા કેટલાક જીવો જ ભૂતકાળમાં

હતા, અત્યારે છે, ને ભવિષ્યમાં હશે, કે જેમનો કાળ માત્ર બીજાનું હિત કરવામાંજ એક લક્ષપૂર્વક વીતે છે.

૩૭. ગૌતમ! ભૂત-ભવિષ્ય-ને વર્તમાન કાળમાં પણ કોઈક એવા આચાર્યો છે, કે જેઓનું ફક્ત નામજ ગ્રહણ કરવામાં આવે, તોપણ જરૂર પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે.

૩૮. જેમ લોકમાં નોકર તથા વાહન શિક્ષાવિના સ્વેચ્છાચારી થાય છે, તેમ શિષ્ય પણ સ્વેચ્છાચારી થાય છે. માટે ગુરૂએ પ્રતિપૃચ્છા અને પ્રેરણાદિવડે શિષ્ય વર્ગને હમેશાં શિક્ષા આપવી.

૩૯. જે આચાર્ય અગર ઉપાધ્યાય પ્રમાદથી અથવા આળસથી શિષ્યવર્ગને મોક્ષાનુષ્ઠાન માટે પ્રેરણા નથી કરતા તેમણે જિનેશ્વરની આજ્ઞાનું ખંડન કર્યું સમજવું.

૪૦. હે ગૌતમ! એ પ્રમાણે મેં સંક્ષેપથી ગુરૂનું લક્ષણ કહ્યું; હવે ગચ્છનું લક્ષણ કહીશ, તે તું હે ધીર! એકાગ્રપણે શ્રવણ કર.

આચાર્યસ્વરૂપ નિરૂપણ નામે પ્રથમ અધિકાર સમાપ્ત.

યતિસ્વરૂપ.

૪૧-૪૨. જે ગીતાર્થ સંવેગશાળી-આળસવિનાના-દ્રઢવ્રતી-અસ્ખલિત ચારિત્રવાન્-હમ્મેશાં રાગદ્વેષરહિત-આઠમદરહિત-ક્ષીણકષાયી-અને જીતેન્દ્રિય એવા તે છદ્મસ્થ મુનિની સાથે પણ કેવળી વિચરે અને વસે.

૪૩ સંયમમાં વર્તતા છતા પરમાર્થને નહિ જાણનાર અને દુર્ગતિના માર્ગને આપનાર એવા અગીતાર્થને દૂરથીજ તજી દે.

૪૪-૪૫. ગીતાર્થના વચને બુદ્ધિમાન માણસ હળાહળ ઝેર પણ નિઃશંકપણે પી જાય અને મરણ પમાડે એવા પદાર્થને પણ ખાઈ જાય કારણકે વાસ્તવિકરીતે એ ઝેર તે ઝેર નથી, પરંતુ અમૃતસમાન રસાયણ હોય છે, નિર્વિઘ્નકારી છે, તે મારતુ નથી. કદાચ મરણ પામે છે, તોપણ તે અમરસમાન થાય છે.

૪૬-૪૭ અગીતાર્થના વચને કોઈ અમૃત પણ ન પીવે, કારણકે તે અગીતાર્થે બતાવેલું વાસ્તવિક અમૃત નથી પરમાર્થથી તે અમૃત ન હોવાથી ખરેખર હળાહળ ઝેર છે, તેથી કરીને અજરામર ન થાય, પણ તેજ વખતે વિનાશ પામે

૪૮ અગીતાર્થ અને કુશીલીયા આદિનો સંગ મન-વચન-કાયાથી તજી દેવો, કારણ કે મુસાફરીના માર્ગમા ચોરો જેમ વિઘ્નકારી છે, તેમ તેઓ મોક્ષમાર્ગમા વિઘ્નકારી છે ૪૮

૪૯ દેદીપ્યમાન અગ્નિને સળગતો જોઈ તેમા નિઃશંકપણે પોતાને ભસ્મીભૂત કરી નાખે, પરંતુ કુશીલીયાનો આશ્રય કદી પણ ન કરે.

૫૦ જે ગચ્છની અંદર ગુરૂએ પ્રેરણા કરેલા શિષ્યો, રાગદ્વેષ તથા પશ્ચાતાપવડે ધગધગાયમાન અગ્નિની પેઠે સળગી ઉઠે છે, તેને હે ગૌતમ! ગચ્છ ન સમજવો.

૫૧. ગચ્છ મહા પ્રભાવશાળી છે, કારણ કે તેમાં રહેનારાઓને મોટી નિર્જરા થાય છે, સારણા–વારણા ને
પ્રેરણા આદિવડે તેમને દોષની પ્રાપ્તિ પણ નથી થતી.
૫૨–૫૫. ગુરુની ઇચ્છાને અનુસરનાર, સુવિનીત, પરિસહ જીતનાર, ધીર, અભિમાનરહિત, લોલુપતારહિત,
ગારવ અને વિકથા ન કરનાર, ક્ષમાવાન્, ઇન્દ્રિયને દમનાર, ગુપ્તિવંત, નિર્લોભી, વૈરાગ્યમાર્ગમાં લીન, દસ-
વિધ સામાચારી આવશ્યક અને સંયમમાં ઉદ્યમવાન, તથા ખર–કઠોર–કર્કશ, અનિષ્ટ અને દુષ્ટ વાણીવડે,
તેમજ તીરસ્કાર અને કાઢીમૂકવાદિવડે પણ જેઓ દ્વેષ ન કરે, અપકીર્તિ ન કરે, અપયશ ન કરે, અકાર્ય ન
કરે અને કંઠે પ્રાણ આવે તોપણ પ્રવચન મલીન ન કરે, તેવા મુનિઓ નિર્જરા ઘણી કરે છે.
૫૬. કરવાલાયક અગર ન કરવાલાયક કામમાં કઠોર–કર્કશ–દુષ્ઠ–નિષ્ઠુર ભાષાથી ગુરુમહારાજ કંઇ કહે,
તો ત્યાં શિષ્યો વિનયથી બોલે કે–" હે પ્રભો, આપ કહો છો તેમ તે વાસ્તવિક છે. " આ પ્રમાણે જ્યાં
શિષ્યો વર્તે છે, હે ગૌતમ ! તે ખરેખર ગચ્છ છે.
૫૭. પાત્ર આદિકમાં પણ મમત્વરહિત, શરીર વિષે પણ સ્પૃહા વિનાના, શુદ્ધ આહાર મળે તે લેનારા, ન મળે
અગર અશુદ્ધ મળે તો તપસ્યા કરનારા, અને એષણાના બેતાલીસ દોષરહિત આહાર લેવામાં કુશળ હોય તે મુનિ છે.
૫૮. એ નિર્દોષ આહાર પણ રૂપ રસને માટે નહિ, શરીરના સુંદર વર્ણ માટે નહિ, તેમજ કામની વૃદ્ધિ માટે
પણ નહિ, પરન્તુ અક્ષોપાંગની જેમ, ચારિત્રનો ભાર વહન કરવાને શરીર ધારણ કરવા માટે ગ્રહણ કરે.

૧૯ ક્ષુધાની વેદના શાન્ત કરવા, વૈયાવચ્ચ કરવા, ઇર્યાસમિતિ માટે, સંયમ માટે, પ્રાણ ધારણ કરવામાટે
અને ધર્મચિંતન અર્થે, એમ એ છ કારણે સાધુ આહાર ગ્રહણ કરે
૧૦ જે ગચ્છમા નાના મોટાનો તફાવત જાણી શકાય, મોટાના વચનનુ બહુમાન થાય, અને એક દિવસે
૧૧ પર્યાયથી પણ જે મોટા હોય તેમ / ગુણવૃદ્ધ હોય તેની હીલના ન થાય, હે ગૌતમ ! તે વાસ્તવિક ગચ્છ જાણવો.
૧૧-૧૨ વળી જે ગચ્છમા ભયંકર દુષ્કાળ હોય તેવા વખતે પ્રાણનો ત્યાગ થાય, તો પણ સાધ્વીએ લાવેલો
આહાર વગર વિચારે ન ખાય, તેને હે ગૌતમ ! વાસ્તવિક ગચ્છ કહેલ છે તથા જે ગચ્છમા સાધ્વીઓની
સાથે યુવાન તો શુ, પણ જેના દાંત પડી ગએલા છે એવા વૃદ્ધ મુનિઓ પણ આલાપ સંલાપ ન કરે, અને
સ્ત્રીઓના અંગોપાંગનુ ચિન્તવન ન કરે, તે વાસ્તવિક ગચ્છ છે
૧૩ હે ! અપ્રમાદી મુનિઓ ! તમે અગ્નિ અને વિષસમાન સાધ્વીનો સંસર્ગ તજી દો, કારણકે સાધ્વીને અનુ
સરનારો સાધુ થોડા કાળમા જરૂર અપકીર્તિ પામે છે
૧૪-૧૫ વૃદ્ધ તપસ્વી, બહુશ્રુત, સર્વજનને માન્ય, એવા પણ મુનિને સાધ્વીનો સંસર્ગ લોકની નિંદાનો
હેતુ થાય છે, તો પછી જે યુવાન, અબહુશ્રુત, થોડા તપ કરનાર એવા મુનિને આર્યાનો સંસર્ગ લોકનિ-
દાનો હેતુ કેમ ન થાય !
૧૬ જો કે પોતે દઢ અન્તઃકરણવાળા હોય તોપણ સંસર્ગ વધવાથી અગ્નિસમીપે જેમ ઘી ઓગળી જાય છે,

તેમ મુનિનું ચિત્ત સાધ્વી સમીપે વિલીન થાય છે.

૬૭. સર્વ સ્ત્રીવર્ગની અંદર હમ્મેશાં અપ્રમત્તપણે વિશ્વાસરહિત વર્તે તો તે બ્રહ્મચર્ય પાળી શકે છે, અન્યથા તેથી વિપરીત વર્તે તો નથી પાળી શકતો.

૬૮. સર્વત્ર સર્વ પદાર્થોમાં મમતારહિત મુનિ સ્વાધીન હોય છે, પરન્તુ તે મુનિ જો સાધ્વીના પાસમાં બંધાએલ હોય તો તે પરાધીન થઇ જાય છે.

૬૯. લીંટમાં પડેલ માખીઓ છુટી શકતી નથી, તેમ સાધ્વીને અનુસરનાર સાધુ છુટો થઇ શકતો નથી.

૭૦ આ જગતમાં અવિધિએ સાધ્વીને અનુસરનાર સાધુને એના સમાન બીજું કોઇ બંધન નથી, અને સાધ્વીને ધર્મમાં સ્થાપન કરનાર સાધુને એના સમાન બીજી નિર્જરા નથી.

૭૧. વચનમાત્રથી પણ ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થએલા બહુલબ્ધિવાળા સાધુને પણ જ્યાં વિધિપૂર્વક ગુરૂથી નિગ્રહ કરાય તેને ગચ્છ કહેવાય છે.

૭૨–૭૪. જે ગચ્છમાં રાત્રિએ અશનાદિ લેવામાં, ઔદ્દેશિક–અભ્યાહૃત આદિનું નામ ગ્રહણ કરવામાં પણ ભય પામે, તથા ભોજન અનંતર પાત્રાદિ સાફ કરવારૂપ કલ્પ, અને અપાનાદિ ધોવારૂપ ત્રેપ એ ઉભયમાં સાવધાન હોય, વિનયવાન હોય, નિશ્ચળ ચિત્તવાળા હોય, હાંસી–મશ્કરી કરવાથી રહિત, વિકથાથી મુક્ત, વગરવિચાર્યું નહિ કરનારા, અશનાદિ માટે વિચરનારા, અથવા ઋજુ આદિ આઠ પ્રકારની ગોચરભૂમિ માટે વિહર-

નારા, વિવિધ પ્રકારના અભિગ્રહ તથા દુષ્કર પ્રાયશ્ચિત્ત આચરનારા મુનિઓ જે ગચ્છમા હોય, તે દેવેન્દ્રોને પણ આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે છે ગૌતમ ! એવા ગચ્છનેજ ગચ્છ જાણવો.

૭૫. પૃથ્વી, અપ્, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ તથા વિવિધપ્રકારના બેઇન્દ્રિય આદિ ત્રસ જીવોને જ્યા મરણાતે પણ મનથી પીડા ન કરાય, હે ગૌતમ ! તેને વાસ્તવિક ગચ્છ જાણવો

૭૬ ખજુરી અને મુંજની સાવરણીથી જે સાધુ ઉપાશ્રયને પ્રમાર્જે છે, તે સાધુને જીવોપર બીલકુલ દયા નથી, એમ હે ગૌતમ ! તુ સારી પેઠે સમજ

૭૭ ગ્રીષ્મ આદિ પાણી કાળમા તૃષાથી પ્રાણ સોસાઇ જાય અને મરણ પ્રાપ્ત થાય, તોપણ બહારનુ સચિત્ત પાણી બિંદુમાત્ર પણ જે ગચ્છમા મુનિ ન લે, તે ગચ્છ જાણવો.

૭૮ વળી જે ગચ્છમા અપવાદમાર્ગથી પણ હમેશા પ્રાશુક-નિર્જીવ પાણી સમ્યક્પ્રકારે આગમવિધિએ ઇચ્છાય, તેને હે ગૌતમ ! ગચ્છ જાણવો.

૭૯-૮૦ શૂળ વિશૂચિકા આદિમાંનો કોઇપણ વિચિત્ર રોગ ઉત્પન્ન થએ, જે ગચ્છમા મુનિ અગ્નિ આદિ ન સળગાવે, તેને ગચ્છ જાણવો, પરન્તુ અપવાદપદે સારૂપિક આદિ અથવા શ્રાવકાદિ પાસે યતનાથી તેવુ કરાવે.

૮૧-૮૨ પુષ્પ, બીજ, ત્વચા વિગેરે વિવિધપ્રકારના જીવોનો સંઘટ્ટ તથા પરિતાપ આદિ જે ગચ્છમા મુનિઓથી જરાપણ ન કરાતો હોય તે ગચ્છ જાણવો તથા હાસી, ક્રીડા, કંદર્પ, નાસ્તિકવાદ, અકાળે કપડા

ધોવાં, વંડી, ખાડા આદિ ઠેકવા, સાધુ શ્રાવકઉપર ક્રોધાદિકથી લાંધણ કરવી, વસ્ત્ર પાત્રાદિપર મમતા, અને અવર્ણવાદનું ઉચ્ચારણ એ વિગેરે જે ગચ્છમાં ન કરાય તે સમ્યગ્ ગચ્છ જાણવો.

૮૩. જે ગચ્છની અંદર કારણ ઉત્પન્ન થએ સતે પણ વસ્ત્રાદિકનું અન્તર કરીને સ્ત્રીના હાથ આદિનો સ્પર્શ દ્રષ્ટિવિષ સર્પ અને જ્વલાયમાન અગ્નિની પેઠે તજી દેવાતો હોય તે ગચ્છ જાણવો.

૮૪. બાલિકા, વૃદ્ધા, પુત્રી, પૌત્રી, અથવા ભગિની, વિગેરેના શરીરનો સ્પર્શ થોડો પણ જે ગચ્છમાં ન કરાય, હે ગૌતમ ! તેનેજ ગચ્છ કહેલ છે.

૮૫. સાધુના વેષને ધરનાર, આચાર્યાદિ પદવીથી યુક્ત એવો પણ મુનિ જો સ્વયં સ્ત્રીના કરનો સ્પર્શ કરે, તો હે ગૌતમ ! જાણવું કે જરૂર તે ગચ્છ મૂળગુણથી ભ્રષ્ટ ચારિત્રહીન છે.

૮૬. અપવાદપદે પણ સ્ત્રીના કરનો સ્પર્શ આગમમાં નિષેધ્યો છે, પરન્તુ દીક્ષાનો અંત આવી થાય એવું કાર્ય ઉત્પન્ન થએ સતે આગમોક્ત વિધિ જાણનારાએ સ્પર્શ કરાય તે ગચ્છ જાણવો.

૮૭. અનેક વિજ્ઞાનાદિ ગુણયુક્ત, લબ્ધિસંપન્ન, અને ઉત્તમકુળમાં જન્મેલ એવો પણ મુનિ જો પ્રાણાતિપાત વિરમણ આદિ મૂળગુણોથી રહિત હોય તેને ગચ્છમાંથી બહાર કાઢી મૂકાય તેને ગચ્છ જાણવો.

૮૮–૮૯. જે ગચ્છમાં સુવર્ણ, રૂપું, ધન, ધાન્ય, કાંસુ, તાંબુ, સ્ફટીક, પલંગ આદિ શયનીય, ખુરશી આદિ આસન અને સચ્છિદ્ર વસ્તુનો ઉપભોગ થતો હોય, તેમજ જે ગચ્છમાં મુનિને યોગ્ય શ્વેતવસ્ત્ર મૂકીને રાતાં

તથા લીલા પીળા વસ્ત્રોનો ઉપયોગ થતો હોય તે ગચ્છમા મર્યાદા ક્યાથી હોય ?

૯૦ વળી જે ગચ્છમા કારણ પડ્યે સતે કોઈ ગૃહસ્થે આપેલ બીજાનુ પણ સોનુ, રૂપુ, અર્ધ નિમેષમાત્ર પણ હાથે સ્પર્શે નહિ

૯૧ જે ગચ્છમા આર્યાઓએ મેળવેલ વિવિધ ઉપકરણ અને પતદ્ગ્રહ વિગેરે સાધુઓ કારણવિના પણ ભોગવે, તેને કેવો ગચ્છ કહેવો ?

૯૨ બળ અને બુદ્ધિને વધારનાર, પુષ્ટિકારક, અતિદુર્લભ એવુ પણ ભૈષજ્ય સાધ્વીએ પ્રાપ્ત કરેલુ સાધુઓ ભોગવે, તો તે ગચ્છમા મર્યાદા ક્યાથી હોય ?

૯૩ જે ગચ્છમા એકલો સાધુ એકલી સ્ત્રી અથવા સાધ્વી સાથે રહે, તેને હે ગૌતમ ! અમે વિશેષે કરીને મર્યાદારહિત ગચ્છ કહીએ છીએ.

૯૪ દૃઢચારિત્રવાળી, નિર્લોભી, આદેયવચના, ગુણ સમુદાયવાળી, એવી પણ મહત્તરા સાધ્વીને જે ગચ્છમા એકલો સાધુ ભણાવે છે, તે અનાચાર છે, ગચ્છ નથી.

૯૫ મેઘની ગર્જના—અશ્વ હૃદયગત વાયુ—અને વિદ્યુતની જેમ દુર્ગ્રાહ્ય ગૂઢહૃદયવાળી આર્યાઓ જે ગચ્છમા અટકાવરહિત અકાર્ય કરે છે, તે ગચ્છ નથી પણ સ્ત્રીનુ રાજ્ય છે

૯૬ જે ગચ્છની અંદર ભોજન સમયે સાધુની મંડળીમા સાધ્વીઓ આવે છે, હે ગૌતમ ! તે ગચ્છ નથી

પણ ત્રિયાનું રાજ્ય છે.

૯૭. સુખે બેઠેલા પંગુ માણસની જેમ જે મુનિના કષાયો બીજાના કષાયોવડે પણ ઉદ્દીપન ન થાય, તેને હે ગૌતમ! ગચ્છ જાણવો.

૯૮. ધર્મના અન્તરાયથી ભય પામેલા અને સંસારની અંદર રહેવાથી ભય પામેલા મુનિઓ મુનિના ક્રોધાદિ કષાયોને ઉદીરે નહિ તે ગચ્છ જાણવો.

૯૯. કદાચ કોઇ કારણથી અગર કારણવિના મુનિયોને કષાયો ઉદય આવે, અને ઉદય આવ્યા છતાં પણ તેને રોકે, અને તદનન્તર ખમાવે, તેને હે ગૌતમ! ગચ્છ જાણવો.

૧૦૦. દાન-શીલ-તપ-અને ભાવના, એ ચાર પ્રકારના ધર્મના અન્તરાયથી ભય પામેલા ગીતાર્થ સાધુઓ જે ગચ્છમાં ઘણા હોય, તેને હે ગૌતમ! ગચ્છ કહેલ છે.

૧૦૧. વળી હે ગૌતમ! જે ગચ્છમાં ઘંટી-ખાંડણીયો-ચૂલો-પાણીયારૂં-અને સાવરણી, આ પાંચ વધસ્થાનોમાનું એક પણ હોય, તો તે ગચ્છ મન-વચન-કાયાથી તજીને અન્ય સારા ગચ્છમાં જવું.

૧૦૨. ખાંડવા વિગેરેના આરંભમાં પ્રવર્તેલા અને ઉજવળવેશ ધારણ કરનારા ગચ્છની સેવા ન કરવી, પણ જે ગચ્છ ચારિત્રગુણોથી ઉજવળ હોય તે ગચ્છની સેવા કરવી.

૧૦૩. વળી જે ગચ્છની અંદર મુનિયો ક્રય-વિક્રય આદિ કરે-કરાવે-ને અનુમોદે, તે મુનિયો સંયમભ્રષ્ટ

જાણવા હે ગુણસાગર ગૌતમ ! તેવાઓને વિષની પેઠે દૂરથીજ તજી દેવા જોઇએ.

૧૦૪ આરભમા આસક્ત, સિદ્ધાન્તમા કહેલ અનુષ્ઠાન કરવામા પરાઙ્ મુખ, અને વિષયોમા લપટ એવા મુનિઓનો સગ મૂકીને હે ગૌતમ ! સુવિહિત મુનીઓના સમુદાયમા વસવુ

૧૦૫ સન્માર્ગ પ્રતિષ્ઠિત ગચ્છને સમ્યક્પ્રકારે જોઇને તેવા સન્માર્ગગામી ગચ્છમા પક્ષ—માસ—અથવા જીવન પર્યન્ત વસવુ, કેમકે હે ગૌતમ ! તેવો ગચ્છ સસારનો ઉચ્છેદ કરનાર છે.

૧૦૬ જે ગચ્છની અદર ક્ષુલ્લક—અથવા નવદીક્ષિત શિષ્ય—અગર એકલો યુવાન યતિ ઉપાશ્રયનુ રક્ષણ કરતો હોય, તે ગચ્છમા અમે કહીએ છીએ કે મર્યાદા કયાથી હોય ?

સાધુસ્વરૂપ નિરૂપણ નામે બીજો અધિકાર સમાપ્ત.

---

૧૦૭ જે ગચ્છમા એકલી ક્ષુલ્લક સાધ્વી, નવદીક્ષિત સાધ્વી, અગર એકલી યુવાન સાધ્વી ઉપાશ્રયનુ રક્ષણ કરતી હોય, તે વિહારમા-ઉપાશ્રયમા હે ગૌતમ ! બ્રહ્મચર્યની શુદ્ધિ કેવી હોય ? અર્થાત્ ન હોય

૧૦૮ જે ગચ્છની અદર રાત્રિએ એકલી સાધ્વી બે હાથ માત્ર પ્રમાણ પણ ઉપાશ્રયની બહાર નીકળે ત્યા ગચ્છની મર્યાદા કેવી હોય ? નજ હોય.

૧૦૯ જે ગચ્છની અદર એકલી સાધ્વી પોતાના બધુ મુનિ સાથે બોલે, અગર એકલો મુનિ પોતાની

ભગિની સાધ્વી સાથે વાતચીત પણ કરે, તો હે સૌમ્ય ! તે ગચ્છને ગુણહીન જાણવો.

૧૧૦. જે ગચ્છની અંદર સાધ્વી જકાર મકારાદિ અવાચ્ય શબ્દો ગૃહસ્થની સમક્ષ બોલે છે, તે સાધ્વી પોતાના આત્માને પ્રત્યક્ષરીતે સંસારમાં નાખે છે.

૧૧૧. જે ગચ્છમાં રુષ્ટ થએલી એવી પણ સાધ્વી ગૃહસ્થના જેવી સાવદ્ય ભાષાથી બોલે છે, તે ગચ્છને હે ગુણસાગર ગૌતમ! શ્રમણગુણથી રહિત જાણવો.

૧૧૨. વળી જે સાધ્વી પોતાને ઉચિત એવાં શ્વેત વસ્ત્રો તજીને વિવિધરંગી, વિચિત્ર વસ્ત્ર-પાત્ર સેવે છે, તેને સાધ્વી નથી કહેલી.

૧૧૩. જે સાધ્વી ગૃહસ્થ વિગેરેનું શીવવું-તુણવું-ભરવું વિગેરે કરે છે અથવા પોતાને કે પરને તેલ આદિનું ઉદ્વર્તન કરે છે, તેને પણ સાધ્વી નથી કહી.

૧૧૪-૧૧૫.વિલાસયુક્ત ગતિથી ગમન કરે, રૂ આદિથી ભરેલ તળાઇમાં ઓશીકાપૂર્વક પલંગ આદિમાં શયન કરે, તેલ આદિથી શરીરનું ઉદ્વર્તન કરે, અને જે સ્નાનાદિકથી વિભૂષા કરે, તેમજ ગૃહસ્થોના ઘેર જઇને કથા-વાર્તા કહે, યુવાન પુરૂષોના આગમનને અભિનંદે તે સાધ્વીને જરૂર શત્રુ સમાન જાણવી.

૧૧૬. વૃદ્ધ અગર યુવાન પુરૂષોની આગળ રાત્રિએ જે સાધ્વી ધર્મ કહે તે સાધ્વીને પણ ગુણસાગર ગૌતમ! ગચ્છની શત્રુ તુલ્ય જાણવી.

૧૧૭. જે ગચ્છમા સાધ્વીઓ પરસ્પર કલહ ન કરે અને ગૃહસ્થના જેવી સાવદ્ય ભાષા ન બોલે, તે ગચ્છને સર્વ ગચ્છોમા શ્રેષ્ઠ જાણવો

૧૧૯-૧૨૨ દેવસી-રાઈ-પાક્ષિક-ચાતુર્માસિક અથવા સાંવત્સરિક જે અતિચાર જેટલો થએલો હોય તેટલો તે ન આલોચે અને મુખ્ય સાધ્વીની આજ્ઞામા ન રહે, નિમિત્ત આદિનો પ્રયોગ કરે, ગ્લાન તથા નવદીક્ષિતને ઔષધ-વસ્ત્ર આદિવડે પ્રસન્ન ન કરે, અવશ્ય કરવાલાયક ન કરે, ન કરવાયોગ્ય અવશ્ય કરે, યતનારહિત ગમન કરે, ગ્રામાન્તરથી આવેલ પ્રાહુણા સાધ્વીઓનુ નિર્દોષ અન્ન-પાનાદિવડે વાત્સલ્ય ન કરે, વિવિધ રંગી વસ્ત્રો સેવે તેમજ વિચિત્ર રચનાવાળા રજોહરણ વાપરે. ગતિ-વિભ્રમ આદિવડે સ્વભાવિક આકારનો વિકાર એવી રીતે પ્રગટ કરે કે જેથી યુવાનોને તો શુ, પરન્તુ વૃધ્ધોને પણ મોહોદય થાય મુખ, નયન, હાથ, પગ, કક્ષા વિગેરે વાર વાર ધૂએ અને વસતાદિ રમના સમૂહથી બાળકોની પણ શ્રોત્રાદિ ઇન્દ્રિયોને હરણ કરે આવી સાધ્વીઓ સ્વેચ્છાચારી જાણવી.

૧૨૩ જે ગચ્છમા સ્થવિરા પછી તરૂણી અને તરૂણી પછી સ્થવિરા એમ એકેકના અંતરે સૂએ, તે ગચ્છને હે ગૌતમ! ઉત્તમ જ્ઞાન તથા ચારિત્રનો આધારરૂપ જાણવો.

૧૨૪ જે સાધ્વી કંઠપ્રદેશને પાણીથી ધૂએ, ગૃહસ્થોના મોતી વિગેરે પરોવે, બાળક માટે વસ્ત્ર આપે, અથવા ઔષધ જડીબુટ્ટી આપે, ગૃહસ્થોની કાર્યચિન્તા કરે, તેને હે ગૌતમ! સાધ્વી ન કહેવી

૧૨૫-૧૨૬. જે સાધ્વી હાથી, ઘોડા, ગધેડા આદિના સ્થાને જાય, અથવા તેઓ તેના ઉપાશ્રયે આવે, વેશ્યા સ્ત્રીનો સંગ કરે અને જેનો ઉપાશ્રય વેશ્યાના ગૃહસમીપે હોય તેને સાધ્વી ન કહેવી. તથા સ્વાધ્યાયયોગથી મુક્ત, ધર્મકથા કહેવામાં વિકથા કરે, ગૃહસ્થોને વિવિધ પ્રેરણા કરે, ગૃહસ્થના આસનપર બેસે અને ગૃહસ્થોનો પરિચય કરે તેને હે ગૌતમ સાધ્વી ન કહેવી.

૧૨૭-૧૨૮. પોતાની શિષ્યાઓ તથા પ્રાતીચ્છિકાઓને સમાન ગણનાર, પ્રેરણા કરવામાં આળસરહિત, અને પ્રશસ્ત પુરૂષોને અનુસરનારી મહત્તરા સાધ્વી ગુણસંપન્ન જાણવી. સંવેગવાળી, ભીત પર્ષદાવાળી, કારણ પડયે ઉગ્ર દંડ આપનારી, સ્વાધ્યાય તથા ધ્યાનમાં યુક્ત, અને શિષ્યાદિકનો સંગ્રહ કરવામાં કુશળ, એવી સાધ્વી ગણીની પદને યોગ્ય છે.

૧૨૯. જે ગચ્છમાં વૃદ્ધા સાધ્વી કોપાયમાન થઇને સાધુની સાથે ઉત્તર-પ્રત્યુત્તરવડે મોટેથી પ્રલાપ કરે છે, તેવા ગચ્છથી હે ગૌતમ! શું પ્રયોજન છે ?

૧૩૦-૧૩૧. હે ગૌતમ ! જે ગચ્છની અંદર સાધ્વીઓ કારણ ઉત્પન્ન થએ સતે મહત્તરા સાધ્વીની પાછળ ઉભા રહીને મૃદુ-કોમળ શબ્દોથી બોલે છે તેજ વાસ્તવિક ગચ્છ છે. વળી માતા-પુત્રી-સ્નુષા-અથવા ભગીની આદિ વચન ગુપ્તિનો ભંગ જે ગચ્છમાં સાધ્વી ન કરે તેને જ સાચો ગચ્છ જાણવો.

૧૩૨-૧૩૩. જે સાધ્વી દર્શનાતિચાર લગાડે, ચારિત્રનો નાશ અને મિથ્યાત્વ ઉત્પન્ન કરે, બન્ને વર્ગના વિહા-

રની મર્યાદાનુ ઉલ્લઘન કરે તે સાધ્વી નથી. ધર્મોપદેશ સિવાયનુ વચન સસારમૂલક હોવાથી તેવી સાધ્વી
સરાર વધારે છે, માટે હે ગૌતમ! ધર્મોપદેશ મૂકીને બીજુ વચન સાધ્વીઓએ ન બોલવુ
૧૩૪ એકેક મહીને એકજ કણથી જે સાધ્વી તપનુ પારણુ કરતી હોય, તેવી સાધ્વી પણ જો ગ્રહસ્થની
સાવદ્ય ભાષાથી કલહ કરે, તો તેનુ તે સર્વ અનુષ્ઠાન નિરર્થક છે

સાધ્વી સ્વરૂપ નિરૂપણ નામે ત્રીજો અધિકાર સમાપ્ત

ઉપસહાર

૧૩૫-૧૩૭ મહાનિશીથકલ્પ અને વ્યવહારભાષ્યમાથી સાધુ-સાધ્વીઓના માટે આ ગચ્છાચાર પ્રકરણ
ઉદ્ધૃત કરેલ છે પ્રધાનશ્રુતના રહસ્યભૂત એવુ આ અતિ ઉત્તમ ગચ્છાચાર પ્રકરણ અસ્વાધ્યાય કાળ વર્જીને
સાધુ-સાધ્વીઓએ ભણવુ આ ગચ્છાચાર સાધુ-સાધ્વીઓએ ગુરૂમુખે વિધિપૂર્વક સાભળીને અથવા ભણીને
આત્મહિત ઇચ્છનારાએ જેમ અહીં કહ્યું છે તેમ કરવુ

ઇતિશ્રી ગચ્છાચાર પ્રકીર્ણકનો ગુજરાતી અનુવાદ સપૂર્ણ

॥ मूलगाथानामकारादिक्रमः ॥

॥ इति मूलगाथानामकारादिक्रमः समाप्त ॥

भट्टारकप्रभुश्री५ १श्रीआनन्दविमलसूरिगुरुभ्यो नमः ॥

॥ श्रीगच्छाचारप्रकीर्णकम् ॥

उद्बोधं विदधेऽब्जाना-मिव भव्यशरीरिणाम् । गोविलासैर्निजैर्योऽसौ, जीयाद्वीररविश्चिरम् ॥ १ ॥
पदपद्मं स्वगुरूणां, सदा सदाचारचरणचञ्चूनाम् । नत्वा विदधे विवृत्तिं, गच्छाचाराख्यसूत्रस्य ॥ २ ॥

इह तावच्छास्त्रस्यादौ मङ्गलसम्बन्धाभिधेयप्रयोजनान्यभिधातव्यानि, तत्र विघ्नविनायकोपशान्तये शिष्यजनप्रवर्तनाय शिष्टसमयपरिपालनार्थं चेष्टदेवतानमस्काररूपं भावमङ्गलमुपादेयम् । तथा श्रोतृजनप्रवृत्त्यर्थं शिष्टसमयपरिपालनार्थं च सम्बन्धा-दित्रयं वाच्यम्, तथा हि- इह श्रेयोभूते वस्तुनि प्रवर्त्तमानानां प्रायो विघ्नः सम्भवति श्रेयोभूतत्वादेव, श्रेयोभूतं चेदं, स्वर्गा-पवर्गहेतुत्वात् । विघ्नोपहतशक्तेश्च शास्त्रकर्तुश्चिकीर्षितशास्त्रासंसिद्ध्याऽभिप्रेतपुरुषार्थस्यानिष्पत्तिर्माभूदिति विघ्नविनायकोपश-मनाय मङ्गलमुपादेयम् । आह च-" बहुविग्घाइं सेयाइं, तेण कयमङ्गलोवयारेहिं । सत्थे पयट्टिअव्वं, विज्जाए महानिहीएव ॥ १ ॥ " ननु मानसादिनमस्कारतपश्चरणादिना मङ्गलान्तरेणैव विघ्नोपघातसद्भावादिष्टसिद्धिर्भविष्यतीति किमनेन ग्रन्थ-गौरवकारिणा वाचनिकनमस्कारेण इति ? सत्यम्, किन्तु श्रोतृप्रवृत्त्यर्थमिदं भविष्यति, तथा हि-यद्यप्युक्तन्यायेन कर्तुरभी-ष्टसिद्धिः स्यात्, तथापि प्रमादवतः शिष्यस्येष्टदेवतानमस्काररूपमङ्गलं विना प्रक्रान्तग्रन्थाध्ययनश्रवणादिषु प्रवर्त्तमानस्य विघ्न-

सम्भवादप्रवृत्तिः स्यान्मङ्गलवाक्योपन्यासे तु मङ्गलवचनाभिधानपूर्वकं प्रवर्त्तमानस्य मङ्गलवचनापादितदेवताविषयशुभभावस्य प्रोल्लसितविमलमनसः शास्त्रे प्रवृत्तिरप्रतिहतप्रसरा स्यात्, तथा देवताविशेषे नमस्कारोपादाने सति देवताविशेषगतिरागमानुसारीदं शास्त्रम्, अत उपादेयम्, इत्येवंविधबुद्धिनिबन्धनत्वेन शिष्यप्रवृत्त्यर्थमिदं भवतीति । आह च—"मंगलपुव्वपवत्तो, पमयसीसो वि पारमिह आइ । सत्थविसेसण्णाणाउ, गोरवाविह पयट्टेसा ॥ १ ॥" ननु मङ्गलविकलानामपि बहुसमयशास्त्राणां दृश्यते संसिद्धिः श्रोतृजनप्रवृत्तिश्चेति, अतः किमनेनानैकान्तिकेन शास्त्रगौरवकारिणा च मङ्गलेनाभिहितेनेति ? सत्यम्, किन्तु शिष्टसमयपरि-पालनार्थमिदं भविष्यति । तथा हि— शिष्टाः क्वचिदिष्टे वस्तुनि प्रवर्त्तमाना इष्टदेवतानमस्कारपूर्वकं प्रायः प्रवर्त्तन्ते । शिष्टश्चा-यमस्याचार्य इति शिष्टसमाचारः परिपालितो भवत्विति मङ्गलमभिधेयम् । आह च—"शिष्टाः शिष्टत्वमायान्ति, शिष्टमार्गानु-पालनात् । तल्लङ्घनादशिष्टत्वं, तेषां समनुपद्यते ॥ १ ॥" तथा सम्बन्धादीनि श्रोतृजनप्रवृत्त्यर्थमभिधेयानि, तथा हि—पद-सम्बद्धे तत्र न प्रवर्त्तन्ते प्रेक्षावन्तो दशदाडिमादिवाक्य इव, एवं निरभिधेयेऽपि काकदन्तपरीक्षायामिव, एवं निष्प्रयोजनेऽपि कण्टकशाखामर्दन इवेति, अतः सम्बन्धादिप्रतिपादनं श्रोतृणां शास्त्रे प्रवृत्त्यङ्गम् । अथासर्वज्ञावीतरागवचनानां व्यभिचारित्व-सम्भवेन सम्बन्धादिसद्भावनिश्चयाभावात् नेतः प्रेक्षावतां प्रवृत्तिश्च भविष्यति, या पुनः संशयात् प्रवृत्तिस्तां सम्बन्धादिवचने विनैव भवतीति को निवारयितुं पारयति ? इति न श्रोतृप्रवृत्त्यङ्गं सम्बन्धादिवचनं, सत्यम्, किन्तु शिष्टसमयपरिपालनार्थं भविष्यति । शास्त्रकारा अपि एवं प्रवर्त्तमानाः प्रायः प्रेक्ष्यन्ते इति ग्रन्थकृद् गच्छाचाराभिधप्रकीर्णके चिकीर्षितेऽस्य सम्बन्धाभिधेय प्रयोजनाभिधायिकामिमां गाथामाह—

नमिऊण महावीरं, तियसिंदनमंसिअं महाभागं। गच्छायारं किंची, उद्धरिमो सुअसमुद्दाओ ॥१॥

व्याख्या–नत्वा–प्रणम्य कमित्याह–महावीरं, विशेषेण ईरयति क्षिपति कर्म्माणीति वीरः, "विदारयति यत्कर्म, तपसा च विराजते। तपोवीर्येण युक्तश्च, तस्माद्वीर इति स्मृतः ॥ १ ॥" इति लक्षणान्निरुक्ताद्वा वीरः, महांश्चासावितरवीरापेक्षया वीरश्च महावीरस्तम्, जन्ममहोत्सवसमये तनुशरीरोऽयं कथं जलप्राग्भारभारं सोढेति शक्रशङ्काशङ्कुसमुद्धरणाय भगवता वामचरणाङ्गुष्ठनिपीडितसुमेरुशिखरप्रकम्पमानमहीतलोल्लासितसरित्पतिक्षोभशङ्कितब्रह्माण्डभाण्डोदरदर्शनप्रयुक्तावधिज्ञानज्ञातप्रभावातिशयविस्मितेन वास्तोष्पतिना व्यवस्थापितैवंविधनामकं चरमतीर्थाधिपतिम्, शेषजिनत्यागेन च महावीरग्रहणं प्रवर्त्तमानतीर्थाधिपत्वेन परमोपकारित्वात्। किम्भूतं? त्रिदशेन्द्रनमस्यितम्, त्रिदशाः सुमनसस्तेषामिन्द्रास्त्रिदशेन्द्रास्तैर्नमस्यितस्तम्, तथा महाभागं–महान् भागो 'भागोरूपार्द्धके भाग्यैकदेशयोः' इति हेमवचनाद् भाग्यं पारमैश्वर्यादिप्राप्तिहेतुतीर्थकृन्नामकर्मोदयरूपं यस्यासौ महाभागस्तं, ततः किमित्याह–गच्छस्य–सुविहितमुनिसमुदायस्याचारः–शिष्टजनसमाचरितः क्रियाकलापो गच्छाचारस्तम्, उद्धरामः–प्रकीर्णकरूपत्वेन पृथक्कुर्मो वयमिति शेषः, अनेन चास्याभिधेयमुक्तम्, ननु भद्रबाहुस्वाम्यादिभिरेव गच्छाचारस्योद्धृतत्वात् किं तदुद्धरणेनेत्याशङ्कयाह–किञ्चित्–संक्षिप्तमेव, पूर्वाचार्यैर्हि प्रपञ्चतः स उद्धृतो, वयं तु मन्दमतिसत्त्वानुग्रहार्थं सङ्क्षेपेण तमुद्धराम इत्यर्थः, अनेन च प्रकीर्णककरणविषयायाः स्वप्रवृत्तेः प्रयोजनमुक्तम्, यतःप्रयोजनमनुद्दिश्य मन्दोऽपि न प्रवर्त्तते, तथा सङ्क्षिप्तप्रकीर्णकस्य सुखाध्येयत्वादिना विस्तरवद् ग्रन्थत्यागेन श्रोतारोऽत्र प्रवर्त्तिता भवन्ति। ननु श्रोतृजनप्रवर्त्तकविशेषणकदम्बकोपेतमपीदं प्रकीर्णकमसर्वज्ञेनावीतरागेण च भवतोद्ध्रियमाणमविसंवादार्थिनां न

प्रवृत्तिविषयो भविष्यति, असर्वज्ञवचने विसंवादाशङ्काऽनिवृत्तेः, इत्याशङ्कमान आह—भुवनगुरुत्वात् श्रुत—कल्पव्यवहारादिरूपं तदेव गम्भीरत्वादिगुणैः समुद्रः श्रुतसमुद्रस्तस्मात्, यदि हि स्वरचितादेवैषोद्ध्रियते, तदा व्यभिचारशङ्कया नेदं प्रवृत्तिविषयः स्यात्। तदे-
वमस्या गाथायाः पूर्वार्द्धेन मङ्गलमभिहितम्, उत्तरार्द्धेन तु सविशेषणमभिधेयं मुख्यवृत्त्याऽभिहितम्, तदभिधाने च गौणवृत्त्या प्रयोजनं सम्बन्धश्चोक्तौ, तथाहि—अस्य द्विविधं प्रयोजनम्, अनन्तरं परम्परं च, पुनरेकैकं कर्तृश्रोत्रपेक्षया द्विधा, तत्र कर्तुरनन्त-
रप्रयोजनं सङ्क्षेपतो विनेयानां गच्छाचाराभिगमकरणं, परम्परन्तु परोपकारद्वारेण कर्मक्षयाभिनिर्वाणं, श्रोतॄणां पुनरनन्तरं प्रकीर्णकस्य सम्यक्श्रवणात् सम्यग्गच्छाचाराधिगमः, परम्परं तु निर्वाणमेवेतीदं च प्रयोजनमभिधेयाभिधानेन सामर्थ्याद-
भिहितम्। न हि पुरुषार्थानुपयोगिवस्तुनोऽभिधानाय सन्तः प्रवर्तन्ते, तस्य हानिप्रसङ्गात्। तथाऽस्य प्रकीर्णकस्येदं प्रयोजन-
मिति तत्त्वैकता निश्चित एवास्योपायोपेयभावलक्षणः सम्बन्धस्तर्कानुसारिणं प्रति, तथा हीदं प्रकीर्णकमुपायो वर्तते, उपाया-
न्तरेण विवक्षिताधिगमकरणादीनामसिद्धेः, अत एव तदेवाधिगमादिकरणमस्योपेयमिति। आह च "सम्बन्धः मोक्ष एव स्यात्, एतस्मिन् प्रयोजनम्। इत्युक्तेन तेन नो वाच्यो, भेदेनासौ प्रयोजनात्॥१॥" इति। तथा भुवनगुरुरित्यनेन मतानुसारिणः
प्रति गुरुपर्वक्रमलक्षणोऽपि सम्बन्धोऽभिहितः, तथा हि—प्रथमतो भगवता परमार्हन्त्यमहिम्ना विराजमानेन वर्धमानस्वा-
मिना गच्छाचारः प्रतिपादितः, ततः सुधर्मस्वामिना द्वादशाङ्गेषु सूत्रतया निबद्धः, ततोऽप्यार्यभद्रबाहुस्वाम्यादिभिः कल्पादिषु समुद्धृतः, तेभ्योऽपि मन्दमेधसामवबोधाय संक्षिप्यास्मिन् प्रकीर्णके समुद्ध्रियते, तत एवं परम्परया सर्वज्ञमूलमिदं
प्रकीर्णकमित्यत्र प्रमत्ततया विधायोपादेयमिति। गाथाछन्दः, तल्लक्षणं चेदम्—"प्रथमे तद् सप्तगणा, गोपेता भवति नेह विषमे

जः । षष्ठोऽयं च न लघुर्वा, प्रथमेऽर्द्धे नियतमार्यायाः ॥ १ ॥ षष्ठे द्वितीयलात् परके ले मुखलाच्च स यतिपदनियमः । चरमेऽर्द्धे पञ्चमके तस्मादिह भवति षष्ठो लः ॥ २ ॥" (वृत्तरत्नाकरे) आर्यैव संस्कृतेतरभाषासु गाथासंज्ञेति प्रथमगाथार्थः ॥ १ ॥

इह हि साधुना इहपरलोकहितार्थं सदा सदाचारगच्छसंवासो विधेयः, असदाचारगच्छसंवासश्च परिहार्यः, क्रमेण परमशुभाशुभफलत्वात् । तत्रापि अपरिकर्मितप्रदेशे चित्रकरणमिव, सच्छिद्रप्रवहणं समुद्रतरणमिव, अपरिवर्जितापथ्यं नव्यौ-षधकरणमिव, अव्याकरणाध्ययनमन्यशास्त्राध्ययनमिव, अपरिबद्धपीठं भित्तिचयनमिव, सधूलीकं लिम्पनमिव, अनम्भः-सङ्गं कमलरोपणमिव, अलोचनं मुखमण्डनमिव, अन्तर्गडुव अपरित्यक्तोन्मार्गगामिगच्छसङ्गं सदाचारगच्छसंवसनम्, इत्यु-न्मार्गगामिगच्छसङ्गतिं परित्यज्यैव सन्मार्गगामिनि गच्छे संवसनीयमिति ज्ञापनार्थं प्रथममुन्मार्गगामिगच्छसंवासे परमा-पायफलं दर्शयति—

अत्थेगे गोअमा ! पाणी, जे उम्मगपइट्ठिए । गच्छम्मि संवसित्ताणं, भमई भवपरंपरं ॥ २ ॥

व्याख्या—हे गौतम ! सन्त्येके—केचन प्राणिनः—सत्त्वाः, ये उन्मार्गप्रतिष्ठिते—उन्मार्गगामिनि गच्छे संवस्य—संवासं कृत्वा, णमिति वाक्यालङ्कारे भवपरम्परां—संसारपरिपाटीं भ्रमन्ति, अत्र वचनव्यत्ययो दीर्घत्वं च प्राकृतत्वात् । एवमग्रेऽपि तत्र तत्र वचनादिव्यत्ययह्रस्वत्वदीर्घत्वविभक्तिलोपादिप्राकृतत्वादिनिबन्धनमनुक्तमपि स्वयमभ्यूह्यम् । असत्सङ्गो हि स-तोऽपि शीलस्य विलयेन पातहेतुरेव, उच्यते चान्यत्रापि—"यदि सत्सङ्गनिरतो, भविष्यसि भविष्यसि । अथासज्जनगो-ष्ठीषु, पतिष्यसि पतिष्यसि ॥ १ ॥" इह च 'अत्थेगे गोअमा पाणी'त्यादि सगौतमामन्त्रेण श्रीमन्महावीरनिर्वचनवा-

॥

यपोपष्टम्भात् । हे भदन्त ! किं सन्ति ते केचन भाविनः ? य उन्मार्गगामिनि गच्छे संवस्य भवपरम्परां भ्रमन्ति, इत्यादिरूप यथासम्भवि सभगवत्रापञ्चणभीगौतमप्रश्नाद्यमनुक्तमपि ज्ञेयम् । प्रश्नमन्तरेण निर्वचनस्य प्रायोऽसम्भवादेवमुत्तरत्रापि, तत्र तत्र प्रश्नवाद्यं यथासम्भवि स्वयमेव वाच्यमिति । नन्विदं प्रकीर्णकं केन विरचितमिति ? उच्यते—

"नमिऊण महावीरं, इत्यादि ... सामुसाहुणिअट्ठाए, गच्छायारं समुद्धियं ॥२॥" इतीहैववक्ष्यमाणवचना-

देवेदमवसीयते । यद्वेदं प्रकीर्णकं श्रीमद्भद्रबाहुस्वामिपादविरचितग्रन्थादिभ्य उद्धृत्य केनाप्याचार्येण विरचितमिति । यथा ज्योतिष्करण्डकप्रकीर्णकं वालभ्यवाचनानुगतेन पूर्वगतसूत्रार्थधारकेण विरचितम् । उक्तं च श्रीमलयगिरिसूरिपादैस्तत्प्रथमगाथावृत्तौ 'अयमत्र पूर्वाचार्योपदर्शित उपोद्घातः—कोऽपि शिष्योऽल्पश्रुतः कञ्चिदाचार्यं पूर्वगतसूत्रार्थधारकं वालभ्य श्रुतसागरपारगतं शिरसा प्रणम्य विज्ञपयति स्म, यथा—भगवन् इच्छामि युष्माकं मुखनिर्गतमपि महदर्थाख्यानविशेषव्याख्यानेनोक्तम्, ... कालविभागं ज्ञातुमिति, तत एवमुक्ते आचार्य आह—शृणु वत्स ! यावदित्यादि' तथा तद्वृत्तिद्वितीय पत्रगणनादिकं सर्वमप्युक्तम् । ततो दुर्भिक्षातिक्रमे सुभिक्षप्रवृत्तौ द्वयोः सङ्घयोर्मेलापकोऽभवत् । तद्यथा—एको वलभ्यां, एको मथुरायां, तत्र च सूत्रार्थसङ्घटने परस्परवाचनाभेदो जातः । विस्मृतयोर्हि सूत्रार्थयोः स्मृत्वा सङ्घटने भवत्यवश्यं वाचनाभेदो न काचिदनुपपत्तिः, तत्रानुयोगद्वारादिकमिदानीं वर्तमाने माथुरवाचनानुगतं, ज्योतिष्करण्डकसूत्रकर्ता चाचार्यो वालभ्यः, तत इदं संख्यास्थानप्रतिपादनं वालभ्यवाचनानुगतमिति नास्यानुयोगद्वारप्रतिपादितसङ्ख्यास्थानैः सह विसदृशत्वमुपलभ्य

विचिकित्सितव्यमिति'। यथा वा नन्द्यध्ययनं देववाचकेन। उक्तंच श्रीमलयगिरिसूरिपादैरेव तद्वृत्तौ यथा–' तदेवमभीष्टदेवतास्तवादिसम्पादितसकलसौविहित्यो भगवान् दूष्यगणिपादोपसेवी पूर्वान्तर्गतसूत्रार्थधारको देववाचको योग्यविनेयपरीक्षां कृत्वा सम्प्रत्यधिकृताध्ययनविषयस्य ज्ञानस्य प्ररूपणां विदधाति। "नाणं पंचविहं पण्णत्तं" इत्यादीति' ननु यद्येवं तर्हात्र गौतमप्रश्नश्रीमन्महावीरनिर्वचने न सम्भवतः? उच्यते, सत्यम्, परं प्रायः सर्वत्र गणधरप्रश्नतीर्थकरनिर्वचनरूपं सूत्रम्, अतो भगवान् गच्छाचारप्रकीर्णककर्त्तापीत्थमेव सूत्रं रचयति स्मेति। ननु प्रकीर्णकमिति कोऽर्थः? १ कानि वा प्रकीर्णकानि? २ कतिसङ्ख्यानि वा तान्येकैकस्य तीर्थकृत आसीरन्? ३ कैर्वा विरचितानीति? ४ उच्यते, इह यद् भगवदर्हदुपदिष्टं श्रुतमनुसृत्य भगवन्तः श्रमणा विरचयन्ति तत्सर्वं प्रकीर्णकमुच्यते, 'अथवा श्रुतमनुसरन्तो यदात्मनो वचनकौशलेन धर्मदेशनादिषु ग्रन्थपद्धतिरूपतया भाषन्ते तदपि प्रकीर्णकं १। कानीति प्रश्ने यानि अङ्गबाह्यानि दशवैकालिकोत्तराध्ययनादीन्युत्कालिककालिकभेदभिन्नान्यध्ययनानि तानि सर्वाण्यपि प्रकीर्णकानि २। सङ्ख्याप्रश्ने चतुरशीतिप्रकीर्णकसहस्राणि ऋषभस्वामिनः, सङ्ख्येयानि प्रकीर्णकसहस्राण्यजितादितीर्थकृताम्, चतुर्दश प्रकीर्णकसहस्राणि भगवतो वर्द्धमानस्वामिनः, अपरिमाणानि वा एकैकस्य तीर्थकृतस्तीर्थे ३। कैर्वाविरचितानीति प्रश्ने तु, ये ऋषभादितीर्थकरकाले श्रमणाः प्रधानसूत्रविरचनशक्तिसमन्विता आसीरन्, ये वा ऋषभादितीर्थकरतीर्थश्रमणाः प्रधानसूत्रविरचनशक्तिसमन्विताः, ये वा प्रत्येकबुद्धास्तैर्विरचितानि प्रकीर्णकानीति ४, उक्तं चैतदर्थसंवादि श्रीनन्दिसूत्रश्रीमलयगिरिकृततद्वृत्योः तत्र सूत्रं यथा–"अहवा तं समासओ दुविहं पं० तं० अंगपविट्ठं अंगबाहिरं च। से किं तं अंगबाहिरं? अंगबाहिरं दुविहं पं० तं० आवस्सयं च आवस्सयवइरित्तं च। से किं तं आवस्सयं

२ छव्विहं पं० तं० सामाइयं १ चउवीसत्थओ २ वंदणयं ३ पडिक्कमणं ४ काउस्सग्गो ५ पच्चक्खाणं ६ से तं आवस्सयं । से किं तं आवस्सयवइरित्तं २ दुविहं पं० तं० कालिअं उक्कालिअं च। से किं तं उक्कालिअं २ अणेगविहं पं० तं० दसवेयालिअं १ कप्पियाकप्पियं २ चुल्लकप्पसुअं ३ महाकप्पसुयं ४ उववाइअं ५ रायपसेणियं ६ जीवाभिगमो ७ पन्नवणा ८ महापण्णवणा ९ पमायप्पमायं १० नंदी ११ अणुओगदाराइं १२ देविंदत्थओ १३ तंदुलवेयालियं १४ चंदाविज्झयं १५ सूरपण्णत्ती १६ पोरिसिमंडलं १७ मंडलपवेसो १८ विज्जाचरणविणिच्छओ १९ गणिविज्जा २० झाणविभत्ती २१ मरणविभत्ती २२ आय-विसोही २३ वीअरागसुअं २४ संलेहणासुयं २५ विहारकप्पो २६ चरणविही २७ आउरपच्चक्खाणं २८ महापच्चक्खाणं २९ एवमाइ, से तं उक्कालियं। से किं तं कालियं २ अणेगविहं पं० तं० उत्तरज्झयणाइं १ दसाओ २ कप्पो ३ ववहारो ४ निसीहं ५ महानिसीहं ६ इसिभासिआइं ७ जंबूदीवपण्णत्ती ८ दीवसागरपण्णत्ती ९ चंदपन्नत्ती १० खुड्डियाविमाणपविभत्ती ११ मह-ल्लियाविमाणपविभत्ती १२ अंगचूलिया १३ वग्गचूलिया १४ विवाहचूलिया १५ अरुणोववाए १६ वरुणोववाए १७ गरुलो-ववाए १८ धरणोववाए १९ वेसमणोववाए २० वेलंधरोववाए २१ देविंदोववाए २२ उट्ठाणसुए २३ समुट्ठाणसुए २४ नागपरिआवलिआओ २५ निरयावलिआओ २६ कप्पिआओ २७ कप्पवडिंसियाओ २८ पुप्फिआओ २९ पुप्फचूलिआओ ३० वण्हीदसाओ ३१ एवमाइआइं चउरासीइं पइन्नगसहस्साइं भगवओ अरहओ उसहसामिस्स आइतित्थयरस्स, तहा संखि-ज्जाइं पइन्नगसहस्साइं मज्झिमगाणं जिणवराणं, चउद्दसपइन्नगसहस्साइं भगवओ वद्धमाणसामिस्स, अहवा जस्स जत्तिआ सीसा उप्पत्तिआए १ वेणइआए २ कम्मिआए ३ पारिणामिआए ४ चउव्विहाए बुद्धीए उववेआ तस्स तत्तिआइं पइन्नगस-

हस्साइं, पत्तेअबुद्धावि तत्तिआ चेव। से तं कालिअं, से तं आवस्सयवइरित्तं, से तं अणंगपविट्ठं। अथैतत् वृत्त्येकदेशो यथा–'एवमाइया' इत्यादि कियन्ति नाम नामग्राहमाख्यातुं शक्यन्ते प्रकीर्णकानि, तत एवमादीनि चतुरशीति प्रकीर्णकसहस्राणि भगवतोऽर्हतः श्रीऋषभस्वामिनस्तीर्थकृतः १, तथा सङ्ख्येयानि प्रकीर्णकसहस्राणि मध्यमानामजितादीनां जिनवरेन्द्राणां एतानि च यस्य यावन्ति भवन्ति तस्य तावन्ति प्रथमानुयोगतो वेदितव्यानि २, तथा चतुर्दशप्रकीर्णकसहस्राणि भगवतोऽर्हतो वर्द्धमानस्वामिनः ३। इयमत्र भावना–इह भगवत ऋषभस्वामिनश्चतुरशीतिसहस्रसङ्ख्याः श्रमणा आसीरन्, ततः प्रकीर्णकरूपाणि चाऽध्ययनानि कालिकोत्कालिकभेदभिन्नानि सर्वसङ्ख्यया चतुरशीतिसहस्रसङ्ख्यान्यभवन्। कथमिति चेत्? उच्यते, इह यत् भगवदर्हदुपदिष्टं श्रुतमनुसृत्य भगवन्तः श्रमणा विरचयन्ति तत्सर्वं प्रकीर्णकमुच्यते, अथवा श्रुतमनुसरन्तो यदात्मनो वचनकौशलेन धर्म्मदेशनादिषु ग्रन्थपद्धतिरूपतया भाषन्ते तदपि सर्वं प्रकीर्णकं, भगवतश्च ऋषभस्वामिन उत्कृष्टा श्रमणसम्पदासीत् चतुरशीतिसहस्रप्रमाणा, ततो घटन्ते प्रकीर्णकान्यपि भगवतश्चतुरशीतिसहस्रसङ्ख्यानि १। एवं मध्यमतीर्थकृतामपि सङ्ख्येयानि प्रकीर्णकसहस्राणि भावनीयानि २। भगवतस्तु वर्द्धमानस्वामिनश्चतुर्दश श्रमणसहस्राणि, तेन प्रकीर्णकान्यपि भगवतश्चतुर्दशसहस्राणि ३। अत्र द्वे मते। एके सूरयः प्रज्ञापयन्ति–इदं किल चतुरशीतिसहस्रादिकमृषभादीनां तीर्थकृतां श्रमणपरिमाणं प्रधानसूत्रविरचनसमर्थान् श्रमणानधिकृत्य वेदितव्यं, इतरथा पुनः सामान्यश्रमणाः प्रभूततरा अपि तस्मिन् तस्मिन् ऋषभादिकाले आसीरन् १। अपरे पुनरेवं प्रज्ञापयन्ति–ऋषभादितीर्थकृतां जीवतामिदं चतुरशीतिसहस्रादिकं श्रमणपरिमाणं, प्रवाहतः पुनरेकैकस्मिन् तीर्थे भूयांसः श्रमणा वेदितव्याः, तत्र ये प्रधानसूत्रविरचनशक्तिसमन्विताः सुप्रसिद्धास्तद्ग्रन्था अत-

प्र०

त्कालिका अपि तीर्थे वर्तमानाः सूत्राधिकृता द्रष्टव्या' २। एतदेव मतान्तरमुपदर्शयन्नाह–

'अहवे' त्यादि अथवेति प्रकारान्तरोपदर्शने यस्य ऋषभादेस्तीर्थकृतो यावन्तः शिष्यास्तीर्थे औत्पत्तिक्या १ वैनयिक्या २ कर्मजया ३ पारिणामिक्या ४ चतुर्विधया बुद्ध्या उपेताः–समन्विता आसीरन्, तस्य ऋषभादेस्तावन्ति प्रकीर्णकसहस्राणि अभवन्। प्रत्येकबुद्धा अपि तावन्त एव। अत्रैको व्याचष्टे। इह एकैकस्य तीर्थकृत' तीर्थेऽपरिमाणानि प्रकीर्णकानि भवन्ति, प्रकीर्णककारिणामपरिमाणत्वात्, केवलमिह प्रत्येकबुद्धरचितान्येव प्रकीर्णकानि द्रष्टव्यानि, प्रकीर्णकपरिमाणेन प्रत्येकबुद्धपरिमाणप्रतिपादनात्। स्यादेतत्प्रत्येकबुद्धानां शिष्यभावो विरुध्यते, तदेतदसमीचीनम्, यतः–प्रव्राजकाचार्यमेवाधिकृत्य शिष्यभावो निषिध्यते, न तु तीर्थकरोपदिष्टशासनप्रतिपन्नत्वेनापि, ततो न कश्चिद्दोषः। तथा च तेषां ग्रन्थः–" इह तित्थे अपरिमाणा पइण्णगा पइण्णगसामिअपरिमाणत्तणओ, किं तु इह सुत्ते पत्तेयबुद्धपणीयं पइण्णगं भाणियव्वं, कम्हा जम्हा पइण्णगपरिमाणेण चेव पत्तेयबुद्धपरिमाणं कीरइ, भणियं 'पत्तेयबुद्धावि तत्तिया चेव' त्ति। चोयग आह–नणु पत्तेयबुद्धा सिस्सभावो य विरुज्झए? आयरिओ आह–तित्थगरपणीयसासणपडिवन्नत्तणओ तस्स सीसा हवन्तीति।" अन्ये पुनरेवमाहुः–सामान्येन प्रकीर्णकैस्तुल्यत्वात्प्रत्येकबुद्धानामत्राभिधानम्, न तु नियोगतः प्रत्येकबुद्धरचितान्येव प्रकीर्णकानीति 'सेत्तं' मित्यादि गतेतरकालिकं, गतेतदावश्यकव्यतिरिक्तं, तदेतदनङ्गप्रविष्टमिति। इदमपि गाथाछन्दः। परं तल्लक्षणं चेदम्–" विषमाक्षरपादं वा, पादैरसमं दशधर्मवत्। यच्छन्दो नोक्तमत्र, गाथेति तत्सूरिभिः प्रोक्तमिति ॥ १ ॥" (वृत्तरत्नाकरपञ्चमाध्याये) ॥ २ ॥ अथ गाथाद्वयेन सदाचारगच्छसंवासे गुणानाह

जामद्धजामदिणपक्खं, मासं संवच्छरंपि वा । सम्मग्गपट्ठिए गच्छे, संवसमाणस्स गोअमा ॥३॥
लीलाअलसमाणस्स, निरुच्छाहस्स वीमणं । पिक्खाविक्खइ अन्नेसिं, महाणुभागाण साहुणं ॥४॥
उज्जमं सव्वथामेसु, घोरवीरत्तवाइअं । लज्जं संकं अइक्कम्म, तस्स वीरिअं समुच्छले ॥५॥

गाथात्रयव्याख्या–यामार्द्धं–चतुर्घटिकं, यामं–प्रहरं, दिनं–अहोरात्रं, अत्र पदत्रयेऽपि विभक्तिलोपः प्राकृतत्वात् , समाहारद्वन्द्वो वा चतुर्णां पदानां, पक्षं–पञ्चदशदिनात्मकं, मासं–पक्षद्वयात्मकं, संवत्सरं–द्वादशमासात्मकं, अपिशब्दाद्वर्षद्वयादिकं यावत् वा शब्दो विकल्पार्थः, सन्मार्गप्रस्थिते–आगमोक्तमार्गप्रवृत्ते गणे संवसतो–निवासं कुर्वाणस्य जन्तोरिति शेषः, हे गौतम! कथम्भूतस्य लीलया अलसायमानस्य अनलसोऽलसो भवतीति अलसायते अलसायते इति अलसायमानस्तस्य, अत्र डाच् 'लोहितादिभ्यः' पिदिति सूत्रेण लोहितादेराकृतिगणत्वात् डार्थे क्यङ् ष् प्रत्ययः । निरुत्साहस्य–निरुद्यमस्य 'वीमणं' ति षष्ठ्यर्थे द्वितीया । विमनस्कस्य–शुन्यचित्तस्य 'पिक्खविक्खइ' त्ति पश्यतः अन्येषां महानुभागानां–महाप्रभावाणां साधूनां, उद्यमं–अनालस्यं सर्वस्थामेसु–सर्वक्रियासु, कथंभूतमुद्यमं? 'घोरवीरतवाइअं' ति घोरं–दारुणमल्पसत्त्वैर्दुरनुचरत्वात्, 'वीर'त्ति वीरे भवं वैरं वीरैः साध्यमानत्वादेवंविधं तप आदिर्यत्र तं आदिशब्दाद्वैयावृत्त्यादिकं लज्जां–व्रीडां शङ्कां–जिनोक्ते संशयरूपामतिक्रम्य–परित्यज्य स्थितस्येति शेषः, तस्य सुखशीलत्वादिदोषयुक्तस्यापि वीर्यं–प्रधानधर्मानुष्ठानकरणोत्साहरूपं समुच्छलेत्–

१ आलोक्य प्र॰

माद्युर्भवेत्, सोऽपि जिनोक्तमोक्षमार्गक्रियां कुर्यादित्यर्थः, पश्चार्थोक्तशेषकार्यमदिति, षीम्यपि त्रिपमाक्षरेति गायाछन्दांसि ॥ ३ ॥ ४ । ५ ॥ अथ वीर्योल्लासने किं फलमित्याह–

वीरिएण तु जीवस्स, समुच्छलिएण गोअमा । जम्मतरकए पावे, पाणी मुहुत्तेण निद्दहे ॥६॥

व्याख्या–जीवस्य–जन्तो (तोः) वीर्येण तु समुच्छलितेन हे गौतम ! जन्मान्तरकृतानि पापानि प्राणी–स एव जन्तुर्मुहूर्तमात्रेण निर्दहेत्–भस्मयेत्, अंशकमदिति, विषमाक्षरेति गायाछन्दः ॥ ६ ॥ यस्मादेवं तस्मात्किं कर्तव्यमित्याह–

तम्हा निउणं निहालेउ, गच्छं सम्ममगपट्ठिअं । वासिज्ज तत्थ आजम्मं, गोअमा ! सजए मुणी ॥७॥

व्याख्या—यस्मात् सद्गणे एवं गुणास्तस्मान्निपुणं निभाल्य–सम्यक् परीक्ष्य, गच्छं स मार्गमस्थित, तत्र वसेत्–निवासं कुर्यात् । आजन्म–जीवितकालमभिव्याप्य यावज्जीवमित्यर्थः, हे गौतम ! संयतः सत्क्रियावान् मुनिः–साधुरिति, विपमाक्षरेति गायाछन्दः ॥ ७ ॥ सम्यक् परीक्ष्य सद्गणे वसेदित्यनन्तरमुक्तं, तत्र गणस्य बहुमतियतिनीसमुदायात्मकस्य गणस्य च तदनुवर्तित्वादित्यतः प्रथममाचार्यमेव परीक्षेतेत्याह—

मेढी आलंबणं खंभं, दिट्ठी जाणं सुउत्तमं । सूरी जं होइ गच्छस्स, तम्हा तं तु परिक्खए ॥८॥

व्याख्या—यदस्मात्कारणात्सूरिः–स्वाचार्यो गच्छस्य–गणस्य 'मेढि'त्ति मेथिः–खले गोधवस्थूणा तत्समानो भवति।

यथाऽनया बद्धानि पशुवृन्दानि मर्यादया प्रवर्त्तन्ते तथाऽऽचार्यमेथीबद्धो गच्छोऽपि मर्यादया प्रवर्त्तेत इत्यर्थः, तथाऽऽलम्बनं–हस्ताद्याधारस्तत्समानः यथा हस्ताद्याधारो गर्त्तादौ पतज्जन्तुं धारयति तथाऽऽचार्योऽपि भवगर्त्ते पतन्तं गच्छं धारयतीत्यर्थः, तथा 'खंभं' ति स्तम्भः–स्थूणा अत्र नपुंसकत्वं प्राकृतत्वादेव तत्समानः यथा स्तम्भः प्रासादाधारः स्यात् तथाऽऽचार्योऽपि गच्छप्रासादाधारः, तथा 'दिट्ठि'त्ति दृष्टिः–नेत्रं तत्समानः यथा जन्तोर्नेत्रं शुभाशुभवस्तुप्रदर्शकं भवति तथाऽऽचार्योऽपि गच्छस्य भाविशुभाशुभप्रदर्शकः स्यात्, तथा 'जाणं सुउत्तमं' ति यानं–यानपात्रं सूत्तमं–अतिप्रधानमच्छिद्रमित्यर्थः, तत्समानो यथाऽच्छिद्रं यानपात्रं समुद्रतीरं नयति जन्तून्, तथाऽऽचार्योऽपि गच्छं भवतीरं नयति तस्मात्प्रथमं, 'तं तु' त्ति तोरेवकारार्थत्वात् तमेवाचार्यमेव परीक्षेत गच्छपरीक्षामिच्छुस्सुधीरिति अनुष्टुप् छन्दः ॥ ८ ॥ एवं चात्र ग्रन्थे त्रयोऽधिकाराः सूचिताः तद्यथा—आचार्यस्वरूपाधिकारः १ साधुस्वरूपाधिकारः २ साध्वीस्वरूपाधिकारश्च ३। तत्र प्रथममाचार्यस्वरूपाधिकारं निरूपयितुकामः कैश्चिन्हैश्छद्मस्थ उन्मार्गप्रस्थितमाचार्यं परीक्षेतेति प्रश्नयन्नाह–

भयवं केहि लिंगेहि, सूरिं उम्मग्गपट्ठियं । वियाणिज्जा छउमत्थे, मुणी तं मे निसामय ॥ ९ ॥

व्याख्या–हे भगवन्!–परमैश्वर्यादिसमन्वित कैर्लिङ्गैः–चिन्हैरुन्मार्गप्रस्थितं–असन्मार्गस्थितं सूरिं–आचार्यं, छाद्यते केवलज्ञानं केवलदर्शनं चात्मनोऽनेनेति छद्म तत्र तिष्ठतीति छद्मस्थो, विजानीयात्–परीक्षेतेति परप्रश्ने गुरुराह–हे मुने! यैश्चिन्हैराचार्यमुन्मार्गप्रस्थितं छद्मस्थः परीक्षेत, तत् मे–मम कथयत इति शेषः। 'निसामय' त्ति त्वं निशामया–ऽऽकर्णयेति, अनुष्टुप् छन्दः ॥ ९ ॥ अथ वृत्तद्वयेन पूर्वोक्तशिष्यप्रश्नोत्तरमेवाह—

सच्छंदयारिं दुस्सीलं, आरंभे सुपवत्तय । पीढयाइ पडिबद्धं, आउक्कायविहिंसगं ॥ १० ॥

मूलुत्तरगुणब्भट्ठं, सामायारीविराहय । अदिन्नालोयण निच्चं, निच्चं विगहपरायणं ॥ ११ ॥

अनयोर्व्याख्या—स्वच्छन्देन—स्वामिभावेन न तु जिनाज्ञया चरतीति स्वच्छन्दचारी तं, तथा दुष्टं शील-आचारो यस्य स दुःशीलस्तं, तथाऽऽरम्भाः—पृथिव्याद्युपमर्दनानि उपलक्षणत्वात् संरम्भसमारम्भावपि, तत्र संरम्भः—सङ्कल्पः, समारम्भस्तु—परितापकरः, उक्तञ्च—“संकप्पो संरंभो, परितावकरो भवे समारंभो। आरंभो उद्दवओ, सुद्धनयाणं तु सव्वेसिं ॥ १ ॥” तत्र स्वान्ययोः प्रवर्त्तकस्तं, तथा पीठकं—फलकमादिशब्दात्पट्टिकादयस्तत्र प्रतिबद्धः कारणं विनापि ऋतुबद्धकाले तत्परिभोगीत्यर्थस्तं, ऋतुबद्धकाले च पीठकादिग्रहणे महान् दोषः, उक्तं च—“जे भिक्खू उउबद्धियं सेज्जासंथारयं परं पज्जोसवणाओ उवाइणेइ उवाइणंतं वा साइज्जइ” त्ति। इति श्रीनिशीथसूत्रद्वितीयोद्देशके। अस्यैतच्चूर्णिः—“उउबद्धगहियं सेज्जासंथारयं पज्जोसवणराईओ परं उवाइणावइ तस्स मासलहु पच्छित्तं । सेज्जासंथारविशेषज्ञापनार्थमाह—‘सव्वंगिया उ सेज्जा, दोहत्थद्धं च होइ संथारो। अहसयवा च सेज्जा, तप्पुरिसो वा समासो उ ॥ १ ॥’ सव्वंगिया सेज्जा अड्ढाइय-हत्थो संथारो, अहवा अहासंथडा सेज्जा अचलेत्यर्थः, चलो संथारओ, अहवा तप्पुरिसो समासो कज्जति। शय्यैव संस्तार-कः शय्यासंस्तारकः संस्तारो दुविधो ॥ १ ॥ ‘परिसाडिमपरिसाडी, दुविहो संथारओ उ नायव्वो। परिसाडी वि य दुविहो, भहुसिरअसिरो उ नायव्वो ॥ २ ॥’ जस्स परिभुज्जमाणे किं चि परिसडति सो परिसाडी, इयरो अपरिसाडी, सो

'सालितणादी झुसिरो, कुसतिणयादी अझुसिरतो होति । एगंगिओ अणेगं-गिओ य
दुविहो अझुसिरो झुसिरो य ॥ २ ॥ 'सालितणादी झुसिरो कुसवव्वगतणादी अझुसिरो, जो अपरिसाडी सो दुविहो एगंगिओ अ-
दुविधो अपरिसाडी ॥ ३ ॥' सालितणादी झुसिरो कुसवव्वगतणादी अझुसिरो, जो अपरिसाडी सो दुविहो एगंगिओ अ-
णेगंगिओ अ ॥३॥ 'एगंगिओ उ दुविहो, संघातिमएयरो य नायव्वो। दोमादी नियमाओ, होति अणेगंगिआ एत्थ ॥ ४ ॥'
एगंगिओ दुविहो संघातिमो य असंघातिमो य दुगाइपट्टोपचारेण संघातिता कपाटवत् एस संघातिमो एगं चेव पृथुफलकं
असंघातिमो, दुगादिफलहा असंघातिता वंशकंवियाओ वा अणेगंगिओ ॥ ४ ॥ 'एते सामण्णयरं, संथारुडुवद्धे गेण्हए जो उ ।
सो आणाअणवत्थं, मिच्छत्तविराहणं पावे॥५॥' एतेसिं संथारगाणमन्नतरं जो उडुवद्धे गेण्हति सो अतिकमे वट्टति, अणवत्थं करेति,
मिच्छत्तं जणेति, आयसंजमविराहणं पावति ॥५॥ इमे दोसा 'सज्जाए पलिमंथो, गवेसणाणयणमप्पिणंते य । झामियहिया
वक्खेवो, संघट्टणमादि पलिमंथो ॥ ६ ॥' उडुवद्धे काले निकारणे संथारगं गवेसमाणस्स आणेतस्स पुणो पच्चप्पिणंतस्स सज्जाए
पलिमंथो भवति, अह कहवि झामिओ हिओ वा, तो संथारगसामी अणुण्णवेंतस्स सुत्तत्थेसु वक्खेवो, संसत्ते तससंघट्ट-
णादिनिप्फण्णं संजमे पलिमंथो य, अह सामी भणेज्जा जओ जाणह तओ मे अण्णं देह, ताहे अण्णं मग्गंताणं सो चेव पलि-
मंथो ॥ ६ ॥ पायच्छित्तं दाउकामो भेदमाह-'झुसिरेय' गाहा कंठा ७ एतेसु इमं पच्छित्तं 'परिसाडिमे' गाहा । परिसाडिय
अझुसिरे मासलहुं । झुसिरे पडिसाडिए १ एगंगिए संघातिमे २ असंघातिमे ३ अणेगंगिए य ४ एतेसु चउसु वि चउलहुयं ।
झामिते हिते वा अण्णं दवाविज्जति वहंतं साहूण दाउं अवहंतयं पवाहेज्ज ओभासिओ वा साहुअट्ठाए अहाकम्मं करेति ।
आदिसद्दाओ कीयकडादि वक्खेवो ८ 'सुत्तादि' गाहा गतार्था, स्वकेन दधिमन्थनवत् ९। चोदक आह-'एवं सुत्तनि-

यथा, निरत्ययो चोदगो उ चोदेति । जइ होति सो समत्थो, नं सुण पारछं समासेणं ॥ १० ॥' संथारगद्दणं उदुबद्ध अ-त्थेण निसिद्धं एवं सुत्तं निरत्ययं, यथो सुत्ते पओसवणराविअतिक्कमणे पडिसिद्धं, न गविवे संभवति एवं चोदकेनोक्त आचार्य आह-जहा सुत्तत्थो सार्थको भवति तथा ऽहं समासतो वोच्छे ॥१०॥ 'दुव्वनिवाउ लगेदुं, देसगिलाणे य उत्तमट्ठे य । णिग्गमपाणरतिने, फलगाणि य कारणज्झावे ॥ ११ ॥' दारगाहा ॥ देस पडुच यथा वेच्छ ११ 'असिवादिकारणगता, उ-वरीकुच्छण अजीरणभए वा । महसिरमसेविपीय, पकमुहे मंगलोलसगं ॥ १२ ॥' जो भिक्खो परिसारसे पाणिएग छा-लितो सो उडुबद्धे जम्मिज्जति, जहा-सिधुविसए ऊसरभूमी वा जहारणकंठे व असिवादिकारणेहिं गता मा उवही कुच्छिस्सति त्ति अजीरणभया वा तथा येप्पमत्यादि, तथा अप्काय-सचित्तजलं तस्य विहिंसको-विराधकस्तं, तथा मूलगुणाः-प्राणाति-पातविरमणादयः, उत्तरगुणा -पिण्डविशुद्धयादयस्तेभ्यो अप्रस्तम, तथा सामाचारी-साध्वाचारक्रियारूपा सपूगच्छमर्यादावस्या यथा-जो आलोयणारिहो सो इमो दुविहो । 'आगम १ सुअववहारी २, आगमओ छव्विहो अ ववहारी। केवल १ मणो २ दि ३ चोदस ४-दस ५ नव ६ पुव्वी य णायव्वा ॥ १ ॥' आगमववहारी १ सुयववहारी य २, तस्य जो सो आगमववहारी सो छविहो इमो-केवलणाणी १ मणपज्जवणाणी २ ओहिणाणी ३ चोद्दसपुव्वी ४ अभिण्णदसपुव्वी ५ णवपुव्वी य ६ एए आगमववहारी पच्चक्खणाणिणो जेण जहा जइयारो कओ तं तहा अतियारं जाणंति। तं च आगमववहारिस्स आलोएज्जमाणो जदि आलोयगो पडिकुंचति ॥ 'पमुहे पडिसारणा, अपडिवज्जंतं ण जाणइ सार । जति पडिवज्जति सारे, दुविहञ्चायंपि

पच्चक्खो ॥ २ ॥' 'पम्हुट्ठे' त्ति विस्सरिए तं पच्चक्खणाणी णाउं पडिवज्जिस्सइ त्ति ताहे भणति अमुगं ते विस्सरियं तं आलोएहि, अह जाणइ न पडिवज्जति तो ण पडिसारेइ, दुविहो अइयारो–मूलगुणाइयारो उत्तरगुणाइआरो य, एवं पच्चक्खणाणी सम्मं आउट्टस्स देंति पच्छित्तं, अणाउट्टस्स ण देंति, एते पच्चक्खववहारी वुत्ता ॥ २ ॥ सेसा जे ते इमे सुयववहारी। 'कप्पपकप्पा उ सुए, आलोयावेंति ते उ तिक्खुत्तो। सरिसत्थे अपलिउंची विसरिसपलिउंचिअं जाणे ॥ ३ ॥' 'कप्पो' त्ति दसाकप्पववहारा, 'पकप्पो' त्ति णिसीहं, तुशब्दान्महाकप्पसुयं महाणिसीहणिसीहणिज्जुत्ती पेढियधरा य एवमादि सव्वे सुयववहारिणो ते य सुयववहारी २ एगवारालोइए पलिउंचिए अपलिउंचिए वा विसेसं ण जाणंति तेण कारणेण 'तिक्खुत्तो' त्ति णियमा तिण्णिवारे आलोयावेंति। एकवारा भणति ण सुट्ठु मए अवधारियं, वितियवाराए निद्दावसंगओ, ततियवाराए भणति अणुवउत्तेण किंचि णावधारियं, पुणो आलोएहि। जति तिहिं वाराहिं सरिसं चेव आलोतियं तो णायव्वं अपलिउंची, अह विसरिसं तुल्लं वंतो य आलोएति, तो पलिउंचियं जाणियव्वं। तत्थ जो पलिउंची सो इमेण आसदिट्ठंतेण चोएयव्वो, दवाइचउविहपडिसेवणाए पलिउंची आगमसुअववहारिहिं भाणियव्वो, सुणेहि अज्जो! उदाहरणं जहा–एकस्स रण्णो आसो सवलक्खणजुत्तो धावणपवणसमत्थो तस्स आसस्स गुणेण य अजेयो सो राया, सामंतराइणो य सवे अज्जावेंति। ताहे सामंतरायाणो अप्पणो सभासु भणंति–अत्थि कोइ एयारिसो पुरिसो जो तं हरित्ता आणेति, सवेहिं भणियं सो पुरिमपंजरत्थो चिट्ठति गच्छति वा, णण्णो सक्कति हरिउं, एगस्स रण्णो एगेण पुरिसेण भणियं, जइ सो मारियव्वो तो मारेमि त्ति, ताहे रण्णा भणियं–मा अम्हं तस्स वा भवतु वावादेहि त्ति, तत्थ गतो सो तेण य छण्णपदेसट्ठिएण डिक्कखधणुहकंडस्स अंते खुद्दकंटकं लाएत्ता

निद्धो भासो, न इमियाकरणं भाइणिमा पडियं सुहकी कटको पि असत्तरीरमणुपविट्ठा । सो पभूयमवजागमण घरंतो वि वेण मवणसद्देण वारिज्जमाणा परिहाउमाडत्तो । ताहे वेज्जस्स अक्खाओ, पज्जेण दिट्ठो भणिय च, णत्थि स कोणि पा- उसिमेंनाहरोगा, भन्नि म काइ भवणसद्धा, नाहे वेज्जेण अमगन्नमगं पुरिसेहिं कद्दमेण आलिपाविओ, सो भ सद्धपसो भगिउणतणभा परमं मुक्का, नं कारिसा भवणीओ सुहकिरंटकसन्तो, ना भ पकत्तो सम्मो जाओ । विनिओ एवं मणुस्सियमद्धा ममा । इमाणि उमसंहारा महा मा भासो अणुड्वियमज्झो वलणं न गणइ भसमत्थो य सुद्धं मथा य । एवं तुमंपि पमज्झो करेंता गिरियकमारं संसमयुहिं ण करेसि, ण य तन्नगो अय करमि, भमए य कम्मणो भणेगाणि मम्मणमरणाणि पाविहिमि णा य मोक्खसुहं माइहिसि, तम्हा सन्न सम्मं आलोएहि ति ।" इति निशीथचूर्णिर्वि- गोहगवे, नथा ' आलोयणा ममस्स, पउफक्षा इह छक्कपरपक्खे । संविग्गमाविग्गे, दायव विहीइ जं भणिअं ॥ १ ॥" नथा "म स्वद्दरणनिमित्तं, मिपम्मि अ मत्र जोअणसयाइं । कालण बार वरिसा, गीअत्थगवेसणं कुज्जा ॥१॥" नथा "आयरि- याइ मगच्छ, संभोइयइयरगीअपासत्थे । सारूवीपच्छाकडदेवयपडिमाअरिहसिद्धे ॥ १ ॥" स्वगच्छे आचार्यादी आचार्यसमीपे भाविनभ्यादुपाध्यायान्तानां वा पार्श्वे आलोचनाऽऽलोया, इयमत्र भावना-नामश्रित्यस्थानमापन्नेन साधुना श्राद्धेन वा नियमत एव स्वकीयानामाचार्याणां समीप आलोचयितव्यम्, तेषामभावे उपाध्यायस्य, तस्याप्यभावे प्रवर्तिनः, तस्याप्यभावे स्थवि रस्य, तस्याप्यभावे गणावच्छेदिनो वा समीप आलोचनाऽऽलोया । अथ स्वगच्छे पञ्चानामप्यभावस्तर्हि किं कार्यमित्याह— 'सभोइय' त्ति स्वगच्छे आचार्यादीनामभावेऽन्यस्मिन साम्भोगिके एकसामाचारीके गच्छे आचार्यादिक्रमेणा-

लोचयितव्यम् । साम्भोगिकगच्छेऽपि पञ्चानामाचार्यादीनामभावे 'इयर'त्ति इतरोऽसाम्भोगिकः संविग्न इति तस्मिन् गन्तव्यम्, तत्राप्याचार्यादिक्रमेणैवालोचयितव्यम् । संविग्नान्यसाम्भोगिकानां चाभावे 'गीय'त्ति पदैकदेशे पदसमुदायोपचाराद् गीतार्थः, एतच्च विशेषणं पार्श्वस्थसारूपिकपश्चात्कृतरूपाणां त्रयाणामपि योज्यम्, ततश्चायमर्थः—पार्श्वस्थस्य गीतार्थस्य समीपे आलोचयितव्यम् । तस्मिन्नपि गीतार्थे पार्श्वस्थेऽसति गीतार्थस्य सारूपिकस्य पार्श्वे संयतवेषस्य गृहस्थस्य लिङ्गमात्रधारिण इत्यर्थः । तस्मिन्नपि गीतार्थसारूपिकेऽसति पश्चात्कृतस्य गीतार्थस्य पार्श्वे आलोचयितव्यम्, पश्चात्कृतचरणस्य–परित्यक्तचारित्रवेषस्य गृहस्थस्य पार्श्वे इति यावत् । पार्श्वस्थादीनां च मध्ये यस्य पुरत आलोचना दातुमिष्यते तमभ्युत्थाप्य तस्य पुरत आलोचयितव्यम्, अभ्युत्थापनं नाम वन्दनकप्रतीच्छनादिकं प्रत्यभ्युपगमकारापणा अभ्युत्थिते वन्दनाप्रतीच्छनादिकं प्रतिकृताभ्युपगमे प्रतिक्रान्तो भवेत् नान्यथा, विनयमूलत्वाद्धर्मस्य । यदुक्तं—'विणओ सासणे मूलं' इत्यादि । अथ ते पार्श्वस्थादय आत्मानं हीनगुणं पश्यन्तो नाभ्युत्तिष्ठन्ति तदा पार्श्वस्थादीनां निषद्यामारचय्य प्रणाममात्रं कृत्वाऽऽलोचनीयम् । पश्चात्कृतस्य पुनरित्वरसामायिकारोपणं लिङ्गप्रदानं च कृत्वा यथाविधि तदन्तिके आलोचनीयम् । यदि पार्श्वस्थादिकोऽभ्युत्तिष्ठति तदा तेनान्यत्र गन्तव्यम्, येन प्रवचनलाघवं न भवति । तत्र च गत्वा तमापन्नप्रायश्चित्तं शुद्धतपो वाहयति मासादिकमुत्कर्षतः षण्मासपर्यवसानम् । अथ स नाभ्युत्तिष्ठति शुद्धं च तपस्तेन प्रायश्चित्ततया दत्तं, ततस्तं तत्रैव तपो वाहयतीति । पार्श्वस्थादीनामप्यभावे यत्र कोरण्टकादौ गुणशिलादौ वा भगवान् मुनिसुव्रतस्वाम्यादिः श्रीवर्द्धमानस्वाम्यादिर्वा समवसृतस्तत्र तीर्थकरैर्गणधरैश्च बहूनां बहूनि प्रायश्चित्तानि दत्तानि तानि च दीयमानानि तत्रस्थया देवतया दृष्टानि ततस्तत्र

गम्वा तत्र च सम्यक्त्वभावितदेवताराधनार्थमष्टमं कृत्वा तत्र च सम्यगाकम्पितायां देवतायाः पुरतो यथोचितमालोचनापरि-स्मरमालोचयति, सा च प्रयच्छति यथार्हं प्रायश्चित्तम्। अथ सा देवता कदाचित् च्युता भवेत् पश्चादन्या समुत्पन्ना तया च न दृष्टस्तीर्थकरस्ततः साऽष्टमेनाकम्पिता ब्रूते—महाविदेहे तीर्थकरमापृच्छ्य समागच्छामि, ततः सा तेनानुज्ञाता महाविदेहे गत्वा तीर्थकरं पृच्छति, पृष्ट्वा च समागत्य साध्वादिभ्यः प्रायश्चित्तं कथयति। तासामपि देवतानामभावे अर्हत्प्रतिमानां पुरतः स्वयं प्रायश्चित्तदानपरिज्ञानकुशल आलोचयति, ततश्च स्वयमेव प्रतिपद्यते प्रायश्चित्तम्। तासामप्यभावे प्राचीनादि दिगभिमुखोऽर्हतः सिद्धानभिसमीक्ष्य जानन् प्रायश्चित्तदानविधिविद्यानालोचयति, आलोच्य च स्वयमेव प्रायश्चित्तं प्रतिप-द्यते। स च तथा प्रतिपद्यमानः शुद्ध एव सूत्रोक्त विधिना प्रवृत्तेरिति श्राद्धजीतकल्पे। तथाऽयमर्थः सविस्तरः श्री व्यवहार प्रथमोद्देशकभाष्यवृत्तावप्यस्ति। तथा नित्यं—सदा कथा चतुर्धा शुभा, तद्विरुद्धा विकथा सप्तधा, तस्यां परायणस्त-त्परस्तं, कथाविकथास्वरूपं स्थानाङ्गसूत्रोक्तं यथा—'चउव्विहा कहा, पं० तं० अक्खेवणी १ विक्खेवणी २ संवेयणी ३ निव्वेयणी ४।' व्याख्या—आक्षिप्यते मोहात्तत्त्वं प्रत्याकृष्यते श्रोता यथेत्याक्षेपणी १, विक्षिप्यते कुमार्गविमुखो विधीयते श्रोता यया सा विक्षेपणी २, संवेज्यते—मोक्षसुखाभिलाषी विधीयते यया सा संवेदनी ३, निर्वेद्यते—संसारनिर्विण्णो विधीयते श्रोता यया सा निर्वेदनी ४। अर्थतासां भेदा यथा—"आयारे १ ववहारे २, पन्नत्ती चेव ३ दिट्ठिवाए य ४। एसा चउव्विहा खलु, कहाउ अक्खेवणी नाम ॥१॥" आचारो—लोचाऽस्नानादि १, व्यवहारः—कथञ्चिदापन्नदोषव्यपोहाय प्रायश्चित्तलक्षणः २, प्रज्ञप्तिश्च—संशयापन्नस्य मधुरवचनैः प्रज्ञापनं ३, दृष्टिवादश्च—श्रोत्रपेक्षया सूक्ष्मजीवादिभावकथनं ४, अन्ये त्वाचाराचारादयो

ग्रन्था एव परिगृह्यन्ते आचाराद्यभिधानात्, एषा चतुर्विधा, खलुशब्दात् श्रोत्रपेक्षया आचारादिभेदानाश्रित्यानेकप्रकारा ॥ १ ॥ अस्या रसमाह—" विज्जाचरणं च तवो, पुरिसकारो य समिइगुत्तीओ । उवइस्सइ खलु जहियं, कहाइ अक्खेवणीइ रसो ॥१॥ " विद्या—ज्ञानं भावतमोभेदकं, चरणं—सर्वविरतिरूपं, तपो—ऽनशनादि, पुरुषकारश्च—कर्मशत्रून् प्रति स्ववीर्योत्कर्षलक्षणः, समितिगुप्तयः, एतदुपदिश्यते खलु यत्र क्वचिदसावुपदेशः कथाया आक्षेपण्या रसः ॥ १ ॥ विक्षेपणीमाह—सा चतुर्द्धा—' पुव्विं ससमयं कहित्ता परसमयं कहेइ, ससमयगुणे दीवेइ, परसमयदोसे उवदंसेइ एसा पढमा १ । पुव्विं परसमयं कहित्ता तस्सेव दोसे उवदंसित्ता पुणो ससमयं कहेइ गुणे उवदंसेइ एसा विइया २ । मिच्छावायं कहित्ता सम्मावायं कहेइ, परसमयं कहित्ता तेसु चेव परसमएसु जे भावा जिणप्पणीएहिं भावेहिं सह विरुद्धा असंता चेव विअप्पिआ ते पुव्विं कहित्ता दोसा य तेसिं भणिऊण पुणो जिणप्पणीयभावसारिसा घुणक्खरमिव कहवि सोहणा भणिया ते कहेइ, अहवा मिच्छावाओ नत्थित्तं सम्मावाओ अत्थित्तं, तत्थ पुव्विं नाहियवाईण दिट्ठीओ कहित्ता पच्छा अत्थित्तपक्खवाईणं दिट्ठीओ कहेइ एसा तइया ३ । सम्मावायं कहित्ता मिच्छावायं कहेइ, सोवि एवं चेव नवरं पुव्विं सोभणे कहेइ, पच्छा इयरे त्ति चउत्था । संवेअणी कहा चउव्विहा पं० तं० आयसरीरसंवेयणी १, परसरीरसं० २, इहलोयसं० ३, परलोयसं० ४ । तत्थ आयसरीरसंवेयणी जहा जमेयं अम्हच्चयं सरीरं, एअं सुक्कसोणियमंसवसामेदमज्जट्ठिण्हारुचम्मकेसरोमनहदंतअंतादिसंवायनिप्फण्णत्तणेण मुत्तपुरीसभायणत्तणेण य असुइ त्ति कहेमाणो सोयारस्स संवेगमुप्पाएइ एसा अत्तसरीरसंवेयणी १ । एवं परसरीरसंवेयणीइ परसरीर एरिसं चेव असुइ, अहवा परसमयस्स सरीरं वण्णेमाणो सोयारस्स संवेगमुप्पाएइ २ । इयाणिं इह लोयसंवेयणी

गाथा तथ च सम्यक्त्वभावितदेवताराधनार्थमर्थं कृत्वा तम च सम्यगाकल्पितया देवतायाः परतो यथोचितप्रतिपासपर-
जहा सव्वमेव माणुसत्तं असारमधुवं कदलीथंभसमाणं एरिस कहं कहमाणो धम्मकही सोयारस्स संवेगं उप्पाएइ ३।
इयाणि परलोयसंवेयणी जहा देवाणि इस्साविसायमयकोहलोहमायाइएहिं दुक्खेहिं अभिभूया किमंगपुण तिरियनारया, एयारिसं
कहं कहमाणो धम्मकही सोयारस्स संवेगमुप्पाएइ ४। निव्वेयणी कहा चउव्विहा पं० तं० इह लोगे दुचिण्णा कम्मा इह लोए
चेव दुहविवागसंजुत्ता भवंति, जहा–चोराणं पारदारियाणं एवमाई एसा पढमा निव्वेयणी १। इह लोए दुचिण्णा कम्मा पर-
लोए दुहविवागसंजुत्ता भवंति जहा–नरइयाणं अन्नंमि भव कम्म कयं निरयभवे फलं देइ बिइया निव्वेयणी २। परलोए
दुचिण्णा कम्मा इह लोए दुहविवागसंजुत्ता भवंति, जहा–बालप्पभिइमेव अंतकुलेसु उप्पन्ना खयकोढाइएहिं रोगेहिं दारिद्देण
य अभिभूया दीसंति तइया निव्वेयणी ३। परलोए दुचिण्णा कम्मा परलोए चेव दुहसंविवागसंजुत्ता भवंति, जहा–पुव्विं
दुच्चिण्णेहिं कम्मेहिं जीवा संडासतुण्डेहिं पक्खीहिं उ विज्झंति, तओ ते नरयपाउग्गाणि कम्माणि असंपुण्णाणि तीए जाईए
पूरिंति पूरेऊण नरयभवं जंति चउत्था निव्वेयणी ४। एवं इह लोगो वा परलोगो वा पन्नवयं पडुच्च भवइ, तत्थ पन्नवयस्स
मणुस्सभवो इह लोगो भवसमाओ तिन्निवि गईओ परलोगो ८। तथा " एया चेव कहाओ,पन्नवगपरूवग समासज्ज।
अकहा १, कहा य २, विकहा ३, हविज्ज पुरिसंतरं पप्प ॥ १॥ " अकथा १, कथा २, विकथाना ३ स्वरूपं यथा–
" मिच्छत्तं वयमो, अन्नाणी जं कहं परिकहेइ। लिंगत्था व गिही वा, सा अकहा देसिया समए ॥ २॥ " मिथ्यात्व-
मोहनीयं कर्म वेदयन् विपाकेन यां काञ्चिदज्ञानी कथां कथयति, अज्ञानित्वं चास्य मिथ्यादृष्टित्वादेव, किंविशिष्टो
ऽसावित्याह लिङ्गस्थो वा द्रव्यप्रव्रजितोऽङ्गारमर्दकादिर्गृही वा कश्चित्, सा एवंभूता देशिता समये, विशिष्टकथाफला-

भावात् ॥ २ ॥ " तवसंजमगुणधारी, जं चरणरया कहंति सब्भावं । सवजगज्जीवहियं, सा उ कहा देसिया समए ॥ ३ ॥ " तपःसंयमगुणधारिणो यच्चरणरता नत्वन्यत्र निदानादिना कथयन्ति सद्भावं—परमार्थं सर्वजगज्जीवहितं न तु व्यवहारतः कतिपयसत्वहितं सैव कथा देशिता समये निर्जराख्यफलसाधनात् ॥ ३ ॥ " जो संजओ पमत्तो, रागद्दोसवसगो परिकहेइ । सा उ विकहा पवयणे, पन्नत्ता धीरपुरिसेहिं ॥ ४ ॥ " यः संयतः प्रमत्तः कषायादिना प्रमादेन रागद्वेषवशगतः सन् न तु मध्यस्थः परिकथयति किञ्चित्, सा तु विकथा प्रवचने प्रज्ञप्ता धीरपुरुषैः, तथाविधपरिणामनिबन्धनत्वात् कर्तृश्रोत्रोरिति, श्रोतृपरिणामभेदे तु त प्रति कथान्तरमेव । एवं सर्वत्र भावना कार्या इति । गाथाचतुष्कं श्रीदशवैकालिकनिर्युक्तिगतम् । अथ पूर्वोक्तविकथास्वरूपमाह—' विकहा सत्तहा, पं० तं० इत्थिकहा १ भत्तकहा २ देसकहा ३ रायकहा ४ मिउकालुणिया ५ दंसणभेइणी ६ चरित्तभेइणी ७ ॥ ' व्याख्या—इत्थीणं कहा इत्थिकहा, पसंसानिंदासरूवा जहा—' सा तणुयलणू सुभगा, सोमसुही पउमपत्तनयणिल्ला । गुरुयनियंबा उन्नय—पओहरा ललियगयगमणा ॥ १ ॥ ' तहा ' करहगई कागसरा य, दुब्भगा लंबजठरपिंगच्छी । दुस्सीला दुब्भासा, धिद्धी को नियइ तीइ मुहं ॥ १ ॥ ' अस्यां चात्मपरमोहोदीरणोड्डाहस्वाध्यायसंयमयोगपरिहाणि ब्रह्मव्रतागुप्तिप्रसङ्गादयो दोषा भवेयुः १ । भत्तकहा जहा—' घयखंड जुयं खीरस्स, भोयणं अमियमहह मणुयाणं । कयसालिदालिअसणं, वंजणपक्कन्नययसारं ॥ १ ॥ ' अस्यां चाहारगृद्धिलोकापवादरसनेन्द्रियाजयषड्जीवनिकायवधानुमोदनादयो दोषा भवन्ति २ । देसकहा जहा—' रम्यो मालवकः सुधान्यजनकः काञ्च्यास्तु किं वर्ण्यते, दुर्गा गूर्जरभूमिरुद्भटभटा लाटाः किराटोपमाः । काश्मीरे वरमुख्यता सुखनिधौ स्वर्गोपमाः कुन्तला, वर्ज्या

राजा मम च मध्यवत्त्वमाश्रितदेवतागणनार्थमर्णं कृत्वा मम च मध्यगारूढिमनाया देवतायाः पत्ता यथोक्तनरामतामणर

दुमनगढनम्भुमभिघा दगी कथैवंविधा ॥ १ ॥' एतस्यां च रागद्वेषोत्पत्तिस्वपक्षपरपक्षाधिकरणादयो दोषाः प्रादुःष्यन्ति ३ ।
राजस्था यथा—" रामाऽयं रिपुवारदारमसह क्षेमङ्करधीरहा, युद्धं भीममभूत्तयोः प्रविष्टत्वं साध्वस्य तेनायता । दुष्टोऽयं क्रियतां
करोतु सुचिरं राज्यं ममाप्यायुषा, भूयो भ्रष्टनिम धनं बुधजने राज्ञां कथा हीयताम् ॥१॥" अस्यां च चौरहेरिकादिशङ्काकौतुकनि
दानादयो दोषाः स्युः ॥ ४ ॥ ' मिउकारुणिय' त्ति मोवृद्धदयमार्दवजननात्मृद्वी सापासौ पुत्रादिप्रलापप्रधानत्वात्कारुण्यवती
मृदुकारुणिकी यथा—' हा पुत्त पुत्त हा वच्छ, वच्छ मुक्का सि कहमणाहा हं । एवं कलुणपलावा, जलंतजलणेऽज्ज सा पडिया ॥८॥ '
दर्शनभेदिनी प्रनाघातिशयत कुतीर्थिकप्रशंसारूपा यथा—' सूक्ष्मयुक्तिशतोपेतं, सूक्ष्मबुद्धिकरं परम् । सूक्ष्मार्थदर्शिभिर्दृष्टं,
श्रोतव्यं बौद्धशासनम् ॥ ६ ॥' चारित्रभेदिनी जीसे कहाए पडिवन्नवयस्स वा वनहियस्स वा दिक्खाए चारित्तं पइ
भेओ भवइ जहा—" कलिमणोहिसोइस—दस नवपुव्वीहि संपयं रहिए । सुद्धमसुद्धं चरणं, को जाणइ तस्स भावं वा
॥ १ ॥ भन्नं च जइ मंचाओ पडियस्स, देहपीडा सुयोविया होइ । गिरिसिहराओ महती, तहणंतभवो तओ भट्ठा
॥ १ ॥ तहा कालं पमायबहुले, दंसणनाणेहिं वट्टए तित्थं । वुच्छिन्नं च चरित्तं, तो गिहिधम्मो वरं काउं ॥ १ ॥ '
एवं च ' इत्थिकहमाइआओ, चउरुवाओ कुणंति विकहाओ । रागद्दोसेहिं मुहा—ऽइकम्मबंधं कुणइ मूढो ॥ १ ॥ ' अहवा
विविहरूवा परपरिवाइयाण कहा विकहति हे इन्द्रभूते ! एवंविध मुख्यमार्गगामिनं मानीहीति शेष । इमे अनुष्टुबपि
माअरेति गाथाछन्दसी ॥ १० ॥ ११ ॥ पूर्वगाथाचतुष्टयान्वोपनसप्रथमाचार्यस्य चिन्तमुक्तमतो गुणवताऽऽचार्येण परसा-
सकी विनापि कर्मण्यत्याह—

छत्तीसगुणसमण्णा–गएण तेणवि अवस्स कायव्वा । परसक्खिया विसोही, सुट्ठुवि ववहारकुसलेण॥१२॥

व्याख्या–षट्त्रिंशत् ये गुणाः सूरिगुणा आर्यदेशोत्पन्नत्वादयः "देस १, कुल २, जाति ३, रूवी ४, संघयणी ५, धिइजु-
ओ ६, अणासंसी ७। अविकत्थणो ८, अमाई ९, थिरपरिवाडी १० गहिअवक्को ११ ॥ १ ॥ जिअपरिसो १२ जिअनि-
द्दो १३, मज्झत्थो १४ देस १५ काल १६ भावन्नू १७। आसन्नलद्धपइभो १८, नाणाविहदेसभासन्नू १९ ॥ २ ॥ पंच-
विहे आयारे २४ जुत्तो, सुत्तत्थतदुभयविहिन्नू। आहरण २६ हेउ २७ उवणय २८–नयनिउणो गाहणाकुसलो ३० ॥ ३ ॥
ससमयपरसमयविऊ ३१, गंभीरो ३२ दित्तिमं ३३ सिवो ३४ सोमो ३५। गुणसयकलिओ ३६ जुग्गो, पवयणसारं परि-
कहेउं ॥ ४ ॥" इति गाथा चतुष्टयोक्तस्तत्र आर्यदेशोत्पन्नः सुखावबोधवाक्यः स्यात् १, पैतृकं कुलं सुकुलोद्भवो यथोत्क्षि-
प्तभारोद्वहने न श्राम्यति २, मातृकी जातिस्तत्सम्पन्नो विनयान्वितः स्यात् ३, रूपवान् आदेयवाक्यः स्यादाकृतौ गुणा वस-
न्तीति ४, संहननयुक्तो व्याख्यानादिषु न श्राम्यति ५, धृतिः–चित्तावष्टम्भस्तद्युतो गहनेष्वर्थेषु न श्रमं याति ६, अनाशंसी
न श्रोतृभ्यो वस्त्राद्याकाङ्क्षति ७, अविकत्थनो न बहुभाषी स्यात् ८, अमायी–त्यक्तशाठ्यः ९, स्थिरपरिपाटिः तस्य हि सू-
त्रमर्थश्च न गलति १०, गृहीतवाक्यः सर्वत्रास्खलिताज्ञः स्यात् ११, जितपर्षत् राजादिसदसि न क्षोभमुपयाति १२, जित-
निद्रोऽल्पनिद्रः १३, मध्यस्थः–सर्वशिष्येषु समचित्तो १४, देशकालभावज्ञः सुखेन विहरति १५, १६, १७, आसन्नलब्ध-
प्रतिभः परतीर्थिकादीनामुत्तरदानसमर्थः १८, नानाविधदेशभाषाज्ञो नानादेशजविनेयान् सुखेन शास्त्राणि ग्राहयति १९, पञ्च-
विधाचारयुतः श्रद्धेयवचनः स्यात् २४, सूत्रार्थोभयज्ञः सम्यगुत्सर्गापवादप्ररूपकः तस्या २५, आहरणं–दृष्टान्तः २६, हेतुर्द्विधा

कारको ज्ञापकश्च, तत्र कारको यथा—घटस्य कर्ता कुम्भकारः, ज्ञापको यथा—तमसि घटादीनामभिव्यञ्जकः प्रदीपः २७, उप-नय—उपसंहारो दृष्टान्तदृष्टस्यार्थस्य प्रकृते योजनमिति भाव , क्वचित् कारणं—निमित्तं २८, नया नैगमादयस्तेषु निपुणः २९, स हि श्रोतारमपेक्ष्य तद् प्रतिपत्त्यनुरोधतः क्वचित् दृष्टान्तोपन्यासं २६, क्वचिद्धेतूपन्यासं विदधाति २७, क्वचित् अधिकृ-तमर्थमुपसंहरति २८, नयप्रस्तावे नयानवतारयति २९. ग्राहणाकुशल:—प्रतिपादनशक्तियुक्त ३०, स्वसमयं परसमयं च वेत्ति परेणाक्षिप्त उभयं निर्वाहयति ३१, गम्भीरो—अतुच्छस्वभाव ३२, दीप्तिमान् परवादिनामक्षोभ्य ३३, शिवो—मारिरोगाद्युप-द्रवविघातकृत् ३४, सौम्यः—शान्तदृष्टितया प्रीत्युत्पादकः ३५, गुणशतकलिता—औदार्यस्थैर्याद्यनेकगुणोपेतः ३६ तैः सम-न्वागतेन—संयुक्तेन तेनापि—सूरिणाऽपि अन्य आस्तामवश्यं—निश्चयेन कर्तव्या अनुस्वारलोप प्राकृतत्वात् परसाक्षिकीका विशेषेण शाधिमिर्दोषैर्निजपापप्रकटनमित्यर्थः । किं विशिष्टेन सूरिणा पञ्चविधेन व्यवहरणं व्यवहारः पञ्चविधः, तत्र कुशलो—निपुणस्तेन । व्यवहारस्वरूपं यथा "आगम १, सुय २, आणा ३, धारणा य ४, जीयं च होइ ववहारो । केवलिमणोहि-चोद्दस—दसनवपुव्वी य पढमत्थो १ ॥ १ ॥ आयारपकप्पाई, सेसं सव्वं सुयं विणिद्दिट्ठं २ । देसंतरट्ठियाणं, गूढपयालोयणा आणा ३ ॥ २ ॥ गीयत्थाओ धुवं, यवधारइ धारणा तहिं विंते ४ । पायच्छित्तं जीयं, जीयं वा जं जहिं गच्छे ५ ॥ ३ ॥" अपिशब्दादनेकप्रख्यातो विधिना तथाऽऽलोचनेनापि इति गाथार्थः ॥ १२ ॥ केन दृष्टान्तेनाऽऽलोचना पुण्येत्याह—

जह सुकुसलो वि विज्जो, अण्णस्स कहेइ अत्तणो वाहिं । विज्जुवएस सुच्चा, पच्छा सो कम्ममायरइ ॥१३॥

व्याख्या—यथा सुष्ठु कुशलोऽपि—भिषक्शास्त्र निपुणोऽपि अपिशब्दात् अभ्यासोऽपि वैद्या—चिकित्साकर्ता आत्मनः—स्व

स्य व्याधिं– रोगोत्पत्तिमन्यस्य वैद्यस्य कथयति–यथास्थितं निरूपयति वैद्योपदेशं–वैद्यनिरूपितं श्रुत्वाऽऽकर्ण्य पश्चात् स वैद्यस्त द्वैद्योक्तं कर्मप्रतीकाररूपमाचरति–करोतीत्यर्थः । एवमालोचकः सूरिरपि अन्यपार्श्वे पापं प्रकाशयति । तदर्पितं च तपो यथाविधि प्रतिपद्यते इति । गाथाछन्दः ॥ १३ ॥ पुनः सद्गुरुस्वरूपं दर्शयति—

देसं खित्तं तु जाणित्ता, वत्थं पत्तं उवस्सयं । संगहे साहुवग्गं च, सुत्तत्थं च निहालई ॥ १४ ॥

व्याख्या–आचार्यो देशं मालवकादिकं, क्षेत्रं रूक्षारूक्षभाविताभावितादिरूपं, तु शब्दात् ग्लानादियोग्यं द्रव्यं, दुर्भिक्षादिकालं, दातृपरिणामादिरूपं भावं च ज्ञात्वा वस्त्रं–चीवरं, पात्रं–पतद्ग्रहादि, उपाश्रयं–मुनियोग्यालयं, सङ्गृह्णीत, कोऽर्थ आचार्यः क्षेत्रादिकारणं ज्ञात्वा वस्त्रादिकं मेलयित्वा प्रायो गृहस्थानामदर्शयन् स्वपार्श्वे एव संरक्षेत्, न तु यथाकथञ्चिदित्यर्थः । यदुक्तं स्थानाङ्गसप्तमस्थाने " आयरियउवज्झायाणं गणंसि सत्तसंगहठाणा पं० तं० आयरियउवज्झाए गणंसि आणं वा धारणं वा सम्मं पउंजित्ता भवति १, आयरियउवज्झाए गणंसि अहारायणिआए कितिकम्मं वेणइअं सम्मं पउंजित्ता भवइ २, आयरियउवज्झाए गणंसि जे सुअपज्जवजाए धारेति ते काले काले सम्मं अणुप्पवाएत्ता भवइ ३, आयरियउवज्झाए गणंसि गिलाणसेहे वेआवच्चं अब्भुट्ठित्ता भवति ४, आयरियउवज्झाए गणंसि आपुच्छित्तचारी आविहवइ णो अणापुच्छित्तचारी ५, आयरियउवज्झाए गणंसि अणुप्पन्नाइं उवगरणाइं सम्मं उप्पाएत्ता भवइ ६, आयरियउवज्झाए गणंसि पुव्वुप्पन्नाइं उवगरणाइं सम्मं सारक्खित्ता संगोवित्ता भवति ७ । " अस्य किञ्चिद्व्याख्या यथा–सङ्ग्रहो ज्ञानादीनां शिष्याणां वा तस्य स्थानानि–हेतवः, आज्ञा–साधो ! भवतेदं विधेयमित्येवंरूपामादिष्टिं, धारणां–न विधेयमिदमित्येवंरूपां सम्मं–औचित्येन १,

[illegible]

कारको ज्ञापकश्च, तत्र कारको यथा—घटस्य कर्ता कुम्भकार', ज्ञापको यथा—तमसि घटादीनामभिव्यञ्जकः प्रदीप २७, उप-नय—उपसंहारो दृष्टान्तदृष्टस्यार्थस्य प्रकृते योजनमिति भावः, क्वचित् कारणं—निमित्त २८, नया नैगमादयस्तेषु निपुणः २९, स हि श्रोतारमपेक्ष्य तत् प्रतिपत्त्यनुरोधत क्वचित् दृष्टान्तोपन्यासं २६, क्वचिद्धेतूपन्यासं विदधाति २७, क्वचित् अधिक्-समर्थमुपसंहरति २८, नयमस्ताव नयानवतारयति २९ ग्राहणाकुशल'—प्रतिपादनशक्तियुक्तः ३०, स्वसमयं परसमयं च वेत्ति परेणाक्षिप्त उभयं निर्वाहयति ३१, गम्भीरो—ऽतुच्छस्वभाव' ३२, दीप्तिमान् परवादिनामसौम्य' ३३, शिवो—मारिरोगाद्युप-द्रवविघातकृत् ३४, सौम्यः—शान्तदृष्टितया प्रीत्युत्पादकः ३५, गुणशतकलित'—औदार्यस्थैर्याद्यनेकगुणोपेतः ३६ तै सम-न्वागतेन—संयुक्तेन तेनापि—सूरिणाऽपि सम्य प्रास्तावतर्या—निश्चयेन कर्तव्या अनुस्वारलोप प्राकृतत्वात् परसाक्षिकीका विशेषेण शोधिविशोधिर्निजपापप्रकटनमित्यर्थ'। किं विशिष्टेन सूरिणा सुप्रविशयेन व्यवहरणं व्यवहारः पञ्चविधः, तत्र कुशलो—निपुणस्तेन। व्यवहारस्वरूपं यथा "आगम १, सुय २, आणा ३, धारणा य ४, जीयं च होइ ववहारो। केवलिमणोहि-चोद्दस—दसनवपुव्वी अ पढमओ १ ॥ १ ॥ आयारपकप्पाई, सेसं सव्वं सुयं विणिद्दिट्ठं २। देसंतरट्ठियाणं, गूढपयालोयणा आणा ३ ॥ २ ॥ गीयत्थाओ पुव्विं, अवधारइ धारणा तहिं दिते ४। पायच्छित्तं जीयं, गीय या जं जहिं गच्छे ५ ॥ ३ ॥" अपिशब्दादनेकप्रकाराणां विधिना तथाऽऽलोचनेनापि इति गाथाच्छन्दः ॥ १२ ॥ केन दृष्टान्तेनाऽऽलोचनां गृह्णातीत्याह—

जह सुकुसलो वि विज्जो, अण्णस्स कहेइ अत्तणो वाहिं। विज्जुवएस सुच्चा, पच्छा सो कम्ममायरइ ॥१३॥

व्याख्या—यथा सुष्ठु कुशलोऽपि—भिषक्शास्त्र निपुणोऽपि अपिशब्दादभ्यासोऽपि वैद्यः—चिकित्साकर्ता आत्मनः—स्व

मनिर्वाहनिमित्तं ग्राह्यम्, न पुनः कृत्स्नं वस्त्रं । तच्च चतुर्धा, द्रव्यकृत्स्नं क्षेत्रकृत्स्नं कालकृत्स्नं भावकृत्स्नं च । तत्र यत् स्वकां प्रमाणातिरिक्तं वा वस्त्रं तद्द्रव्यकृत्स्नं, यद्वस्त्रं यत्र क्षेत्रे दुर्लभं बहुमूल्यं वा तत्तत्र क्षेत्रकृत्स्नं, यद्वस्त्रं यस्मिन् कालेऽर्चितं दुर्लभं वा तत्तस्मिन् काले कालकृत्स्नं, यथा ग्रीष्मे काषायवस्त्रं, शिशिरे प्रावारादि, वर्षासु कुंकमादिखचितं, भावकृत्स्नं द्विधा, वर्णतो मूल्यतश्च, वर्णतः पञ्चविधं वर्णाढ्यं यथा—कृष्णं मयूरग्रीवासन्निभं, नीलं शुकपिच्छसन्निभं, रक्तं इन्द्रगोपकसन्निभं, पीतं सुवर्णच्छविसन्निभं, शुक्लं शङ्खेन्दुसन्निभं, तदेवंविधं वर्णकृत्स्नं । द्रव्यादिकृत्स्ने वर्णकृत्स्ने चोत्कृष्टे चतुर्लघु, मध्यमे मासलघु, जघन्ये पञ्चकं । मूल्यकृत्स्नं पुनस्त्रिविधं जघन्यं मध्यममुत्कृष्टं च । तत्र यस्याष्टादशरूपका मूल्यं तज्जघन्यं, लक्षरूपकमूल्यमुत्कृष्टं, शेषं मध्यमं । रूपकप्रमाणं चेदम्—द्वीपसत्करूपकद्विकेनोत्तरापथरूपक एकः स्यात्, तद्द्वयेन चैकः पाटलिपुत्रीयो रूपकः, अथवा दक्षिणापथरूपकद्वयेन कांचिपुरीयरूपकः एकः स्यात्, तद्द्वयेन च पाटलिपुत्रीय एकः रूपकोऽत्रावगन्तव्यः । १८ रूपकमूल्ये वस्त्रे लघुमासः, २० रूपके चतुर्लघु, १०० रूपके चतुर्गुरु, २५० रूपके षड्लघु, ५०० रूपके षड्गुरुः, सहस्ररूपके छेदः, दशसहस्ररूपके मूलं, पञ्चाशत्सहस्ररूपकमूल्येऽनवस्थाप्यम्, लक्षरूपकमूल्ये पाराञ्चिकम् । कृत्स्नवस्त्रबहुमूल्यपात्रग्रहणे च चौराद्यनर्थः । इत्थ दिट्ठंतो—एगो राया आयरियाण उवसमइ, सो सव्वं गच्छं कंवलरयणेहिं पाडिलाभिउं उवट्ठिओ, आयरिएहिं निसिद्धो न वट्टइ त्ति, अतिनिबंधेण एगं गहिअं, भण्णइ पाउएणं हट्टमग्गेणं गच्छह, तहा कये तेणगेण दिट्ठा, रातिं आगंतुं तेणगेण भणिअं—जइ न देह वत्थं रायदिन्नं तो भे सिरच्छेअं करेमि, आयरिएहिं भणिअं—खंडिअं दंसेह, दंसिअं, रुट्ठो भणेति, सिव्विउं देह अन्नहा भे मारेमि, तं च सिव्विउं दिण्णं, एवमनेके दोषाः स्वयं ज्ञेयाः । इतिश्री सोम-

'अरा'० यथागेयं हविरुम् वैनयिकं च २, 'वेरंच यानि भुपर्यथनातानि सूत्रार्थप्रकारान् वेरंच तानि 'काले काले'यथावसरं 'अणुप्पवाएत्ता' अनुप्रवाचयित्वा पाठयवीत्यर्थः ३, अभ्युत्थाता—अभ्युत्थाता भवति ४, आपृच्छ्य चरति क्षेत्रान्तरसङ्क्रमं करोति ५, 'अणुप्पसाई' मनुस्यक्षान्यत्कल्पानि ६, 'सारक्खिसा' संरक्षयितोपायेन चौरादिभ्यः 'संगोविता' सङ्गोपयिताऽस्यसागारिककरणेन मलिनतया रक्षणेन यति ७। पक्षस्वरूपं किञ्चिद् यथा—इह पट्टकं प्रथमं कल्प्यमानं भवति, तस्य नयमगतयो भागाः कल्प्यन्ते, भूयोऽप्येकैको भागस्त्रिधा विभज्यते, एवं नवभागीकृते सति ये चत्वारः कोणकास्ते देवसम्बन्धिनो भागाः, यौ द्वावन्तमध्यभागौ तौ मनुष्यसम्बन्धिनौ, यौ च द्वौ भागौ कर्णपरिकामध्यलक्षणौ तावसुरसम्बन्धिनौ, सर्वमध्यगतः पुनरेको भागो राक्षसकः। यदुक्तं—'चउरो दिविया भागा, दुवे भागा य माणुसा। आसुरा य दुवे भागा, मज्झे रक्खसा ॥ १ ॥' एतेषु च नवसु भागेषु अञ्जनखञ्जनकर्दमैः स्वरूप्यितेषु मूषककसारिकादिभिर्भक्षितेषु अग्निना दग्धेषु तुन्नितेषु रजकक्षुन्नेन पतितच्छिद्रेषु जीर्णेषु कुत्सितवर्णान्तरसंयुक्तेषु वा फलमिदमवबोद्धव्यम्, "दिव्वेसु उत्तमो लाभो, माणुसेसु अ मज्झिमो। असुरेसु य गेलन्नं, मज्झे मरणमाइसे ॥ २ ॥" ततो यौ द्वावसुरौ भागौ यश्चैको राक्षसो भागः एतेषु त्रिषु भागेषु यद्यञ्जनादिभिर्दूषितं भवति, तस्मिन् पक्षे गृह्यमाणे ग्लानत्वादयो दोषा भवन्ति, आत्मविराधनासद्भावात्, आज्ञा च भगवतां विराधिता भवति, अतो पक्षं निर्दोषं लक्षणोपेतं च स्यात् तत्साधुभिः सेव-

देव	असुर	देव
मनुष्य	राक्षस	मनुष्य
देव	असुर	देव

विना मासद्वयं यावन्नोपकरणग्रहणं कुर्युः, पार्श्वस्थादिक्षेत्रे तु मासद्वयमध्येऽप्युपकरणग्रहणे न दोषः, ऋतुबद्धकाले च यत्र मासकल्पं स्थितास्तत्राप्युत्कर्षतः कारणं विना मासद्वयं परिहृत्योपकरणग्रहणं कुर्युः। एतदपि विस्तरतो निशीथदशमोद्देशक चूर्णितो निर्णेयम्। 'तथा जे भिक्खु वत्थस्स एगं पडिआणिअं देइ, देंतं वा साइज्जइ' यो वस्त्रस्य एकं थिग्गलं ददाति ददतं वा स्वादयति–अनुमोदयति तस्य दोषाः। द्वौ कल्पौ सौत्रिकौ एकः और्णिको ग्राह्यः। वर्षाकालं विना और्णिकः एकको न व्यापार्यः, मध्ये सौत्रिको बहिरौर्णिक इति विधिपरिभोगः। और्णिके शरीरे लग्ने षट्पदिकादिजन्तुसंसक्त्यादिदोषाः स्युः। 'जे भिक्खू वत्थस्स परं तिण्हं पडिआणिआणं देइ देंतं वा साइज्जइ।' यः कारणे त्रयाणां थिग्गलानां परतश्चतुर्थं थिग्गलं ददाति तस्य प्रायश्चित्तं। 'जे भिक्खू अविहीए वत्थं सिवइ, सिवंतं वा साइज्जइ' अविधिसीवनं यथा गृहस्थानां पार्श्वद्वय मीलनेन सीवनं तथा न सीव्येत्। 'जे भिक्खू वत्थस्स एगं फालिअगंठिअं करेइ, करेंतं वा साइज्जइ' पाटितवस्त्रस्योभयोरञ्चलयोर्मीलनेन ग्रन्थिं ददाति अधिकं मा पाटयत्विति। 'जे भिक्खू वत्थस्स परं तिण्हं फालिअगंठियाणं करेइ, करेंतं वा साइज्जइ' वस्त्रे ग्रन्थिस्तावदुत्सर्गतो न कार्यः, यदि च वस्त्रस्यालाभे ग्रन्थिं करोति, तदा त्रयाणां ग्रन्थीनामधिकं ग्रन्थिं न कुर्यात्। 'जे भिक्खू वत्थं अविहीए गंठेइ, गंठेतं वा साइज्जइ'। सुगमम्। 'जे भिक्खू वत्थं अतज्जाएण गंठेइ।' योऽतज्जातीयेन वस्त्रेण ग्रन्थिं कुर्यात्, श्वेतवस्त्रं रक्तादिना न सीव्यम्–न योज्यम्, यो योजयति अतज्जातीयेन सीव्यति च तस्य दोषाः। 'जे भिक्खू अइरेगं वत्थं गवेसइ, गवेसंतं वा साइज्जइ। जे भिक्खू अइरेगगहिअं वत्थं परेण दिवड्ढाओ मासाओ धरेइ, धरेंतं वा साइज्जइ।' योऽधिकं वस्त्रं गृहीत्वा सार्द्धमासात्परतो धारयेत्, तस्याज्ञादि

नमसूरिशिरोनिगदितनिशीथकल्पनामकप्रकरणश्रीसाधुरत्नसूरिकृततृतौ । अथ गच्छवासी साधुर्वस्त्रं कथं मार्गयति ? केन वा
विधिना ? उच्यते यस्य साधोः कल्पादिकं वस्त्रं नास्ति स तत्सधर्मिणः कथयति यथा ममामुकं वस्त्रं नास्ति, भवस्यपि
माचार्यस्य कथयति अमुकस्य साधोरमुकं वस्त्रं नास्ति, गच्छे चाभिग्राहिका भवन्ति, अस्माभिर्वस्त्राणि पात्राणि वा आनेत-
व्यानि । अन्यदपि वा येन केनचित्साधुना प्रयोजनं तदा आचार्यस्तेषां निवेदयति–यथा आर्या अमुकं वस्त्रं नास्ति । अथ
न सन्त्याभिग्राहिकास्तदा स एव साधुर्भण्यते त्वयात्मना तदुत्पादय । अथ स उत्पादयितुमशक्तः ततो योऽन्यः शक्तस्तमा-
चार्यो व्यापारयति यथा–अमुकं वस्त्रं मार्गयेति । य आभिग्राहिको यो वा व्यापारितस्तौ केन विधिनोत्पादयतः ? उच्यते
सूत्रपौरुषीमर्थपौरुषीं च कृत्वा भिक्षामेव हिण्डमानावुत्पादयतः, यदि भिक्षां हिण्डमानौ न लभेते तदाऽर्थपौरुष्यामपि मार्गयतः,
तथाऽप्यलाभे सूत्रपौरुष्यामपि सूत्रं वर्जयित्वा मार्गयत , यद्येवमपि न लभ्यते तदैकैकं सङ्घाटकं आचार्यो व्यापारयति, आर्या !
यूयं भिक्षामेव हिण्डमाना वस्त्राणां योगं कुर्यास्तदा तेऽपि मार्गयन्ति, तथाऽप्यलभ्यमाने बहूनि वा वस्त्राणि उत्पादयितव्यानि,
लभ्यमानानि च कार्याणीति कृत्वा पिण्डकेन सर्वेऽप्युत्तिष्ठन्ति आचार्यं मुक्त्वा, यद्याचार्यः स्वयं हिण्डते तदा चतुर्गुरुका अन्ये
च बहवो दोषाः । ये आचार्यव्यतिरिक्तास्ते पुनः सर्वे गीतार्थाः, अथवा अर्द्धा गीतार्था अर्द्धा अगीतार्थाः, अथवा एको-
ऽगीतार्थः शेषाः सर्वेऽगीतार्थाः, अथवा आचार्यं मुक्त्वा शेषाः सर्वेऽप्यगीतार्थाः, तदा यस्तेषामगीतार्थानां मध्ये वाग्मी कश्चि-
दुत्पन्नः स आचार्यैरेषणामुत्सर्गापवादाभ्यां कथयति । इत्यादि वस्त्रोत्पादनविधिः सविस्तरः श्रीनिशीथचूर्णौ ज्ञेयः ।
मार्गणं । तथा वर्षाकाले यत्र क्षेत्रे चातुर्मासकं स्थितास्तत्र चातुर्मास्यपि तथाऽन्यत्रापि च शेषकालेऽपि साधोर्वस्त्रग्रहणं न कल्पते कारणे

यतिजीतकल्पनामकप्रकरणवृत्तौ ॥ अथ किंचिन्निशीथसूत्रोक्तं–यथा 'जे भिक्खू पायस्स एगं तुडिअं तड्डेइ, तड्डेंतं वा साइज्जइ।' 'तुडिअं'ति थिग्गलं। 'तड्डेइ' ददाति। 'जे भिक्खू पायस्स परं तिण्हं तुडिआणं तड्डेइ, तड्डेंतं वा साइज्जइ।' पात्रयाणां थिग्गलानां परतश्चतुर्थं थिग्गलं ददाति, तस्याज्ञादयो दोषाः। कोऽर्थः–पूर्वं तावत्परिकर्मणा वर्जितं पात्रं ग्राह्यम्, तदभावे सपरिकर्म, तत्र कारणे थिग्गलं दातव्यम्। अस्थिरं दुर्बलं (यत्) पात्रम्, तत्र भैक्ष्ये गृहीते पात्रं भज्यते, प्रातिहारिकं वा पात्रं धनिकोऽसमयेऽप्युद्दालयति, अथवा यत्पात्रं सत्तायां भवति तल्लघु, यत्र देशे तुम्बकादि पात्राणि लभ्यन्ते तत्र मार्गादिभयात् गमनं दुष्करम्, एवं प्रकारैः कारणैः पात्रे थिग्गलमेकं द्वे त्रीणि वा दद्यात्, परं चतुर्थस्य दाने आज्ञादिदोषाः। पात्रस्य थिग्गले वन्धविधिमाह–'जे भिक्खू पायं अविहीए वंधइ, वंधेंतं वा साइज्जइ। जे भिक्खू एगेणं वंधेणं वंधइ, वंधेंतं वा साइज्जइ। जे भिक्खू पायं परं तिण्हं वंधाणं वंधइ, वंधेंतं वा साइज्जइ।' एषां समुदायार्थः–स्वस्तिकबन्धः स्तेनबन्धश्चाविधिवन्धः। मुद्रिकासंस्थानो वन्धो नौसंस्थानो वन्धश्च विधिवन्धः। विधिना वन्धनीयम्। उत्सर्गतस्तु वन्धरहितं पात्रं ग्राह्यम्, तदभावे एको वन्धः कार्यः, तस्याप्यभावे द्वौ वन्धौ भवतः तादृक् पात्रं ग्राह्यम्, तस्याप्यभावे त्रिवन्धं ग्राह्यम्, चतुर्थो वन्धो न कार्यः। 'जे भिक्खू अइरेगवंधणं पायं दिवड्ढाओ मासाओ परेण धरइ, धरेंतं वा साइज्जइ।' अस्यार्थः–यो वन्धत्रयातिरिक्तवन्धनं पात्रं सार्धमासात्परतो धारयति तस्याज्ञादिदोषाः। अतिरिक्तवन्धनं पद्मोत्पलनाभियुक्तं च पात्रमपलक्षणत्वान्न धारणीयम्। तस्मिन् धृते शेषोपकरणविनाशः, ज्ञानादिविराधना, शरीरस्य पीडा, भैक्ष्यं न लभ्यते, इत्यादिसंयमात्मविराधनासद्भावात्सुलक्षणं पात्रं समचतुरस्रं वृत्तं वा यद्भूमौ मुक्तं स्थिरं तिष्ठति तद् ग्राह्यम्। अत्र वस्त्रस्य पात्रस्य

दोषा मासलघ्वादिकं च। इति निशीथसूत्रप्रथमोद्देशके। अथ पात्रम्, तत्र एकादित्रिपर्यन्तकार्षापणमूल्ये पात्रे सूत्रपात्रे मधुमासः, चतुरादिअष्टादशपर्यन्तकार्षापणमूल्ये गुरुमासः, अतो मूल्यवृद्धौ प्रायश्चित्तवृद्धिर्बहुमूल्यपात्रेऽप्यवसेया। यथा— "दुगपणगअट्ठम-धारे उक्कोसमज्झिमजहन्ने। अपरिहारी गहणे, चाउम्मासा भवे लहुगा ॥ १ ॥" पात्रे त्रिविधम्—तुम्बमयं दारुमयं मृत्तिकामयं। एकैकं त्रिविधम्—उत्कृष्टं मध्यमं जघन्यं, उत्कृष्टे पतद्ग्रहः, मध्यमे मात्रकं, जघन्यं टोप्परिकादि। एकैकं पुनस्त्रिधा यथाकृतम् अल्पपरिकर्म बहुपरिकर्म च। तत्र यथाकृतं यत्पूर्वमेव कृतमुखं कृतलेपं तादृशं भिक्षाप्रये लभ्यते, निर्दरा वा, प्रतिमाभिनिरुद्धं श्रमणोपासको वा तादृशं ददाति। अर्द्धाङ्गुलं यावच्छेदः स्यात् तदल्पपरिकर्म। स्वर्द्धाङ्गुलात् ऊर्ध्वं भवति बहुपरिकर्मं। एतेषां पात्राणामुत्परिपाट्या विपर्यासेन ग्रहणे चत्वारो मासाः लघुका भवन्ति, तपः-कालाभ्यामुभाभ्यामपि विशेषितकेऽपि। इदमुक्तं भवति—उत्कृष्टस्य यथाकृतस्य पात्रस्योत्पादनाय निर्गतस्तस्य योग त्रिपर्यटनमध्ये अल्पाल्पपरिकर्म उत्कृष्टमपि गृह्णाति चतुर्लघु। बहुपरिकर्म वा प्रथमत एव गृह्णाति चतुर्लघु। यदा यथाकृतं योगे क्वापि न लभ्यते, तदाऽल्पपरिकर्म गवेषणीयम्, तस्योत्पादनाय निर्गतः प्रथमत एव बहुपरिकर्म गृह्णाति चतुर्लघु। इति त्रीणि चतुर्लघुकानि। एवं मध्यमस्यापि त्रिषु स्थानेषु त्रीणि मासिकानि। जघन्यस्य स्थानत्रयेऽपि त्रीणि रात्रिंदिवपञ्चकानि। तथा यथाकृतादित्रिविधपात्रग्रहणे प्रायश्चित्तं यथोत्कृष्टादीनामपि परस्परं विपर्यस्तग्रहणे प्रायश्चित्तम्। तद्यथा—उत्कृष्टस्य प्रतिग्रहस्यार्थाय निर्गतो मध्यमं मात्रकं गृह्णाति मासिकं, जघन्यं टोप्परिकादि गृह्णाति पञ्चकम्। मध्यमस्य निर्गतः उत्कृष्टं गृह्णाति चतुर्लघु, जघन्यं गृह्णाति पञ्चकं। जघन्यस्य निर्गतः उत्कृष्टं गृह्णाति चतुर्लघु, मध्यमं गृह्णाति मासिकं। इत्यादि

यतिजीतकल्पनामकप्रकरणवृत्तौ ॥ अथ किंचिन्निशीथसूत्रोक्तं—यथा 'जे भिक्खू पायस्स एगं तुडिअं तड्डेइ, तड्डेंतं वा साइज्जइ।' 'तुडिअं'ति थिग्गलं। 'तड्डेइ' ददाति। 'जे भिक्खू पायस्स परं तिण्हं तुडिआणं तड्डेइ, तड्डेंतं वा साइज्जइ।' यस्त्रयाणां थिग्गलानां परतश्चतुर्थं थिग्गलं ददाति, तस्याज्ञादयो दोषाः। कोऽर्थः—पूर्वं तावत्परिकर्मणा वर्जितं पात्रं ग्राह्यम्, तदभावे सपरिकर्म, तत्र कारणे थिग्गलं दातव्यम्। अस्थिरं दुर्बलं (यत्) पात्रम्, तत्र भैक्ष्ये गृहीते पात्रं भज्यते, प्रातिहारिकं वा पात्रं धनिकोऽसमयेऽप्युद्दालयति, अथवा यत्पात्रं सत्तायां भवति तल्लघु, यत्र देशे तुम्बकादि पात्राणि लभ्यन्ते तत्र मार्गादि-भयात् गमनं दुष्करम्, एवं प्रकारैः कारणैः पात्रे थिग्गलमेकं द्वे त्रीणि वा दद्यात्, परं चतुर्थस्य दाने आज्ञादिदोषाः। पात्रस्य थिग्गले बन्धविधिमाह—'जे भिक्खू पायं अविहीए बंधइ, बंधेंतं वा साइज्जइ। जे भिक्खू एगेणं बंधेणं बंधइ, बंधेंतं वा साइज्जइ। जे भिक्खू पायं परं तिण्हं बंधाणं बंधइ, बंधेंतं वा साइज्जइ।' एषां समुदायार्थः—स्वस्तिकबन्धः स्तेनबन्धश्चा-विधिबन्धः। मुद्रिकासंस्थानो बन्धो नौसंस्थानो बन्धश्च विधिबन्धः। विधिना बन्धनीयम्। उत्सर्गतस्तु बन्धरहितं पात्रं ग्राह्यम्, तदभावे एको बन्धः कार्यः, तस्याप्यभावे द्वौ बन्धौ भवतः तादृक् पात्रं ग्राह्यम्, तस्याप्यभावे त्रिबन्धं ग्राह्यम्, चतुर्थो बन्धो न कार्यः। 'जे भिक्खू अइरेगबंधणं पायं दिवड्ढाओ मासाओ परेण धरइ, धरेंतं वा साइज्जइ।' अस्यार्थः—यो बन्धत्रयातिरिक्तबन्धनं पात्रं सार्धमासात्परतो धारयति तस्याज्ञादिदोषाः। अतिरिक्तबन्धनं पश्चोत्पलनाभियुक्तं च पात्रमप-लक्षणत्वान्न धारणीयम्। तस्मिन् धृते शेषोपकरणविनाशः, ज्ञानादिविराधना, शरीरस्य पीडा, भैक्ष्यं न लभ्यते, इत्यादि-संयमात्मविराधनासद्भावात्सुलक्षणं पात्रं समचतुरस्रं वृत्तं वा यद्भूमौ मुक्तं स्थिरं तिष्ठति तद् ग्राह्यम्। अत्र वस्त्रस्य पात्रस्य

तथा पाषाणमयस्यापि च। इति निशीथसूत्रप्रथमोद्देशके। अथ पात्रम्, तत्र एकादिविंशतिपर्यन्तकार्षापणमूल्ये पात्रे गृह्यमाणे मधुमासः, चतुरादिपञ्चाशत्पर्यन्तकार्षापणमूल्ये गुरुमासः, ततो मूल्यवृद्धौ प्रायश्चित्तवृद्धिर्वाच्यस्याग्रेऽध्यवसेया। यथा— "तंयपरकमसहिअ—पाये उक्कोसपमिश्रमसते। उप्परिवाडी गहणे, चाउम्मासा भवे लहुगा ॥ १ ॥" पात्रं त्रिविधम्—उत्कृष्टं मध्यमं जघन्यं, उत्कृष्टं पतद्ग्रहः, मध्यमं मात्रकं, जघन्यं टोप्परिकादि। एकैकं पुनस्त्रिधा यथाकृतमल्पपरिकर्म बहुपरिकर्म च। तत्र यथाकृतं सत्सूत्रेणैव छेदमुखं कृतलेपं पात्रं कुम्भिकापणे लभ्यते, निरतो वा, मतिमानसिनिटत्त श्रमणोपासको वा पात्रं ददाति। अर्द्धाङ्गुलं यावच्छेदं स्यात् तदल्पपरिकर्म। पत्रद्धाङ्गुलमल्पपरिकर्म। एतेषां पात्राणामुत्परिपाट्या विपर्यासेन ग्रहणे चत्वारो मासा लघुका भवन्ति, उपलक्षणत्वाद्गुमासरात्रिंदिवपञ्चकेऽपि। इदमुक्तं भवति—उत्कृष्टस्य यथाकृतस्य पात्रस्योत्पादनाय निर्गतस्तस्य योगं त्रिपर्यटन पतद्ग्रहोऽपि न लभ्यते, तदाऽल्पपरिकर्म गवेषणीयम्, तस्योत्पादनाय निर्गतः प्रथमत एव बहुपरिकर्म गृह्णाति चतुर्लघु। एवं मध्यमस्यापि त्रिषु स्थानेषु त्रीणि मासिकानि। जघन्यस्य स्थानकत्रयेऽपि त्रीणि रात्रिंदिवपञ्चकानि। यथा यथाकृतादिविपर्यस्तग्रहणे प्रायश्चित्तं तथोत्कृष्टादीनामपि परस्परं विपर्यस्तग्रहणे प्रायश्चित्तम्। यथा—उत्कृष्टस्य निमित्तस्यापर्याय निर्गतो मध्यमं मात्रकं गृह्णाति मासिकं, जघन्यं टोप्परिकादि गृह्णाति पञ्चकम्। मध्यमस्य निर्गतः उत्कृष्टं गृह्णाति चतुर्लघु, जघन्यं गृह्णाति पञ्चकं। जघन्यस्य निर्गतः उत्कृष्टं गृह्णाति चतुर्लघु, मध्यमं गृह्णाति मासिकं। इत्यादि

त्ति उल्लोइआ सेटिकादिभिः संसृष्टेत्युक्तं भवति १, 'धूविय' त्ति दुर्गंध त्ति काउं अगुरुमाईहिं सुगंधीकया २, 'वासिय' त्ति पटवासकुसुमादिभिरपनीतदुर्गन्धभावाः ३, उद्योतिता रत्नप्रदीपादिभिः प्रकाशिता ४, 'वलिकड' त्ति कृतकूरादिवलिविधाना ५, 'अवत्त' त्ति छगणमृत्तिकाभ्यां जलेन चोपलिप्तभूमितला अव्यक्तस्थानयुक्ता वा निर्वाता वा ६, सिक्ता केवलोदके-नार्द्रीकृता ७, सम्मृष्टा प्रमार्जिता ८, साध्वर्थयेति सर्वत्र प्रक्रमः । विसो० अविशोधिकोटौ न भवतीत्युक्तं भवति । एतद-नुसारतस्तु चतुःशालादिष्वपि मूलोत्तरगुणविभागो विज्ञेयः । एवमन्यदपि कालातिक्रान्तादिवसतिनवकमाचाराङ्गाद्युक्तमत्र ज्ञेयम् । यथा–" कालाइक्कंत १ उव-ट्ठाण २ अभिक्कंत ३ अणभिक्कंता ४ य । वज्जा ५ य महावज्जा, ६ सावज्ज ७ मह ८ प्पकिरिया ९ य ॥ १ ॥ उडुवासा समईया, कालाइक्कंत सा भवे सिज्जा १ । सा चेव उवट्ठाणा, दुगुणादुगुणं अवज्जित्ता ॥ २ ॥ " ऋतुबद्धकाले वर्षाकाले च यत्र स्थितास्तस्यामृतुबद्धकाले मासे पूर्णे वर्षाकाले च चतुर्मासे पूर्णे यदि साधवस्ति-ष्ठन्ति तदा सा वसतिः कालातिक्रान्ता भवेत् १ । यस्यां वसतौ ऋतुबद्धे मासं वर्षाकाले चतुर्मासं च स्थिता यदि तस्यामृतु-बद्धवर्षाकालसम्बन्धिकालमर्यादां द्विगुणां द्विगुणामवर्जयित्वा भूयः समागत्य तिष्ठन्ति तदा सैव वसतिरुपस्थाना । किमुक्तं भवति–ऋतुबद्धे काले द्वौ मासौ वर्षास्वष्टमासान् अपरिहृत्य यदिपुनरागच्छन्ति तस्यां वसतौ ततः सा उपस्थाना भवति । अन्ये पुनरिदमाचक्षते यस्यां वसतौ वर्षारात्रं स्थितास्तस्यां द्वौ वर्षारात्रौ अन्यत्र कृत्वा यदि समागच्छन्ति, ततः सा उपस्थाना न भवति, अर्वाक् तिष्ठतां पुनरुपस्थाना २ । " जावंतिआउ सिज्जा, अण्णेहिं सेविया अभिक्कंता ३ । अण्णेहिं अपरिभुत्ता, अणभिक्कंता उपविसंते ४ । ३ ॥ अत्तट्ठकडं दाउं, जईण अण्णं करेइ वज्जाओ । जम्हा तं पुव्वकयं, वज्जं ति अओ भवे

च गमनागमार्थं प्रमाणप्रमार्जं च श्रीनिशीथसूत्रषोडशोद्देशकचूर्णितः श्रीबृहत्कल्पतृतीयोद्देशकवृत्तितश्च सवि स्तरमवसेयम्, विस्तरभयान्नेह लिखितमिति । अथ वसतिसङ्क्रमो यथा–यदा वसतिः सङ्कीर्णा मुनयस्तु प्रचुरास्तदा एकद्वयाद्याः प्रतिलेखनीयाः, चतुर्मासकेऽपि वसतित्रयं प्रतिलेखनीयम् । अथ प्रसङ्गतो वसतिस्वरूपं किञ्चिल्लिख्यते– "मूलुत्तरगुणसुद्धं, थीपसुपंडगविवज्जियं वसहिं सेवेज्ज सव्वकालं, विवज्जए हुंति दोसाओ ॥ १ ॥" तत्र मूलगुणैरशुद्धा पृष्ठिवंशो–मध्यवलको द्व धारण्यौ–द्वे इतरेल्यौ चतस्रो मूलवेल्यो पार्श्वयुगे गृहस्य पार्श्वेषु क्षिप्यन्ते, एते सप्तापि मूलगुणा भवन्ति मूलोत्तरगुणा उत्तरोत्तरगुणाश्च "वंसग १ कडणु २ क्कंपण ३–छायण ४ लेवण ५ दुवार ६ भूमी य ७ । परि कम्मविप्पमुक्का, एसा मूलुत्तरगुणेसु ॥ ३ ॥" अत्र वृत्त्यास्या–'वंसग' त्ति दण्डकाः १, 'कडणं' ति कटकादिभिः कुड्यकरणं २, 'उक्कंपणं' ति दण्डकोपरि कम्बीनां बन्धनं ३, 'छायणं' ति दर्भादिना आच्छादनं ४, 'लेवणं' ति भि- त्तलेपेन कुड्यानां लिम्पनं ५, 'दुवार' त्ति बृहद्द्वारस्य बाहल्यकरणं अन्यस्य वा विधानं ६, 'भूमि' त्ति 'भूमिकम्मं विसमाए समीकरणं ति वुत्तं होइ, एसा सपरिकम्मा वसही मूलुत्तरगुणेसु ।' त्ति मूलभूतोत्तरगुणेष्वित्यर्थः । एते च पृष्ठिवंशादयश्चतु र्दशापि अविशोधिकोटिः । इमे पुनरुत्तरोत्तरगुणा विशोधिकोटिस्थिता वसत्युपघातकास्तानाह–"दूमियधूमियवासिय– उज्जोवियबलिकडा अवत्ता य । सित्ता सम्मट्ठा वि य, विसोहिकोडीगया वसही ॥ ४ ॥" अत्रापि वृत्त्यास्या–'दूमिय'

सन्न शिक्षयेदित्यर्थः, तथा यः पुनर्बालानां शिष्याणां शिरःप्रभृतिअवयवमिति शेषः जिह्वया–रसनया उपलिम्पेत्–गौरिव वत्सस्य चुम्बेत्, अत्यन्तं वात्सल्यं करोतीत्यर्थः। ननु बालादीनां प्रव्राजने निषेधोऽस्ति तत्कथं बालानां शिष्यत्वं ? उच्यते यो यं प्रव्राजने बालो निषिध्यते स ऊनाष्टवर्षः, अत्र त्वष्टवर्षोपरिवर्त्ती बालो गृह्यते अपवादपदेन तूनाष्टवर्षोऽपि। अत्र प्रसङ्गात् बालादय उच्यन्ते–" बाले १ वुड्ढे २ नपुंसे य ३, कीवे ४ जड्डे य ५ वाहिए ६। तेणे ७ रायावगारी अ ८, उम्मत्ते ९ य अदंसणे १० ॥ १ ॥ दासे ११ दुट्ठे य १२ मूढे य १३, अणत्ते १४ जुंगिए इ य १५। ओवद्धए य १६ भयए १७, सेहनिप्फेडिया इ य १८ ॥ २ ॥ गुव्विणी सबालवच्छा, पव्वावेउं न कप्पए। कायव्वा दुपयसंजुत्ता, एएसिं तु परूवणा ॥ ३ ॥ " तत्र सप्ताष्टौ वर्षाणि यावद्बालोऽत्राभिधीयते १, सप्ततिवर्षेभ्य उपरि वृद्धः, अन्ये त्वाहुरर्वागपीन्द्रियादिहानिदर्शनात्षष्टिवर्षेभ्योऽप्युपरि वृद्धोऽभिधीयते २, न स्त्री न पुमान्नपुंसकं ३, यः स्त्रीभिर्भोगैर्निमन्त्रितोऽसंवृताया वा स्त्रियोऽङ्गोपाङ्गानि दृष्ट्वा शब्दं वा मन्मनोल्लापादिकं तासां श्रुत्वा समुद्भूतकामाभिलाषोऽभिसोढुं न शक्नोति स क्लीबः ४, जड्डस्त्रिधा–भाषया शरीरेण करणेन च, भाषाजड्डः पुनरपि त्रिधा–जलमूकः मन्मनमूकः एलकमूकः, जलमग्न इव बुडबुडायमानो यो वक्ति स जलमूकः, यस्य तु वदतः खंच्यमानमिव वचनं स्खलति स मन्मनमूकः, यस्त्वेलक इवाव्यक्तं मूकतया शब्दमात्रमेव करोति स एलकमूकः, यः पथि भिक्षाटने वन्दनादिषु वाऽतीव स्थूलतया शक्तो न भवति स शरीरजड्डः, करणं–क्रिया तस्यां जड्डः समितिगुप्तिप्रतिक्रमणप्रत्युपेक्षणासंयमपालनादिक्रियाकलापं पुनःपुनरुपदिश्यमानमप्यतीव जड्डतया यो ग्रहीतुं न शक्नोति स करणजड्ड इत्यर्थः ५, भगन्दरातीसारकुष्ठप्लीहशूलार्शःप्रभृतिरोगैर्ग्रस्तो व्याधितः ६, खात्रखन-

मज्ञा ५ ॥ ४ ॥ पासीडिकारणा सळु, आरंभा मभिनया महावज्जा ६ । समणट्ठा सावज्जा ७, महासावज्जाव साहूणं
८ ॥ ५ ॥ जा खलु जहुत्तदोसेहिं, वज्जिया कारिया सअट्ठाए । परिकम्मविप्पमुक्का, सा वसही अप्पकिरिय त्ति ९ ॥ ६ ॥"
भासां च नवानां मध्ये मयममस्यकियाऽनुज्ञाता सेषतोऽपि सावद्यत्वाभावात्, तस्या अलाभे कालातिक्रान्ताऽनु-
ज्ञाता, तस्या मप्यभावे उपस्थाना मनुज्ञाता, एवमग्रतोऽपि पूर्वस्याः पूर्वस्या अलाभे उत्तरोत्तराऽनुज्ञाता वेदितव्येति । तथा
'साहुधम्मं' ति साधूनां धर्मो–हन्तं साधुवर्गस्तं चशब्दात्साध्वीवर्गं च सङ्गृह्णीत न तु हीनाचारितर्गं । तथा 'सुत्तत्थे य
निहालइ' त्ति सूत्रमाचाराङ्गादि अर्थो निर्युक्ति–भाष्य–चूर्णी–सङ्ग्रहणी–वृत्ति–टिप्पनादिः सूत्रं चार्थश्चेति समाहारद्वन्द्वे सूत्रार्थं
तत् निभालयति–चिन्तयतीत्यर्थः । चशब्दात्साधूनामपि सूत्रार्थं ददातीति । एवंविधो यः स सदाचार्यः स्यादिति शेषः ।
इत्यनुष्टुप् छन्दः ॥ १४ ॥ अथ यः सूरिः शिष्यस्य वैरी स्यात् तं गाथाद्वयेनाह—

संगहोवग्गहं विहिणा, न करेइ अ जो गणी । समण समणिं तु दिक्खित्ता, सामायारिं न गाहए ॥१५॥
बालाण जो उ सीसाण, जीहाए उवलिंपए । न सम्ममग्गं गाहेइ सो सूरी जाण वेरिओ ॥ १६ ॥

अनयोर्व्याख्या–'संगहोवग्गहं' ति सङ्ग्रहं शिष्यादीनां सङ्ग्रहणम्, उपग्रहं तेषामेव भक्तश्रुतादिदानेनोपष्टम्भनं
तयोः तस्स करोति, नास्त कारयति, विधिना–आगमोक्तप्रकारेण यो गणी–आचार्यः, तथा यः श्रमणं श्रमणीं दीक्षित्वा
चशब्दात् प्रतीच्छकगणमपि सामाचारीं–आगमोक्ताहोरात्रक्रियाकलापरूपां सत्स्वगच्छोक्तां वा न ग्राहयेत्–निर्जरापेक्षी

अन्यावपि द्वाविमौ भेदौ भवतश्च, तद्यथा–गुर्विणी–सगर्भा, सबालवत्सा सह बालेन स्तन्यपायिना वत्सेन वर्त्तते इति सबालवत्सा । एते सर्वेऽपि विंशतिः स्त्रीभेदा दीक्षानर्हाः ॥ ३ ॥ नपुंसकाः पुनः षोडश भेदा भवन्ति, तत्र दश दीक्षानर्हाः । तद्यथा–" पंडए १ वाइए २ कीवे ३, कुंभी ४ ईसालुए त्ति य । सउणी ६ तक्कम्मसेवी य ७, पक्खियापक्खिए इ य ८ ॥ ४ ॥ सोगंधिए अ ९ आसत्ते १०, दस एए नपुंसगा । संकिलिट्ठ त्ति साहूणं, पव्वावेउं अकप्पिया ॥ ५ ॥" तत्र पण्डकस्वरूपं यथा–" महिलासहावो सरवन्नभेओ, मिंढं महंतं मउया य वाणी । ससद्दयं मुत्तमफेणगं च, एयाणि छप्पंडगलक्खणाणि ॥ १ ॥ " पुरुषाकारधारिणोऽपि महिलास्वभावत्वं पण्डकस्यैकं लक्षणम्, तथा हि–गतिस्तस्य मन्दा भवति, सशङ्कश्च पृष्ठतोऽवलोकमानो गच्छति, शरीरं च शीतलं मृदु च भवति, योषिदिवानवरतं हस्तोल्लकान् प्रयच्छन् उदरोपरि तिर्यग् व्यवस्थापितवामकरतलस्य वा उपरिष्टाद्दक्षिणकरकूर्परं विन्यस्य दक्षिणकरतले च मुखं कृत्वा बाहू च विक्षिपन् भाषते, अभीक्ष्णं च कटीहस्तकं ददाति, प्रावरणाभावे स्त्रीवद्बाहुभ्यां हृदयमाच्छादयति, भाषमाणश्च पुनः सविभ्रमं भ्रूयुग्ममुत्क्षिपति, केशबन्धनं प्रावरणादिकं च स्त्रीवत्करोति, योषिदाभरणादिपरिधानं च बहु मन्यते, स्नानादिकं प्रच्छन्ने समाचरति, पुरुषसमाजमध्ये च सभयः शङ्कितस्तिष्ठति स्त्रीसमाजे तु निःशङ्कितः, प्रमदोचितं च रन्धनकण्डनपेषणादिकं कर्म प्रविदधाति, इत्यादि महिलास्वभावत्वं पण्डकलक्षणम् । अपरं च स्वरवर्णभेदः स्वरो वर्णश्च उपलक्षणत्वात् गन्धरसस्पर्शाश्च स्त्रीपुरुषापेक्षया विलक्षणास्तस्य भवन्तीत्यर्थः । मेढ्रं–पुरुषचिन्हं महद्भवति, मृद्वी च वाणी ललनाया इव सञ्जायते, योषित इव सशब्दं मूत्रमभिजायते फेनरहितं च तद्भवति, एतानि षट्पण्डकलक्षणानि १ ॥ वातिकः सनिमित्तमनिमित्तं वा लिङ्गे

नमार्गपातनादिभिर्यैर्निरतः स्तेनः ७, श्रीमदन्तःपुरप्रविष्टशरीरवस्त्वाद्यभिद्रोहविधायको राजापकारी ८, यक्षादिना प्रबल-
मोहोदयेन वा परवशो नीत उन्मत्तः ९, न विद्यते दर्शनं—दृग् यस्येत्यदर्शनो—ऽन्धः स्त्यानर्द्धिनिद्रोदयवानप्यन्धः ग्राह्यः
१० ॥ २ ॥ गृहदास्याः सञ्जातो दुर्भिक्षादिष्वर्थादिना वा क्रीतः ऋणाद्यप्रतिकारे वाऽवरुद्धो दास उच्यते ११, दुष्टो
द्विधा—कषायदुष्टो विषयदुष्टश्च, तत्र सर्षपभर्जिकाभिनिविष्टसाध्वादिवदुत्कटकषायः कषायदुष्टः, अतीव परयोषिदादिषु गृद्धो
विषयदुष्टः १२, स्नेहाज्ञानादिपरवशतया यथास्थितवस्त्ववगमशून्यमानसो मूढः १३, यो राजादीनां हिरण्यादिकं धारयति
स ऋणार्त्तः १४, जातिकर्मशरीरादिभिर्दूषितो जुङ्गितः, तत्र मातङ्गकौलिकवरुडसूचिकछिम्पकादयोऽस्पृश्या जातिजुङ्गिताः,
स्पृश्या अपि स्त्रीमयूरकुक्कुटादिपोषकाः वंशवरत्रारोहणनापितसौकरिकमायुरिकत्वादिनिन्दितकर्मकारिणः कर्मजुङ्गिताः,
करचरणकर्णविवर्जिताः पङ्गुकुब्जवामनककाणप्रभृतयः शरीरजुङ्गिताः १५, अर्थग्रहणपूर्वकं विद्यादिग्रहणनिमित्तं वा एतावन्ति
दिनानि त्वदीयोऽहमित्येवं येनात्मनः परायत्तता कृता भवति सोऽवबद्धः १६, रूपकादिमाश्रया भृत्या धनिनां गृहे दिनपा-
टिकाविभागेन तदादेशकरणाय भृतो भृतकः १७, शैक्षकस्य दीक्षितुमिष्टस्य निःस्फेटिका—अपहरणं शैक्षकनिःस्फेटिका
तद्योगाद्यो मातापित्रादिभिरननुज्ञातोऽपहृत्य दीक्षितुमिष्यते सोऽपि शैक्षकनिःस्फेटिका, इत्येतेऽष्टादश पुरुषेषु दीक्षानर्हा-
भेदाः । एषां च बालादीनां दीक्षादाने प्रवचनमालिन्यसंयमात्मविराधनादयो दोषाः सुखावसेया एवेति न दर्शिताः ।
वैरस्वाम्यादीनां च प्रव्राजने कारणं निशीथपीठिकाद्योद्देशकादवसेयम् ॥ ७ ॥ एते एव चाष्टादश भेदाः स्त्रीष्वपि, परं नपुंसक-
द्वारेऽयं विशेषः—यः पुरुषः नपुंसकः स प्रतिसेवते प्रतिसेवापयति च, स्त्री नपुंसिका पुनः स्त्रीवेदं नपुंसकवेदमपि वेदयति ।

पात् ५, अन्यस्य तु देवशापात्तदुदयो जायते ६, इत्येतान् षट् नपुंसकान् निशीथोक्तावशेषलक्षणासम्भवे सति प्रव्राजये-दिति ६ एतेषामष्टचत्वारिंशतः प्रव्रज्याऽनर्हाणामुत्सर्गापवादपदाभ्यां विशेषव्याख्यानं निशीथाद् ज्ञेयमिति । तथा सम्य-ग्मार्गं—मोक्षपथं न ग्राहयति—न दर्शयति न शिक्षयतीत्यर्थः स आचार्यो वैरीति जानीहि, हे गौतम ! त्वमिति विषमाक्षरेति गाथाऽनुष्टुप्छन्दसी १५ ॥ १६ ॥ अथ पूर्वोक्तार्थलेशं विशेषयन्नाह—

जीहाए विलिहंतो, न भद्दओ सारणा जहिं नत्थि । दंडेण वि ताडंतो, स भद्दओ सारणा जत्थ ॥१७॥

व्याख्या—जिह्वया विलिहन्—शिष्यं चुम्बन्नाचार्यो न भद्रको—न श्रेष्ठः, यत्राचार्ये सारणा—हिते प्रवर्त्तनलक्षणा, स्मारणा वा—कृत्यस्मारणलक्षणा, उपलक्षणत्वाद्वारणा अहितान्निवारणलक्षणा, नोदना—संयमयोगेषु स्खलितस्यायुक्तमे-तद्भवादृशां विधातुमित्यादिवचनेन प्रेरणा, प्रतिनोदना—तथैव पुनः पुनः प्रेरणा, नास्ति—न विद्यते । तथा दण्डेनापि—यष्ट्याऽपि किं पुनर्दवरकादिना ताडयन्—शरीरे पीडां कुर्वन् स आचार्यो भद्रकः—श्रेष्ठः, यत्र गणिनि सारणा उपलक्षणत्वाद्वारणा-दि वाऽस्तीति । गाथाछन्दः ॥ १७ ॥ अथ सूरिस्वरूपप्रक्रमेऽपि प्रसङ्गाद् यः शिष्योऽपि गुरोर्वैरी तमाह—

सीसो वि वेरिओ सो उ, जो गुरुं न विबोहए । पमायमइराघत्थं, सामायारीविराहयं ॥ १८ ॥

व्याख्या—शिष्योऽपि विनेयोऽपि स वैर्येव—शत्रुरेव तुरेवकारार्थो भिन्नक्रमश्च स च योजित एव, यो गुरुं—धर्मोपदेशकं न विबोधयति—हितोपदेशदानेन धर्मे न स्थापयति, किम्भूतं गुरुमित्याह—प्रमादमदिराग्रस्तं प्रमादो—निद्राविकथादिरूपः स

स्तब्धे सेवां विना यो वेदं न धारयति २, क्लीबस्तु दृष्टो यो विवस्त्रां स्त्रियं वीक्ष्य क्षुभ्यति स दृष्टिक्लीबः १ शब्दं श्रुत्वा क्षुभ्यति स शब्दक्लीबः २, उपगूहितः ३, निमन्त्रितः ४, ३ । यस्य मोहोत्कटतया उपकाले लिङ्गं वृषणौ वा कुम्भव-भवतः स कुम्भी ४, स्त्रियमासेव्यमानामालोक्य यस्येर्ष्याभिलाषो जायते स ईर्ष्यालुः ५, वेदोत्कटतया यो गृहपटक इवा-भीक्ष्णं मैथुनासक्तः स शकुनिः ६, यो गमितशुक्रः श्वान इव स्वलिङ्गं लेढि स तत्कर्मसेवी ७, शुक्लपक्षे सवेदो न कृष्णपक्षे अथवा शुक्लपक्षे कृष्णपक्षे वा पक्षं यावत्तीव्रोदयः स्यात् तावन्याममेव च कालमल्पोदयः स पाक्षिकापाक्षिकः ८, यः सुगन्धं मन्वानः स्वलिङ्गं जिघ्रति स सौगन्धिकः ९, यो वीर्यपातेऽपि स्त्रियमालिङ्ग्य तिष्ठति स आसक्तः १० । एते दश नपुंसकाः साधूनां प्रव्राजयितुमकल्पिताः—अयोग्याः इत्यर्थः—' सैकिकिङ्ग ' त्ति अविशेषवस्तुसमुद्गरत्वादसमानकामाध्य-वसायसम्पन्नत्वात्सर्वेऽप्यमी संक्लिष्टाः—अपायास्पदमाश्रित्य अतीवाशुभाध्यवसायवन्त इति दीक्षानर्हा इत्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥
ननु पुरुषमध्येऽपि नपुंसका उक्ताः स्त्रियामपि नेति तत्क एतेषां परस्परं प्रतिविशेषः ? सत्यं किन्तु तत्र पुरुषाकृतीनां ग्रहणमिह तु नपुंसकाकृतीनां एवं स्त्रीष्वपि वाच्यम् । शेषाः षड् नपुंसकाः प्रव्रज्यार्हाः । तद्यथा—" वद्धिय चिप्पिय चेव, मंतोसहि उवहय । इसिसत्ते देवसत्ते, पव्वावेज्ज नपुंसए ॥ ६ ॥ " आपत्यां राजान्तःपुरमहत्तरकपदप्राप्त्यादिनिमित्तं यस्य बालत्वेऽपि छेदं कृत्वा वृषणौ गालितौ भवतः स वर्द्धितकः १, यस्य तु जातमात्रस्याङ्गुष्ठाङ्गुलीभिर्मर्दयित्वा वृषणौ भ्राम्येते स चिप्पितः २, एतयोर्मध्ये कृते सति किल नपुंसकवेदोदयः सम्पद्यते, कस्यचित्तु मन्त्रसामर्थ्यादन्यस्य त्वौषधिप्रभावात् पुरुषवेदे स्त्रीवेदे वा समुपहते सति नपुंसकवेदः समुदेति ३–४, अपरस्य तु मतीयपरा भगवानपुंसको भव त्वमिति शपिता

सुभिक्खं देसं साहरेज्जा, कंताराओ वा निकंतारं करेज्जा, दीहकालिएण वा रोगायंकेणं अभिभूयं विमोएज्जा, तेणावि तस्स धम्मायरियस्स दुप्पडियारं भवति, अहे णं से तं धम्मायरियं केवलिपण्णत्ताओ धम्माओ भट्ठं समाणं भुज्जो केवलि-पन्नत्ते धम्मे आघवइत्ता जाव ठावइत्ता भवति, तेणामेव तस्स धम्मायरियस्स सुप्पडियारं भवति ३।' तथा सर्वेष्वपि गुरुः सुदुष्करतरप्रतीकारः। यदुक्तं श्रीउमास्वातिवाचकपादैः प्रशमरतिग्रन्थे "दुःप्रतिकारौ माता-पितरौ स्वामी गुरुश्च लोकेऽस्मिन्। तत्र गुरुरिहामुत्र च, सुदुष्करतरप्रतीकारः ॥ १ ॥" इति, अनुष्टुप्छन्दः। ॥ १८ ॥ अथ कथं कथञ्चित्प्रमादिनं गुरुं शिष्यो विबोधयतीत्याह—

तुम्हारिसा वि मुणिवर, पमायवसगा हवंति जइ पुरिसा। तेणन्नो को अम्हं, आलंबण हुज्ज संसारे॥१९॥

व्याख्या—युष्मादृशा अपि हे मुनिवर!—श्रमणश्रेष्ठ! प्रमादवशगाः—प्रमादपरवशा भवन्ति यदि चेत् पुरुषाः—पुमांसः, तेन कारणेनान्यो—युष्मद्व्यतिरिक्तः कोऽस्माकं मन्दभाग्यानां आलम्बनमत्र, विभक्तिलोपः प्राकृतत्वात्, सागरे नौरिव भविष्यति, संसारे—चतुर्गत्यात्मके पततामिति शेषः। अनेन विधिना शिष्यः प्रमादिनं गुरुं विबोधयतीत्यधिकाराल्लभ्यते। तथाऽत्र विबोधनविधये आचार्यगुणानपि शिष्य आचार्यस्य दर्शयति। यथा—पुढवीविव सव्वसहं, मेरुव्व अकंपिरं ठियं धम्मे। चंदुव्व सोमलेसं, तं आयरियं पसंसंति ॥ १ ॥ अप्परिसाविं आलो-यणारिहं हेउकारणविहिन्नुं। गंभीरं दुद्धरिसं, तं आयरियं पसंसंति ॥ २ ॥ कालन्नुं देसन्नुं, भावन्नुं अतुरिअं असंभंतं। अणुवत्तयं अमायं, तं आयरियं पसंसंति ॥ ३ ॥ लोइय-

... प्राकृतधन्यतया कालपतत्वं मन्यते न तु—"बालस्त्रीमन्द-

एष मदिरा—वारुणी प्रमादमदिरा तथा प्रमत्तस्वचाविषयसज्ञानरहित इत्यर्थः, तं पुनः किंभूतं ? शुद्ध सामाचारीविराधकं शैलकाचार्यवत्, किञ्च महोपकार्यपि पित्रादिः केवलिप्रज्ञप्ते धर्मे स्थापनं विना गुर्वादिः प्रत्युपकारकारी न स्यात् । यदुक्तं स्थानाङ्गे—‘तिण्ह दुप्पडियारं समणाउसो ! तं० अम्मापिउणो १ भट्टिस्स २ धम्मायरियस्स ३, संपातो वि य णं केइ पुरिसे अम्मापियरं सयपागसहस्सपागेहिं तेल्लेहिं अब्भंगेत्ता सुरभिणा गंधवट्टएणं उव्वट्टित्ता तिहिं उदगेहिं मज्जावेत्ता सव्वालंकारविभूसियं करेत्ता मणुण्णं थालीपागसुद्धं अट्ठारसवंजणाउलं भोयणं भोयावेत्ता जावज्जीवं पिट्ठिवडिंसियाए परिवहेज्जा, तेणावि तस्स अम्मापिउस्स दुप्पडियारं हवइ’। दुःखेन—कष्टेन प्रतिक्रियते—प्रत्युपक्रियते इति दुष्प्रतिकारं प्रत्युपकर्तुमशक्यमिति यावत् । ‘अहे णं से तं अम्मापियरं केवलिपन्नत्ते धम्मे आघवइत्ता पण्णवइत्ता परूवित्ता ठावइत्ता भवति, तेणामेव अम्मापिउस्स सुप्पडियारं भवति समणाउसो !’ सुखेन प्रतिक्रियते—प्रत्युपक्रियते इति सुप्रतिकारं तद्भवति, प्रत्युपकारः कृतो भवतीत्यर्थः । धर्मस्थापनस्य महोपकारत्वात् १ । ‘केति महच्चे दरिदं समुक्कसेज्जा, तए णं से दरिद्दे समुक्किट्ठे समाणे पच्छा पुरं च णं विउलभोगसमितिसमण्णागए यावि विहरेज्जा, तए णं से महच्चे अण्णया कयाइ दरिद्दी हुए समाणे तस्स दरिद्दस्स अंतियं हव्वमागच्छेज्जा, तए णं से दरिद्दे तस्स भट्टिस्स सव्वस्समवि दलयमाणे तेणावि तस्स भट्टिस्स दुप्पडियारं भवति, अहे णं से तं भट्टिं केवलिपण्णत्ते धम्मे आघवइत्ता पण्णवइत्ता परूवइत्ता ठावित्ता भवति, तेणामेव तस्स भट्टिस्स सुपडियारं भवति २ । केइ तहारूवस्स समणस्स वा माहणस्स वा अंतियं एगमवि आरियं धम्मियं सुवयणं सोच्चा निसम्म कालमासे कालं किच्चा अन्नतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववन्ने, तए णं से देवे तं धम्मायरियं दुब्भिक्खाओ देसाओ

यो यस्याङ्गप्रविष्टादेः श्रुतस्य काल उक्तस्तस्य तस्मिन्नेव काले स्वाध्यायो विधेयः नत्वकाले तथैव फलप्रदत्वात्, कृष्यादे-रपि काल एव करणे फलं नान्यथा १, श्रुतादानं कुर्वता गुरोर्विनयः कार्यः—अभ्युत्थानाङ्घ्रिधावनादिः २, तथा श्रुतादाने गुरोर्बहुमान—आन्तरो भावप्रतिबन्धः कार्यः, एवं सुखेनाधिकफलं श्रुतं स्यात्, विनयबहुमानाभ्यां चतुर्भङ्ग्यत्र ३, उपदधातीति उपधानं तपः तद्यत्र यत्र अध्ययने आगाढानागाढयोगलक्षणमुक्तं तत्तत्र तत्र कार्यं तत्पूर्वकस्यैव श्रुतग्रहणस्य सफलत्वात् ४, अनिन्हवः गृहीतश्रुतेनानिन्हवः कार्यः यद्यस्यान्तेऽधीतं तत्र स एव वाच्यः नान्यः चित्तकालुष्यापत्तेः ५, व्यञ्जनार्थ-तदुभयान्याश्रित्य भेदो न कार्य इति शेषः, एतदुक्तं भवति—श्रुतप्रवृत्तेन तत्फलमीप्सिता व्यञ्जनभेदोऽर्थभेद उभयभेदश्च न कार्यः, तत्र व्यञ्जनभेदो यथा—' धम्मो मंगलमुक्किट्ठं ' इति वक्तव्ये ' पुन्नं कल्लाणमुक्कोसं ' इत्यादि ६, अर्थभेदस्तु यथा—' आवन्ती केयावंती लोगंसि विप्परामुसंती'त्यत्राचारसूत्रे यावन्तः केचन लोकेऽस्मिन् पाखण्डिलोके षड्जीवनिकायान् विपरामृशन्ति—अनेकप्रकारं घातयन्त्येवंविधार्थोक्तौ । अवन्तिजनपदे केया—रज्जुर्वान्ता—पतिता लोकः परामृशति कूप इत्याह ७, उभयभेदस्तु द्वयोरपि याथात्म्योपमर्दनं यथा ' धम्मो मंगलमुत्कृष्टः अहिंसा पर्वतमस्तकः ' दोपश्चात्र व्यञ्जनभेदेऽर्थभेदः, तद्भेदे क्रियाया भेदः, क्रियाभेदे च मोक्षाभावः, तदभावे निरर्थका दीक्षा आचारः, इति सर्वत्र योजनीयम् ८, अष्टविधः कालादिभेदद्वारेण ज्ञानाचार इति ॥ १ ॥ अथ दर्शनाचारः—" निस्संकिय १ निक्कंखिय २—निव्वितिगिच्छा ३ अमूढदिट्ठी अ ४ । उववूह ५ थिरीकरणे ६, वच्छल्ल ७ पभावणे अट्ठ ८ ॥ २ ॥ " निःशङ्कितः—देशशङ्का समाने जीवत्वे कथमेको भव्योऽन्यस्त्वभव्य इति शङ्कते, सर्वशङ्का तु सिद्धान्तस्य प्राकृतबन्धतया कल्पितत्वं मन्यते न तु—" बालस्त्रीमन्द-

मायपसुं, सत्येमुं भस्स नत्थि पक्खेवो। ससमयपरसमयम्मि अ, तं आयरिअं पसंसंति ॥ ४ ॥ वारसहि वि अंगेहिं, सामाइयमाइसुयनिबद्धे। मद्दइ गरिपट्ठं मं आयरिअं पसंसंति ॥ ५ ॥ आयरियसहस्साइं, हइ य जीवो भवेहि बहुएहिं। कम्मेसु य सिप्पेसु य, धम्मायरणेसु नो कइवि ॥ ६ ॥ जे पुण जिणोवइट्ठे, निग्गंथे पवयणंमि आयरिया। संसारमुक्खमग्गस्स, देसगा ते हु आयरिया ॥ ७ ॥ देवा वि देवलोए, निग्गंथं पवयणं अणुसरंता। अच्छरगणमज्झगया, आयरिए वंदया इंति ॥ ८ ॥ जह दीवो दीवसयं, पइप्पए दिप्पई य सो दीवो। दीवसमा आयरिया, अप्पं च परं च दीवंति ॥ ९ ॥ देवा वि देवलोए, निच्चं दिव्वोहिणा नियाणंता। आयरियमणुसरंता, आसणसयणाणि मुंचंति ॥ १० ॥" इत्यादि पन्चकल्पकीर्णकोक्तं वाच्यमिति। गाथाछन्दः ॥ १९ ॥ अथ द्वादश्यैकोनविंशे ऽप्याचार्यः स्वरूपमाह—

नाणम्मि दंसणम्मि य, चरणम्मि य तिसु वि समयसारेसु। चोएइ जो ठवेउ, गणमप्पाणं च सो अ गणी ।२०

व्याख्या—ज्ञाने अष्टविधे ज्ञानाचारे, दर्शने अष्टविधे दर्शनाचारे, चकाराद् द्वादशविधे तपआचारे, चरणे अष्टविधे चारित्राचारे, चकारात् षट्त्रिंशद्गुणे वीर्याचारे, एषु त्रिष्वपि समयसारेषु—प्रवचनप्रधानेषु चकाराद्यथाक्रमं तपोवीर्याचारयोश्च 'चोएइ' त्ति प्रेरयति यः किं कर्तुं स्थापयितुं कं गणं—यतिसमुदायरूपं, तथा आत्मानं चात् प्रोत्सर्गी च, 'सो अ' त्ति चकारस्यैवकारार्थत्वात् स एव गणी आचार्यः कथ्यते इति शेषः। अथ ज्ञानाचारादिस्वरूपं किञ्चित् यथा "काले १ विणए २ बहुमाणे ३, उवहाणे ४ तहा अनिन्हवणे ५। वंजण ६ अत्थ ७ तदुभए ८, अट्ठविहो नाणमायारो ॥ १ ॥"

अणाजीवी, नायव्वो सो तवायारो ॥ ४ ॥ द्वादशविधेऽपि तपसि साभ्यन्तरबाह्ये कुशलदृष्टे जिनोपलब्धेऽग्लान्या—न राजवे-
ष्टिकल्पेन यथा शक्त्या वा अनाजीविको निःस्पृहः फलान्तरमाश्रित्य यः ज्ञातव्योऽसौ तपआचारः, आचारतद्वतोरभेदात्
॥ ४ ॥ तत्र बाह्यं तप आह—" अणसण१मूणोयरिया २, वित्तीसंखेवणं ३ रसच्चाओ ४ । कायकिलेसो ५ संलीणया
य ६, बज्झो तवो होइ ॥ ५ ॥ " अनशनं—आहारत्यागः, तद्द्विधा—इत्वरं यावत्कथिकं च, तत्राद्यं चरमजिनतीर्थे चतुर्था-
दिषण्मासान्तं यावत्, उत्तराध्ययने तु " इत्तरियमरणकाला य, अणसणा दुविहा भवे । इत्तरिया सावकंखा, निरवकंखा
वितिज्जिया ॥ १ ॥ " इत्वरकं सावकाङ्क्षं घटिकाद्वयाद्युत्तरकालं भोजनेच्छया वर्तते इति सावकाङ्क्षमित्यस्ति, यावत्कथिकं
तु आजन्मभावि, तत्पुनश्चेष्टाभेदोपाधेर्विशेषतस्त्रिधा, पादपोपगमनं १, इङ्गितमरणं २, भक्तपरिज्ञा ३, तत्रानशनिनः—त्यक्तचतु-
र्विधाहारस्याधिकृतचेष्टा व्यतिरेकेण चेष्टान्तरमधिकृत्य एकान्तनिःप्रतिकर्माङ्गस्य पादपस्येवोपगमनं—सामीप्येन वर्त्तनं पादपो-
पगमनं, तच्च सव्याघातं निर्व्याघातं च, तत्र सव्याघातं व्याघ्रसिंहाद्युपद्रवे सति क्रियते, निर्व्याघातं तु यत्सूत्रार्थोभयनिष्ठितो
निष्पादितशिष्यः संलेखनापूर्वमेव विधत्ते, अन्यथा आर्त्तध्यानसम्भवः । तथा इङ्गिते प्रदेशे मरणं इङ्गितमरणं, इदं च संहनना-
पेक्षं पूर्वोक्तं अशक्नुवतश्चतुर्धाहारनिवृत्तिरूपं स्वत एवोद्वर्त्तनादिक्रियायुक्तस्य ज्ञेयम् २, भक्तपरिज्ञा त्रिधाहारचतुर्धाहारनिवृ-
त्तिरूपा, सा नियमात् सप्रतिकर्माङ्गस्य धृतिसंहननवतो यथा समाधिभावतोऽवगन्तव्या ३ ॥ १ ॥ यद्यनशनं कर्तुं न
शक्नोति तदोनोदरतां कुर्यादित्यनशनानन्तरमूनोदरतामाह एवमग्रेऽपि ज्ञेयम्—' ऊणोयरिय ' त्ति ऊनोदरता सा त्रिधा,
यदुक्तं स्थानाङ्गे ' तिविहा ओमोयरिया पं० तं० उवगरणोमोयरिया १, भत्तपाणगोमोयरिया २, भावोमोयरिया ३ ' अस्य

मूर्त्तीनां, १४ चारत्रकाङ्क्षाय । अनुप्रहार्थं बालानां, सिद्धान्तः प्राकृतः कृतः ॥ २ ॥ " इत्यादिकारणानि, ततश्च निःशङ्कितो जीवः प्रमार्हच्छासनप्रतिपन्नो दर्शनाचरणात् तदाचारान्यविवक्षया दर्शनाचार उच्यते, अनेन दर्शनदर्शनिनोरभेदमाह १, निष्काङ्क्षितः देशसर्वकाङ्क्षारहितः, तत्रायः एकं दर्शनं काङ्क्षति, सर्वकाङ्क्षा तु बौद्धादीनि सर्वाणि २, निर्गता विचिकित्सा—फलं प्रति सन्देहो यस्मादसौ निर्विचिकित्सः, साध्वेव जिनमतं, किन्तु मदस्यापि सतो ममास्मात् फलं भविष्यति न भविष्यतीति क्रियाया इति सन्देहो विचिकित्सा आत्वनिश्चयो निर्विचिकित्स उच्यते, यद्वा विद्वो—विद्वांसस्ते च तत्त्वतः साधव एव तेषां जुगुप्सारहितो निर्विजुगुप्सः ३, बालतपस्विवपोविद्यातिशयदर्शनैर्न मूढा—स्वरूपाच्च चलिता दृष्टि—सम्यग्दर्शनरूपा यस्यासौ अमूढदृष्टिः ४, अयं चतुर्विधोऽप्यान्तर आचारो । बाह्य त्वाह—उपबृंहा च समानधार्मिकाणां प्रशंसनं—तद्गुणपरिवर्धनम् ५, स्थिरीकरणं च धर्माद्विषीदमानानां तत्रैव स्थापनं उपबृंहास्थिरीकरणे ६, वात्सल्यं च समानधार्मिकप्रीत्युपकारकरणं ७, प्रभावना च धर्मोकथादिभिस्तीर्थख्यापनं वात्सल्यप्रभावने ८, इत्यष्टविधो दर्शनाचारः ॥ ७ ॥ अथ चारित्राचार—" पणिहाणजोगजुत्तो, पंचहिं समिईहिं तिहिं गुत्तीहिं । एस चरित्तायारो, अट्ठविहो होइ नायव्वो ॥ १ ॥ " प्रणिधानं—चेतःस्वास्थ्यं तत्प्रधाना योगा—व्यापारास्तैर्युक्तः, अयं च ओघतोऽविरतसम्यग्दृष्टिरपि स्यादत आह—पञ्चभिः समितिभिस्त्रिसृभिश्च गुप्तिभिर्यः प्रणिधानयोगयुक्तः, एतद्योगयुक्त एतद्योगवानेव, अथवा पञ्चसु समितिषु तिसृषु गुप्तिषु अस्मिन् विषये एता आश्रित्य प्रणिधानयोगयुक्तो यः, एष चारित्राचारः । आचाराचारवतोः कथञ्चिदभेदात् अष्टविधः स्यात् ज्ञातव्यः ॥ ३ ॥ अथ तपआचारः—बारसविहम्मि वि तवे, सब्भिंतरबाहिरे कुसलदिट्ठे । अगिलाइ

कुशलतानिरोधः कुशलानामुदीरणं, विविक्तचर्या "आरामुज्जाणाइसु, थीपसुपंडगविवज्जियं ठाणं। फलयाईण य गहणं, तह भणियं
एसणिज्जाणं ॥ १ ॥" एतद्बाह्यं तपो भवति लौकिकैरपि आसेव्यमानं ज्ञायते इति बाह्यम्, विपरीतग्राहेण कुतीर्थिकैरपि क्रियते
इति बाह्यतपः ५॥ अथाभ्यन्तरं तपो यथा "पायच्छित्तं १ विणओ २, वेयावच्चं ३ तहेव सज्झाओ ४। झाणं ५ उस्सग्गो ६ वि
य, अब्भितरओ तवो होइ ॥ ६ ॥" तथा चौपपातिकेऽपि "से किं तं अब्भितरए तवे ? २ छविहे पं० तं० पायच्छित्तं १
विणओ २ वेयावच्चं ३ सज्झाओ ४ झाणं ५ विउसग्गो ६" 'पायच्छित्तं' अतिचारविशुद्धिः सा च वन्दनादिना विनयेन विधी-
यते, इत्यत आह–वि० कर्मविनयनहेतुर्व्यापारविशेषः, तद्वानेव च वैयावृत्त्ये भवर्त्तते इत्यत आह–वे० भक्तादिभिरुपष्टम्भः
वैयावृत्त्यान्तराले च स्वाध्यायो विधेयः इत्यत आह–स० शोभनो मर्यादया पाठः, तत्र च ध्यानं भवतीत्याह–झा० शुभध्यानं,
शुभध्यानादेव हेयत्यागो भवतीत्यत आह–विउ० व्युत्सर्गः, "से किं तं पायच्छित्ते ? २ दसविहे पं० तं० आलोयणारिहे १
पडिक्कमणारिहे २ तदुभयारिहे ३ विवेगारिहे ४ विउस्सग्गारिहे ५ तवारिहे ६ छेदारिहे ७ मूलारिहे ८ अणवट्ठप्पारिहे ९
पारंचियारिहे १० से तं पायच्छित्ते।" आलोचनां–गुरुनिवेदनां विशुद्धये यदर्हति भिक्षाचर्याद्यतिचारजातं तदालोच-
नार्हं तद्विषयत्वादालोचनालक्षणा विशुद्धिरपि आलोचनार्हमित्युक्तम्, तस्या एव तपोरूपत्वादिति, एवमन्यान्यपि, नवरं
प्रतिक्रमणं–मिथ्यादुष्कृतं २, तदुभयं–आलोचना प्रतिक्रमणस्वभावं ३, विवेको–ऽशुद्धभक्तादिविवेचनं ४, व्युत्सर्गः–का-
योत्सर्गः ५, तपो–निर्विकृतिकादिकं ६, छेदो–दिनपञ्चकादिक्रमेण पर्यायछेदनं ७, मूलं–पुनर्व्रतोपस्थापनं ८, अनवस्थाप्यं
अचरिततपोविशेषस्य व्रतेष्वनवस्थापनम् ९, पाराञ्चिकं–तपोविशेषेणैवातिचारपारगमनमिति १०, "से किं तं विणए ? विणए

वृत्ति:—तत्र प्रथमा जिनकल्पिकादीनामेव न पुनरन्येषां चातुर्मासोपयभावे हि समग्रसंयमाभावात्, अतिरिक्ताऽग्रहणतो वानोदरतेति । " अप्पाहारअवड्ढा, दुभागपत्ता तहेव किंचूणा । अट्ठ दुवालस सोलस, चउवीस तहिक्कतीसा य ॥ १ ॥ " अल्पाहारोनोदरता नाम एककवलादारभ्य यावदष्टौ कवला, अत्रैककवलमाना जघन्या अष्टकवला उत्कृष्टा शेषभेदा मध्यमा । एवं नवभ्य आरभ्य यावत् द्वादश कवलास्तावदुपार्द्धोनोदरता, एवं त्रयोदशभ्य आरभ्य यावत् षोडश तावत् द्विभागोनोदरता । एवं सप्तदशभ्य आरभ्य यावच्चतुर्विंशतिस्तावत्प्राप्ता, इत्थं पञ्चविंशतिभ्य आरभ्य यावदेकत्रिंशत्तावत्किञ्चिदूनोदरता । जघन्यादिका स्वधिया ज्ञेया । एवमनेनानुसारेण पानेऽपि भाव्या २, भावोनोदरता क्रोधादित्यागेन ३ ॥ २ ॥ वृत्तिसङ्क्षेपो भिक्षाचर्याख्यः यदुक्तमौपपातिके—' भिक्खायरिया अणेगविहा, पं० तं० दव्वाभिग्गहचरए ' द्रव्याभिग्रहः लेपकृतादि द्रव्यविषयः, ' खेत्ताभिग्गहचरए '—क्षेत्राभिग्रहः स्वग्रामपरग्रामादिविषयः, ' कालाभिग्गहचरए '—कालाभिग्रहः पूर्वाह्णा दिविषयः, ' भावाभिग्गहचरए ' भावाभिग्रहः गानहसनादिप्रवृत्तनरादिविषयः इत्यादि ३, रसत्यागोऽनेकधा, यथौपपातिके —'निव्वितिए पणीयरसपरिच्चाई आयंबिलिए आयामसित्थभोई अरसाहारे विरसाहारे अंताहारे पंताहारे लूहाहारे' इत्यादि ४, कायक्लेशो यथा—'ठाणट्ठिइए ठाणाइए उक्कुडुयासणिए पडिमट्ठाई वीरासणिए नेसज्जिए आयावए अवाउडए अकंडुयए अणिट्ठुभए सव्वगायपरिकम्मविभूसविप्पमुक्के इत्यादि ५, संलीनता इन्द्रियसंलीनतादिभेदाच्चतुर्धा,—" इंदियकसायजोए, पडुच्च संलीणया मुणेयव्वा । तह य विवित्ताचरिया, पन्नत्ता वीयरागेहिं ॥ १ ॥ " श्रोत्रादिभिरिन्द्रियैः सुन्दरेतरशब्दादिषु रागद्वेषाकरणमिन्द्रियसंलीनता, कषायसंलीनता उदयनिरोधोदीर्णविफलीकरणरूपा, योगसंलीनता मनोयोगादीनाम

सक्किसे ३, कडुए ४, निठुरे ५, फरुसे ६, अण्हयकरे ७, छेयकरे ८, भेयकरे ९, परितावणकरे १०, उद्दवणकरे ११, भूतोवघाइए १२, तहप्पगारं मणं नोपधारेज्जा, से तं अपसत्थमणविणए। से किं तं पसत्थमणविणए ? २ तं चेव पसत्थेणं। एवं चेव वइविणओ वि एएहिं चेव पदेहिं नायव्वो ७ से तं वइविणए।" यत्पुनर्मनः—चित्तमसंयतानामिति गम्यते, सहाव-द्येन—गर्हितकर्म्मणा हिंसादिना वर्त्तत इति सावद्यम्, एतदेव मपञ्च्यते—स० कायिक्यादिक्रियोपेतं२, सकार्कश्यं—कर्कशभावोपेतं ३, परेषामात्मनो वा कटुकमिव कटुकमनिष्टमित्यर्थः ४, निष्ठुरं मार्द्दवाननुगतं ५, फ० स्नेहाननुगतं ६, आश्रवकरं—अशुभ-कर्माश्रवकारि ७, कुत इत्याह—छे० हस्तादिछेदनकारि ८, भे० नासिकादीनां भेदनकारि ९, प० माणिनामुपतापहेतुः १०, उ० मारणान्तिकभेदकारि धनहरणाद्युपद्रवकारि वा ११, भू० भूतोपघातो यत्रास्ति तद्भूतोपघातिकमिति १२, 'तहप्पगारं' ति एवं प्रकारं असंयतमनःसदृशमित्यर्थः, 'मनो नो०' न प्रवर्त्तयेत्। "से किं तं० कायविणए ? २ दुविहे पं० तं० पसत्थ-कायविणए अपसत्थकायविणए य, से किं तं अप्पसत्थकायविणए ? २ सत्तविहे पं० तं० अणाउत्तं गमणे १, अणाउत्तं ठाणे २, अणाउत्तं निसीदणे ३, अणाउत्तं तुयट्टणे ४, अणाउत्तं उल्लंघणे ५, अणाउत्तं पल्लंघणे ६, अणाउत्तं सव्विंदियकायजो-गजुंजणता ७, से तं अपसत्थकायविणए। से किं तं पसत्थकायविणए ? पसत्थकायविणए एवं चेव पसत्थं भाणियव्वं, से त्तं पसत्थकायविणए। से त्तं कायविणए।" 'अणाउत्तं' त्ति अयतनया १, 'उल्लं०' कर्दमादीनामतिक्रमणं ५, पौनः-पुन्येन तदेव प्रलङ्घनमिति ६, सर्वेन्द्रियाणां काययोगस्य च योजनता—प्रयोजनं व्यापारणं सर्वेन्द्रियकाययोगयोजनतेति ७। "से किं तं लोगोवयारविणए ? २ सत्तविहे पं० तं० अब्भासवत्तियं १, परछंदाणुवत्तियं २, कज्जहेउं ३, कयपडिकि-

सत्तविहे पं० तं० णाणविणए १ दंसण २ चारत्त ३ मण ४ वय ५ काय ६ लोगोवयारविणए ७। से किं तं णाणविणए? णाण० पंचविहे पं० तं० आभिणिबोहियणाणविणए १, सुयणाणविणए २, ओहिणाणविणए ३, मणपज्जवणाणविणए ४, केवलणाणविणए, से तं नाण विणए १। से किं तं दंसणविणए? २ दुविहे पं० तं० सुस्सूसणाविणए य अणच्चा-सयणाविणए य। से किं तं सुस्सूसणाविणए? २ अणेगविहे पं० तं० अब्भुट्ठाणेइ वा, आसणाभिग्गहेइ वा, आसणप्पयाणेइ वा, सक्कारेइ वा, सम्माणेइ वा, किइकम्मेइ वा, अंजलिपग्गहेइ वा, इंतस्स अभिगच्छणया, ठियस्स पज्जुवासणया, गच्छंतस्स पडिसंसाहणया, से तं सुस्सूसणाविणए॥" 'आसणाभिग्गहेइ' त्ति, यत्र मत्रोपवेष्टुमिच्छन्ति तत्र तदासन-नयनं। 'आसणप्पयाणं' ति आसनदानमात्रमेवेति। "से किं तं अणच्चासायणाविणए? २ पणयालीसविहे पं० तं० अरहंताणं अणच्चासादणया १, अरहंतपन्नत्तस्स धम्मस्स अणच्चासादणया २, आयरियाणं अण० ३, एवं उवज्झायाणं ४, थेराणं ५, कुलस्स ६, गणस्स ७, संघस्स ८, किरियाणं—क्रियावादिनां ९, संभोगियस्स—एकसामाचारीकतया १०, आभिणिबोहिय-णाणस्स ११, जाव केवलणाणस्स १२। १३। १४। १५। एएसिं चेव १५ भत्तिबहुमाणे २, एएसिं चेव वण्णसंजलणया ३, से तं अणच्चासायणाविणए" बाह्या प्रतिपत्तिर्भक्तिरुच्यते, मनसि निर्भरा प्रीतिर्बहुमानः, ध्वतिपर्याणकीर्तनादिभिर्यशो उत्पादनं वर्णसंजननमिति। "से किं तं चरित्तविणए? २ पंचविहे पं० तं० सामाइयचरित्तविणए १, छेदोवट्ठावणियच० २, परिहारविसुद्धिच० ३, सुहुमसंपरायच० ४, अहक्खायच० ५, से तं चरित्तविणए। से किं तं मणविणए? २ दुविहे पं० तं० अप्पसत्थमणविणए य पसत्थमणविणए य, से किं तं अपसत्थमणविणए? २ जे य मणे सावज्जे १, सकिरिए २

धनादि 'तस्स'त्ति मनोज्ञस्य धनादेः 'अविप्पओ०' व्यक्तं, नवरं आर्त्तध्यानमसावुच्यत इति वाक्यशेषः २। आतङ्को—रोगः तस्यातङ्कस्य २, जुषी प्रीतिसेवनयोरिति वचनात्सेवितः प्रीतो वा यः कामभोगः—शब्दादिभोगो मदनसेवा वा तस्य कामभोगस्य ४। " अट्टस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पं० तं० कंदणया १ सोयणया २ तिप्पणया ३ विलवणया ४।" कं० महता शब्देन विरवणं १, सो० दीनता २, ति० तेपनता तिपेः क्षरणार्थत्वादश्रुविमोचनं ३, विलपनता पुनः पुनः क्लिष्टभाषणमिति ४। १ " रुद्दे झाणे चउव्विहे पं० तं० हिंसाणुबंधी १, मोसाणुबंधी २, तेणाणुबंधी ३, सारक्खणाणुबंधी ४, रुद्दस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पं० तं० ओसन्नदोसे १, बहुदोसे २, अन्नाणदोसे ३, आमरणंतदोसे ४।" ओसन्नेन—बाहुल्येनानुपरतत्वेन दोषो हिंसानृतादत्तादानसंरक्षणानामन्यतम ओसन्नदोषः १, बहुष्वपि—सर्वेष्वपि हिंसादिषु दोषः—प्रवृत्तिलक्षणो बहुदोषः २, अज्ञानात्—कुशास्त्रसंस्कारात् हिंसादिष्वधर्म्मस्वरूपेषु ग्रं० १००० धर्म्मबुद्ध्या या प्रवृत्तिस्तल्लक्षणो दोषोऽज्ञानदोषः ३, मरणमेवान्तो मरणान्तः आमरणान्तात् आमरणान्तमसञ्जातानुतापस्य कालसौकरिकादेरिव या हिंसादिषु प्रवृत्तिः सैव दोष आमरणान्तदोषः ४। इह चार्त्तरौद्रे परिहार्यतया साधुविशेषणे धर्म्मशुक्ले त्वासेव्यतयेति २। " धम्मज्झाणे चउव्विहे चउपडोयारे पं० तं० आणाविजए १, अवायविजए २, विवागविजए ३, संठाणविजए ४।" 'चउप्पडोयारे'त्ति चतुर्षु भेदलक्षणालम्बनानुप्रेक्षालक्षणेषु पदार्थेषु प्रत्यवतारः—समवतारो वक्ष्यमाणस्वरूपो यस्य तच्चतुःप्रत्यवतारं, आज्ञा—जिनप्रवचनं तस्या विचयो—निर्णयो यत्र तदाज्ञाविचयं प्राकृतत्वात् आणाविजयं आज्ञागुणानुचिन्तनमित्यर्थः, शेषपदान्यपि, नवरं अपाया रागद्वेषादिजन्या अनर्थाः, विपाकः—कर्म्मफलं, संस्थानानि—लोकद्वीपसमुद्राद्याकृतयः।

रिया ४, अत्थगवेसणया ५, देसकालण्णुया ६, सव्वत्थेसु अपडिलोमया ७, से तं लोगोवयारविणए । से तं विणए।"
अभ्यासवर्तिना—समीपवर्तित्वं १, पराभिप्रायानुवर्तनं २, कार्यहेतोर्ज्ञानादिनिमित्तं भक्तादिदानमिति गम्यम् ३, कृत०
अध्यापितोऽहमनेनेति बुद्ध्या भक्तादिदानमिति ४, आर्तस्य—दुःखितस्य गवेषणं ५, दे० प्रस्तावज्ञता—अवसरोचितार्थ-
सम्पादनमित्यर्थः ६, सर्वप्रयोजनेष्वाराध्यस्यानुकूल्यमिति ७। "से किं तं वेयावच्चे? २ दसविहे पं० तं० आयरिय
वेयावच्चे १, उवज्झाय २, सेह ३, गिलाण ४, तवस्सि ५, थेर ६, साहम्मिय ७, कुल ८, गण ९, संघवेयावच्चे १०, से
तं वेयावच्चे।" वैयावृत्त्यं—भक्तपानादिभिरुपष्टम्भः, शैक्षः—अभिनवप्रव्रजितः ३, तपस्वी—अष्टमादिक्षपकः ४, स्थविरो—मन्दा-
दिभिः ६, साधर्मिकः—साधुः साध्वी वा ७, कुलं—गच्छसमुदाय ८, गणः—कुलानां समुदायः ९, संघो—गणसमुदायः १०।
"से किं तं सज्झाए? २ पंचविहे पं० तं० वायणा १ पडिपुच्छणा २ परियट्टणा ३ अणुप्पेहा ४ धम्मकहा ५, से तं सज्झाए।
से किं तं झाणे? २ चउव्विहे पं० अट्टज्झाणे १, रुद्दज्झाणे २, धम्मज्झाणे ३, सुक्कज्झाणे ४, अट्टज्झाणे चउव्विहे पं० तं० अमणुण्ण-
संपओगसंपउत्ते तस्स विप्पओगसतिसमन्नागते यावि भवति १, मणुण्णसंपओगसंपउत्ते तस्स अविप्पओगसतिसमन्ना-
गते यावि भवति २, आयंकसंपओगसंपउत्ते तस्स विप्पओगसतिसमन्नागए यावि भवइ ३, परिज्झुसियकामभोगसंपओग-
संपउत्ते तस्स अविप्पओगसतिसमन्नागए यावि भवइ ४।" अमनोज्ञो—ऽनिष्टो यः शब्दादिस्तस्य यः सम्प्रयोगो—योगस्तेन
सम्प्रयुक्तो यः स तथा, तथाविधः सन् तस्यामनोज्ञस्य शब्दादेर्विप्रयोगस्मृतिसमन्वागतश्चापि भवति, वियोगचिन्तानुगतः
स्यात्, चापीत्युत्तरवाक्यापेक्षया समुच्चयार्थः, असावार्तध्यानं स्यादिति शेषः, धर्मधर्मिणोरभेदादिति १। तथा मनोज्ञ-

विउस्सग्गे २ अवहे ३ असम्मोहे ४।" देहादात्मन आत्मनो वा सर्वसंयोगानां विवेचनं—बुद्ध्या पृथक्करणं विवेकः १, व्युत्सर्गो-
निस्सङ्गतया देहोपधित्यागः २, देवाद्युपसर्गजनितं भयं चलनं वा व्यथा तदभावो अव्यथं ३, देवादिकृतमायाजनितस्य सूक्ष्म-
पदार्थविषयस्य सम्मोहस्य—मूढताया निषेधोऽसम्मोहः ४। " सुक्कस्स णं झाणस्स चत्तारि आलंबणा पं० तं० खंती १ मुत्ती २
अज्जवे ३ मद्दवे ४। सुक्कस्स णं झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पं० तं० अवायाणुप्पेहा १ असुभाणुप्पेहा २ अणंतवत्तिया-
णुप्पेहा ३ विपरिणामाणुप्पेहा ४, से तं झाणे ५।" अपायानां—प्राणातिपाताद्याश्रवद्वारजन्यानर्थानां अनुप्रेक्षा—ऽनुचिन्तनम-
पायानुप्रेक्षा १, संसाराशुभत्वानुचिन्तनं २, भवसन्तानस्यानन्तवृत्तितानुचिन्तनं ३, वस्तूनां प्रतिक्षणं विविधपरिणामगमनानु-
चिन्तनमिति ४। " से किं तं विउस्सग्गे ? विउस्सग्गे दुविहे पं० तं० दव्वविउस्सग्गे १, भावविउस्सग्गे य २। से किं तं
दव्वविउस्सग्गे ? २ चउव्विहे पं० तं० सरीरविउस्सग्गे १, गणविउस्सग्गे २, उवहिविउस्सग्गे ३, भत्तपाणविउस्सग्गे ४, से
तं दव्वविउस्सग्गे १"। से किं तं भावविउस्सग्गे ? २ तिविहे पं० तं० कसायविउस्सग्गे १, संसारविउस्सग्गे २, कम्मविउस्सग्गे
३।" सं० नारकायुष्कादिहेतूनां मिथ्यादृष्टित्वादीनां त्यागः २, क० ज्ञानावरणादिकर्मबन्धहेतूनां ज्ञानप्रत्यनीकत्वादीनां
त्यागः ३, " से किं तं कसायविउस्सग्गे ? २ चउव्विहे पं० तं० कोहकसायविउस्सग्गे १, माण० २, माया० ३, लोभ०
विउस्सग्गे ४, से तं कसायविउस्सग्गे १। से किं तं संसारविउस्सग्गे ? संसारविउस्सग्गे चउव्विहे पं० तं० नेरइयसंसारविउ-
स्सग्गे १, तिरियसंसा० २, मणुयसंसा० ३, देवसंसा० ४, से तं० संसारविउस्सग्गे १। से किं तं कम्मविउस्सग्गे ? २ अट्ठविहे
पं० तं० णाणावरणिज्जकम्मविउसग्गे १, दरिसणावरणीय० २, वेयणीय० ३, मोहनीय० ४, आउय० ५, नाम० ६, गोय० ७,

"धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पं० तं० आणारुई १ निसग्गरुई २ उवएसरुई ३ सुत्तरुई ४।" आ० निर्युक्त्या तत्त्वश्रद्धानं १, नि० स्वभावत एव तत्त्वश्रद्धानं २, उ० साधूपदेशात् तत्त्वश्रद्धानं ३, आगमतस्तत्त्वश्रद्धानं ४। "धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि आलंबणा पं० तं० वायणा १ पुच्छणा २ परियट्टणा ३ धम्मकहा ४।" आलम्बनानि धर्मध्यानसौधशिखरारोहणार्थं यान्यालम्ब्यन्ते—आश्रीयन्ते तान्यालम्बनानि वाचनादीनि ४ "धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पं० तं० अणिच्चाणुप्पेहा १ असरणाणुप्पेहा २ एगत्ताणुप्पेहा ३ संसाराणुप्पेहा ४।" अनित्यत्वाशरणत्वैकत्वसंसारानुप्रेक्षाः प्रतीताः। "सुक्कज्झाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे पं० तं० पुहुत्तवियक्के सवियारी १, एगत्तवियक्के अवियारी २, सुहुमकिरिए अपडिवाई ३, समुच्छिन्नकिरिए अनियट्टी ४।" पृथक्त्वेन—एकद्रव्याश्रितानामुत्पादादिपर्यायाणां भेदेन वितर्को—विकल्पः पूर्वगतश्रुतालम्बनो नानानयानुसरणलक्षणो यत्र तत्पृथक्त्ववितर्कं, तथा विचारोऽर्थाद् व्यञ्जने व्यञ्जनादर्थे मनःप्रभृतियोगानां चान्यस्मादन्यतरस्मिन् विचरणं, सह विचारेण यत्तत्सविचारि, सर्वधनादित्वादिन् समासान्तः १। एकत्वेन—अभेदेनोत्पादादिपर्यायाणामन्यतमैकपर्यायालम्बनतयेत्यर्थो वितर्कः—पूर्वगतश्रुताश्रयो व्यञ्जनरूपोऽर्थरूपो वा यस्य तदेकत्ववितर्कं, तथा न विद्यते विचारोऽर्थव्यञ्जनयोरितरस्मादितरत्र तथा मनःप्रभृतीनामन्यतरस्मादन्यत्र यस्य तदविचारीति २। सूक्ष्मक्रिया यत्र निरुद्धवाङ्मनोयोगत्वे सत्यर्द्धनिरुद्धकाययोगत्वात् तत्सूक्ष्मक्रियं, अप्रतिपाति—अप्रतिपतनशीलं प्रवर्द्धमानपरिणामत्वादेतच्च निर्वाणगमनकाले केवलिन एव स्यादिति ३। समुच्छिन्ना—क्षीणा क्रिया—कायिक्यादिका शैलेशीकरणे निरुद्धयोगत्वेन यस्मिंस्तत्तथा, अनिवर्त्ति—अव्यावर्त्तनस्वभावमिति ४। "सुक्कस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पं० तं० विवेगे १

वसतिः एतत्रयमुद्गमोत्पादनैषणादोषशुद्धम्, तत्र गृहिप्रभवाः षोडशोद्गमदोषा गृहिणा प्रायेण तेषां क्रियमाणत्वात्, प्रायेणेत्युक्ते स्वद्रव्यक्रीतस्वभावक्रीतलोकोत्तरप्रामित्यलोकोत्तरपरिवर्त्तितरूपदोषाः साधुनाऽपि क्रियमाणा अवसेया इति, साधुसमुत्थाः षोडशोत्पादना दोषाः साधुनैव तेषां विधीयमानत्वात्, गृहिसाधुजन्यदशग्रहणैषणादोषाः शङ्कितदोषस्य साधुभावापरिणतदोषस्य च साधुजन्यत्वाच्छेषाणां च गृहिप्रभवत्वात्, तैः शुद्धं-रहितं चारित्ररक्षणार्थं-संयमपरिपालनार्थं शोधयन्-उत्पादयन्नाचार्यो भवति सचारित्री सह चारित्रेण वर्त्तते यः स सचारित्री सर्वधनादीत्वादिन् समासान्तः चारित्रवानित्यर्थः। तत्रोद्गमादि दोषस्वरूपं किञ्चिद् यथा-" आहाकम्मु१द्देसिय २ पूईकम्मे अ ३ मीसजाए य ४। ठवणा ५ पाहुडियाए ६, पाओयर ७ कीय ८ पामिच्चे ९ ॥ १ ॥ परियट्टिए १० अभिहड ११-ब्भिन्ने १२ मालोहडे य १३ अच्छिज्जे १४। अणिसिट्ठ १५ ज्झोयरए १६, सोलसपिंडुग्गमे दोसा ॥ २ ॥" आधानमाधा प्रस्तावात्साधुप्रणिधानं अमुकस्मै साधवे देयमिति तया, आधाय वा साधून् कर्म षड्जीवनिकायविराधनादिना भक्तादिपाकक्रिया आधाकर्म तद्योगाद् भक्ताद्यपि तथा निरुक्ताद्यलोपः १, उद्देशनमुद्देशो वा यावदर्थिकादिप्रणिधानं तेन निर्वृत्तं उद्दिश्य कृतं वा औद्देशिकम् २, शुद्धस्याप्यविशुद्धभक्तमीलनात् पूतिकर्म, आधाकर्माद्यवयवः पूतिः तद्योगाद्वा ३, मिश्रेण-किञ्चिद् गृहयोग्यं किञ्चित्साधूनामिति विकल्पेन जातं-पाकादिभावमुपागतं मिश्रजातं ४, स्थाप्यते साधुदानार्थं किञ्चित्कालं इति स्थापना ५, प्र-इतिविवक्षितकालादौ आ-इति साध्वागमनरूपमर्यादया विवाहादिकरणेन भृता-धारिता या भिक्षा, स्वार्थिके कप्रत्यये प्राभृतिका ६, यत्यर्थं देयवस्तुनः प्रकटीकरणं-प्रादुष्करणं ७, क्रीतं द्रव्यादिना ८, साध्वर्थमुद्धारानीतं प्रामित्यं अपमित्यं

अंतरायकम्मविउस्सग्गो ८, से तं कम्मविउस्सग्गो। से तं भावविउस्सग्गो २ ।" इदं मायमित्यादि लौकिकैरनभिलपि-
तत्वात् तथान्तरैव भावतोऽनासेव्यमानत्वात् मोक्षमाप्त्यन्तरङ्गत्वाच्चाभ्यन्तरमिति। अथ वीर्याचारः—"अणिगूहियबलविरिओ,
परक्कमइ जो जहुत्तमाउत्तो। जुंजइ य जहाथामं, नायव्वो वीरियायारो ॥ १ ॥" अनिगूहितबलवीर्यो—ऽनिह्नुतबाह्याभ्यन्त-
रसामर्थ्यः सन् पराक्रमते—चेष्टते यो यथोक्तं षट्त्रिंशल्लक्षणं आचारमाश्रित्येति गम्यम्। षट्त्रिंशद्विधत्वं च ज्ञानदर्शनचारित्रा-
चाराणामष्टविधत्वात् तप आचारस्य च द्वादशविधत्वात्, उपयुक्त'—अनन्यचित्तः पराक्रमते ग्रहणकाले तत्र कर्तुं युनक्ति च—
अपवर्तयति च यथास्थाम—यथासामर्थ्यं ज्ञातव्योऽसौ वीर्याचारः, आचाराचारवतोः कथञ्चिदभेदादिति। गाथाछन्दः॥ २० ॥
पूर्वमाचारेषु चारित्राचारः प्रतिपादितः, स तु शुद्धपिण्डादिग्रहणे स्यादित्याह—

पिंड उवहिं सिज्जं, उग्गमउप्पायणेसणासुद्धं। चारित्तरक्खणट्ठा, सोहिंतो होइ स चरित्ती ॥ २१ ॥

व्याख्या—पिण्डश्चतुर्विधाहारलक्षणः, उपधिरौधिकौपग्रहिकलक्षणः, तत्रौधिकस्त्रिविध—मुखवस्त्रिका १ पात्रकेसरिका २
गुच्छकः ३ पात्रस्थापनं ४ चेति चतुर्विधो जघन्य' १, पटलानि १ रजस्त्राणं २ पात्रबन्धः ३ चोलपट्टः ४ मात्रकं ५
रजोहरणं ६ चेति षड्विधो मध्यमः २, पतद्ग्रहः १ कल्पत्रयं ४ चेति चतुर्विध उत्कृष्टः ३। औपग्रहिकोपधिरपि त्रिधा—
पीठ १ पादप्रोञ्छन २ दण्डकप्रमार्जन ३ डगल ४ सूची ५ नखहरणी ६ कर्णशोधना७दिरूपो जघन्य, संस्तारक १
उत्तरपट्ट २ दण्डक ३ उच्चार ४ मात्रक ५ सेसमत्तक ६ योगपट्ट ७ सन्नाहपट्ट ८ चिलिमिल्या९दिरूपो मध्यमः, अक्ष १
पञ्चविधपुस्तका२दिरूप उत्कृष्टः। विशेषतस्तु औधिकोपग्रहिकौपधिस्वरूपं यतिजीतकल्पटिकादिभ्योऽवसेयम्। शय्या-

दिभिः २, निक्षिप्तं—न्यस्तं सचित्तादिषु ३, पिहितं—तैः स्थगितं ४, संहृतं—तस्मादन्यत्र क्षिप्तम् ५, दायका—बालकादयः तैर्दीयमानं ६ उन्मिश्रं—सचित्ताचित्तयुक्तम् ७, अपरिणतं द्रव्यं भावो वा ८, लिप्तं—खरण्टितं ९, छर्दितं—परिशाटनावत् १०, एवमेषणादोषा दश भवन्ति १। प्रस्तावाद् ग्रासैषणा दोषा अपि पञ्चोच्यन्ते—'संजोयणा १ पमाणे २, इंगाले ३ धुम ४ कारणे पढमा। वसहिबहिरंतरे वा, रसहेउं दवसंजोगा ॥ १ ॥" संयोजना—रसगृद्ध्या गुणान्तरार्थं द्रव्यान्तरयोजनं १, प्रमाणं मानमतिक्रम्य भोजनं २, अङ्गार इति चारित्रेन्धनस्य रागाग्निना अङ्गारस्येव करणं ३, 'धुम' त्ति चरणेन्धनस्य द्वेषेण धुमवत्करणं वतुप्रत्ययलोपात् धूमः ४, कारणं—भोजनहेत्वनाश्रयणं ५, इति किञ्चिन्न्यूनगाथार्द्धार्थः। इति सङ्क्षेपेण सप्तचत्वारिंशद्दोषस्वरूपं विस्तरतस्तु पिण्डनिर्युक्त्यादिभ्यो ज्ञेयम्। इदं च दोषस्वरूपं पिण्डमाश्रित्योक्तम्। एवं वस्त्रादीन्याश्रित्य यथासम्भवं ज्ञेयम्। अथ प्रसङ्गतो गुरुलघुदोषस्वरूपं यथा—तत्र सर्वगुरुमूलकर्म, तत्र मूलं १८०। तस्माच्चाधाकर्मकं कर्मौद्देशिकचरमत्रिकं मिश्रान्त्यद्विकं बादरप्राभृतिका सप्रत्यपायाभ्याहृतं लोभपिण्डोऽनन्तकायाव्यवहितनिक्षिप्तपिहितसंहृतमिश्रापरिणतछर्दितानि संयोजना साङ्गारवर्त्तमानभविष्यन्निमित्तं चेति लघवो दोषा मूलप्रायश्चित्ताच्चतुर्थतपोवत्। एतेभ्यः कर्मौद्देशिकाद्यभेदो मिश्रप्रथमभेदो धात्रीत्वं दूतीत्वमतीतनिमित्तमाजीवनापिण्डो वनीपकत्वं बादरचिकित्साकरणं क्रोधमानपिण्डौ सम्बन्धिसंस्तवकरणं विद्यायोगचूर्णपिण्डाः प्रकाशकरणं द्विविधम् द्रव्यक्रीतमात्मभावक्रीतं लौकिकप्रामित्यपरावर्त्तिते निःप्रत्यपायपरग्रामाभ्याहृतं पिहितोद्भिन्नं कपाटोद्भिन्नमुत्कृष्टमालापहृतं सर्वमाच्छेद्यं सर्वमनिसृष्टं पुरःकर्म पश्चात्कर्म गर्हितम्रक्षितं संसक्तम्रक्षितं प्रत्येकाव्यवहितनिक्षिप्तपिहितसंहृतमिश्रापरिणतछर्दितानि प्रमाणोल्लङ्घनं सधूमप्रकारण-

पा ९, परिवर्त्तितं—साध्वर्थं कृत्यपरावर्त्तं १०, अभिहृतं—साध्वालयं आनीय दत्तं अभ्याहृतं ११, उद्भेदनं उद्भिन्नं साध्वर्थं
कुतुपादेस्सुपानं तद्योगात् भक्तादपि तथा १२, मालापः शिक्यादेरपहृतं—साध्वर्थमानीतं मालापहृतं १३, आच्छिद्यते-
मनिच्छतोऽपि पुत्रादेः सकाशात् साधुदानाय यत्ते तदाछेद्यं १४, बहूनां सत्कं शेषैरननुज्ञातं एकेन दत्तं अनिसृष्टं १५,
मपीत्याभिप्रायेणाऽवपूरणं स्वार्थदपाकरणादेर्भरणं अध्यवपूरः स एवाध्यवपूरकः तद्योगात् भक्तादपि १६, इतरत्र गम्यमान
स्वादित्येवं पोडश पिण्डोद्गमे—आहारोत्पत्तौ दोषाः स्युरिति शेषः। “धाई १ दूइ २ निमित्ते ३, आजीव ४ वणीमगे ५ तिगिच्छा
य ६। कोहे ७ माणे ८ माया ९, लोभे १० य हवंति दस एए ॥ १ ॥ पुव्विंपच्छासंथव ११, विज्जा १२ मंते य १३
चुण्ण १४ जोगे य। उप्पायणाइदोसा, सोलसमे मूलकम्मे य १६ ॥ २ ॥” बालानां धात्रीकर्म १, दूतीकर्म परस्परं सन्दि-
ष्टार्थकथनात् २, निमित्तं—अतीताद्यर्थसूचनं ३, आजीवो—जात्यादिकथनात् उपजीवनं ४, वनीपकं—अभीष्टजनप्रशंसनम् ५,
चिकित्सा—रोगप्रतीकारः ६, क्रोध ७ मान ८ माया ९ लोभाः प्रतीताः १०, तथा पूर्वं पश्चाद्वा संस्तवो—दातृश्लाघनम् ११,
विद्या—देव्यधिष्ठिता ससाधना च १२, मन्त्रो—देवाधिष्ठितोऽसाधनम् १३, चूर्णो—नयनाञ्जनादिरूपः १४, योगश्च—सौभाग्या-
दिकृद् द्रव्यनिचयः १५, एतेषां प्रयोगात् उत्पादना दोषाः, षोडशो मूलकर्म च १६, तत्र मूलं—दशमायमिथानां मध्ये
मक्षम तस्मात्रिनिबन्धन कर्म गर्भधातादपि मूलकर्म, मूलानां वा—वनस्पत्यवयवानां कर्म—औषधार्थं छेदनादिक्रिया
मूलकर्म, वा समुच्चये ॥ २ ॥ “संकिय १ मक्खिय २ निक्खित्त ३, पिहिय ४ साहरिय ५ दायगु ६ म्मीसे ७। अपरिणय
८ लित्त ९ छड्डिय १०, एसणदोसा दस हवंति ॥ १ ॥” शङ्कितं—सम्भावितापाकर्मादिदोषं भक्तादि १, म्रक्षितं—सचित्ता

तपःकायोत्सर्गादिना क्षपणापत्तेश्च साम्परायिककर्म तु कषायकर्म २, आलोचनामङ्गीकृत्य तृतीयभङ्गपतितः आलोचनाया अप्रतिश्राविल्वात् ३, कुमार्गं प्रति चतुर्थभङ्गपतितः कुमार्गस्य हि प्रवेशनिर्गमाभावात् ४, यदि वा केवलश्रुतमाश्रित्य भङ्गा योज्यन्ते । तत्र स्थविरकल्पिकाचार्याः प्रथमभङ्गपतिताः १, द्वितीयभङ्गपतितास्तु तीर्थकृतः २, तृतीयभङ्गस्था यथालन्दिकाः तेषां च कश्चिदर्थापरिसमाप्तावाचार्यादेर्निर्णयसद्भावात् ३, प्रत्येकबुद्धास्तूभयाभावाच्चतुर्थभङ्गस्याः ४, सम्यक्–सर्वथेत्यर्थः, 'समपासी चेव होइ कज्जेसु' त्ति समं–अविपरीतं पश्यतीत्येवंशीलः समदर्शी 'दृशो नियच्छपेच्छ' (८–४–१८१) इत्यादिना दृशः पासादेशः एवंविध एव यो भवति क कार्येषु–आगमव्याख्यानादिसकलव्यापारेष्वित्यर्थः, स आचार्यः रक्षति–धत्ते कुमार्गे पतन्तमिति शेषः, कं गच्छं–गणं किम्भूतं सबालाश्च ते वृद्धाश्च सबालवृद्धाः तैराकुलः–सङ्कीर्णस्तं सबालवृद्धाकुलं किमिव चक्षुरिव यथा चक्षुर्गर्तादौ पतन्तं जन्तुगणं धत्ते तथाऽयमपीत्यर्थः । गाथाच्छन्दः २२ ॥ अथ गाथाद्वयेनाधमाचार्यस्वरूपमाह—

सीयावेइ विहारं, सुहसीलगुणेहिं जो अबुद्धीओ । सो नवरि लिंगधारी, संजमजोएण णिस्सारो ॥ २३ ॥

व्याख्या—'जो अबुद्धीओ' त्ति य आचार्योऽबुद्धिकस्तत्त्वज्ञानरहितः 'सीयावेइ' त्ति सीदयति–शिथिलीकरोति, कं विहारं नवकल्परूपं गीतार्थादिरूपं च कैः सुखशीलगुणैः सुखशीलस्य–शाताभिलाषिणो गुणाः पार्श्वस्थादिस्थानानि सुखशीलगुणास्तैः अत्र किञ्चिद्विहारस्वरूपं बृहत्कल्पसूत्रतो यथा–" से गामंसि वा जाव पुडभेयणंसि वा सपरिक्खेवंसि अबाहिरियंसि कप्पइ निग्गंथाणं हेमंतगिम्हासु एकं मासं वत्थए " सुगमं नवरं सपरिक्षेपे वृत्त्यादिरूपपरिक्षेपयुक्ते प्राकारबहिर्वर्तिनी गृहपद्धतिर्बाहिरिका न विद्यते बाहिरिका यत्र तदबाहिरिकं तस्मिन् " से गामंसि वा जाव रायहाणिंसि वा सपरि-

मोजनं चेति स्थमप्तुर्यदासात्कमिव । एतेभ्योऽप्यध्यवपूरकान्त्यमेदद्वयं कृतभेदषट्कयं भक्तपानपूतिकं मायापिण्डोऽनन्त कायव्यवहितनिक्षिप्तपिहितादीनि मिश्रानन्तराव्यवहितनिक्षिप्तादीनि चेति उधम आधाकर्मादेकभक्तमिव । एतेभ्योऽप्यौघौद्दे दर्दरोद्भिन्नं जघन्यमालापहृतं मध्यमाध्यवपूरकः सूक्ष्मचिकित्सा गुणसंस्तवकरणं मिश्रकर्दमेन लवणसेटिकादिना च म्रक्षित पिष्टादिम्रक्षितं किञ्चिदायकदुष्टं मर्देपरम्परस्थापिताक्षीनि मिश्रानन्तरस्थापितादीनि चेति उधम एकभक्तात्पुरिमार्द्धमिव । एतेभ्योऽपि चेत्वरस्थापितं सूक्ष्मप्राभृतिका सचित्तपसरजस्कम्रक्षितं मत्येकमिश्रपरम्परस्थापितादीनि चेति उपवः पुरिमार्द्ध- सिंघिकतिकमिवेति । गाथाछन्दः ॥ २१ ॥ ॥ पुनरप्याचार्यगुणानाह—

अप्परिसावी सम्म, समपासी चेव होइ कज्जेसु । सो रक्खइ चक्खुपि व, सबालवुड्डाउल गच्छं ॥२२॥

व्याख्या—न परिभवति परकथितात्मगुह्यजल्पमित्येवं शीलोऽपरिभावी आलोचनामाश्रित्य आचाराङ्गोक्ततृतीयभङ्गतुल्य इत्यर्थः । मङ्गाश्चैवे—एको ह्रदः परिगलत्स्रोताः पर्यागलत्स्रोताश्च शीताशीतोदामहाह्रदवत्, यतस्तत्र जलं निर्गच्छत्या- गच्छति च १ । अपरस्तु परिगलत्स्रोताः नो पर्यागलत्स्रोताः पद्मह्रदवत्, पद्मह्रदे तु जलं निर्गच्छति नत्वागच्छति २ । तथा परो नो परिगलत्स्रोताः पर्यागलत्स्रोताश्च लवणोदधिवत्, लवणे आगच्छति जलं न तु निर्गच्छति ३ । अपरस्तु नो परिगलत्स्रोताः नो पर्यागलत्स्रोताश्च मनुष्यलोकाद्बहिः समुद्रवत्तत्र नागच्छति न च निर्गच्छति ४ । तत्राचार्यं श्रुतमङ्गीकृत्य प्रथमभङ्गपतितः श्रुतस्य दानग्रहणसद्भावात् १, साम्परायिककर्मापेक्षया तु द्वितीयभङ्गपतितः कषायोदयाभावेन ग्रहणाभावा

जिणवरेहिं ॥ १ ॥” गीतः–परिज्ञातोऽर्थो यैस्ते गीतार्था जिनकल्पिकादयस्तेषां स्वातन्त्र्येण यद्विहरणं स गीतार्थो नाम प्रथमो विहारः, तथा गीतार्थस्य–आचार्योपाध्यायलक्षणस्य निश्रिताः–परतन्त्रा यद्गच्छवासिनो विहरन्ति स गीतार्थनिश्रितो नाम द्वितीयो विहारो भणितः, इत ऊर्द्धमगीतार्थस्य स्वच्छन्दविहाररूपस्तृतीयो नानुज्ञातो जिनवरैर्भगवद्भिस्तीर्थकरैरिति । अथैनामेव निर्युक्तिगाथां विवृणोति । “गीअं मुणितेगट्ठं, विदियत्थं खलु वयंति गीयत्थं । गीएण य अत्थेण य, गीयत्थो वा सुयं गीयं ॥ १ ॥” गीतं मुणितमिति चैकार्थं ततश्च विदितो–मुणितः परिज्ञातार्थः छेदसूत्रस्य येन तं विदितार्थं खलु वदन्ति गीतार्थं, यद्वा गीतेन च अर्थेन च यो युक्तः स गीतार्थो भण्यते । गीतार्थावस्य विद्येते इति अभ्रादित्वादप्रत्ययः। अथ गीतं किमुच्यते अत आह–श्रुतं–सूत्रं गीतमित्यभिधीयते एतदेव भावयति । “गीएण होइ गीई, अत्थी अत्थेण होइ नायव्वो । गीएण य अत्थेण य, गीयत्थं तं विजाणाहि ॥ १ ॥” इह सूत्रार्थधरत्वे चतुर्भङ्गी तद्यथा–सूत्रधरो नामैको नार्थधरः १, अर्थधरो नामैको न सूत्रधरः २, एकः सूत्रधरोऽप्यर्थधरोऽपि ३, अपरो न सूत्रधरो नार्थधरः ४, अयं चतुर्थो भङ्ग उभयशून्यत्वादवस्तुभूतः शेषं भङ्गत्रयमधिकृत्याह–गीतेन–सूत्रेण केवलेन सम्यक्पठितेन गीतमस्यास्तीति गीति भवति, अर्थेन केवलेन सम्यगधिगतेनार्थी भवति ज्ञातव्य अर्थधर इत्युक्तं भवति, यस्तु गीतेन चार्थेन चोभयतोऽपि युक्तस्तं गीतार्थं विजानीहि इति । इदमत्र तात्पर्यम्–तृतीयभङ्गवर्त्येव तत्त्वतो गीतार्थशब्दमविकलमुद्वोढुमर्हतीति न प्रथमद्वितीयभङ्गवर्त्तिनाविति । अथ येषां गीतार्थानां तन्निश्रितानां वा विहारो भवति तान् दर्शयति–“जिणकप्पिओ गीयत्थो, परिहारविसुद्धिओ वि गीयत्थो । गीयत्थे इड्ढिदुगं, सेसा गीयत्थनीसाए ॥ १ ॥” जिनकल्पिको नियमाद् गीतार्थः, परिहार-

 भोजनं नेति व्यवच्छेदार्थं [illegible] । एतेभ्योऽप्यपवादकान्तमेतद्वयं कृतमेव एतद्वयं भक्तपानपतितं [illegible]

क्खेवंसि सबाहिरियंसि कप्पइ निग्गंथाणं हेमंतगिम्हासु दोमासे वत्थए, अंतो एगं मासं बाहिं एगं मासं, अंतो वसमाणाणं अंतोभिक्खायरिया बाहिं वसमाणाणं बाहिं भिक्खायरिया । से गामंसि वा जाव रायहाणिंसि वा सपरिक्खेवंसि अबाहिरियंसि कप्पइ निग्गंथीणं हेमंतगिम्हासु दोमासे वत्थए । से गामंसि वा जाव रायहाणिंसि वा सपरिक्खेवंसि सबाहिरियंसि कप्पइ निग्गंथीणं हेमंतगिम्हासु चत्तारि मासे वत्थए, अंतो दोमासे बाहिं दो मासे, अंतो वसंतीणं अंतो भिक्खायरिया बाहिं वसंतीणं बाहिं भिक्खायरिया । कप्पइ निग्गंथाण वा २ पुरत्थिमेणं जाव अंगमगहाओ एत्तए १, दक्खिणेणं कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा जाव कोसंबीओ एत्तए २, पच्चत्थिमेणं जाव थूणा विसयाओ एत्तए ३, उत्तरेणं जाव कुणालाविसयाओ एत्तए ४, एतावता व कप्पइ एतावता व आयरिए खेत्ते णो से कप्पइ एत्तो बाहिं, तेण परं जत्थ नाणदंसणचरित्ताइं उस्सप्पंति । ” सुगमम् । नवरं एत्तए विहर्तुं 'तेण परं' ति ततः परं यत्र ज्ञानदर्शनचारित्राणि उत्सर्पन्ति—स्फीतिमासादयन्ति तत्र विहर्तव्यमिति श्रीबृहत्कल्पप्रथमोद्देशके । क्रियाकरणमा तु दुःषमाद्यालम्बनतः श्रीहरिभद्रसूरिकालेऽपि मासकल्पो विहार एवानुसीयते । यत उक्तं श्रीहरिभद्रसूरिपादैः स्वोपज्ञपञ्चवस्तुकगत २७९ गाथावृत्तौ प्रतिदिनक्रियाभिधद्वितीयद्वारगतवस्त्रप्रेक्षणप्रमार्जनाधिकारे यथा—“ अवलंबिऊण कज्जं, जं किंचि समायरंति गीअत्था । थोवावराहबहुगुणं, सव्वेसिं तं पमाणं तु ॥१॥ व्याख्या—अवलम्ब्य—आश्रित्य कार्यं यत्किञ्चिदाचरन्ति—सेवन्ते गीतार्थाः—आगमविदः स्तोकापराधं बहुगुणं मासकल्पविहारवत् सर्वेषां जिनमतानुसारिणां तत्प्रमाणमेव उत्सर्गापवादरूपत्वादागमस्येति । ” अथ गीतार्थादिकमो यथा—“ गीयत्थो य विहारो, बीओ गीयत्थनिस्सिओ भणिओ । इत्तो तइयविहारो, नाणुन्नाओ

वोसट्ठतिट्ठाणो ॥ १ ॥ ” एकः सन् विहरतीत्येवं शील एकविहारी स च अजातकल्पिकोऽगीतार्थस्तथा च्यवनं—चारित्रात् प्रतिपतनं तस्य कल्पः—प्रकारश्च्यवनकल्पः पार्श्वस्थादिविहार इत्यर्थः, तस्मिन् यो भवेत् स एकाकित्वमुपसम्पन्नः—प्रतिपन्नः सन् मन्दः—सद्बुद्धिविकलो भविष्यति व्युत्सृष्टत्रिस्थानः व्युत्सृष्टानि—परित्यक्तानि त्रीणि स्थानानि ज्ञानादिरूपाणि येन स व्युत्सृष्टत्रिस्थानः । एषा निर्युक्तिगाथा अथैनामेव विवृणोति—“ मुत्तूण गच्छनिग्गय, गीयस्स वि एक्कगस्स मासो उ । अविगीए चउगुरुगा, चवणे लहुगा य भंगट्ठा ॥ १ ॥ ” मुक्त्वा गच्छनिर्गतान्—जिनकल्पिकादीन् गीतार्थस्यापि एककस्य —एकाकिविहारं कुर्वतो मासलघु अविगीते—अगीतार्थे एकाकिविहारिणि चत्वारो गुरुकाः च्यवने—पार्श्वस्थादिविहारे यदि मनसाऽपि सङ्कल्पं कुरुते तदा चत्वारो लघुकाः, इत्यादि श्रीबृहत्कल्पवृत्तिपीठिकायां तथा व्यवहारवृत्तिद्वितीयोद्देशकेऽपि “ गीअत्थो अ विहारो, बीओ गीअत्थनिस्सिओ भणिओ । इत्तो तइअविहारो नाणुन्नाओ जिणवरेहिं ॥ १ ॥ ” विहारः प्रथमो भवति गीतार्थः गीतार्थसाध्वात्मकः, द्वितीयो गीतार्थनिश्रितः गीतार्थस्य निश्रा—संश्रयणं गीतार्थनिश्रा सा सञ्जाता, अस्य पाठान्तरं गीतार्थमिश्रित इति, तत्र गीतार्थसंयुक्त इति व्याख्येयमिति, आभ्यां गीतार्थगीतार्थनिश्रिताभ्यामन्यस्तृतीयो विहारो नानुज्ञातो जिनवरेन्द्रैरित्यादि । तथौघनिर्युक्तावपि यथा—“ गीयत्थो अ विहारो, बीओ गीअत्थनिस्सिओ भणिओ । इत्तो तइअविहारो, नाणुन्नाओ जिणवरेहिं ॥ १ ॥ संजमआयविराहण, नाणे तह दंसणे चरित्ते य । आणालोवु जिणाणं, कुणइ दीहं च संसारं ॥ २ ॥ संजमओ छकाया, आया कंटट्ठिजीरगेलन्ने । नाणे नाणायारं, दंसणचरणाइवुग्गाहे ॥ ३ ॥ ” अथ कः कृत्वा विहारं सादयतीत्याह—‘ सुहसीलगुणेहिं ’ति सुखशीलस्य—साताभिलाषिणो गुणाः—पार्श्वस्थादिस्थानानि

विशुद्धिकोऽपिशब्दात् भविमाभविपक्षको ययास्न्दकस्मिकमावश्यन्तया गीतार्थः, अयन्यतोऽप्यभीवनबमपूर्वान्तर्गताचारनामक-तृतीयवस्तुकस्तावेपामिति । तथा गच्छे गीतार्थनिपयशुद्धिमतोराचार्योपाध्याययोर्द्विकं द्रष्टव्यम, सूत्रे मतुलोपः प्राकृतत्वात् । आचार्य उपाध्यायो वा नियमात् गीतार्थं इत्यर्थः । एपां सर्वेपामपि स्वातन्त्र्येण विहारो विज्ञेयः । शेपाः साधवो गीतार्थ-निश्रया आचार्योपाध्यायलक्षणगीतार्थपारतन्त्र्येण विहरन्ति इदमेव पश्चार्द्ध भावयति–" आयरियगणी इड्ढी, सेसा गीता वि होंति तन्नीसा । गच्छगयनिग्गया वा, ठाणनिउत्ताऽनिउत्ता वा ॥ १ ॥ आचार्यः–सूरिः गणी–उपाध्यायः एतौ एव ऋद्धि-मन्तौ–सातिशयज्ञानादिऋद्धिसम्पन्नौ अतिशायनेऽत्र मत्वर्थी यः यथारूपवती कन्यत्यादौ अतः शेपाः साधवो गीतार्था अपि तन्निश्रया आचार्योपाध्यायपरतन्त्रतया विहरन्ति । अथ के ते शेपा इत्याह–गच्छगता गच्छनिर्गता वा तत्र गच्छगता-गच्छमध्यवर्तिनः गच्छनिर्गता ' असिवे आमोअरिए ' इत्यादिभिः कारणैरेकाकीभूताः, अथवा स्थाननियुक्ताः स्थानानि युक्ता वा स्थाने–पदे नियुक्ता–व्यापारिताः स्थाननियुक्ताः प्रवर्तकस्थविरगणावच्छेदकाख्या पदस्थगीतार्था इत्यर्थः । तद्वि-परीता स्थानानियुक्ताः सामान्यसाधव इत्यर्थः । एते सर्वेऽप्याचार्योपाध्यायनिश्रया विहरन्ति । कथमित्याह–" आयारपक-प्पधरा, चोद्दसपुव्वी अ जे य तं मज्झा । तन्नीसाइ विहारो, सबालवुड्ढस्स गच्छस्स ॥ २ ॥ " आचारप्रकल्पधरा–निशीथा-ध्ययनधारिणो जघन्या गीतार्थाश्चतुर्दशपूर्विणः पुनरुत्कृष्टास्तन्मध्यवर्तिनः कल्पव्यवहारदशाश्रुतस्कन्धधरादयो मध्यमास्तेषां जघन्यमध्यमोत्कृष्टानां गीतार्थानां निश्रया सबालवृद्धस्यापि गच्छस्य विहारो भवति न पुनरगीतार्थस्य स्वच्छन्दमेकाकि विहारः कर्त्तुं युक्तं, कुत इति चेत ! उच्यते–" एगविहारी अज्जाय–कप्पिओ जो भवे पवणकप्पे । उवसंपओ मंदो, होइइ

॥ ११ ॥ विज्जं मन्तं जोगं, तेगिच्छं कुणइ भूइकम्मं च । अक्खरनिमित्तजीवी, आरंभपरिग्गहे रमइ ॥ १२ ॥ कज्जेण विणा उग्गह—मणुजाणावेइ दिवसओ सुयइ । अज्जियलाभं भुंजइ । इत्थिनिसिज्जासु अभिरमइ ॥ १३ ॥ ” नि० तदुत्थानानन्तर-मभिरमते । १३ । “ उच्चारे पासवणे, खेले सिंघाणए अणाउत्तो । संथारगउवहीणं, पडिक्कमइ वा सपाउरणो ॥ १४ ॥ ” उपरि स्थितः सपा० साच्छादनः १४ । “ न करेइ पहे जयणं, तलियाणं तह करेइ परिभोगं । चरइ अणुबद्धवासे सपक्खप-रपक्खओमाणे ॥ १५ ॥ ” अणु० वर्षाकाले १५ । इत्यादि स ‘ नवरि ’ त्ति केवलं लिङ्गधारी—वेषमात्रधारी संयमः—आश्रव-निरोधरूपस्तस्य योगः प्रतिलेखनादिव्यापारस्तेन रहितत्वात् निस्सारश्चर्विततास्बूलवदिति । गाथाछन्दः ॥ २३ ॥

कुलगामनगररज्जं, पयहिय जो तेसु कुणइ हु ममत्तं । सो नवरि लिंगधारी, संजमजोएण निस्सारो ॥२४॥

व्याख्या—कुलं—गृहं, ग्रामं—सकरं, नगरं—अष्टादशकररहितं, राज्यं—सप्ताङ्गमयं, उपलक्षणत्वात् धूलीप्राकारपरिक्षिप्तं—खेटं, कुनगरं—कर्बटं, सर्वत्रार्द्धतृतीयगव्यूतान्तर्ग्रामान्तररहितं मडम्बं, जलपथोपेतं जलपत्तनं द्वीपमिव, स्थलपथोपेतं स्थलपत्तनं, लोहादिधातुजन्मभूमिरूपमाकरं, जलस्थलपथाभ्यामुपेतं द्रोणमुखं, वणिक्समूहवासं निगममित्यादि ज्ञेयम् । ‘ पयहिय ’ त्ति प्रहाय प्रकर्षेण त्यक्त्वा पुनर्यं आचार्यस्तेषु कुलादिषु करोति विधत्ते, हुः-पुनरर्थे, ममत्वं ममैतदित्यभिप्रायमित्यर्थः, स सूरिः ‘ नवरि ’ केवलं वेषधारी संयमयोगेन निस्सार इति । गाथाछन्दः ॥ २४ ॥ अथ पुनरपि सुन्दराचार्यप्रशंसामाह—

विहिणा जो उ चोएइ, सुत्तं अत्थं च गाहइ । सो धन्नो सो अ पुण्णो अ, स बंधू मुक्खदायगो ॥ २५ ॥

व्याख्या—विधिना ‘ धम्ममइएहिं अइसुंदरेहिं कारणगुणोवणीएहिं । पल्हायंतो अमणं, सीसं चोएइ आयरिओ ॥१॥”

सुलसीलगुणार्म्भः, सुलसीलगुणाः पुनः उपदेशमालावचूर्णावुक्ता यथा 'पायाल्पमसणाओ,' न रत्तखई धाइसिज्जपिंडं च। आहारेइ अभिक्खं, विगईओ सन्निहिं खाइ ॥ १ ॥ सूरप्पमाणभोई, आहारेई अभिक्खमाहारं। न य मंडलीइ भुंजइ, न य भिक्खं हिंडई अलसो ॥ २ ॥" सूर० यावदादित्यस्तिष्ठति तावत् ।२। "कीवो न कुणइ लोयं, लज्जइ पडिमाइ जल्लमवणेइ। सोवाहणो य हिंडइ, बंधइ कडिपट्टयमकज्जे ॥ ३ ॥ 'प्रतिमया कायोत्सर्गेण ३ "गाम० देसं च कुलं, ममायए पीढफलग पडिबद्धो। घरसरणेसु पसज्जइ विहरइ सकिंचणो रिक्को ॥ ४ ॥" ममेत्यादिति मन्यते, गृहस्मरणेषु–पूर्वोपभुक्तचिन्तनेषु सकिञ्चन–हिरण्यादियुक्तस्तथापि रिक्तो–निर्ग्रन्थोऽहमिति प्रकाशयति ४। "नहदंतकेसरोमे, जमेइ उच्छोलधोयणो अजओ। वाहेइ अ पलियंकं अइरेगपमाणमत्थुरइ ॥ ५ ॥" 'जमेइ' त्ति शोभया समारचयति अयतो–गृहस्थकल्प वाहइ–परिभुङ्क्ते संस्तारपट्टादिरिक्तं आस्तृणाति–संस्तारयतीति ५। "सोवइ य सव्वराई, नीसट्ठमचेयणो न वा सरइ। न पमज्जंतो पविसइ, निसीहिआवस्सियं न करे ॥ ६ ॥" न वा० स्वाध्यायं न करोति ६ "पाय पहे न पमज्जइ, जुगमायाए न सोहए इरियं। पुढविदगअगणिमारुय–वणस्सइतसेसु निरविक्खो ॥ ७ ॥ सव्वं थोवं उवहिं, न पेहए न य करेइ सज्झायं। सद्दकरो झंझकरो, लहुओ गणभेयतत्तिल्लो ॥ ८ ॥" स० विकाले प्र० कलहः ग० गणविघटनतत्परः ८। "खित्ताईयं भुंजइ, कालाईयं तहेव अविदिन्नं। गिण्हइ अणुइयसूरे, असणाई अह उवगरणं ॥ ९ ॥" खि० अतिक्रान्तद्विगव्यूतं, ग्रहणकालात्यीरूपी प्रथमपौरुष्यानीतं चतुर्थीमतिक्रान्तम् ९। "ठवणकुले न ठवेई, पासत्थेहिं च संगयं कुणइ। निच्चमवज्झाणरओ, न य पेहपमज्जणासीलो ॥ १० ॥" नि० दुर्ध्यानः १०। रियई य दवदवाए. मूढो परिभवइ तह य रायणिए। परपरिवायं गिण्हइ, निट्ठुरभासी विगहसीलो

तीत्यर्थः, स आचार्यो धन्यः–पुण्यवान्, अत एव 'सो अ पुण्णो य' त्ति स च पुण्य एव–पवित्रात्मैव 'स बंधु' त्ति
स बन्धुरिव बन्धुः कुमत्यादिनिवारकत्वेन परमहितकर्तृत्वात्, अत एव 'मोक्खदायगो' त्ति मोक्षप्राप्तिहेतुज्ञानादिरत्नत्रय-
लम्भकत्वेन मोक्षदायक इति। अनुष्टुप् छन्दः ॥ २५ ॥

स एव भवसत्ताणं, चक्खूभूए विआहिए। दंसेइ जो जिणुद्दिट्ठं, अणुट्ठाणं जहट्ठिअं ॥ २६ ॥

व्याख्या–स एव आचार्यो भव्यसत्त्वानां–मोक्षगमनयोग्यजन्तूनां चक्षुर्भूतो–नयनतुल्यो व्याहृतः–कथितो जिनादिभिः,
स को यो जिनोद्दिष्टं–आप्तोक्तमनुष्ठानं–मोक्षपथप्रापकरत्नत्रयाराधनमित्यर्थः, यथास्थितं–अवितथं दर्शयति–कुमतिनिराक-
रणेन प्रकटीकरोतीति। अनुष्टुप् छन्दः ॥ २६ ॥ अथ पूर्वार्द्धेन सूरेर्गुणविशेषेण तीर्थंकरसाम्यं, उत्तरार्द्धेनाज्ञोल्लङ्घिनस्तस्य
कापुरुषत्वं दर्शयन्नाह–

तित्थयरसमो सूरी, सम्मं जो जिणमयं पयासेइ। आणं अइक्कमंतो, सो काउरिसो न सप्पुरिसो ॥२७॥

व्याख्या–स सूरिस्तीर्थंकरसमः सर्वाचार्यगुणयुक्ततया सुधर्मादिवत् तीर्थंकरकल्पो विज्ञेयः, न च वाच्यं चतुस्त्रिंशदति-
शयादिगुणविराजमानस्य तीर्थंकरस्योपमा सूरेस्तद्विकलस्यानुचिता, यथा तीर्थंकरोऽर्थं भाषते एवमाचार्योऽप्यर्थमेव भाषते,
तथा यथा तीर्थंकर उत्पन्नकेवलज्ञानो भिक्षार्थं न हिण्डते एवमाचार्योऽपि भिक्षार्थं न हिण्डते, इत्याद्यनेकप्रकारैस्तीर्थंकरानु-
कारित्वस्य सर्वयतिभ्योऽतिशायित्वस्य परमोपकारित्वादेश्च ख्यापनार्थं तस्याः न्याय्यतरत्वात्। किञ्च– श्रीमहानिशीथपञ्च-
माध्ययनेऽपि भावाचार्यस्य तीर्थंकरसाम्यमुक्तम्। यथा–" से भयवं! किं तित्थयरसंतिअं आणं नाइक्कमिज्जा, उदाहु

इत्याद्यागमोक्तप्रकारेण 'ओ इ' त्ति यः पुन आचार्यः 'घोएइ' त्ति घोदयति-प्रेरयति शिष्यमर्थं कृत्यकरणादौ तथा सूत्रपाठादावभिहितं विधिनेत्यस्यापि सम्बन्धनात्, "णो कप्पति णिग्गंथाण वा णिग्गंथीण वा खुड्डगस्स वा खुड्डियाए अवंजणजायस्स आयारपकप्पे णामं अज्झयणे उद्दिसित्तए १, कप्पति निग्गंथाण वा २ खुड्डगस्स वा २ वंजणजायस्स आयारपकप्पे णामं अज्झयणे उद्दिसित्तए २, कप्पति तिवासपरियागस्स समणस्स निग्गंथस्स आयारपकप्पे नामं अज्झयणे उद्दिसित्तए ३, चउवासपरियाए सूयगडे नामं अंगे उद्दिसित्तए ४, पंचवासपरियाए दसाकप्पे ववहारे ५, अट्ठवासपरि० ठाणसमवाए ६, दसवासपरि० विवाहपन्नत्तीनामं अंगे ७, एक्कारस वा० खुड्डियाविमाणपविभत्ती महल्लियाविमाणपविभत्ती अंगचूलिया वग्गचूलिया विवाहचूलिया ८, बारस वा० अरुणोववाए वरुणोववाए गरुलोववाए धरणोववाए वेसमणोववाए वेलंधरोववाए ९, तेरसवास० उट्ठाणसुए समुट्ठाणसुए देविंदोववाए नागपरियावणियाए १०, चोद्दसवास० महासुमिण-भावणा ११, पन्नरसवास० चारणभावणा १२, सोलसवास० आसीविसभावणा १३, सत्तरस वा० दिट्ठिविसभावणा १४, एगूणवीसवास० दिट्ठिवाए नामं अंगे उद्दिसित्तए १५, वीसवासपरियाए समणे निग्गंथे सव्वसुयाणुवादी भवतीत्यादि व्यवहारादिग्रन्थोक्तप्रकारेणोक्तेन विधिना ग्राहयति-पाठयति। तथा सूत्रपाठनानन्तरं तस्य निर्युक्तिभाष्यचूर्णिसंग्रहणीवृत्तिटि-प्पनकादिपरंपरोपलब्धमर्थं च विधिनेत्यस्याप्यभिसम्बन्धनात् "सुत्तत्थो खलु पढमो, बीओ निज्जुत्तिमीसिओ भणिओ। तइओ य निरवसेसो, एस विही होइ अणुओगे ॥ १ ॥" इति श्रीभगवतीसूत्रपञ्चविंशतितमशतकतृतीयोद्देशक-श्रीनन्दिसूत्रान्त्यपर्वनिर्युक्त्याद्युक्तेन विधिनैव ग्राहयति-बोधयति, अथवा सूत्रमर्थं च विधिना ग्राहये-निरन्तरं स्वयमभ्यस्य-

दिना तीर्थोत्सर्पणेनैव मोक्षगमनम् । एवं तेषां यथेच्छं प्रलपतां विवादेऽन्य आगमकुशलो नास्ति कोऽपि यो विवादं भनक्ति ।
सर्वैः सावद्याचार्य एव प्रमाणीकृत आकारितो दूरदेशात्सप्तभिर्मासैर्विहरन् समागात् । एकयार्यया श्रद्धावशात् प्रदक्षिणीकृत्य झगिति
मस्तकेन पादौ सङ्घट्टयन्त्या ववन्दे इष्टस्तैर्वन्द्यमानः । अन्यदा स तेषामग्रे श्रुतार्थकथनेऽस्यैव महानिशीथस्य पञ्चमाऽध्ययनव्या-
ख्याने आगतेयं गाथा, " जत्थित्थीकरफरिसं, अंतरियं कारणे वि उप्पन्ने । अरिहा वि करिज्ज सयं, तं गच्छं मूलगुणमुक्कं
॥ १ ॥ " आत्मशङ्कितेन तेन चिन्तितं साध्वीवन्दनमेतैर्दृष्टमस्ति सावद्याचार्य इति नाम पुरापि दत्तं, साम्प्रतं तु यथार्थकथ-
नेऽन्यदपि किमपि करिष्यन्ति । अन्यथा प्ररूपणे तु महत्याशातना अनन्तसंसारिता च स्याताम्, ततः किं कुर्वे, अथवा
यद् भवति तद्भवतु यथार्थमेव व्याकरोमीति ध्यात्वा व्याख्याता यथार्था गाथा । तैः पापैरुक्तं—यद्येवं तत् त्वमपि मूलगुण-
हीनो यतः साध्व्या वन्दमानया भवान् स्पृष्टः, ततोऽयशोभीरुः स दध्यौ किमुत्तरं ददे । आचार्यादिना किमपि पापस्थानं
न सेवनीयं त्रिविधं त्रिविधेन, यः सेवते सोऽनन्तसंसारं भ्राम्यति । तैर्विलक्षं दृष्ट्वोचे किं न वक्ष्यसि । स दध्यौ किं वदामि ।
ततस्तेन दीर्घसंसारित्वमङ्गीकृत्योक्तम्—अयोग्यस्य श्रुतार्थो न दातव्यः " आमे घडे निहत्तं, जहा जलं तं घडं विणासेइ ।
इअ सिद्धंतरहस्सं, अप्पाहारं विणासेइ ॥ १ ॥ " इत्यादि तैरूचे—किमसम्बद्धं भाषसे, अपसर दृष्टिपथात् । अहो त्वमपि
सङ्घेन प्रमाणीकृतोऽसि । ततस्तेन दीर्घसंसारित्वमङ्गीकृत्योक्तं, उत्सर्गापवादैरागमः स्थितो यूयं न जानीथ । " एगंतं मि-
च्छत्तं जिणाण आणा अणेगत्तं । " तैर्हृष्टैर्मानितं ततः स प्रशंसितः । स एकवचनदोषेणानन्तसंसारित्वमुपार्ज्याऽप्रतिक्रान्तो
मृत्वा व्यन्तरो बभूव १ । ततश्च्युतश्चोत्पन्नः प्रोषितपतिकायाः प्रतिवासुदेवपुरोहितदुहितुः कुक्षौ, कुलकलङ्कभीताभ्यां पितृभ्यां

आयरिअसंतिअं ? गोयमा ! चउव्विहा आयरिया भवंति, तं० नामायरिया ठवणायरिया दव्वायरिया भावायरिया, तत्थ णं जे ते भावायरिया ते तित्थयरसमा चेव दट्ठव्वा, तेसिं संतिअं आणं नाइक्कमेज्ज " त्ति स कः यः सम्यग्–यथास्थित जिनमतं–जगत्प्रभुदर्शनं नैगमसङ्ग्रहव्यवहारर्जुसूत्रशब्दसमभिरूढैवंभूतरूपनयसप्तकात्मकं प्रकाशयति–भव्यानां दर्शयतीत्यर्थः । तथा आज्ञां–तीर्थकरोपदेशवचनरूपां अतिक्रामन्–वितथप्ररूपणादिनोल्लङ्घयन् स सूरिः कापुरुषः पुरुषाधमः, न सत्पुरुषो–न प्रधानपुरुष इति । इह चाज्ञोल्लङ्घिनः कापुरुषस्यास्मिन्नैहलौकिकं फलं, पारलौकिकं तु यदनेकदुःखलक्षसन्ततिमद्विलसदनन्तसंसारित्वं श्रीमहानिशीथपञ्चमाध्ययनोक्तसावद्याचार्यस्येव ज्ञेयम् । तथाहि–अस्यां ऋषभादिचतुर्विंशतिकायाः प्रागनन्तकालेन याऽतीता चतुर्विंशतिका, तस्यां मत्सदृशः सप्तहस्ततनुर्धर्मश्रीनामा चरमतीर्थकरो बभूव । तस्मिंश्च तीर्थकरे सप्ताश्चर्याणि अभूवन् । असंयतपूजायां प्रवृत्तायामनेके श्राद्धेभ्यो गृहीतद्रव्येण स्वस्वकारितचैत्यनिवासिनोऽभूवन् । तत्रैको मरकतच्छविः कुवलयप्रभनामाऽनगारो महातपस्वी उग्रविहारी शिष्यगणपरिवृतः समागात् । तैश्चैत्यवासिभिरुक्तं– भगवन्नेकं वर्षारात्रिकं चतुर्मासकं तिष्ठ, यथा त्वदीयाज्ञयाऽनेके चैत्यालया भवन्ति, कुरुष्वास्मदनुग्रहं, तेनोक्तं–सावद्यमिदं नाहं वाङ्मात्रेणापि कुर्वे । तदेतमनेन वचसा तदा तीर्थकरनामकर्माऽर्जितं, एकभवावशेषीकृतश्च भवोदधिः । ततस्तैः सर्वैरेकमतं कृत्वा तस्य सावद्याचार्य इति नाम दत्तं प्रसिद्धिं नीतं च । तथाऽपि तस्य तेष्वीषदपि कोपो नाभूत् । अन्यदा तेषां लिङ्गमात्रप्रव्रजितानां मिथः आगमविचारो बभूव । यथा श्राद्धानामभावे संयता एव मठदेवकुलानि रक्षन्ति पतितानि च समारचयन्ति । अन्यदपि यदत्र करणीयं तस्यापि करणे न दोषः । केऽप्याहुः–संयमो मोक्षनेता, केचित्तु प्रासादावतंसके पूजासत्कारबलिविधाना

दिना तीर्थोत्सर्प्पणेनैव मोक्षगमनम् । एवं तेषां यथेच्छं प्रलपतां विवादेऽन्य आगमकुशलो नास्ति कोऽपि यो विवादं भनक्ति । सर्वैः सावद्याचार्य एव प्रमाणीकृत आकारितो दूरदेशात्सप्तभिर्मासैर्विहरन् समागात् । एकयार्यया श्रद्धावशात् प्रदक्षिणीकृत्य झगिति मस्तकेन पादौ सङ्घट्टयन्त्या ववन्दे द्रष्टस्तैर्वन्द्यमानः । अन्यदा स तेषामग्रे श्रुतार्थकथनेऽस्यैव महानिशीथस्य पञ्चमाध्ययनव्या-ख्याने आगतेयं गाथा, " जत्थित्थीकरफरिसं, अंतरियं कारणे वि उप्पन्ने । अरिहा वि करिज सयं, तं गच्छं मूलगुणमुक्कं ॥ १ ॥ " आत्मशङ्कितेन तेन चिन्तितं साध्वीवन्दनमेतैर्दृष्टमस्ति, सावद्याचार्य इति नाम पुरापि दत्तं, साम्प्रतं तु यथार्थकथनेऽन्यदपि किमपि करिष्यन्ति । अन्यथा प्ररूपणे तु महत्याशातना अनन्तसंसारिता च स्याताम्, ततः किं कुर्वे, अथवा यद् भवति तद्भवतु यथार्थमेव व्याकरोमीति ध्यात्वा व्याख्याता यथार्थी गाथा । तैः पापैरुक्तं—यद्येवं तत् त्वमपि मूलगुणहीनो यतः साध्व्या वन्दमानया भवान् स्पृष्टः, ततोऽयशोभीरुः स दध्यौ किमुत्तरं ददे । आचार्यादिना किमपि पापस्थानं न सेवनीयं त्रिविधं त्रिविधेन, यः सेवते सोऽनन्तसंसारं भ्राम्यति । तैर्विलक्षं दृष्ट्वोचे किं न वक्ष्यसि । स दध्यौ किं वदामि । ततस्तेन दीर्घसंसारित्वमङ्गीकृत्योक्तम्—अयोग्यस्य श्रुतार्थो न दातव्यः " आमे घडे निहत्तं, जहा जलं तं घडं विणासेइ । इअ सिद्धंतरहस्सं, अप्पाहार विणासेइ ॥ १ ॥ " इत्यादि तैरुचे—किमसम्बद्धं भाषसे, अपसर दृष्टिपथात् । अहो त्वमपि सङ्घेन प्रमाणीकृतोऽसि । ततस्तेन दीर्घसंसारित्वमङ्गीकृत्योक्तं, उत्सर्गापवादैरागमः स्थितो यूयं न जानीथ । " एगंतं नि-च्छत्तं जिणाण आणा अणेगंतं । " तैर्धूर्तैर्मानितं ततः स प्रशंसितः । स एकवचनदोषेणानन्तसंसारित्वमुपार्ज्याऽप्रतिक्रान्तो मृत्वा व्यन्तरो बभूव १ । ततश्च्युत्वोत्पन्नः प्रोषितपतिकायाः प्रतिवासुदेवपुरोहितदुहितुः कुक्षौ, कुलकलङ्कभीताभ्यां पितृभ्यां

निर्विषयीकृता सा यदापि स्थानमलभमाना दुर्भिक्षे कस्यचाल्पगृहे दासीत्वेन स्थिता मद्यमांसरोषोऽस्या जातः। मद्यो मद्यपायकानां भाजनेषूच्छिष्टे मद्यमांसे च सूक्ष्मे कांस्यतृष्णाक्षमिणानि चोरयित्वाऽन्यत्र निक्षेप मद्यमांसे गृद्धे। सुवर्णाभिधा राज्ञो निवेदितम्। राज्ञा मारणाय मद्यतिसमयं मांसद्रव्यसिन्धुमर्पिया पच्यमानो, अमयूषा न दत्तो इति तत्कृत्कागोलात्। मद्यता बाल्यके स्वपत्ना नष्टा। राज्ञा पञ्चसास्त्रविषदानेन पापः पाचितः। क्रमात् धूमाग्निना मृतो राजा स एव राज्यभ स्वामी कृतः पञ्चशतानामीशः २। ततो मृत्वा सप्तमपृथिव्यां ११ सागरायुः ३। तत उद्धृत्यान्तरद्वीपे वणोऽग्न्यमाहिमांसः ४। ततो मृत्वा महिषः २९ वर्षायुः ५, ततो मनुष्यः ६, ततो पापुदेशः ७, ततः तामसपृथिव्यां ८, ततो गमकर्णो मत्स्यो मांसाहारी ९, ततो मृत्वा सप्तमपृथिव्यामप्रतिष्ठाने गतः १०, ततो महिषः ११, ततो पापभिगणात्पत्नीत्वामणधुगा कुसापुत्रत्वा, गर्भस्रावणपातनसारपूर्वयोगैरनेकव्याधिपरिगतो मन्दकुष्ठी कृमिभिर्भक्ष्यमाणो गर्भस्थितः कोटि निगगाः क्षुधादिपीडितो दुःखी मध्यवर्षसहस्रानि द्वौ मासौ चत्वारि दिनानि जीवित्वा १२, मृतो व्यन्तरेषूत्पन्नः १३, ततः मूनाभिधो मनुष्यः १४, ततः सप्तम्यां १५, ततमाक्रिकस्थे एकमो पाचमानः गत्विनिरक्लगो मृतो सुरस्वामिना कार्कणिकाराशिभि विलुप्यमानः २९ वर्षायुर्मृतो १६, षड्भ्याधिमानिभ्युग्रो पवनविरेचनादिप्रसिरेयास्य गतो समुद्गमनः १७, एवं चतुर्वेदु-रवस्थात्मकं लोके जन्ममरणैः परिपूर्य अनन्तकालेनाऽपरविषेदे मनुष्योऽभवत्। तत्र लोकामूकरणा गतलीकरणात्राण, मणिभुद्रः, सिद्ध अत्र मयोविंशतितमश्रीपार्श्वजिनस्य काले। गौतमोऽप्रासीत्–किं निमित्तमनेन दुःखमनुभूतं? गौतम! उत्सर्गापवादैरागमः इत्यादि यन्मणितं तद्विनिभम। यद्यपि जनपने उत्सर्गापवादौ अनेकान्तश्च समाप्यन्तो, तथापि अध्यागतादि-

भोगस्तेजःकायपरिभोगो मैथुनसेवनं चैकान्तेन निषिद्धानि, इत्थं सूत्रातिक्रमादुन्मार्गप्रकटनं ततश्चाज्ञाभङ्गः, तस्माच्चानन्त-
संसारी । गौतमोऽप्राक्षीत्–किं तेन सावद्याचार्येण मैथुनमासेवितम् ? गौतम ! नो सेवितं नोऽसेवितम्, यतस्तेन वन्दमाना-
र्यास्पर्शे पादौ नाकुञ्चितौ । भगवन् ! तेन तीर्थंकरनामकर्माजितं एकभवावशेषीकृतश्चासीद्भवोदधिः, तत्कथमनन्तसंसारं
सम्भ्रान्तः ? गौतम ! निजप्रमाददोषात्, यतः सिद्धान्तेऽप्युक्तमस्ति–" चोद्दसपुव्वी आहारगावि, मणनाणिवीयरागा य ।
हुंति पमायपरवसा, तयणंतरमेव चउगइआ ॥ १ ॥ " इत्यादि । तस्माद् गच्छाधिपतिना सर्वदा सर्वार्थेषु अप्रमत्तेन भाव्यम् ।
इति पूर्वाचार्यसंस्कृतसावद्याचार्यसम्बन्धः । तथा " जे णं मङ्गुआ ! अट्ठं वा हेउं वा पसिणं वा वागरणं वा अन्नायं वा अदिट्ठं
वा अस्सुयं वा अपरिन्नायं वा बहुजणमज्झे आघवेइ पण्णवेइ परूवेइ दंसेइ निदंसेइ उवदंसेइ, से णं अरिहंताणं आसायणाए
वट्टइ, अरिहंतपण्णत्तस्स धम्मस्स आसायणाए वट्टइ, केवलीणं आसायणाए वट्टइ, केवलिपण्णत्तस्स धम्मस्स आसायणाए
वट्टइ " इति श्रीभगवत्यां अष्टादशशतकस्याष्टमोद्देशके ॥ तथा " इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडगं तीए काले अणंता जीवा
आणाए विराहित्ता चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरियट्टिंसु १ । इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडगं पडुप्पन्नकाले परित्ता जीवा आणाए
विराहित्ता चाउरंतं संसारकंतारं अणुपरिअट्टंति २ । " 'परित्त' त्ति परिमित्ता, वर्त्तमाने काले विराधकमनुष्याणां संख्येयत्वात् ।
" इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडगं अणागए काले अणंता जीवा आणाए विराहित्ता चाउरंतं संसारकंतारं अणुपरियट्टि-
स्संति ३ । इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडगं तीए काले अणंता जीवा आणाए आराहित्ता चाउरंतं संसारकंतारं वीइवइंसु १ ।
इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिडगं पडुप्पन्नकाले परित्ता जीवा आणाए आराहित्ता चाउरंतं संसारकंतारं वीइवइंति २ । इच्चेइयं दुवाल-

निमिषपीकृत्वा सा क्वापि स्थानमलभमाना दुर्भिक्षे कल्पपालगृहे दासीत्वेन स्थिता मद्यमांसदोहदोऽस्याः समजातः । बहूनां मद्यपायकानां मामनेपूच्छिष्टे मद्यमांसे च शुल्के कांस्यदूष्यद्रविणानि चोरयित्वाऽन्यत्र विक्रीय मद्यमांसे भुङ्क्ते । शूरस्वामिना राज्ञो निवेदितम् । राज्ञा मारणाय प्रसूतिसमयं यावद्रक्षितुमर्पिता चण्डालानां, अप्रसूता न हन्यते इति तत्कुलधर्मत्वात् । प्रसूता बालकं त्यक्त्वा नष्टा । राज्ञा पञ्चसहस्रद्रविणदानेन बालः पालितः । क्रमात् धनाधिपतौ मृते राज्ञा स एव तत्पदे स्वामी कृतः पञ्चभवानामीशः २ । ततो मृत्वा सप्तमपृथिव्यां ३३ सागरायुः ३ । तत उद्धृत्यान्तरद्वीपे एकोरुकजातिमांसाहारी ४ । ततो मृत्वा महिषः २६ वर्षायुः ५, ततो मनुष्यः ६, ततो वासुदेवः ७, ततः सप्तमपृथिव्यां ८, ततो गजकर्णो मनुष्यो मांसाहारी ९, ततो मृत्वा सप्तमपृथिव्यामप्रतिष्ठाने गतः १०, ततो महिषः ११, ततो बालविधवाब्राह्मणसुता कुक्षावुत्पन्नः, गर्भशातनपातनक्षारचूर्णयोगैरनेकव्याधिपरिगतो गलत्कुष्ठी कृमिभिर्भक्ष्यमाणो गर्भान्निर्गतः लोकैर्निन्द्यमानः क्षुधादिपीडितो दुःखी भ्रमन् पञ्चवर्षाणि द्वौ मासौ चत्वारि दिनानि जीवित्वा १२, मृतो व्यन्तरेषूत्पन्नः १३, ततः भूताधिपो मनुष्यः १४, ततः सप्तम्यां १५, ततश्चाक्षिकगृहे वृषभो वाह्यमानः क्वथितस्कन्धो मुक्तो शूरस्वामिना काकक्रमिश्वानादिभिर्भक्ष्यमाणः २१ वर्षायुर्मृतो १६, मनुष्याभिमानिन्यपुत्रो वमनविरेचनादिदुःखैरेवास्य गतो मनुष्यभवः १७, एवं चतुर्दश-रज्ज्वात्मकं लोकं जन्ममरणैः परिपूर्य अनन्तकालेनाऽपरविदेहे मनुष्योऽभवत् । तत्र लोकानुवृत्त्या गतस्तीर्थंकरवन्दनाय, मतिशुद्धः, सिद्ध अत्र भयोर्विषविवमश्रीपार्श्वजिनस्य काले । गौतमोऽप्राक्षीत्—किं निमित्तमनेन दुःखमनुभूतं ? गौतम ! उत्सर्गापवादैरागमः इत्यादि चतुर्भणितं तन्निमित्तम् । यद्यपि प्रवचने उत्सर्गापवादौ अनेकान्तश्च प्राप्यन्ते, तथापि अप्कायपरि-

व्याख्या—उन्मार्गस्थितः—उत्सूत्रप्ररूपणानिरतः एकोऽपि अधिकारात् सूरिर्नाशयति—संसारसमुद्रे अनन्तानन्तमरण-प्रदानेन विनाशयतीत्यर्थः, कान् भव्यसत्त्वसङ्घातान् किं कुर्वतस्तान् तन्मार्गं—उन्मार्गस्थितप्रदर्शितपथं अनुसरतः—आश्रयतः प्राकृतत्वाद्वचनव्यत्ययः। अत्र दृष्टान्तमाह—यथा कुतारः कुत्सिततारको नरो भवति। स बहून् पृष्ठिलग्नान् जन्तुसमूहान् नद्यादौ विनाशयतीति, गाथाछन्दः॥ ३०॥ अथोन्मार्गगामिनामेवाशुभफलं दर्शयति—

उम्मग्गमग्गसंपट्ठिआण, साहूण गोअमा! नूणं। संसारो अ अणंतो, होई संमग्गनासीणं॥ ३१॥

व्याख्या—उन्मार्गा—गोशालकबोटिकनिन्हवादयः तेषां मार्गः—परम्परा तस्मिन् अथवा उन्मार्गरूपो यो मार्गस्तस्मिन् समिति—एकीभावेन प्रइति—प्रकर्षेण स्थितानां साधूनां—साधुलिङ्गधारकाणां हे गौतम! नूनं—निश्चितं संसारश्चतुर्गत्यात्मकः अनन्तो—अपर्यन्तो भवति। च शब्दस्तद्गतानेकदुःखसूचकः। किं भूतानां तेषां? सन्मार्गनाशिनां—शुद्धपथोच्छेदकानां महानिशीथोक्तमुनिचन्द्रसाधुवत् इति। गाथाछन्दः॥ ३१॥ अथ कथञ्चित् स्वयं प्रमादवानपि शुद्धमार्गं प्ररूपयन् कस्मिन् पक्षे आत्मानं स्थापयतीत्याह—

सुद्धं सुसाहुमग्गं, कहमाणो ठवइ तइअपरकम्मि। अप्पाणं इयरो पुण, गिहत्थधम्माउ चुक त्ति॥ ३२॥

व्याख्या—शुद्धं—अवितथं सुसाधुमार्गं—सन्मुनिपथं कथयन्—प्ररूपयन् स्वयं प्रमादवानपीति गम्यते स्थापयति—निवेशयति आत्मानं क? साधुश्राद्धपक्षद्वयापेक्षया तृतीयपक्षे—संविग्नपाक्षिकरूपे इतरो—अशुद्धमार्गप्ररूपकः पुनः 'गिहत्थधम्माउ' त्ति गृहस्थधर्मादित्यंयतिधर्मात्संविग्नपाक्षिकपथाच्च 'चुक' त्ति भ्रष्टः संसारपथत्रयान्तर्वर्त्तीत्यर्थः। इति शब्दो वाक्यपरिसमाप्त्य-

संगं गणिपिडगं अणागए काले अणंता जीवा आणाए आराहित्ता चाउरंतं संसारकंतारं वीइवइस्संति ३।" इति नन्दिसूत्रे ॥ इत्येवं विशेषमावार्योपाध्यायप्रवर्तकगणावच्छेदकादिना मोक्षार्थिना भगवदाज्ञया आगममार्गं निरूपणीयः, न स्वमत्या तथात्वेऽनन्तसंसारावाप्तेरिति। गाथाछन्दः ॥ २७ ॥ अथ के सूरय आज्ञामतिक्रामन्तीत्याह—

भट्ठायारो सूरी १, भट्ठायाराणुविक्खओ सूरी २। उम्मग्गठिओ सूरी ३, तिन्निवि मग्ग पणासंति ॥२८॥

व्याख्या—भ्रष्टः-सर्वथा विनष्टः आचारो-ज्ञानाचारादिर्यस्य स भ्रष्टाचारः सूरिरधर्माचार्यः १, भ्रष्टाचाराणां-विनष्टाचाराणां साधूनां उपेक्षकः प्रमादप्रवृत्तसाधूनामनिवारयितेत्यर्थः सूरिर्मन्दधर्माचार्यः २, उन्मार्गस्थित उत्सूत्रादिप्ररूपणपरः सूरिरधर्माचार्यः ३, त्रयोऽप्येते मार्गं-ज्ञानादिरूपं मोक्षपथं प्रणाशयन्ति-जिनाज्ञामतिक्रामन्तीत्यर्थः ॥ गाथाछन्दः ॥ २८ ॥ अथैतेषां त्रयाणां सेवकस्याशुभफलमाह—

उम्मग्गठिए सम्मग्ग-नासए जो उ सेवए सूरी। निअमेण सो गोअम! अप्पं पाडेइ संसारे ॥ २९ ॥

व्याख्या—उन्मार्गस्थितान् सन्मार्गनाशकान् १ तु पुनः भ्रष्टाचारान् २ भ्रष्टाचारोपेक्षकांश्च ३ सूरीन् यः सेवते-पर्युपास्ते नियमेन-निश्चयेन स नरो हे गौतम! आत्मानं पातयति, संसारे-चतुर्गत्यात्मके इति। गाथाछन्दः ॥ २९ ॥ अथ प्रकारान्तरेण एतमेवार्थं दृष्टान्तेन समर्थयन्नाह—

उम्मग्गठिओ एक्को, विनासए भव्वसत्तसंघाए। तं मग्गमणुसरंत, जह कुत्तारो नरो होइ ॥ ३० ॥

व्याख्या—उन्मार्गस्थितः—उत्सूत्रप्ररूपणानिरतः एकोऽपि अधिकारात् सूरिर्नाशयति—संसारसमुद्रे अनन्तानन्तमरण-प्रदानेन विनाशयतीत्यर्थः, कान् भव्यसत्त्वसङ्घातान् किं कुर्वतस्तान् तन्मार्गं—उन्मार्गस्थितप्रदर्शितपथं अनुसरतः—आश्रयतः प्राकृतत्वाद्वचनव्यत्ययः। अत्र दृष्टान्तमाह—यथा कुतारः कुत्सिततारको नरो भवति। स बहून् पृष्ठिलग्नान् जन्तुसमूहान् नद्यादौ विनाशयतीति, गाथाछन्दः॥ ३०॥ अथोन्मार्गगामिनामेवाशुभफलं दर्शयति—

उम्मग्गमग्गसंपट्ठिआण, साहूण गोअमा! नूणं। संसारो अ अणंतो, होई संमग्गनासीणं॥ ३१॥

व्याख्या—उन्मार्गा—गोशालकबोटिकनिन्हवादयः तेषां मार्गः—परम्परा तस्मिन् अथवा उन्मार्गरूपो यो मार्गस्तस्मिन् समिति—एकीभावेन प्रइति—प्रकर्षेण स्थितानां साधूनां—साधुलिङ्गधारकाणां हे गौतम! नूनं—निश्चितं संसारश्चतुर्गत्यात्मकः अन-न्तो—अपर्यन्तो भवति। च शब्दस्तद्गतानेकदुःखसूचकः। किं भूतानां तेषां? सन्मार्गनाशिनां—शुद्धपथोच्छेदकानां महानि-शीथोक्तसुनिचन्द्रसाधुवत् इति। गाथाछन्दः॥ ३१॥ अथ कथञ्चित् स्वयं प्रमादवानपि शुद्धमार्गं प्ररूपयन् कस्मिन् पक्षे आत्मानं स्थापयतीत्याह—

सुद्धं सुसाहुमग्गं, कहमाणो ठवइ तइअपक्खम्मि। अप्पाणं इयरो पुण, गिहत्थधम्माउ चुक्क त्ति॥ ३२॥

व्याख्या—शुद्धं—अवितथं सुसाधुमार्गं—सन्मुनिपथं कथयन्—प्ररूपयन् स्वयं प्रमादवानपीति गम्यते स्थापयति—निवेश-यति आत्मानं क? साधुश्राद्धपक्षद्वयापेक्षया तृतीयपक्षे—संविग्नपाक्षिकरूपे इतरो—अशुद्धमार्गप्ररूपकः पुनः 'गिहत्थधम्माउ' त्ति गृहस्थधर्मादर्थाद्यतिधर्मात्संविग्नपाक्षिकपथाच्च 'चुक्क' त्ति भ्रष्टः संसारपथत्रयान्तर्वर्त्तीत्यर्थः। इति शब्दो वाक्यपरिसमाप्त्य-

यैः। अत्र प्रसङ्गतः पासत्थादिस्वरूपं किञ्चिदुच्यते "दुच्चइ अईं मुसरणो १, दुच्चइ मुस्सावओ वि एणकसिओ २। ओसन्नचरणकरणो, दुच्चइ संविग्गपक्खरुई ॥ १ ॥ संविग्गपक्खियाणं, लक्खणमेयं समासओ भणियं। ओसन्नचरणकरणा वि, जेण कम्मं विसोहंति ॥ २ ॥ सुद्धं सुसाहुधम्मं, कहेइ निंदइ य नियगमायारं। सुतवस्सियाण पुरओ, होइ य सव्वोमराइणिओ ॥ ३ ॥ वंदइ न य वंदावइ, किइकम्मं कुणइ कारवे नेव। अघट्ठा न वि दिक्खइ, देइ सुसाहूण बोहेउं ॥ ४ ॥ ओसन्नो अपत्ता, परमप्पाणं च हणइ दिक्खंतो। तं छुहइ दुग्गईए, अहिययरं बुड्डइ सयं च ॥ ५ ॥ सावज्जजोगपरिवज्जणाउ, सव्वुत्तमो जई धम्मो। बीओ सावगधम्मो, तइओ संविग्गपक्खपहो ॥६॥ सेसा मिच्छद्दिट्ठी, गिहिलिंगकुलिंगदव्वलिंगेहिं। जह तिन्नि उ मुक्खपहा, संसारपहा तहा तिन्नि ॥ ७ ॥" ननु गृहिचरकादयो भवन्तु भवानुपातिनो, भगवल्लिङ्गधारिणस्तु कथमित्याह—"संसारसागरमिणं, परिब्भमंतेहिं सव्वजीवेहिं। गहियाणि य मुक्काणि य, अणंतसो दव्वलिंगाइं ॥ ८ ॥" ननु भवः संसारपथात्मकश्च मोक्षपथा इति यदुक्तं तत्स्वन्तरं, परं यः सुसाधुविहारेण बहुकालं विहृत्य पश्चात्कर्मपरवशतया वैचित्र्यमवलम्बते, ते कुत्र पक्षे निक्षिप्यन्तामित्यत्र आह—"सारणचइया जे गच्छ—निग्गया य विहरंति पासत्था। जिणवयणबाहिरा वि य, ते उ पमाणं न कायव्वा ॥९॥" इत्थ दिट्ठंतो—तेणं कालेणं तेणं समएणं तुंगिया णामं णयरी होत्था। वण्णओ, तीए नयरीए एगो साहू सीलो देवो विहिंहिओ इरियासमिओ भासासमिओ एसणासमिओ आयाणभंडमत्तनिक्खेवणासमिओ उच्चारपासवणखेलजल्लसिंघाणपारिट्ठावणियासमिओ मणगुत्तो वयगुत्तो कायगुत्तो गुत्तिंदिओ गुत्तबंभचारी अममो अकिंचणो छिन्नगंथो छिन्नसोओ निरुवलेवो कंसपाईव मुक्कतोओ संखो इव निरंजणो जाव इव अप्पडिबद्धगई एगमप्पाणकसिओ,

मज्झण्हसमए गोयरचरियाए भमंतो एगम्मि सड्ढकुलम्मि पविट्ठो, साविया य तं दट्ठुं हट्ठतुट्ठा जाया, आहारगहणत्थं घरम्मि पविट्ठा ताव य साहू घरदारं अवलोइऊण आहारं अगहिऊण अजंपमाणो चेव पडिनियत्तो। साविआ वि आगया संती तं अपासंती अपुण्णाहं अधण्णाहं एवमाइयं जंपमाणी दारे ठिया, तक्खणे चेव बीओ मुणी आहारत्थमागओ तमाहारेण पडिलाभिऊण समणोवासिया भणइ । हे मुणीसर ! एगो साहू मम घरे आगओ तेण भिक्खा न गहिया पच्छा तुम्ह आगमणं जातं, तेण केण निमित्तेण भिक्खा न गहिया ? सो भणइ एयारिसा भावभंजणा पासंडचारिणो बहवे वट्टंति, समणोवासिया तव्वयणं सोऊण अच्चत्थं दुक्खमावण्णा । तओ य तइओ साहू तम्मि घरे आहारत्थमागओ । तमवि पडिलाभिऊण पढमसाहुवुत्तंतो कहिओ । सो भणइ हे भद्दे ! तुम्ह घरदारं नीयं वट्टइ, तेण न गहिया भिक्खा । जओ आगमे " नीयदुवारं तमसं, कोट्ठगं परिवज्जए । अचक्खुविसओ जत्थ, पाणा दुप्पडिलेहगा ॥ १ ॥ " अहं तु वेसमित्तधारी, मए साहूणं आयारो न सकए पालेउं, मम निप्फलं जीवियं, सो पुण धण्णा कयकिच्चो जे णं मुणीणमायारं पालेइ । सो वि सट्ठाणं गओ । इत्थ भावणा–जो सो पढमसाहू सो सुक्कपक्खिओ हंसपक्खिसमाणो, जेण तस्स हंसस्स दो वि पक्खा सुक्का भवंति, एवं सुक्कपक्खिओत्ति साहू अंतो बहिनिम्मलत्तेण दुहावि सुक्को १ । बीओ साहू कण्हपक्खिओ णेओ वायससारिच्छो, जेण तस्स वायसस्स दोवि पक्खा कण्हा भवंति, एवं कण्हपक्खिओ साहू वि अंतो बाहिं मलिणत्तणेण दुहा वि मलिणो २ । तइओ साहू संविग्गपक्खिओ चक्कवायसारिच्छो, जेणं चक्कवायस्स बाहिरपक्खा मलिणा भवंति अब्भंतरपक्खा सुक्का भवंति, एवं संविग्गपक्खिओ साहूवि बाहिं मलिणो अंतो सुक्को ३ । इति । गाथाछन्दः ॥ ३२ ॥

अथ यद्येवं ततः किं कर्त्तव्यमित्याह–

जइ नवि सक्कं काउं, सम्मं जिणभासिअं अणुट्ठाणं। तो सम्मं भासिज्जा, जह भणिअं खीणरागेहिं ॥३३॥

व्याख्या–यद्यपि न शक्यं कर्तुं–विधातुं, कथं सम्यक्–निष्करणमुद्रया जिनभाषितं–केवल्युक्तमनुष्ठानं–क्रियाकलापरूपं, ततो यथा क्षीणरागैः वीतरागैर्भणितं–कथितं तथा सम्यग्–अवितथं भाषेत्–प्ररूपयेदिति। गाथार्थः ॥ ३३ ॥

अथ प्रमादयतोऽप्यवितथप्ररूपणे यत्फलं दर्शयन्नाह–

ओसन्नो वि विहारे, कम्मं सोहइ सुलभबोही य। चरणकरणं विसुद्धं, उववूहिंतो परूविंतो ॥३४॥

व्याख्या–अवसन्नोऽपि–शिथिलोऽपि क्व? विहारे मुनिचर्यायां कर्म–ज्ञानावरणादि शोधयति–शिथिलीकरोतीत्यर्थः, सुलभा बोधिः–जिनधर्मप्राप्तिर्यस्यासौ सुलभबोधिः, एवंविधश्च भवेत् स्यादिति शेषः, किं कुर्वन्? 'चरणकरणं वि-सुद्धं उववूहिंतो परूविंतो' त्ति चरणं–सप्ततिभेदं मूलगुणरूपं करणं–सप्ततिभेदमेवोत्तरगुणरूपं चरणं च करणं चेति समाहारद्वन्द्वे चरणकरणं तद् विशुद्धं–निष्कलङ्कमुपबृंहयन्–प्रशंसयन् प्ररूपयंश्च–यथावस्थितं प्रतिपादयन्निति। अथ चरणकरणस्वरूपं यथा

" वय ५ समणधम्म १० संजम १७ वेयावच्चं च १० बंभगुत्तीओ ९। णाणाइतियं ३ तव १२ कोह–निग्गहाई ४ चरणमेयं ॥ १ ॥ पिंडविसोही ४ समिई ५ भावण १२ पडिमा १२ य इंदियनिरोहो ५। पडिलेहण २५ गुत्तीओ ३, अभिग्गहा ४ चेव करणं तु ॥ २ ॥ " एतयोः क्रमेण व्यक्तिः, सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं १, सव्वाओ मुसावायाओ वेरमणं २, सव्वाओ अदिन्नादाणाओ वेरमणं ३, सव्वाओ मेहुणाओ वेरमणं ४, सव्वाओ परिग्ग-

ढाओ वेरमणं ५, इति व्रतानि । ' दसविधे समणधम्मे पं० तं० खंती १, मुत्ती २, अज्जवे ३, मद्दवे ४, लाघवे ५, सच्चे ६, संजमे ७, तवे ८, चियाए ९, बंभचेरवासे १०। क्रोधजयः १, निर्लोभता २, मायात्यागः ३, अहंकारत्यागः ४, परिग्रह त्यागः ५, सत्यं ६, (संयमः–) प्राणातिपातविरमणरूपः ७, तपः ८, त्यागः–सुविहितेभ्यो वस्त्रादिदानरूपः ९, ब्रह्मचर्यं १०, इति श्रमणधर्म्मः। पृथिव्य १ प् २ तेजो ३ वायु ४ वनस्पति ५ द्वि ६ त्रि ७ चतुः ८ पञ्चेन्द्रियाणां पालनान्नव भेदाः ९ अजीवसंयमः–पुस्तकचर्म्मपञ्चकादीनां अनुपभोगो यतनया परिभोगो वा हिरण्यादित्यागो वा १०, प्रेक्षासंयमः–स्थानादि यत्र चिकीर्षेत्तत्र चक्षुषा प्रेक्ष्य कुर्यात् ११, उपेक्षासंयमो–व्यापाराव्यापारविषयतया द्वेधा तत्र सदनुष्ठाने सीदतः साधून्नोपेक्षेत–प्रेरयेदित्यर्थः । गृहिणस्तु आरम्भे सीदत उपेक्षेत न व्यापारयेत् १२, प्रमार्ज्जनासंयमः–पथि पादयोर्वसत्यादेश्च विधिना प्रमार्ज्जनं १३, परिष्ठापनासंयमः–अविशुद्धभक्तोपकरणादेर्विधिना त्यागः १४, मनोवाक्कायसंयमाः–अकुशलानां मनोवाक्कायानां निरोधाः १७, श्रीउमास्वातिवाचकपादैस्तु संयमभेदाः प्रशमरतावेवमुक्ताः " पञ्चाश्रवाद्विरमणं, पञ्चेन्द्रियनिग्रहः कषायजयः । दण्डत्रयविरतिश्चेति, संयमः सप्तदशभेदः ॥१॥ " इति संयमः। 'दसविधे वेयावच्चे पं० तं० आयरियवेयावच्चे १ उवज्झायवे० २ थेरवे० ३ तवस्सिवे० ४ गिलाणवे० ५ सेहवे० ६ कुलवे० ७ गणवे० ८ संघवे० ९साहम्मियवेयावच्चे १०, इति वैयावृत्त्यम् । नव बंभचेरगुत्तीओ पं० तं० विवित्ताइं सयणासणाइं सेवित्ता भवति णो इत्थिसंसत्ताइं नो पसुसंसत्ताइं नो पंडगसंसत्ताइं १, नो इत्थीणं कहं कहेत्ता हवइ । नो स्त्रीणां केवलानां कथां-धर्मदेशनादिलक्षणवाक्यप्रतिबन्धरूपां २, नो इत्थिठाणाइं सेवित्ता भवति । ठा० निषद्या ३, णो इत्थीणं मणोहराइं मणोरमाइं इंदियाइं आलोतित्ता निज्झाइत्ता भवइ ४, णो पणीयरसभोई ५, णो

अथ यथैवं ततः किं कर्त्तव्यमित्याह—

जइ नवि सक्क काउं, सम्मं जिणभासिअं अणुट्ठाणं। तो सम्मं भासिज्जा, जह भणिअं खीणरागेहिं ॥३३॥

व्याख्या—यद्यपि न शक्यते कर्तुं—विधातुं, कथं सम्यक्—त्रिकरणशुद्ध्या जिनभाषितं—केवल्युक्तमनुष्ठानं—क्रियाकलापरूपं, ततो यथा क्षीणरागैः वीतरागैर्भणितं—कथितं तथा सम्यग्—अवितथं भाषेत्—प्ररूपयेदिति । गाथाछन्दः ॥ ३३ ॥

अथ यथावक्तृत्वोऽप्यवितथप्ररूपणे महत्फलं दर्शयन्नाह—

ओसन्नो वि विहारे, कम्मं सोहेइ सुलभबोही य। चरणकरणं विसुद्धं, उववूहिंतो परूविंतो ॥३४॥

व्याख्या—अवसन्नोऽपि—शिथिलोऽपि क्व? विहारे मुनिचर्यायां कर्म—ज्ञानावरणादि शोधयति—शिथिलीकरोतीत्यर्थः, सुलभा बोधिः—जिनधर्मप्राप्तिर्यस्य स सुलभबोधिः, एवंविधश्च भवेत् स्यादिति शेषः, किं कुर्वन्? 'चरणकरणं वि-शुद्धं उपबृंहयन् प्ररूपयन्नपि चरण—सप्ततिभेदं मूलगुणरूपं करणं—सप्ततिभेदमेवोत्तरगुणरूपं चरणं च करणं चेति समाहारद्वन्द्वे चरणकरणं तद् विशुद्धं—निरुपचरितं उपबृंहयन्—प्रशंसयन् प्ररूपयंश्च—यथावस्थितं प्रतिपादयन्निति । अत्र चरणकरणस्वरूपं यथा—

" वय ५ समणधम्म १० संजम १७ वेयावच्चं च १० बंभगुत्तीओ ९ । णाणाइतियं ३ तव १२ कोह—निग्गहाई ४ चरणमेयं ॥ १ ॥ पिंडविसोही ४ समिई ५ भावण १२ पडिमा १२ य इंदियनिरोहो ५ । पडिलेहण २५ गुत्तीओ ३, अभिग्गहा ४ चेव करणं तु ॥ २ ॥ " एतयोः क्रमेण व्यक्तिः, सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं १, सव्वाओ मुसावायाओ वेरमणं २, सव्वाओ अदिन्नादाणाओ वेरमणं ३, सव्वाओ मेहुणाओ वेरमणं ४, सव्वाओ परिग्ग

मनोवाकायगुप्तिरूपास्तिस्रो गुप्तयः, द्रव्यक्षेत्रकालभावभेदाच्चत्वारोऽभिग्रहाः, इति करणमिति । गाथाछन्दः ॥ ३४ ॥

अथ संविग्नपाक्षिकस्यैव किञ्चित्कर्त्तव्यं दर्शयन्नाह–

सम्मग्गमग्गसंपट्ठिआण, सांहूण कुणइ वच्छल्लं । ओसहभेसज्जेहि य, सयमन्नेणं तु कारेइ ॥ ३५ ॥

व्याख्या—सन्मार्गमार्गसंप्रस्थितानां–सन्मुनिमार्गे सम्यक्प्रवृत्तानां साधूनां–मुनीनां करोति–विधत्ते स्वयं–आत्मना वात्सल्यं–समाधिसम्पादनं अधिकारात्संविग्नपाक्षिकः, कैः? औषधभैषज्यैस्तत्रौषधानि–केवलद्रव्यरूपाणि बहिरुपयोगीनि वा, भैषज्यानि–सांयोगिकानि अन्तर्भोग्यानि वा, चशब्दोऽनेकान्यप्रकारसूचकः। तथाऽन्ये–आत्मव्यतिरिक्तेन कारयति, तुशब्दात् कुर्वन्तमन्यमनुजानातीति । गाथाछन्दः ॥ ३५ ॥ अथाधिकारात् परवात्सल्यकारिणामतिस्तोकतामाह–

भूए अत्थि भविस्संति, केइ तेल्लुक्कनमिअकमजुअला ।

जेसिं परहिअकरणिक्क–बद्धलक्खाण वोलिही कालो ॥ ३६ ॥

व्याख्या—भूता–अतीतकाले 'अत्थि'त्ति सन्ति–विद्यन्ते वर्त्तमानकाले भविष्यन्ति–भविष्यत्काले केचिदतिस्तोका एव, ते पुरुषाः किम्भूताः? त्रैलोक्येन–स्वर्गमर्त्यपाताललक्षणेन तन्निवासिप्राणिगणेनेत्यर्थः, नतं क्रमयुगलं येषां ते त्रैलोक्यनतक्रमयुगलाः, ते के? येषां परहितकरणैकबद्धलक्षाणां परेषां–अन्येषां हितं–वात्सल्यं परहितं, परहितस्य करणं परहितकरणं तस्मिन्,

पाणभोयणस्स अइमायमाहारए सया भवति ६, णो पुब्बरयं पुव्वकीलियं सरित्ता भवइ ७, णो सद्दाणुवाती णो रूवाणुवाई णो सिलोगाणुवाई ८, णो सायासोक्खपडिबद्धे यावि भवइ ९, इति ब्रह्मगुप्ति । ज्ञानदर्शनचारित्रलक्षणं ज्ञानादित्रिकं, तपो द्वादशधा पूर्वोक्तं १२, क्रोधमानमायालोभत्यागः ४ क्रोधादिनिग्रहः, इति चरणं ७० । पिण्ड १ पात्र २ वसति ३ आहार ४ शुद्धिलक्षणा चतुर्धा पिण्डविशुद्धिः । इरियासमिई १, भासासमिई २, एसणासमिई ३, आदाणभंडमत्तणिक्खेवणासमिई ४, उच्चारपासवणखेलजल्लसिंघाणपारिट्ठावणियासमिई ५, इति समितिः । अनित्यभावना १ अशरणभा० २ भवभा० ३ एकत्वभा० ४ अन्यत्वभा० ५ अशौचभा० ६ आश्रवभा० ७ संवरभा० ८ निर्जराभा० ९ धर्मस्वाख्याततताभा० १० लोकभा० ११ बोधिभा० १२ इति भावनाः । बारसभिक्खुपडिमाओ पं० तं० मासिया भिक्खुपडिमा १ दोमासिया २ तिमासिया ३ चउमासिया ४ पंचमासिया ५ छम्मासिया ६ सत्तमासिया ७ पढमा सत्तराइंदिया भिक्खु० ८ दोच्चा सत्तराइंदिया भिक्खु० ९ तच्चा सत्तराइंदिया भिक्खुप० १० अहोराइया भिक्खुप० ११ एकराइया भिक्खुप० १२ । इति प्रतिमाः । मनोज्ञामनोज्ञेषु शब्द १ रूप २ गंध ३ रस ४ स्पर्शेषु ५ श्रोत्र १ चक्षु २ घ्राण ३ जिह्वा ४ त्वगिन्द्रिय ५ विषयीभूतेषु रागद्वेषवर्जनात् पञ्चधेन्द्रियनिरोधः ।

' दिट्ठिपडिलेह एगा, छउड्ढपक्खोडतिगतिगंतरिआ । अक्खोडपमज्जणया, नव नव मुहपुत्तिपणवीसा ॥१॥ ' प्रथमं दृष्टिप्रतिलेखना १, ततः पार्श्वद्वयेऽपि प्रयत्नयः ऊर्ध्वप्रस्फोटाः कार्याः एवं ७, ततो हस्ततले मुखवस्त्रिकामस्तगपदृभिरास्फोटा अगयपट्टिः प्रमार्जनाश्च परस्परं भिन्नभिन्नान्तरिताः प्रत्येकं नव नव कार्याः, एवं १८, इति मुखवस्त्रिकाप्रतिलेखना २५ स्युः ।

' पायाहिणेण तिअतिअ, वामेअरबाहुसीसमुहहियए । अंसुड्ढाहोपिट्ठी, चउछप्पयदेहपणवीसा २ इति प्रतिलेखनाः २५ ।

शिक्षारहितत्वेन यथा लोके ' भिच्चवाहण ' त्ति भृत्याश्च—सेवका वाहनानि च—हस्त्यश्ववृषभमहिषादीनि इतिद्वन्द्वे भृत्यवाहनानि, तथा विनेया गुरूणां प्रतिपृच्छाभिः कार्यं कार्यं प्रतिपृच्छा प्रतिपृच्छा ताभिः ' चोयण ' त्ति प्राकृतत्वाद्विभक्तिलोपः, चोदनाभिश्च विनेति शेषः स्वेच्छाचारिणो भवन्तीत्यर्थः । यस्मात्स्वेच्छाचारिणो भवन्ति, ' तम्हा उ ' त्ति तस्मादेव कारणात्प्रतिपृच्छाभि-श्चोदनाभिश्चाचार्यो विनेयान् सदा—सर्वकालं ' भयइ ' त्ति भजते—सत्यापयति शिक्षयतीत्यर्थः । गाथाछन्दः ॥ ३८ ॥ " अथ चोदनाया अकर्तुः फलं दर्शयन्नाह—

जो उ पमायदोसेणं, आलस्सेणं तहेव य । सीसवग्गं न चोएइ, तेण आणा विराहिया ॥ ३९ ॥

व्याख्या—यो गणी तुशब्दादुपाध्यायादिः प्रमाददोषेण प्रमादरूपो यो दोषस्तेन आलस्येन तथैव च चकारादु-क्तशेषैर्मोहादिभिश्च उक्तं च—" आलस्स १ मोह २ वन्ना ३, थंभा ४ कोहा ५ पमाय ६ किविणत्ता ७ । भय ८ सोगा ९ अन्नाणा १०, वक्खेव ११ कुऊहला १२ रमणा १३ ॥ १ ॥ " एतैर्हेतुभिः शिष्यवर्गं अन्तेवासिवृन्दं न प्रेरयति मोक्षानुष्ठाने इति शेषः, तेनाचार्येणोपाध्यायेन वा ' आण(ण) ' त्ति जिनाज्ञा विराधिता—खण्डितेत्यर्थः । अनुष्टुप्छन्दः ॥ ३९ ॥ अथ गुरु-लक्षणमुपसंहरन् गच्छलक्षणं च विवक्षुराह—

संखेवेणं मए सोम, वन्नियं गुरुलक्खणं । गच्छस्स लक्खणं धीर, संखेवेणं निसामय ॥ ४० ॥

व्याख्या—सङ्क्षेपेण—विस्तराभावेन मया हे सौम्य ! हे गौतम ! वर्णितं—प्ररूपितमित्यर्थः गृणाति—वदति तत्त्वमिति गुरु-

एक-मद्वितीयं परं कर्म-मध्यं तस्य च केवलहेतुत्वेन कारणे कार्योपचाराद्वयो येसं परहितकरणैकबद्धलक्षास्तेषां परहितकर-
मेकमद्वसमाप्तां एवंविधानां सर्वां 'वोसिरिरं' ति मांङ्गवत्वात् व्युत्सिपस्मि व्यतिकामति व्यतिक्रमिप्यति ना काल: समयादिल-
सम इति । गीतिच्छन्दः । तदुक्तं चेदम्—" आर्याप्रथमदलोक्तं, यदि कथमपि लक्षणं भवेदुभयो' । दलयोः कृतयतिशोभां,
तां गीतिं गीतवान् भुजङ्गेशः " ॥ १६ ॥-अथ ये नामग्रहणेनापि परहितकारिणः सूरयस्तानाह—

तीआणागयकाले, केई होहिंति गोयमा सूरी । जेसिं नामग्गहणे वि, होइ नियमेण पच्छित्तं ॥१७॥

व्याख्या—अतीतकाले हे केचिदनिर्दिष्टनामानोऽभूवन्निति शेष', अनागतकाले च होहिंति—भविष्यन्ति, 'आद्यन्तग्रहणे
मध्यस्यापि ग्रहणं' इति न्यायेन वर्तमानकाले च सन्ति । हे गौतम ! सूरयः—आचार्या नामधारकाः, येषां परिचयकरणादिकं
दूरे आस्ताम्, नामग्रहणेऽपि भवति नियमेन—निश्चयेन प्रायश्चित्तम् । यथा चोक्तं श्रीमहानिशीथप्रथमाध्ययने " इत्थं पायरि-
यामं, पणपण्णं-होंति कोडिलक्खाओ । कोडिसहस्से कोडी, सए य तह एत्तिए चेव ॥ १ ॥ एतेसिं मज्झाओ, एगे निब्भुग्ग
गुणगणाइण्णो । सव्वुत्तमभंगेणं, तित्थयरस्साणुसारिगुरू ॥ २ ॥ " इति गाथाच्छन्दः ॥ १७ ॥ अथात्र हेतुमाह—

जओ, सयरी भवति अणविक्खयाइ, जह भिच्चवाहणा लोए ।
पडिपुच्छाहिं चोयण, तम्हा उ गुरू सया भयइ ॥ १८ ॥

व्याख्या—' जओ ' भवि विषे पर्व, यतो ...

रहितं चारित्रं-मूलगुणरूपं यस्यासौ अस्खलितचारित्रः, सततं-अनवरतं रागद्वेषविवर्जितस्तत्र मायालोभात्मको रागः, क्रोध-मानात्मको द्वेष इति, निष्ठापितानि-क्षयं नीतान्यष्टौ मदस्थानानि-मानभेदा जातिकुलरूपबललाभश्रुततपोविभवमदाख्या येनासौ निष्ठापिताष्टमदस्थानः, शोषिताः-कृशीकृताः कषायाः-सभेदाः क्रोधमानमायालोभाख्याः, नोकषाया वा येनासौ शोषितकषायः, जितान्यात्मवशीकृतानीन्द्रियाणि श्रोत्रदृग्नासाजिह्वात्वग्मनोरूपाणि येनासौ जितेन्द्रियः स्यादिति शेषः। एवंविधेन तेन छद्मस्थेनापि सार्द्धं केवलं-एकं ज्ञानमस्यास्तीति केवली विहरेत्-विचरेत्, तुशब्दादेकत्र वसेदपि यद्वा तेन छद्मस्थेन सार्द्धं केवल्यपि विहरेत् छद्मस्थस्तु तेन सार्द्धं सुतरां विहरेदित्यर्थः। इति विषमाक्षरेति लक्षणे गाथाछन्दसि ॥४१॥४२॥

अथ यैः सह विहारादि न विधीयते तानाह—

जे अणहीअपरमत्थे, गोअमा संजए भवे। तम्हा ते वि विवजिज्जा, दुग्गइपंथदायगे ॥ ४३ ॥

व्याख्या—हे गौतम! ये संयता अपि-संयमवन्तोऽपि 'अणहीअपरमत्थ' त्ति अनधीता-अनभ्यस्ताः परमार्थाः-आगमरहस्यानि यैस्ते अनधीतपरमार्था अगीतार्था इत्यर्थः। यत्-यस्मात् अज्ञातद्रव्यक्षेत्रकालभावौचित्या भवन्तीति शेषः, तस्मात् तान् अगीतार्थान् विवर्जयेत्-विहारे एकत्र निवासे वा दूरतस्त्यजेत्। अपि शब्दोऽत्र भिन्नक्रमः, स च यथास्थानं योजित एव। किंभूतान् तान् दुर्गतिपथदायकान्-तिर्यग्नारककुमानुषकुदेवरूपदुर्गतिमार्गप्रापकानित्यर्थः। अत्रागमरहस्यानि कानिचिद्दर्श्यन्ते। यथा—"जे आसवा ते परिस्सवा १ जे परिस्सवा ते आसवा २ जेअणासवा ते अपरिस्सवा ३ जे अपरिस्सवा ते अणासवा ४।" इदमाचाराङ्गचतुर्थाध्ययनसूत्रमस्य व्याख्या—ये आश्रवति-आगच्छति अष्टप्रकारं कर्म यैरारम्भैस्ते आश्रवाः-

स्वस्य सक्षणं-चिह्नं, भवेति शेषः गच्छस्य-यतियतिनीसमुदायलक्षणस्य लक्षणं, चिपा रामव इति धीरस्वस्य सम्बोधनं क्रियते हे धीर! संक्षेपेण निशमय-आकर्णयेति। अनुष्टुप्छन्दः ॥ ४० ॥

इति श्रीमत्तपागच्छनभोमणिभट्टारकपुरन्दरश्रीआनन्दविमलसूरीश्वरचरणाम्भोजभ्रमरीकायमाणपण्डितश्रीविजयविमलगणिविरचितायां गच्छाचारप्रकीर्णकटीकायामाचार्यस्वरूपनिरूपणाधिकारः प्रथमः ॥

अथ क्रमप्राप्तं यतिस्वरूपं प्रपञ्चयते। तत्रापि प्रथमं येन मुनिना छद्मस्थेनापि सार्धं केवली विहरेत् तत्स्वरूपं गाथाद्वयेनाह—

गीअत्थे जे सुसंविग्गे, अणालस्सी दढव्वए। अक्खलियचरित्ते सयय, रागदोसविवज्जिए ॥ ४१ ॥
निट्ठविअअट्ठमयठाणे, सोसिअकसाए जिइंदिए। विहरिज्जा तेण सद्धिं तु, छउमत्थेणवि केवली ॥ ४२ ॥

व्याख्या—गीतः—परिज्ञातोऽर्थः छेदसूत्रस्य येन स गीतार्थः, यद्वा गीतार्थोऽस्य विद्यते इत्यभ्रादित्वादत्प्रत्यये गीतार्थः। तत्र गीतं सूत्रं अर्थस्तद्व्याख्यानम्। उक्तं च श्रीबृहत्कल्पभाष्यपीठिकायां—"गीअं मुणिवेगट्ठं, विदिअत्थं खलु वयंति गीयत्थं। गीएण य अत्थेण य, गीअत्थो वा सुअं गीअं ॥ १ ॥ गीएण होइ गीई, अत्थी अत्थेण होइ नायव्वो। गीएण य अत्थेण य, गीअत्थं तं वियाणाहि ॥२॥" यः 'सुसंविग्गो'त्ति अत्यर्थं संवेगवान्, आलस्यमस्यास्तीति आलस्यी न आलस्यी अनालस्यी आलस्यरहित इत्यर्थः। दृढानि-निश्चलानि व्रतानि-नियमा उपरथना प्रति[illegible] [illegible]प्रकृतः, अस्खलितं— [illegible]

गधा ये पुद्गलाः ते तु ध्रुवाः, यद्वा जीवमेरुविमानादीनां द्रव्यास्तिकनयमतेन ध्रुवता । तथा " उस्सग्गसुअं किंची, किंची अववाइअं भवे सुत्तं । किंची तदुभयसुत्तं, सुत्तस्स गमा मुणेअव्वा ॥१॥" उत्सर्गसूत्रं १ अपवादसूत्रं २ तदुभयसूत्रं द्विधा, उत्सर्गापवादिकं ३ अपवादोत्सर्गिकं ४ एते सूत्रस्य गमाः–प्रकाराश्चत्वारः, अथवा गमानामद्विरुच्चारणीयानि पदानि, तेनोत्सर्गोत्सर्गिकं ५, अपवादापवादिकं ६ । नो कल्पते साधोर्गोचरं पर्यटतो गृहद्वयापान्तराले निषीदनमित्युत्सर्गसूत्रं १, त्रयाणां पुनः कल्पते इत्यपवादसूत्रं २, नो कप्पइ राओ वा विआले वा सेज्जासंथारयं पडिगाहित्तए, नन्नत्थ एगेणं पुव्वपडिलेहिएणं सिज्जासंथारएणं, इदमुत्सर्गापवादिकं ३, यत्पुनर्निर्ग्रन्थीनां कल्पते पक्वं तालपलम्बं विधिभिन्नं नाविधिभिन्नमित्यपवादोत्सर्गिकं ४, नो कप्पइ असणं वा ४ पढमाए पोरिसीए पडिगाहित्ता पच्छिमं पोरिसिं उवाइणावित्तए से अ आहच्च उवाइणावित्तए सिआ जो तं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ से आवज्जइ चाउमासिअं परिहारट्ठाणमित्युत्सर्गोत्सर्गिकं ५, तथा येषु सूत्रेषु अपवादो भणितस्तेष्वेवार्थतः पुनरनुज्ञा प्रवर्त्तते तानि अपवादापवादिकानि सूत्राणि ६, इति श्रीबृहत्कल्पवृत्तौ, इयं च सूत्रषड्भङ्गी श्रीनिशीथचूर्णिषोडशोद्देशकेऽप्यस्ति । तथा " नेगम १ संगह २ ववहार ३ ज्जुसुए ४ चेव होइ बोधव्वे । सद्दे ५ अ समभिरूढे ६, एवंभूए अ मूलनया ॥१॥" तत्थ " णेगेहिं माणेहिं, मिणइ त्ति (य) णेगमस्स य निरुत्ती । सेसाणंपि नयाणं, लक्खणमिणमो सुणह वुच्छं ॥२॥" नैकैर्मानैर्महासत्तासामान्यविशेषादिज्ञानैर्मिमीते मिनोति वा वस्तूनि परिच्छिनत्तीति नैगम इतीयं नैगमस्य निरुक्तिर्व्युत्पत्तिः १, "संगहियपिंडियत्थं, संगहवयणं समासओ बिंति २ । वच्चंति विणिच्छयत्थं, ववहारो सव्वदव्वेसु ॥३॥" सङ्गृह्णाति सामान्यरूपतया सर्वं वस्तु क्रोडीकरोतीति सङ्ग्रहोऽयमुच्यते २, विशेषेण निश्चयो विनिश्चयः

कर्म्मबन्धस्थानानीत्यर्थः, ये परिसमन्तात् स्रवति—गलति सच्छिद्रघटवत् येऽनुष्ठानविशेषैस्ते परिस्रवाः—कर्म्मनिर्जरास्थानानी-
त्यर्थः, अयं भावः—यानीतरजनाचरितानि स्रगङ्गनादीनि सुखकारणत्वात् तानि कर्म्मबन्धहेतुत्वात् आस्रवाः—कर्म्मबन्धस्थानानि,
पुनस्तान्येव तत्त्वविदां—विषयसुखपराङ्मुखानां निस्सारतया संसारसरणिरूपाणीति कृत्वा वैराग्यजनकानि अतः परिस्रवाः—
निर्जरास्थानानीत्यर्थः १। य एव परिस्रवाः—निर्जरास्थानानि अर्हत्साधुतपश्चरणदशविधचक्रवालसामाचार्यनुष्ठानादीनि तान्येव
कर्म्मोदयादशुभाध्यवसायस्य जन्तोराश्रवा भवन्ति—पापोपादानकारणानि भवन्त्य इत्यर्थः २। ये आश्रवेभ्योऽन्येऽनाश्रवा —
व्रतविशेषाः, तेऽपि कर्म्मोदयादशुभाध्यवसायिनो न परिस्रवा अपरिस्रवाः—कर्म्मबन्धस्थानानीत्यर्थः। एवंलक्षणमपध्यानस्य-
प्रसन्नचन्द्रराजर्षिकौङ्कणसाध्वादिवत् ३। ये न परिस्रवाः—कर्म्मबन्धस्थानानि ते न आश्रवा अनाश्रवाः—कर्म्मबन्धनानि न भवन्ति।
केनचित्पापिना भवनोपकारादिना क्रियमाणा अपरिस्रवाः शरीरस्याप्यभावकर्मणोऽस्यैवानाश्रवाः—कर्म्मबन्धनानि न स्युरिति
४। तथा "उप्पज्जे इ वा १ विगमे इ वा २ धुवे इ वा ३" इत्यस्या—उत्पत्तिश्चतुर्धा, जीवाज्जीवस्योत्पत्तिर्यथा मातापितृभ्यां
पुत्रस्य १, जीवादजीवस्योत्पत्तिर्यथा सजीवदेहान्मलश्लेष्मादेः २, अजीवाज्जीवस्योत्पत्तिर्यथा—काष्ठात् घुणकस्य यद्वा द्राक्षादेरि-
ल्लिकादीनां ३, अजीवादजीवस्योत्पत्तिर्यथा—करकयोगेन ताम्रात् स्वर्णस्येति ४। विगमः—विनाशः सोऽपि चतुर्धा, जीवाज्जीव-
स्य विगमो यथा जन्ममनुष्यस्य १, जीवादजीवस्य नखकेशप्रपातात् पुत्रस्य यद्वा सिक्थयोगान्मक्षिकायाः २, अजीवाज्जीवस्य
विनाशमनुष्यादेः ३, अजीवादजीवस्य वज्रात् तृणस्येति ४, वस्तुनो ध्रुवताऽप्यस्ति, यथा—स्वर्णकङ्कणस्य भङ्गत्वात् तस्य वि-
नाशः केयूरस्य परिणतत्वात् केयूरस्योत्पत्तिः स्वर्णस्यावस्थितत्वात् ध्रुवता, यद्वा वह्नियोगेन तृणस्य विनाशो दग्धरूपोत्पत्तिः स्थि-

मेज्जसमारूढो पत्थओ" सामान्यरूपतया सर्वं वस्तु सङ्गृह्णाति–क्रोडीकरोतीति सङ्ग्रहस्तस्य मतेन चितादिविशेषणविशिष्ट एव प्रस्थो भवति नान्यः, तत्र चितो–धान्येन व्याप्तः, स च देशोनोऽपि भवति, अत आह मितः–पूरितः अनेनैव प्रकारेण मेयं समारूढं यत्र स आहिताग्न्यादेराकृतिगणत्वात् मेयसमारूढः, अयमत्रभावार्थः–प्राक्तननयद्वयस्याविशुद्धत्वात् प्रस्थककारणमपि प्रस्थक उक्तो, अनिष्पन्नः प्रस्थकोऽपि स्वकार्याकरणकालेऽपि प्रस्थक इष्टः, अस्य तु ततो विशुद्धत्वाद्धान्यमानलक्षणं स्वार्थं कुर्वन्नेव प्रस्थकः ३। "उज्जुसुयस्स पत्थओ वि पत्थओ मेअं पि पत्थओ।" ऋजुसूत्रस्य निष्पन्नस्वरूपोऽर्थक्रियाहेतुः प्रस्थकोऽपि प्रस्थकः तत्परिच्छिन्नं धान्यादिकमपि प्रस्थकः, उभयत्र प्रस्थकोऽयमिति व्यवहारदर्शनात्तथा प्रतीतेः ४ "तिण्हं सद्दनयाणं पत्थगाहिगारजाणओ पत्थओ, जस्स वा वसेणं पत्थओ निप्पज्जइ ५।६।७।" तथा च–"से जहा नामए केइ पुरिसे कंचि वएज्जा कहिं भवं वससि? अविसुद्धो णेगमो भणइ लोए वसामि। लोए तिविहे पं० तं० अहोलोए तिरियलोए उड्ढलोए, एएसु सवेसु भवं वससि? विसुद्धतराओ णेगमो भणइ तिरियलोए वसामि। तिरियलोए जंबुदीवाइया सयंभूरमणपज्जवसाणा असंखेज्जा दीवसमुद्दा तेसु सवेसु भवं वससि? विसुद्धतराओ णेगमो भणइ जंबुद्दीवे वसामि। जंबुदीवे दस खित्ता पं० तं० भरहे १ एरवए २ जाव विदेहे एएसु सवेसु भवं वससि? विसुद्धतराओ णेगमो भणइ भरहे वसामि। भारहे वासे दुविहे पं० तं० दाहिणड्ढभरहे उत्तरड्ढभरहे य एएसु दोसु भवं वससि? विसुद्धतराओ णेगमो भणइ दाहिणड्ढभरहे वसामि। दाहिणभरहद्धे अणेगाइं गामागरनगरजावसन्निवेसा य तेसु सव्वेसु भवं वससि? विसुद्धतराओ णेगमो भणइ पाडलिपुत्ते वसामि। पाडलिपुत्ते अणेगाइं घरसयाइं तेसु सवेसु भवं वससि? विसुद्धतराओ णेगमो भणइ देवदत्तस्स घरे वसामि। देवदत्तस्स घरे अणेगाइं कोट्ठागाराइं तेसु सवेसु

भावाभ्युपगमादनाद्यपर्योपः, न कतिपयविद्वद्विषयसदृशं भजति व्यवहारनयः ३ ॥३॥ "पच्चुप्पन्नग्गाही, उज्जुसुओ णयविही मुणेयव्वो ४। इच्छइ विसेसियतरं, पच्चुप्पन्नं णओ सद्दो ५ ॥४॥" साम्प्रतमुत्पन्नं प्रत्युत्पन्नमुच्यते वर्तमानकालभावीत्यर्थस्तद्ग्रहीतुं शीलमस्येति प्रत्युत्पन्नग्राही ऋजुसूत्रो नयः ४, शब्दनयः प्रत्युत्पन्नं वर्तमानं तदपि ऋजुसूत्राभ्युपगमापेक्षया विशेषिततरमिच्छति ५ ॥४॥ "वत्थूओ संकमणं, होइ अवत्थू णए समभिरूढे ६। वंजणअत्थतदुभयं, एवंभूओ विसेसेति ७ ॥५॥" वस्तुन इन्द्रादेः सङ्क्रमणमन्यत्र शक्रादाविति वस्तु अवस्त्ववस्तुसदित्यर्थः ६, व्यञ्जनार्थतदुभयोर्यथासन्निर्देशः प्राकृतत्वात् व्यञ्जनं शब्दोऽर्थस्तु तद्गोचरस्तच्च तदुभयं–शब्दार्थलक्षणं विशेषयति नैमित्येन स्थापयति एवंभूतनयः ७ ॥५॥ "सव्वेसिंपि नयाणं, बहुविहवत्तव्वयं निसामित्ता। तं सव्वनयविसुद्धं, जं चरणगुणट्ठिओ साहू ॥६॥" स० सर्वनयसम्मतं। च० चारित्रं क्रियायुतोऽत्र ज्ञानमिति ॥६॥ इत्यावश्यकनिर्युक्तौ–तथा "इत्थ पत्थगदिट्ठंतो जहा–से जहा नामए केइ पुरिसे परसुं गहाय अडविहुत्तो गच्छेज्जा, तं च केइ पासित्ता वएज्जा कहिं भवं गच्छइ? अविसुद्धो णेगमो भणइ, पत्थगस्स गच्छामि। तं च केइ छिंदमाणं पासित्ता वएज्जा किं भवं छिंदसि? विसुद्धतरो णेगमो भणइ, पत्थगं छिंदामि। तं च केइ तच्छमाणं पासित्ता वएज्जा किं भवं तच्छसि? विसुद्धतराओ णेगमो भणइ, पत्थगं तच्छेमि। तं च उक्किरमाणं पासित्ता वएज्जा किं भवं उक्किरसि? विसुद्धतराओ णेगमो भणइ पत्थगं उक्किरामि। तं च केइ लिहमाणं पासित्ता वएज्जा किं भवं लिहसि? विसुद्धतराओ णेगमो भणइ पत्थगं लिहामि, एवं विसुद्धतरनेगमस्स नामा उडियपत्थओ ७" एवमनेन प्रकारेण तावज्ज्ञेयम्, यावद्विशुद्धतरनैगमस्य 'नामाउडिय' त्ति आकोटितनामा प्रस्थकः भवतीत्येवं नामाङ्कितो निष्पन्नप्रस्थक इति १। "एवमेव ववहारस्सवि २ संगहस्स मिओ मिज्जो

गीयत्थावि ४। तत्थ न ताव पढमभंगिल्ला धम्मायरिया, जओ नाम किं तेण संविग्गेणं जो गीयत्थत्तविरहिओ, जओ सुयं "पढमं नाणं तओ दया, एवं चिट्ठइ सवसंजए। अन्नाणी किं काही, किं वा णाही छेयपावगं ॥१॥" तहा। "जो हेउवायपक्खम्मि, हेउओ आगमे य आगमिओ। सो ससमयपन्नवओ, सिद्धंतविराहगो अन्नो ॥ १ ॥" तहा "उस्सग्गसुयं किंची, किंची अववाइयं भवे सुत्तं। तदुभयसुत्तं किंची, सुत्तस्स गमा मुणेयवा ॥ १ ॥" तहा "सावज्जणवज्जाणं, वयणाणं जो न जाणइ विसेसं। वुत्तुं पि तस्स न खमं, किमंग पुण देसणं काउं ॥ १ ॥" जे आगमरहस्सविगलावि होऊण गच्छं परियट्टंति, वाहिं वहुस्सुयाणुगिइं कुवंता वि न ते भवंधकूवाओ जीवाण उत्तारणाय अलं, किं वहुणा छम्मासियाइ दुक्करकिरियारओ वि अगीयत्थो गुरू विसं व विसहरुव्व खलसंगुव्व कुलहासंबंधुव्व भीममसाणं व दुस्साहियपिसाउव्व डज्झमाणमहारन्नं व परिहरियव्वु त्ति। एप प्रथमभङ्गः १। तहा अन्ने गीयत्था नो संविग्गा, तत्थ वि किं नाम तेण सुएण अत्थेण वा णाएण! न जम्हा संवेगो आयारो वा पयट्टइ, केवलं गलतालुसोसणफलं। जओ–"जहा खरो चंदणभारवाही, भारस्स भागी न हु चंदणस्स। एवं खु नाणी चरणेण हीणो, नाणस्स भागी न हु सुग्गईए ॥ १ ॥" तहा "आउज्जनट्टकुसलावि, नट्टिया तं जणं न तोसेइ। जोगं अजुंजमाणी, निंदं खिंसं च सा लहइ ॥ १ ॥ इअ लिंगनाणसहिओ, काइयजोगं न जुंजई जो उ। न लहइ स मुक्खसुक्खं, लहइ य निंदं सपक्खाओ ॥ २ ॥ जाणंतो वि य तरिउं, काइयजोगं न जुंजइ नईए। सो वुज्झइ सोएणं, एवं णाणी चरणहीणो ॥ ३ ॥" जह साली महया परिस्समेण निप्फाइत्त। कुट्ठागारे छुभित्ता, जइ तेहिं सालीहि खज्जपिज्जइओ उवभोगो न कीरइ तो सालिसंगहो अफलो हवइ, अह तेहिं उवभोगो कीरइ तो सफलो भवइ, तो एवं नाणेण नाऊण हेयमुवादेयं च

घरे वससि ? विसुद्धतराओ णेगमो भणइ गब्भघरे वसामि । एवं विसुद्धणेगमस्स वसमाणो वसइ १ । एवमेव ववहारस्स वि २ । सं-
गहस्स संथारगसमारूढो वसइ ३ । उज्जुसुयस्स जेसु आगासपएसेसु ओगाढो तेसु वसइ ४ । तिण्हं सद्दनयाणं आयभावे वसइ
५ । ६ । ७ । " इति अनुयोगद्वारसूत्रे । एवमन्यान्यपि सप्तभङ्ग्यादीन्यागमरहस्यानि स्वयं ज्ञेयानि इति । विषमाक्षरेति
गाथाछन्दः ॥ ४३ ॥ अथ गीतार्थोपदेशः–सर्वोऽपि सुखावहो भवतीत्याह—

गीअत्थस्स वयणेण, विस हालाहलं पिवे । निव्विकप्पो य भक्खिज्जा, तक्खणे ज समुद्दवे ॥ ४४ ॥
परमत्थओ विस नो त, अमयरसायण खु त । निव्विग्घ ज न त मारे, मओ वि अमयसमो ॥ ४५ ॥

अनयोर्व्याख्या–गीतार्थस्य वचनेन–उपदेशेन तद्विषं–गरलं, किं भूतं ? हालाहलं–स्थावरविषमेतद्रूपं निर्विकल्पो–गत-
शङ्कः सन् सुधीः पिबेत् भक्षयेच्च, तत्र द्रवरूपं पिबेत्, भक्ष्यं तु भक्षयेत्, गीतार्थोपदेशेन विषमिव दृश्यमानमसुन्दरमप्यनुष्ठानं
समाचरेदिति परमार्थः, यत्तत्क्षणे–भक्षणक्षण एव समुद्द्रावयेत्–पञ्चत्वं प्रापयेत् । विषभक्षणे हेतुमाह–परमार्थतः–तत्त्वतस्तद्
गीतार्थोपदिष्टविषं विषं न स्यात्, खु–निश्चितं तद्धि च अमृतरसायनममृतमेव रसायनं–जराव्याधिविध्वंसौषधं, अमृतरसायनं हित-
कारीत्यर्थः, यद्विषं निर्विघ्नं करोति तद्विषं न मारयति । यतः स मृतोऽपि–मरणं प्राप्तोऽपि अमृतसमो–जीवन्निव भवतीत्यर्थः
। गीतार्थोपदेशेन विषभक्षणस्याप्यायतौ शाश्वतसुखहेतुत्वादिति । अत्राह गीतार्थसंविग्नयोरत्र चतुर्भङ्गी यथा–संविग्गा
नाम एगे नो गीअत्था १, नो संविग्गा नाम एगे गीयत्था २, संविग्गा णाम एगे गीयत्थावि ३, नो संविग्गा णाम एगे नो

परमत्थओ न तं अमयं, विसं हालाहलं खु तं। न तेण अजरामरो हुज्जा, तक्खणा निहणं वए ॥ ४७॥

अनयोर्व्याख्या—अगीतार्थस्य पूर्वोक्तप्रथमचतुर्थभङ्गतुल्यस्य वचनेन अमृतमपि 'न घुंटए' त्ति न पिबेत् अगीतार्थोपदेशेनामृतवद् दृश्यमानं सुन्दरमप्यनुष्ठानं न कुर्यादिति परमार्थः, येन कारणेन न तदमृतं भवेत्। यदगीतार्थदेशितं—अगीतार्थोपदिष्टं एतदेव विशेषेणाह परमार्थतः—तत्त्वतो न तदमृतं न गुणकारीत्यर्थः। तद्विषं हालाहलं, खु—निश्चितं न तेन अजरामरो—मोक्षसुखभाग् भवेत्, तत्क्षणादेव निधनं—विनाशं अनन्तजन्ममरणलक्षणं व्रजेत्—प्राप्नुयात्। अगीतार्थोपदेशेनामृतपानस्यापि अनन्तसंसारहेतुत्वात्। उक्तं च—"जं जयइ अगीयत्थो, जं च अगीयत्थनिस्सिओ होइ। वट्टावेइ य गच्छं, अणंतसंसारिओ होइ ॥ १ ॥ कह उ जयंतो साहू, वट्टावेइ य जो उ गच्छं तु। संजमजुत्तो होउं, अणंतसंसारिओ भणिओ ॥ २ ॥ दव्वं खित्तं कालं, भावं पुरिसपडिसेवणाओ य। न वि जाणइ अगीओ, उस्सग्गववाइयं चेव ॥ ३ ॥ जहठियदव्वं न याणइ, सचित्ताचित्तमीसियं चेव। कप्पाकप्पं च तहा, जोगं वा जस्स जं होइ ॥ ४" इत्यादि उपदेशमालायामिति। विषमाक्षरेति गाथाछन्दसी ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ अथ गाथाद्वयेनागीतार्थसङ्गं सर्वथा त्याजयन्नाह—

अगीयत्थकुसीलेहिं, संगं तिविहेण वोसिरे। मुक्खमग्गस्सिमे विग्घे, पहंमी तेणगे जहा ॥ ४८ ॥

व्याख्या—अगीतार्थाश्च कुशीलाश्च तैरगीतार्थकुशीलैरत्र शीलग्रहणात् तुलामध्यन्यायेन सभेदपार्श्वस्थावसन्नसंसक्तयथाछन्दैश्च सह सङ्गं—मिलनं, त्रिविधेन—मनोवाक्कायलक्षणेन योगेन करणकारणानुमतिलक्षणेन करणेन वा व्युत्सृजेत् त्यजे-

पत्तुं हेणं सिवा उवादेए पयट्टिअवि, अहमा हत्थ 'संविग्गपक्खवाई सुद्धपरूवगो जेहइ न य मंदाणइ' इत्याद्युणगणसंगतम्मो भवइ, तओ मग्गाभिमयाए सुक्कबोहिमचेण आराहगो भवइ । एष द्वितीयो भङ्गः २ । ये ते सविग्गा गीयत्था ते नाण सेपमा संपउचयाए चरणगुणप्पहाणयाए आराहगतेण सम्मत्तरियो भवंति । मणु ते पुव्वविहा गणहरा अधह्ससुम्मिओ वा, पुच्छे नं नाणं बहु तस्स सुयत्थेहिं सुयत्थाओ गहियव्वा पवट्ठ विणिच्छियट्ठा गीयत्था इसमट्ठेवज्झाणिमणुपायओ गीरि- पर्ते ॥ १ ॥ काओेरियस्सणाए, सम्मत्तरहियाण नत्थ नताण । समणधारयाणं, दाइ सद्दं जेण सया ॥ २ ॥" सं पुण य पवाय वि पमायमहुत्तयाए करवि सकिरयं न तेण चारित्तविराहणा । भणो—"कंटयपाहिम्म सत्तुणा—पुच्छा पुच्छा पमायचरण- णामो । मयणावओ विसुम्मिओ, चारित्तं न उण सरसमइ ॥१॥" तहा समयायपाएसम्मे वि पद्धपरणो देव महा—"काउस्स- मइ रि य निसयो ।" इस्सरवि भाद्दमतिक्कमणपुव्विमसमिति । एष तृतीयभङ्गः ३ । ये तु न संविग्गा न गीयत्थाः प्रमक्रियो- पपरिहक्का, केवलं लिङ्गमात्रोपजीविनो पर्मेस्पानाराधकत्वेन न ते चर्याचर्म्यां इत्येव चतुर्थभङ्गः ४, यथ तु सर्वोपेनाविचार अगीयत्थस्स वयणेण, अमियपि न घुंटए । जेण नो त भवे अमयं, जं अगीयत्थदेसिय ॥ ५८ ॥ मगुरुकुलवासरेवि गामस्तन्तरसी ॥ ५७ । ५८ ॥ अथ गीतार्थोपदेशः सर्वोऽपि सुखावहो भवतीत्याह—

अगीयत्थस्स वयणेण, अमियपि न घुंटए । जेण नो त भवे अमयं, जं अगीयत्थदेसिय ॥ ५८ ॥

परमत्थओ न तं अमयं, विसं हालाहलं खु तं। न तेण अजरामरो हुज्जा, तक्खणा निहणं वए ॥ ४७ ॥

अनयोर्व्याख्या—अगीतार्थस्य पूर्वोक्तप्रथमचतुर्थभङ्गतुल्यस्य वचनेन अमृतमपि 'न घुंटए' त्ति न पिबेत् अगीतार्थोपदेशेनामृतवद् दृश्यमानं सुन्दरमप्यनुष्ठानं न कुर्यादिति परमार्थः, येन कारणेन न तदमृतं भवेत्। यदगीतार्थदेशितं—अगीतार्थोपदिष्टं एतदेव विशेषेणाह परमार्थतः—तत्त्वतो न तदमृतं न गुणकारीत्यर्थः। तद्विषं हालाहलं, खु—निश्चितं न तेन अजरामरो—मोक्षसुखभाग् भवेत्, तत्क्षणादेव निधनं—विनाशं अनन्तजन्ममरणलक्षणं व्रजेत्—प्राप्नुयात्। अगीतार्थोपदेशेनामृतपानस्यापि अनन्तसंसारहेतुत्वात्। उक्तं च—" जं जयइ अगीयत्थो, जं च अगीयत्थनिस्सिओ होइ। वट्टावेइ य गच्छं, अणंतसंसारिओ होइ ॥ १ ॥ कह उ जयंतो साहू, वट्टावेइ य जो उ गच्छं तु। संजमजुत्तो होउं, अणंतसंसारिओ भणिओ ॥ २ ॥ दवं खित्तं कालं, भावं पुरिसपडिसेवणाओ य। न वि जाणइ अगीओ, उस्सग्गववाइयं चेव ॥ ३ ॥ जहठियदवं न याणइ, सच्चित्ताचित्तमीसियं चेव। कप्पाकप्पं च तहा, जोगं वा जस्स जं होइ ॥ ४ " इत्यादि उपदेशमालायामिति। विषमाक्षरेति गाथाछन्दसी ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ अथ गाथाद्वयेनागीतार्थसङ्गं सर्वथा त्याजयन्नाह—

अगीयत्थकुसीलेहिं, संगं तिविहेण वोसिरे। मुक्खमग्गस्सिमे विग्घे, पहंमी तेणगे जहा ॥ ४८ ॥

व्याख्या—अगीतार्थाश्च कुशीलाश्च तैरगीतार्थकुशीलैरत्र शीलग्रहणात् तुलामध्यन्यायेन सभेदपार्श्वस्थावसन्नसंसक्तयथाछन्दैश्च सह सङ्गं—मिलनं, त्रिविधेन—मनोवाक्कायलक्षणेन योगेन करणकारणानुमतिलक्षणेन करणेन वा व्युत्सृजेत् त्यजे-

दित्यर्थः । यथा चोक्तं महानिशीथपञ्चाध्ययने-" वासलक्खंपि सूलीए, संभिन्नो अच्छिपाउसो । अगीयत्थेण समं, एक्कं खणद्धं पि न संवसे ॥ १ ॥ " ननु स्वगुरोः पार्श्वस्थादिस्वभावस्य किं क्रियते उच्यते आगमोक्तविधिना त्यागो विधीयते यदुक्तं गुरुदेवमालाया १७६ गाथायोपादेयपदवी-" गीयत्थे संविग्गं, आयरियं मुयइ चलइ गच्छस्स । गुरुणो य अणापुच्छा, जं किंचि वि देइ गिण्हइ वा ॥ १ ॥ " गीतार्थ-अधिगतागमं संविग्नं मोक्षाभिलाषिणमाचार्य-निजगुरुं मुञ्चति-निष्प्रयोजनं परित्यज्य गच्छतीत्यर्थः । इह च गीतार्थसंविग्नग्रहणमगीतार्थासंविग्नं पुनरागमप्रतिपादितक्रमेणात्मानं मोचयित्वा मुञ्चतोऽपि न दोष इति ज्ञापनार्थमिति । तथा स्थानाङ्गतृतीयस्थानकेऽप्युक्तं, यथा-" एवं विजहणा "-अस्य वृत्तिः एवमिति आचार्यत्वादिभेदेन भिन्नैव विहाने-परित्यागस्तत्र त्यागविधिः स्वकीयस्य प्रमाददोषग्रस्तस्य वैयावृत्त्यक्षपणार्थमाचार्यान्तरोपसम्पत्त्या भवतीत्यादि, यतो मोक्षमार्गस्य-निर्वाणपथस्येमे पूर्वोक्ता 'विग्घ' त्ति विघ्नाः कारणे कार्योपचारात् विघ्नकरा इत्यर्थः । दृष्टान्तमाह-यथा पथि-मार्गे 'तेणगे' त्ति चौरा विघ्नकरा भवन्तीति । विषमाक्षरेति गाथाछन्दः ॥ ४८ ॥

पज्जलिय हुयवह दट्ठुं, निस्संको तत्थ पविसिउं । अत्ताणं निड्डहिज्जाहि, नो कुसीलस्स अल्लिए ॥ ४९ ॥

व्याख्या-प्रज्वलितं हुतवहं-वैश्वानरं दृष्ट्वेति दृष्ट्वा-विलोक्य निःशङ्क-त्यक्तशङ्कस्तत्र हुतवहे प्रविश्य-प्रवेशं कृत्वा आत्मानं निर्दहेत्-भस्मीकुर्यादित्यर्थः । परं नो-नैव 'कुसीलस्स' त्ति 'क्वचिद्द्वितीयादेः' (८-३-१३४) इति प्राकृतसूत्रेण द्वितीयास्थाने षष्ठीविधानात् कुशीलं 'अल्लिए' त्ति आश्रयेदनन्तसंसारहेतुत्वात् । उक्तं च श्रीमहानिशीथद्वितीयाध्ययनान्ते-" जोगे सम्मापाएणो, घोरं वीरं तवं चरे । अचयंतो इमे पंच, कुज्जा सव्वं निरत्थयं ॥ १ ॥ पासत्थोस ... कुसीले

सबले तहा। दिट्ठीए वि इमे पंच, गोयमा न निरिक्खए ॥ २ ॥ ” अत्र चतुर्थाध्ययनोक्तसुमतिदृष्टान्तो यथा-“ से भयवं ! कहं तेण सुमइणा कुसीलसंसग्गी कया आसीओ जीए उ एरिसे अइदारुणे अवसाणे समक्खाए जेण भवकायठिईए अणोरपारं भवसायरं भमिही, से वराए दुक्खसंतत्ते अलभंते सव्वन्नुवएसियअहिंसालक्खणखमाइदसविहे धम्मे बोहिंति? गोयमा! णं इमे त जहा-अत्थि इहेव भारहे वासे मगहा नाम जणवओ, तत्थ कुसत्थलं नाम पुरं, तम्मि य उवलद्धपुन्नपावे सुमुणियजीवाइपयत्थे नाइलसुमइनामधिज्जे दुवे सहोयरे महिड्ढिए सड्ढगे अहेसि। अह अन्नया अंतरायकम्मोदएण विअलियं विहवं तेसिं, न उण सत्तपरक्कमे। एवं तु अचलियसत्तपरक्कमाणं तेसिं अच्चंतपरलोगभीरुणं विरयकूडकवडालियाणं पडिवन्नजहोवइट्ठदाणाइचउक्खंधउवासगधम्माणं अपिसुणाणं अमच्छरीणं अमायावीणं किं बहुणा? गोयमा! ते उवासगे णं आवसहे गुणरयणाणं पभावखंतीए निवासे सुयणमित्तीणं, एवं तेसिं बहुवरिसवण्णणिज्जगुणरयणाणं जाहे असुहकम्मोदएणं न पहुप्पए संपया ताहे न पहुप्पंति अट्ठाहिया महिमादयो इट्ठदेवयाणं जहड्डिए पूयासक्कारे साहम्मियसम्माणे बंधुजणसंववहारे अ। अहन्नया अचलंतेसुं अतिहिसक्कारेसुं अपूरिज्जमाणेसुं पणयजणमणोरहेसु विहडंतेसु य सुहियं सयणमित्तबंधवकलत्तपुत्तणत्तुअगणेसुं विसायमुवगएहिं गोयमा! चिंतिय तेहिं सड्ढगेहिं तं जहा-‘ जा विहवो ता पुरिसस्स, होइ आणापडिच्छओ लोगो। गलिओदयं घणं विज्जुला वि दूरं परिच्चयइ ॥ १ ॥ ’ एवं च चिंतिऊण अवरुप्परं भणिउमारद्धे, तत्थ पढमो-‘ पुरिसेण माणधणवज्जिएण, परिहीणभागधिज्जेण। ते देसा गंतव्वा, जत्थ सवासी न दीसंति ॥१॥ ’ तह बीओ-‘ जस्स धणं तस्स जणो, जस्सत्थो तस्स बंधवा बहवे। धणरहिओ अ मणूसो, होइ समो दासपेसेहिं ॥१॥ ’ अह एवं अवरुप्परं संजोजेऊण गोअमा! कयं

सप। मसे य सुमई। नत्थि मम इमाणुवरि कोवि सुहुमोवि मणसावि पओसो जेणाहं एएसिं दोसग्गहणं करेमि, किंतु मए भगवओ तित्थगरस्स सगासे एरिसं अवधारियं जहा कुसीले अदट्ठव्वे, ताहे भणियं सुमइणा भद्दा—जारिसओ तुमं निबुद्धिओ तारिसो सो वि तित्थयरो जेण य तुम्हमेयं वागरियं ति, तओ एवं भणमाणस्स सहत्थेणं झंपियं मुहकुहरं सुमइस्स, नाइलेणं भणिओ य भद्द—मुहसुर! मा अभिकङ्खओ तित्थयरस्सासायणं कुणसु, मए तुमओ भणसु जहिच्छियं, नाहं ते किंपि परिभणामि। तओ भणियं सुमइणा—जइ एवे वि साहुणो कुसीले, ता इत्थ जगे न कोइ सुसीलो अत्थि। तओ भणियं नाइलेणं—भद्दमुह सुमई! इत्थ महाऽऽप्पभिज्जवकस्स भगवओ वयणमायरेयव्वं, जं चेत्थ कयाइ न विसंवयइ, नो पुण बालतवस्सीणं चेट्ठियं, जओ णं जिणिंदवयणेणं नियमओ ताव कुसीले इमे दीसंति, पवज्जाए पुण गंधंपि नो दीसइ एएसिं, जेण पिच्छ पिच्छ तावेयस्स साहुणो बिइज्जयं मुहणंतयं दीसइ, ता एस ताव अहिगपरिग्गहदोसेण कुसीले, न पयं साहूणं भगवया आइट्ठं अहिगपरिग्गहणं एवं चिंतेइ मूढो, जहा अहिगाणुवओगोवहीधारणेण मज्झ परिग्गहमयस्स भंगे होही। अहवा किं संजमेऽभिरओ एस सुहणंतगाइ संजमोवओगाभभ्मोवगरणेण वि सीयइ? नियमओ णं विसीएज्ज य सुयाण य। ईमसओ इमिए पायवेइ वम्महाययणं प पवेसेइ पवयणं च भसेइ त्ति। एसो पुण पिच्छसि सामसवओ? एएण काउं तीए वि भिक्खसणाए इत्थीए अंगं दिट्ठं निज्झाइऊण मसायोइयपरिणमे, ते किं तए न निप्पाय? एस पुण पिच्छसि पच्चविज्झोवमविरियाणओ? एएण सीयवं चेव कोपहाए महत्थेणं अदिभवदारमहणं कयं तए वि दिट्ठमेयं ति। इसो पुण पिच्छसि सिचविज्जकाओ? एएण अज्जुणाए उवियं कडिय

वच्चामो उग्गयं सूरियं ति तया वि हसियमिणं। एसो उ पेच्छसि? इमेसिं जेट्ठसेहो एसो अज्जरयणीए अणुवउत्तो पसुत्तो विज्जुकाए फुसिओ न एतेणं कप्पग्गहणं कयं, तहा पभाए हरियतणं वासाकप्पंचलेण संघट्टियं, तहा बाहिरोदगस्स परिभोगं कयं, बीअ-कायस्सोपरेणं परिसक्किओ, अविहीए एस खारथंडिलाओ महुरं थंडिलं संकमिओ, तहा पहं पडिवण्णेणं साहुणा कमसयाइ-कमे इरियं पडिक्कमियव्वं। तहा चरेयव्वं, तहा चिट्ठेयव्वं, तहा सएयव्वं, तहा भासेयव्वं, जहा छक्कायमइगयाणं जीवाणं सुहुमबा-यरपज्जत्तापज्जत्त [गमागम] सव्वजीवपाणभूयसत्ताणं संघट्टणं परियावणा किलामणोद्दवणं वा न भवेज्जा। ता एतेसिं पव्वइयाणं एयस्स एक्कमवि न इत्थ दीसइ। जं पुण मुहणंतयं पडिलेहमाणो अज्जमए एसो चोइओ जहा–एरिसं पडिलेहणं करेसि जेण वाउकायं फडफडस्स संघट्टेज्जा सरियं च पडिलेहणाए संतिअं कारणं ति। ता भद्दमुह! एएण सम्मं संजमट्ठाणंतराणं एगमवि नो परिरक्खियं ता किमेस साहू भन्नेज्जा? जस्सेरिसं पमत्तत्तणं, न एस साहू जस्सेरिसं निद्धम्मसंपलत्तणं। भद्दमुह! पिच्छ पिच्छ सूणो इव निद्धंसो छक्कायविमद्दणो कहाभिरमे एसो। अहवा वरं सूणो जस्स णं सुहुममवि नियमवयभंगं नो भविज्जा एसो उ नियमभंगं करेमाणो केण उवमिज्जा। ता वच्छ सुमइ भद्दमुह! न एरिसकत्तवायरणाओ भवंति साहू। एतेहिं च कत्तवेहिं तित्थअरवयणं सरेमाणो को एतेसिं वंदणगमवि करिज्जा। अन्नं च एएसिं संसग्गेणं कयाइ अम्हाणंपि चरणकरणेसु सिढिलत्तं भवेज्जा, जेणं पुणो पुणो आहिंडेमो घोरं भवपरंपरं। तओ भणियं सुमइणा–जइ एए कुसीले तहावि मए एएहिं समं पवज्जा कायव्वा। जं पुण तुमं करेसि तमेव धम्मं नवरं को अज्ज तं समायरिउं सक्को। ता मुअसु करं मए एएहिं समं गंतव्वं जाव णं नो दूरं वयंतिमे साहुणो त्ति। तओ भणियं नाइलेणं–भद्दमुह सुमइ! मो कल्लाणं एतेहिं समं गच्छमाणस्स तुज्झं

देसपरिभायनिरुव्वे तेहिं जहा वयामो देसंतरं ति, तत्थ णं कयाइ पुव्वावि चिरचिंतिए मणोरहे हवइ य पवज्जाए सह संजोगो मइ दिन्नो पडुपसिज्जा, नाव णं उज्झिऊण तं कमागयं कुसत्थउं परिवयं विसेसमयणी। अह अन्नया अणुपहेण गच्छमाणेहिं दिट्ठा तेहिं पंच साहुणो छट्ठे समणोवासगे ति। तओ भणियं—नाइलेणं जहा—भो भो सुमई भद्दमुह! पिच्छ केरिसो साहुसत्थो ता एएण चेव साहुसत्थेणं गच्छामो, जइ पुणो वि नूणं गंतव्वं। तेण भणियं—एवं होउ त्ति, तओ संपिट्ठिया तत्थ सत्थे, जाव णं पयाणगमेगं वहंति, ताव णं भणिओ सुमई नाइलेणं—जहा णं भद्दमुह! मए हरिवंसतिलयमरगयच्छविणो सुगहियनाम-धिज्जबावीसइमतित्थयरस्स णं अरिट्ठनेमिनामस्स पायमूले सुहनिसण्णेणं एवं अवधारियं आसी, जहा—जे एवंविहे अणगाररूवे भवंति, ते य कुसीले, जे कुसीले ते दिट्ठीए वि निरिक्खिउं न कप्पंति, ता एते साहुणो तारिसे, मणागं न कप्पइ एएसिं समं पयाणं गमणसंसग्गं, ता वयंतु एते, अम्हे अप्पसत्थेणं चेव वइस्सामो, न कीरइ तित्थयरवयणस्सातिक्कमो, जओ णं सयुरासुरस्सावि जगस्स अलंघणिज्जा तित्थयरवाणी, अन्नं च जाव एतेहिं समं गम्मइ ताव णं चिट्ठउ ताव दरिसणं आलावादीणि निममा भवंति, ता किं अम्हेहिं तित्थयरवाणी उल्लंघणा णं गंतव्वं? एवं नियमणे भाविऊण तं सुमतिं हत्थे गहाय निवडिओ नाइलो साहुसत्थाओ निविट्ठो य चक्खुविसोहीए फासुगभूपएसे। तओ सुमइणा भणियं जहा—'गुरुणो मायापिय (पिअर)स्स, जिट्ठभाया (उणा) तहेव भयणीणं। जत्थुत्तरं न दिज्जइ, हं देव! भणामि किं तत्थ ॥१॥ आणसममाणाणं, पमाणपुव्वं तहा वि नायव्वं। मंगलममंगलं वा, तत्थ वियारो न कायव्वो ॥२॥ नवरं इत्थ य मे पी, दायव्वं अज्जमुत्तरमिमस्स। सरफरुसकक्कसानिट्ठ—दुट्ठनिट्ठुर-मरेहिं तु ॥३॥ अहवा फइ उच्छुट्ठव, जीहा मे मिच्छपाउणो गुरुणो। अस्सुच्छंगे विणिअं, सिणेहरमिओऽसुइविसिसो ॥४॥ अहवा

कीस न लज्जइ, एस सयं चेवमेव पभणंतो। जं नु कुसीले एते, दिट्ठीए वी न दट्ठवे ॥ ५ ॥' साहुणो त्ति जाव न एव इयं
वागरेइ, ताव ईंगियागारकुसलेण मुणियं नाइलेणं, जहा णं अलियकसाइओ एस मणागं सुमती ता किमहं पडिभणामि त्ति
चिंतिउं समाढत्तो। जहा–'कज्जेण विण अकंडे, एस पकुविओ हु ताव संचिट्ठे। संपइ अणुणिज्जंतो, न याणिमो किं व बहु
मण्णे ॥ १ ॥ ता किं अणुणेमि मिणं, उदाहु वोलउ खणद्धतालं वा। जेणुवसमियकसाओ, पडिवज्जइ तं तहा सवं ॥ २ ॥
अहवा पत्थावमिणं, एयस्स वि संसयं अवहरेमि। एस न याणइ भेदं, पात्तविसेसं न परिकहियं ॥ ३ ॥' ति
चिंतेऊण भणिउमाढत्तो–'नो देमि तुज्झ दोसं, न यावि कालस्स देमि दोसमहं। जं हियबुद्धीइ सहोयरा वि भणिया
पकुवंति ॥ १ ॥ जीवाणं चिय इत्थं, दोसं कम्मट्ठजालकिसियाणं। चउगइनिप्फिडियाणं, हिओवएसं न बुज्झंति
॥ २ ॥ घणरागदोसकुग्गह–मोहमिच्छत्तखवलिअमणाणं। भाइ विसं तालउडं, हिओवएसाइ मन्नंति ॥ ३ ॥' एवमाय-
न्निऊण तओ भणियं सुमइणा जहा–तुमं चेव सच्चवाई भणसु एयाइं, नवरि न जुत्तमेयं जं साहूणं अवण्णवायं भा-
सिज्जइ, अन्नं च किं न पिच्छसि एएसिं महाणुभागाणं चेट्ठियं–छट्ठट्ठमदसमदुवालसममासखवणाइहिं आहारगहणं गिम्हाया-
वणट्ठाणवीरासणउक्कुडुयासणादिनाणाभिग्गहधारणेण उक्किट्ठतवाणुचरणेणं च सुक्कं चम्ममंससोणियं ति? महाउवासगो सि तुमं!
महाभासासमिइविदिया तए! जेणेरिसगुणोवउत्ताणंपि महाणुभागाणं साहूणं कुसील त्ति नामं संकप्पियं ति। तओ भणियं
नाइलेणं जहा–मा वच्छ! तुमं एतेण परितोसमुवयासि, जहा अहियं अलीयाचारेणं परिमुसिओ अकामनिज्जराए वि किंचि
कम्मक्खयं भवइ, किं पुण जं बालतवेण, ता एते बालतवस्सिणो दट्ठवा, जओ णं किं किंची उस्सुत्तं मग्गयातिरिसमेतेसिं पदी-

सए। भंते प सुमइ! नत्थि मम इमाणुवरि कोवि छुट्टुमोवि मणसावि पओसो जेणाहं एएसिं दोसग्गहणं करेमि, किंतु मए ममवमा वित्थगरस्स सगासे एरिसं अवधारियं जहा कुसीले अवट्ठवे, वाहे भणियं सुमइणा जहा—भारिसओ तुमं निबुद्धिओ गारिमा मो त्ति नित्थयरो जेण य तुज्झमेयं वागरियं ति, तओ एवं भणमाणस्स सहत्थेणं झपियं मुहकुहरं सुमइस्स, नाइलेणं भणि-भा भ नहा—भद्दमुह! मा जगिक्कगुरुणो वित्थयरस्सासायणं कुणसु, मए पुणो भणसु जहिच्छियं, नाहं ते किंपि पडिभणामि। तओ भणियं सुमइणा—जइ एते वि साहुणो कुसीले, ता इत्थ जगे न कोइ सुसीलो अत्थि। तओ भणियं नाइलेणं—भद्दमुह सुमइ! इत्थं माऽण्णगणिज्जन्तस्स भगवओ वयणमायरेयव्वं, जं चेत्थ कयाइ न विसंवएज्जा, नो पं धाम्भवस्सीणं चेट्ठियं, जओ पं निग्गिदवयणेणं नियमओ ताव कुसीले इमे दीसंति, पवज्जाए पुण गंधंपि नो दीसइ एएसिं, जेण पिच्छ पिच्छ तावेयस्स साहुणो विइज्जियं मुहणंतयं दीसइ, ता एस ताव अहिगपरिग्गहदोसेण कुसीले, न एयं साहूणं भगवया भाइट्ठं, जमहिगपरिग्गह-पाएस कीरइ, मावेरय हीणसत्तो हुंवो एसेवं मणसाऽज्झवसे, जहा—जइ ममेयं मुहणंतगं विप्पणिस्सिहिता बीयं कत्थ पाविज्जा? नो एवं चिंतेइ मूढो, जहा अहिगाणुवभोगोवहीधारणेण मज्झ परिग्गहवयस्स भंगं होही। अहवा किं संजमेऽमिरओ एस मुहणं-नगादि संजमोवभोगधम्मोवगरणेण वि सीएज्जा? नियमओ णं निसीएण य सयाण य हीणसत्तो हमिइ पायहेइ उम्मग्गायरणं न पयंसेइ पवयणं च मइलेइ त्ति। एसो पुण पिच्छसि सामभन्नसो? एएण काउं बीए वि निब्भेसणाए इत्थीए अंगं दिट्ठं, निरमा-इऊण नहाभोरयवरिट्ठमं, तं किं तए न निप्णायं? एस उण पिच्छसि पत्तविष्फोडगविम्हियाणणो? एएण संपयं चेव लोय-गए मच्छयं अद्दिमरणारणं कयं तए वि दिट्ठमेयं ति। एसो उण पिच्छसि संपत्तियकडो? एएण अज्जुगाए मरिय चोल

वच्चामो उग्गयं सूरियं ति तया त्रि हसियमिणं। एसो उ पेच्छसि ? इमेसिं जेट्ठसेहो एसो अज्जरयणीए अणुवउत्तो पसुत्तो विज्जुकाए फुसिओ न एतेणं कप्पग्गहणं कयं, तहा पभाए हरियतणं वासाकप्पंचलेण संघट्टियं, तहा बाहिरोदगस्स परिभोगं कयं, बीअ-कायस्सोपरेणं परिसक्किओ, अविहीए एस खारथंडिलाओ महुरं थंडिलं संकमिओ, तहा पहं पडिवण्णेणं साहुणा कमसयाइ-कमे इरियं पडिकमियव्वं। तहा चरेयव्वं, तहा चिट्ठेयव्वं, तहा सएयव्वं, तहा भासेयव्वं, जहा छकायमइगयाणं जीवाणं सुहुमवा-यरपज्जत्तापज्जत्त [गमागम] सव्वजीवपाणभूयसत्ताणं संघट्टणं परियावणा किलामणोद्दवणं वा न भवेज्जा। ता एतेसिं पइयाणं एयस्स एकमवि न इत्थ दीसइ। जं पुण मुहणंतयं पडिलेहमाणो अज्जमए एसो चोइओ जहा–एरिसं पडिलेहणं करेसि जेण वाउकायं फडफडस्स संघट्टेज्जा सरियं च पडिलेहणाए संतिअं कारणं ति। ता भद्दमुह ! एएण सम्मं संजमट्ठाणंतराणं एगमवि नो परिरक्खियं ता किमेस साहू भन्नेज्जा ? जस्सेरिसं पमत्तत्तणं, न एस साहू जस्सेरिसं निद्धम्मसंपलत्तणं। भद्दमुह ! पिच्छ पिच्छ सूणो इव निद्धंसो छकायविमद्दणो कहाभिरमे एसो। अहवा वरं सूणो जस्स णं सुहुममविनियमवयभंगं नो भविज्जा एसो उ नियमभंगं करेमाणो केण उवमिज्जा। ता वच्छ सुमइ भद्दमुह ! न एरिसकत्तवायरणाओ भवंति साहू। एतेहिं च कत्तवेहिं तित्थअरवयणं सरेमाणो को एतेसिं वंदणगमवि करिज्जा। अन्नं च एएसिं संसग्गेणं कयाइ अम्हाणंपि चरणकरणेसु सिढिलत्तं भवेज्जा, जेणं पुणो पुणो आहिंडेमो घोरं भवपरंपरं। तओ भणियं सुमइणा–जइ एए कुसीले तहावि मए एएहिं समं पव्वज्जा कायव्वा। जं पुण तुमं करेसि तमेव धम्मं नवरं को अज्ज तं समायरिउं सक्को। ता मुअसु करं मए एएहिं समं गंतव्वं जाव णं नो दूरं वयंतिमे साहुणो त्ति। तओ भणियं नाइलेणं–भद्दमुह सुमइ ! नो कल्लाणं एतेहिं समं गच्छमाणस्स तुज्झं

वि, अहं च तुम्ह हियवयणं भणामि। एवं ठिए णं जेय बहुगुणं तमेव अणुसेवय, नाहं तव दुक्खेण धरेमि। अह अन्नया
भयेगोवाएहिं निवारिज्जंतो न ठिओ, गओ सो मंदभग्गो सुमई गोयमा! पढमो य। अह अन्नया सवंतेणं मासपंचगेणं
आगओ महारोरवो दुवालससंवच्छरिओ दुब्भिक्खो, तओ ते साहुणो तक्कालदोसेण अणालोइयपडिक्कंता मरिऊणोव-
वन्ना भूयजक्खरक्खसपिसायाणं वाणमंतरदेवाणं वाहणत्ताए, तओ चविऊणं मेच्छजाईए कुणिमाहारकूरज्झवसायदोसाओ
सत्तमाए पुढवीए, तओ उवट्टिऊण तइयाए चउवीसगाए सम्मत्तं पाविहिंति, तओ सम्मत्तलंभभवाओ तइयभवे चउरो सिज्झिहिंति
एगो न सिज्झिही जो सो पंचमगो सवसेट्ठो, जओ णं सो एगंतमिच्छदिट्ठी अभवो य। से भयवं! [illegible] से सुमई से भवे उयाहु अभवे?
गोयमा! भवे, से भयवं! जइ णं भवे ता णं मए समाणे कहिं समुप्पन्नो? गोयमा! परमाहम्मियासुरेसु। से भयवं! किं
भवे परमाहम्मियासुरेसुं समुप्पज्जइ? गोयमा! जे केइ घणरागदोसमोहमिच्छत्तोदएणं सुकहियं पि परमहिओवएसं अवम-
न्नेत्ता णं दुवालसंगं च सुयनाणमप्पमाणीकरिय अयाणित्ता य समयसब्भावं अणायारं पसंसित्ता णं तमेव य उच्छप्पिज्जा, जहा—
सुमइणा उच्छप्पियं—न भवंति एए कुसीले, अहा णं एए वि कुसीले ता इत्थ जगे न कोवि सुसीलो अत्थि, निच्छियं मए एए-
हिं समं पवज्जा कायव्वा, तहा णारिसो तुमं निब्बुद्धिओ सो वि तारिसो त्ति, एवमुच्चारेमाणेणं से णं गोयमा! महंतंपि तव-
मणुट्ठेमाणे परमाहम्मियासुरेसु उववज्जिज्जा। से भयवं! परमाहम्मियासुरदेवाणं उवट्टे समाणे सुमई कहिं उववज्जिज्जा? गोय-
मा! तेणं मंदभग्गेणं अणायारपसंसुच्छप्पणं करेमाणेणं सम्मग्गपणासणं अभिनंदियं तक्कम्मदोसेण अणंतसंसारियत्तणं अज्जियंतो
किंचिए भवाए तस्स साहेज्जा? जस्स णं अणंतपुग्गलपरियट्टेसु वि नत्थि चउगइसंसाराओ अवसाणं ति, तहा वि संखेवओ

१ अजेम-प्र॰

सुणसु—गोयमा ! इणमेव जंबुद्दीवं परिक्खिविऊणं ठिए जे एस लवणजलही, एयस्स णं जं थामं सिंधुमहानईपविट्ठा तप्पएसाओ दाहिणेणं दिसाभागेणं पणपण्णाए जोयणेसुं वेइयाए मज्झंतरं अत्थि पडिसंतावदायगं नाम अद्धतेरसजोयणपमाणं हत्थिकुंभागारं थलं। तस्स य लवणजलोवरेणं अद्धट्ठजोयणाणि उस्सेहो। तहिं च णं अचंतघोरतिमिसंधयाराओ घडियालगसंठाणाओ सीयालीसं गुहाओ, तासु चणं जुगं जुग निरन्तरे जलयारिणो मणुया परिवसंति। ते य वज्जरिसहनारायसंघयणे महानलपरक्कमे अद्धत्तेरसरयणी पमाणेणं संखिज्जवासाऊ महुमज्जमंसप्पिए सहावओ इत्थिलोले परमदुवन्नसुउमालअणिद्धखरफरुसियतणू मायंगवइकयमुहे सीहघोरदिट्ठी कयंतभीसगे अदावियपिट्ठी असणिव्वनिट्ठुरपहारी दप्पुद्धरे य भवंति। तेसिं जाओ अंतरंडगोलियाओ ताओ गहाय चमरीणं संतिएहिं सेअपुच्छवालेहिं गुंथिऊणं जे केइ उभयकन्नेसु निबंधिऊणं महग्घुत्तमजच्चरयणत्थी सागरमणुपविसिज्जा। से णं जलहत्थिमहिसगाहगमगरमहामच्छतंतुसुंसुमारपभिईएहिं दुट्ठसावएहिं अभेसिए चेव सव्वंपि सागरजलं आहिंडिऊण जहिच्छाए जच्चरयणसंगहं करिय अहयसरीरे आगच्छिज्जा। ताणं च अंतरंडगोलियाणं संबंधेणं ते वरागा गोयमा ! अणोवमंसुघोरदारुणं दुक्खं पुव्वज्जियरुद्दकम्मवसगा अणुहवंति। से भयवं ! केणं अट्ठेणं ? गोयमा ! तेसिं जीवमाणाणं को समत्थो ताओ गोलियाओ गहेउं, जे जया उण ते घिप्पंति, तया बहुविहाहिं नियंतणाहिं महया साहसेणं संनद्धबद्धकरवालकुंतचक्काइपहरणाडोवेहिं बहुसूरधीरपुरिसेहिं बुद्धिपओगेणं सजीवियडोलाए घिप्पंति। तेसिं च घिप्पमाणाणं जाइं सारीरमाणसाइं दुक्खाइं भवंति, ताइं सव्वेसु नारयदुक्खेसु जइ परं उवमेज्जा। से भयवं ! को उण ताओ अंतरंडगोलियाओ गिण्हिज्जा ? गोयमा ! तत्थेव लवणसमुद्दे अत्थि रयणदीवं नाम अंतरदीवं, तस्सेव पडिसंतावदायगाओ थलाओ

पगतीसाए सोयमसएगिं, तम्मिवासिणो मणुया संति । भयवं! कयरेण पओगेण ? सिवस भावसिद्धपुरिससिद्धेणं च विहाणेणं । से भयवं ! कयरे उण से पुरिससिद्धविही तेसिं ति ? गोयमा ! तहियं रयणदीवे अस्थि वीसे एगूणवीसे अट्ठा-रस दस अट्ठ सत्त धणुपमाणाइं घरट्टसंठाणाइं वरवइरसिलासंपुडाइं, ताइं च विहाडेऊणं, ते रयणदीवनिवासिणो मणुया पुव्व-सिद्धसिद्धभावसिद्धेणं चेव जोगेणं पभूयमच्छियामहुए अब्भंतरओ अबंधलेवयाइं काऊण, तओ तेसिं पक्कमंससंडाणि बहूणि जच्चमहुमज्जभंडगाणि पक्खिवंति । तओ एगाइं करियखंधवीहमहुमकोटरेहिं भावियाणं सुस्सायपोराणमज्जमच्छिया महु-घडेत्ति, ताव णं तेसिं रयणदीवगनिवासिमणुयाणं महाय परियावेति । तओ ते तेसिं महुपडिपुण्णं लाउगे पइच्छिऊणं भवभत्तपओगेणं ते कट्ठमाणं अयणवएगे दुवं सेविऊण रयणदीवाभिमुहे गच्छंति । इयरे य तं महुमज्जमंससमासाइय पुणो सुट्ठुयरं तेसिं पिट्ठीए धावंति । ताहे गोयमा ! जाव णं अब्भासमे गच्छंति, ताव णं सुस्सायमहुगंधयसंसक्कारियपोराणमज्जलाउगं एक्कं तेसिं पिट्ठीए धावंति, पुणो वि तेसिं महुपडिपुण्णं लाउगमेगं मुयंति, एवं ते गोयमा ! महुमज्जलोलुए संपलग्गे ताव णं ते घरट्टसंठाणे वइरसिलासंपुडओ जाव णं तावइयं भूभागं संकुसंति, ताव णं जमेवासन्नं वइरसिलासंपुडं जंभायमाणपुरिसमुहागारं विहाडियं चिट्ठइ, तत्थेव जाइं महुमज्जमंसपडिपुण्णाइं सयराहियाइं सेसाइं लाउगाइं ताइं तेसिं पि-च्छमाणाणं तत्थ एगूणे निक्खिकम्मस गच्छंति । इयरे य मज्जमहुलोलुए जाव णं तत्थ पविसंति जाव णं गोयमा ! [illegible]

पुव्वमुक्के पक्कमंसखंडे जे अ ते महुमज्जपडिपुन्ने भंडगे, जं च महुए चेव आलित्तं सव्वं तं सिलासंपुडं पिक्खंति, ताव णं तेसिं महंतं परिओसं महंतं तुट्ठिं महंतं पमोयं भवइ, एवं तेसिं महुमज्जपक्कमंसं परिभुंजेमाणाणं जाव णं गच्छंति सत्तट्ठदस पंच वा दिणाणि, ताव णं ते रयणदीवनिवासी मणुया एगे सन्नद्धबद्धसाउहकरग्गा तं वइरसिलं वेढिऊण सत्तट्ठपंतीहिं अच्छंति । अन्ने तं घरट्टसिलासंपुडं मज्झट्ठियाणं ताणं जलमाणुसाणं एगट्ठं मिलंति । तंमि य मेलिज्जमाणे गोयमा ! जइ णं कहवि तुडिविभागाओ तेसिं एक्कस्स दुण्हंपि वा निप्फेडे भविज्जा । तओ तेसिं रयणदीवनिवासिमणुयाणं सविडविपासायमंदिरे स चउप्पयाणं तक्खणा चेव तेसिं हत्थाणं संहारकालं भवेज्जा । एवं तु गोयमा ! तेसिं तेण वज्जसिलाघरट्टसंपुडेणं मिलियाणंपि तहियं चेव जाव णं सवट्टिए दलिऊणं न संपीसिए सुकुमालिया य ताव णं तेसिं नो पाणाइक्कमं भविज्जा । तेउ अट्ठीवइरमिव दुद्दले तेसिं तु तत्थ य वइरसिलासंपुडं कण्हगगोणगेहिं आउत्तमादरेणं अरहट्टघरट्टखरसन्हिगचक्कमिव परिमंडलं भमाडिय ताव णं खेडंति जाव णं संवच्छरं, ताहे तं तारिसं अच्चंतघोरदारुणं सारीरमाणसं महादुक्खसन्निवायं समणुभवेमाणाणं पाणाइक्कमं भवइ तहावि ते तेसिं अट्ठिओ नो फुडंति नो दोफले भवंति नो संदलिज्जति, नो पहिरिसंति, नवरं जाइं काइं विसंधिसंधाणबंधणाइं ताइं सव्वाइं विच्छुडेत्ता विजज्जरीभवंति, तओ णं इय उवलघरट्टस्सेव परिस्सडियं चुन्नमिव किंचि अंगुलाइयं अट्ठिखंडं दट्ठुणं ते रयणदीवगे परिओसमुव्वहंति । सिलासंपुडाइं उग्घिडिऊण ताओ अंतरंडगोलियाओ गहाय जे तत्थ तुच्छविहवे ते पभूयदव्वसंघाएणं विक्किणंति । एएणं विहाणेणं गोयमा ते रयणदीवनिवासिणो मणुया ताओ अंतरंडगोलियाओ गिण्हंति । से भयवं ! कहं ते वराए तं तारिसं अच्चंतं घोरदारुणं सुदुस्सहं दु-

वत्तनियरं विसहमाणे निराहारपाणगे संवच्छरं जाव पायेवि पारयंति ? गोयमा ! सकयकम्माणुभावाओ, सेसं तु मभव्याक-
रणवदविनरणावबसेयम् । से भयवं ! तओ मए समाणे से सुमई जीवे कहं उववायं समेज्जा ? गोयमा ! तस्सेव पडिसंवासदाय-
गयसे तेणेव कमेणं सचमतंरे तओ वि दुद्धसाणे १ तओ वि कप्पे २ तओ वि सामतंतरे ३ तओ वि सिंबवाए सणस्साए
४ तओ वि मणुएसु इत्थियाए ५ तओ वि छट्ठीए ६ तओ वि मणुयत्ताए कुट्ठी ७ तओ वि मरकाए सूहारियईगए ८ तओ
वि मरिऊण मेहुणासते अणंतवणप्फईए ९ तओ वि अणंतकालाओ मणुएसु संजाए महानेमित्ती १० तओ वि सत्तमाए ११
तओ वि महामच्छे चरमोयहिम्मि १२ तओ सत्तमाए १३ तओ वि गोणे १४ तओ मणुए १५ तओ विडविकोइलियं १६
तओ वि जलोयं १७ तओ वि महामच्छे १८ तओ वि तंदुलमच्छे १९ तओ वि सत्तमीए २० तओ रासहे २१ तओ वि साणे
२२ तओ वि किमी २३ तओ दद्दुरे २४ तओ तेउकाए २५ तओ वि कुंथू २६ तओ वि महुयर २७ तओ वि चिडए २८
तओ वि उद्देहिगे २९ तओ वि वणप्फई ३० तओ अणंतकालाओ मणुएसु इत्थीरयणं ३१ तओ वि छट्ठीए ३२ तओ वि
करेणू ३३ तओ वेसामंडियनामपट्टणं वत्थोवज्झायगेहासन्ने लिंबत्तेण सणस्साए ३४ तओ वि मणुएसु खुज्जित्थी ३५ तओ
वि मणुयत्ताए पंडगे ३६ तओ वि मणूयत्तेण दुग्गए ३७ तओवि दमए ३८ तओ वि पुढवादीसु भवकायठिइए पत्तेयं ३९ तओ
वि मणुए ४० तओ बालतवस्सी ४१ तओ वाणमंतरे ४२ तओवि पुरोहिए ४३ तओ वि सत्तमाए ४४ तओ वि मच्छे ४५
तओ वि सत्तमाए ४६ तओ वि गोणे ४७ तओ वि मणुए महासम्मदिट्ठी अविरए चक्कहरे ४८ तओ पढमाए ४९ तओ वि
इब्भे ५० तओ वि समणे अणगारे ५१ तओ वि अणुत्तरसुरे ५२ तओ वि चक्कहरे महासंघयणी भवित्ताणं निव्विण्ण-

कामभोगे जहोवइद्वं संपुन्नं संजमं काऊण गोयमा ! से णं सुमइ जीवो परिनिव्वुडिज्जा । तहा य–जे भिक्खू वा भिक्खुणी वा सड्ढो वा सड्ढी वा परपासंडीणं पसंसं करिज्जा, जे आ वि णं निन्हगाणं पसंसं करिज्जा, जे णं निन्हगाणं अणुकूलं भासिज्जा, जे णं निन्हगाणं आययणं पवेसिज्जा, जे णं निन्हगाणं गंथसत्थपयक्खरं वा परूविज्जा, जे णं निन्हगाणं संतीए कायकिलेसाइए तवे वा संजमे वा नाणे वा विन्नाणे वा सुए वा पंडिच्चे वा अभिमुहमुद्धपरिसामज्झगए सिलाहेज्जा, से वि य णं परमाहम्मिएसुं उववज्जेज्जा जहा सुमई, इत्यादिभावना श्रीमहानिशीथचतुर्थाध्ययनादेवावसेया । से भयवं ! सो उण णाइलसड्ढो कहिं समुप्पन्नो ? गोयमा ! सिद्धीए । से भयवं ! कहं ? गो० ! तेण महाभागेण तेसिं कुसीलाणं नियट्टिऊण तीए चेव बहुसावयतरुसंडसकुलाए घोरकंताराए अडवीए सवपावकलिमलकलंकविप्पमुक्कं तित्थयरवयणं परमहियं सुदुल्लहं भवसएसु वि इति कलिऊण अच्चंतविसुद्धासएण फासुदेसंमि निप्पडिकम्मं निरायारं पडिवन्नं पायवोवगममणसणं ति, अन्नया तेणेव पएसे णं विहरमाणो समागओ तित्थयरो अरिट्ठनेमी (ग्रं० २०००) तस्स य अणुग्गहट्ठाए, तेण य अचलिअसत्तो भद्दसत्तो त्ति काऊण, उत्तमट्ठसाहणी कया साइसया देसणा तमायन्नमाणो सजलजलहरनिनायदेवदुंदुहीनिग्घोसं तित्थयरभारइं सुहज्झवसायपरो आरूढो खवगसेणीए अपुवकरणेणं अंतगडकेवली जाओ, एएण अट्ठेणं एवं वुच्चइ जहा णं गोयमा ! सिद्धए । तेणं गोयमा कुसीलसंसग्गीए विप्पहियाए एवइयं अंतरं भवति इति सुमतिसम्बन्ध इति । विषमाक्षरेति गाथाछन्दः ॥ ४९ ॥ अथ गच्छस्यागच्छत्वं स्यात् तयाह–

पजलंति जत्थ धगधग–धगस्स गुरुणा वि चोइए सीसा ।

रागदोसेण विअणु–सपण त गोयम ! न गच्छ ॥ ५० ॥

व्यास्या–प्रस्खलन्ति भणिस्स् यत्र गच्छे 'पमपगपगस्स' त्ति अनुकरणशब्दोऽयं भगद्गगिति–धगधगायमान यथा स्यात्पथेत्यर्थः, माकृतत्वादीर्घ प्रयोगः, गुरुणा–आचार्येणापिशब्दादुपाध्यायादिनाऽपि 'चोइए' त्ति मत्राहत्वमयुक्तमेतदित्यादिना प्रकारेण नोदिते सति क शिष्याः–अन्तेवासिनः केन प्रस्खलन्ति रागद्वेषेण अत्र समाहारद्वन्द्वादेकवचनं, तथाऽनुभयेनापि–शब्द समुच्चयार्थं, यथा रागद्वेषेण किम्भूतेन ? 'विअणुसपण' त्ति विगतोऽनुशय –पश्चात्तापो यत्र तद् व्यनुशयं तेन पश्चात्तापरहितेनेत्यर्थः, हे गौतम ! स गच्छो न भवतीति । गाथाछन्द ॥ ५० ॥ अथ गच्छे वसतां महती निर्जरा स्यादित्याह–

गच्छो महाणुभावो, तत्थ वसंताण निज्जरा विउला । सारणवारणचोअण–माईहिं न दोसपडिवत्ती ५१

व्यास्या–गच्छः–सुविहितमुनिसमूहरूपः महाननुभावः–प्रभावो यस्यासौ महानुभावः, 'तत्थ' त्ति तत्र गच्छे वसतां–वासं कुर्वतां निर्जरा–कर्मक्षयरूपा भवतीति शेष, किम्भूता विपुला–महती कुत इत्याह–यतस्तत्र वसतां स्मारणावारणाचोदनादिभिः मोऽस्मात्सभिकः न दोषप्रतिपत्तिः–न दोषाप्राप्तिर्भवति । तत्र विस्मृते प्रवचित्कर्तव्ये भवतेदं न कृतमिति स्मारणा, अकर्तव्यानां निषेधो–वारणा, संयमयोगेषु स्खलितस्यायुक्तमवत्प्रभादृशां विधातुमित्यादिस्वरमधुरवचनैः प्रेरणं चोदना, आदिशब्दात्तथैव पुनः पुनः प्रेरणरूपा प्रतिचोदनेति । गाथाछन्द ॥ ५१ ॥ एवं गच्छे वसतां महती निर्जरा दोषाप्रतिपत्ति-प्रोक्ता । अथ सा किंविधानां स्यादिति गाथात्रयेणाह–

गुरुणो छंदणुवत्ती, सुविणीए जिअपरीसहे धीरे । नवि थद्धे नवि लुद्धे, नवि गारविए विगहसीले ॥५२॥ खंते दंते गुत्ते, मुत्ते वेरग्गमग्गमल्लीणे । दसविहसामायारी, आवस्सगसंजमुज्जुत्ते ॥ ५३ ॥ खरफरुसकक्कसाए, अणिट्ठदुट्ठाइ निट्ठुरगिराए । निब्भच्छणनिच्छाडण–माईहि न जे पउस्संति ॥ ५४ ॥ जे अ न अकित्तिजणए, नाजसजणए नकज्जकारी अ । न पवयणुड्डाहकरे, कंठग्गयपाणसेसे वि ॥ ५५ ॥

आसां व्याख्या—गुरोश्छन्दानुवर्त्तिनः–गुरोरभिप्रायानुयायिनः सुविनीताः–शोभनविनययुक्ताः जिताः–पराजिताः परीषहाः शीतोष्णरूपाः यैस्ते जितपरीषहाः । यदुक्तमाचाराङ्गनिर्युक्तौ–" इत्थीसक्कारपरीसहा य दो भावसीयला एए । सेसा वीसं उण्हा, परीसहा होंति णायव्वा ॥ १ ॥ जे तिव्वपरीणामा, परीसहा ते भवंति उण्हाओ । जे मंदपरीणामा, परीसहा ते भवे सीया ॥ २ ॥ " धिया राजन्त इति धीराः, नापि स्तब्धा–नैवाहंकारपराः, नापि लुब्धा–नैवाहारोपधिपात्रादिषु लोलुपाः, नापि गौरविला–नैव ऋद्धि १ रस २ सात ३ गौरव–त्रिकान्विताः, नापि विकथाशीला–नैव विरुद्धकथाकथनस्वभावाः । क्षान्ताः–क्षमायुक्ताः स्कन्दकाचार्यशिष्यवत्, दान्ताः–दमितेन्द्रिया धन्यानगारवत्, गुप्ता–गुप्तेन्द्रियाः ज्ञाताधर्मकथाङ्गोक्तकूर्म्मवत्, मुक्ताः–निर्लोभतायुक्ता जम्बूस्वामिवज्रस्वाम्यादिवत्, वैराग्यमार्गमालीना–वैराग्यपथमाश्रिता गजसुकुमालातिमुक्तककुमारादिवत्, दशविधसामाचार्युद्यतास्तत्र श्रीउत्तराध्ययनोक्ता दशविधसामाचारी चेयम् " आवस्सिया नामं पढमा १, विइया होइ निसीहिया २ । आपुच्छणा य तइया ३, चउत्थी पडिपुच्छणा ४ ॥ १ ॥ छंदणा पंचमा होइ ५, इच्छाकारो य

छट्ठा ६ । सत्तमो मिच्छकारो य ७, तहक्कारो य अट्ठमो ८ ॥ २ ॥ अब्भुट्ठाणं च नवमा ९, दसमा उवसंपया १० । एसा दसंगा साहूणं, सामायारी पवेइया ॥ ३ ॥ गमणे आवस्सियं कुज्जा १, ठाणे कुज्जा निसीहियं २ । आपुच्छणा सयंकरणे ३, परकरणे पडिपुच्छणा ४ ॥ ४ ॥ छंदणा दव्वजाएणं ५, इच्छाकारो य सारणे ६ । मिच्छाकारो य निंदाए ७, तहक्कारो पडिस्सुए ८ ॥ ५ ॥ अब्भुट्ठाणं गुरुपूया ९, अच्छणे उवसंपया १० । एवं दुपंचसंजुत्ता, सामायारी पवेइया ॥ ६ ॥" व्या० आवश्यकेषु—अवश्यतया अवश्यकर्तव्यव्यापारेषु सत्सु यथा आवश्यकी तां गमने कुर्यात् १, स्थाने—उपाश्रये प्रविशन् इति शेषः, नैषेधिकीं कुर्यात्, तत्र निषेधः—प्रमादेभ्य आत्मनो व्यावर्तने तत्र भवा नैषेधिकी २, आपृच्छना—इदमहं कुर्यां न वा इत्येवंरूपा स्वयमिति—आत्मन करणे कस्यचित्कार्यस्य स्वयंकरणं तस्मिन् ३, अन्यस्य कार्यविधाने प्रतिपृच्छना—गुरुनियोगेऽपि पुनः प्रवृत्तिकाले गुरोः पृच्छना प्रतिपृच्छना स हि कार्यान्तरमप्यादिशेत् सिद्धं वा तदन्यतः स्यादिति ४ ॥ ४ ॥ छं० द्रव्यजातेन—द्रव्यविशेषेण पूर्वगृहीतेन छन्दना—निमन्त्रणा ५, इच्छा—स्वाभिप्रायः तया करणं—तत्कार्यनिर्वर्तनं इच्छाकारः सारणे इति—औचित्येनात्मनः परस्य वा कृत्यं प्रति प्रवर्तने, तत्रात्मसारणे यथेच्छाकारेण युष्मच्चिकीर्षितं कार्यमिदमहं करोमीति, अन्यसारणे च मम पात्रलेपनादि इच्छाकारेण कुरुतेति ६, मिथ्याकारः—आत्मनो निन्दायाम् वितथाचरणे निन्दिते मिथ्या मया कृतमिति ७, तथाकारः—इदमित्थमेवेत्यभ्युपगमः प्रतिश्रुते—प्रतिश्रवणे वाचनादीनां गुरोः पार्श्वात् ८ ॥ ५ ॥ अ० आभिमुख्येनोत्थानं—उद्यमनमभ्युत्थानं तच्च गुरुपूजायां सा च गौरवार्हाणां आचार्यग्लानबालादीनां यथोचिताहारादिसम्पादनम् ९, 'अच्छणे' त्ति आसने [illegible] आचार्यान्तरादिपार्श्वावस्थाने उप—सामीप्येन सम्पादनं—

इयन्तं कालं भवदन्तिके आसितव्यमित्येवंरूपा एवं द्विपञ्चकसंयुक्ता–दश संख्या युक्ता सामाचारी प्रवेदिता–कथिता । १० ॥ ६ ॥ तथा अन्या पंचवस्तुकप्रवचनसारोद्धाराद्युक्ता दशविधसामाचारी यथा–" पडिलेहणा १ पमज्जण २–भिक्खि ३ रिया ४ लोय ५ भुंजणा ६ चेव । पत्तगधुवण ७ वियारा ८, थंडिल ९ आवस्सयाईया १०॥१॥" तत्र प्रत्युपेक्षणा उपधेः १, प्रमार्जना वसतेः २, भिक्षा–विधिना पिंडानयनं ३, इर्या–तत्सूत्रोच्चारणपुरस्सरं कायोत्सर्गः ४, आलोचनं–पिंडादिनिवेदनं ५, भोजनं चैवेति–प्रतीतं ६, पात्रकधावनं–अलाब्वादिप्रक्षालनं ७, विचारो–बहिर्भूमिगमनं ८, स्थंडिलं–परानुपरोधिप्रासुको भूभागः ९, आवश्यकं–प्रतिक्रमणं १०, आदिशब्दात् कालग्रहणादिपरिग्रह इति सङ्क्षेपार्थः विस्तरार्थस्त्वस्याः सामाचार्याः पञ्चवस्तुकगतप्रतिदिनक्रियाभिधद्वितीयद्वारादवसेयः, तथा अवश्यं कर्त्तव्यमावश्यकम्, अथवा गुणानां आ–समन्ताद्वश्यमात्मानं करोतीत्यावश्यकम्, अथवा गुणशून्यमात्मानं आ समन्तात् वासयति गुणैरित्यावासकम्, तत्र उद्युक्ता–उद्यताः, अत्रावश्यकस्वरूपं किञ्चित् श्रीअनुयोगद्वारसूत्रोक्तं यथा–" से किं तं आवस्सयं ? आवस्सयं चउव्विहं पं० तं० नामावस्सयं १ ठवणावस्सयं २ दव्वावस्सयं ३ भावावस्सयं ४ । से किं तं नामावस्सयं ? नामावस्सयं जस्स णं जीवस्स वा अजीवस्स वा जीवाणं वा अजीवाणं वा तदुभयस्स वा तदुभयाणं वा–आवस्सए त्ति नामं कज्जइ से तं नामावस्सयं १ । से किं तं ठवणावस्सयं ? ठवणावस्सयं जण्णं कट्ठकम्मे वा १ चित्तकम्मे वा २ पोत्थकम्मे वा ३ लेप्पकम्मे वा ४ गंथिमे वा ५ वेढिमे वा ६ पूरिमे वा ७ संघाइमे वा ८ अक्खे वा ९ वराडए वा १० एगो वा अणेगो वा सब्भावठवणा वा असब्भावठवणा वा आवस्सए त्ति ठवणा ठविज्जइ से तं ठवणावस्सयं । " काष्ठकर्मादिष्वावश्यकक्रियां कुर्वन्तो यत्स्थापनारूपाः साध्वादयः स्थाप्यन्ते तत्स्थाप-

नावश्यकमिति । 'कट्ठकम्मे' त्ति तत्र क्रियते इति कर्म्म काष्ठे कर्म्म काष्ठकर्म्म काष्ठनिष्कुट्टितरूपकमित्यर्थः १, चित्रकर्म–चित्रलिखितरूपकं २, पोत्थं–वस्त्रमित्यर्थः, तत्र कर्म्म तत्पल्लवनिष्पन्नं दीवलियारूपमित्यर्थः, अथवा पोत्थं–पुस्तकं ३, लेप्यरूपकं ४, ग्रन्थिमं कौशलातिशयाद् ग्रन्थिसमुदायनिष्पादितरूपकं ५, वे० पुष्पवेष्टनक्रमेण निष्पन्नरूपकं एकं द्व्यादीनि वा वस्त्राणि वेष्टयन् कश्चिद्रूपकमुत्थापयति तद्वेष्टिमं ६, पूरिमं–भरिमं पित्तलादिमयप्रतिमावत् ७, सङ्घातिमं–वस्त्रादिखण्डसङ्घातनिष्पन्न कञ्चुकवत् ८, अक्ष'–चन्दनकाः ९, वराटकः–कपर्दकः १०, अत्र वाचनान्तरे अन्यान्यपि दन्तकर्मादिपदानि दृश्यन्ते, एतेषु काष्ठकर्म्मादिष्वावश्यकक्रियां कुर्वन्त एकादिसाध्वादयः सद्भावस्थापनया असद्भावस्थापनया वा स्थाप्यमानाः स्थापनावश्यकं, तत्र काष्ठकर्म्मादिष्वाकारवती सद्भावस्थापना साध्वाद्याकारस्य तत्र सद्भावात् । अक्षादिषु त्वनाकारवती असद्भावस्थापना साध्वाद्याकारस्य तत्रासद्भावात् । " नाम ठवणाणं को पइविसेसो ? नामं आवकहियं ठवणा इत्तरिया वा होज्जा आवकहिया वा हवेज्जा से तं ठवणावस्सयं ७ । से किं त दव्वावस्सयं ? दव्वावस्सयं दुविहं पं० तं० आगमओ य १ नोआगमओ य २ । " आगमत आगमसाश्रित्य १ । " स किं तं आगमओ दव्वावस्सयं ? २ जस्स णं आवस्सए त्ति पयं सिक्खियं ठियं जियं मियं परिजियं नामसमं घोससमं अहीणक्खरं अणच्चक्खरं अव्वाइद्धक्खरं अक्खलियं अमिलियं अवच्चामेलियं पडिपुण्णं पडिपुण्णघोसं कंठोट्ठविप्पमुक्कं गुरुवायणोवगयं, से णं तत्थ वायणाए पुच्छणाए परियट्टणाए धम्मकहाए नो अणुप्पेहाए, कम्हा ? अणुवओगो दव्वमितिकट्टु । नेगमस्स णं एगो अणुवउत्तो आगमओ एगं दव्वावस्सयं, दोण्णि अणुवउत्ता आगमओ दोण्णि दव्वावस्सयाइं, तिन्नि अणुवउत्ता आगमओ तिन्नि दव्वावस्सयाइं, एवं जावइया अणुवउत्ता आगमओ तावइयाइं दव्वावस्सयाइं १ । एव-

मेव आगमओ ववहारस्स त्रि २। संगहस्स णं एगो वा अणेगो वा अणुवउत्तो वा अणुवउत्ता वा आगमओ दव्वावस्सयं वा दव्वावस्सयाणि वा से एगे दव्वावस्सए ३। उज्जुसुयस्स एगो अणुवउत्तो आगमओ एगं दव्वावस्सयं पुहत्तं नेच्छइ ४। तिण्हं सद्दनयाणं जाणए अणुवउत्ते अवत्थु, कम्हा ? जइ जाणए अणुवउत्ते ण भवइ जइ अणुवउत्ते जाणए ण भवइ, तम्हा नत्थि आगमओ दव्वावस्सयं, से तं आगमओ दव्वावस्सयं ७।" सूत्रादित आरभ्य पठनक्रियया यदन्तं नीतं तत् शिक्षितं, तदेवाविस्मरणतश्चेतसि स्थितत्वात् स्थितं, परावर्त्तनं कुर्वतः परेण वा क्वचित्पृष्टस्य यच्छीघ्रमागच्छति तज्जितं, विज्ञातश्लोक-पदवर्णादिसङ्ख्यं मितं, परिसमन्तात् सर्वप्रकारैर्जितं परिजितं-परावर्त्तनं कुर्वतो यत् क्रमेणोत्क्रमेण वा समागच्छति, नाम-अभिधानं तेन समं नामसमं यथा स्वनाम कस्यचिच्छिक्षितं स्थितं जितं मितं परिजितं भवति तथैतदपीत्यर्थः, यथा गुरुणा अभिहिता घोपास्तथा शिष्योऽपि यत्र शिक्षते तद् घोषसमं एकद्व्यादिभिरक्षरैर्हीनं हीनाक्षरं न तथा अहीनाक्षरं, एकादि-भिरक्षरैरधिकमत्यक्षरं न तथा अनत्यक्षरं, विपर्यस्तरत्नमालागतरत्नानीव व्याविद्धानि-विपर्यस्तानि अक्षराणि यत्र तद्व्या-विद्धाक्षरं न तथाऽव्याविद्धाक्षरं, उपलशकलाद्याकुलभूभागे लाङ्गलमिव स्खलति यत् तत्स्खलितं न तथा अस्खलितं, परा-वर्त्तमानस्य यत्र पदादिविच्छेदो न प्रतीयते तन्मिलितं न तथा अमिलितं, अस्थानविरतिकं व्यत्याम्रेडितं न तथाऽव्यत्या-म्रेडितं, सूत्रतो विन्दुमात्रादिभिरन्यूनमर्थतस्त्वध्याहाराकाङ्क्षादिरहितं प्रतिपूर्णं, उदात्तादिघोषैरविकलं प्रतिपूर्णघोषं, क-ण्ठौष्ठविप्रमुक्तं बालमूकभाषितवद्यदव्यक्तं न भवति, गुरुप्रदत्तया वाचनया उपगतं प्राप्तं गुरुवाचनोपगतं न तु कर्णाघाटकेन शिक्षितं न वा पुस्तकात्स्वयमेवाधीतमिति। 'से णं' ति यस्यावश्यकशास्त्रं शिक्षितादिगुणोपेतं भवति स जन्तुस्तत्रावश्यक-

मात्रे वाचनया प्रच्छनया परावर्तनया धर्मकथया वर्तमानोऽपि अनुपयुक्तत्वादागमतो द्रव्यावश्यकं 'नो अणु' अनुप्रेक्षया—ग्रन्थार्थानुचिन्तनरूपया तत्र वर्तमानो न द्रव्यावश्यकं अनुप्रेक्षाया उपयोगमन्तरेणाभावात्, 'अवत्थु' त्ति न सम्भवति। "से किं तं नोआगमओ दव्वावस्सयं? नोआगमओ दव्वावस्सयं तिविहं पं० तं० जाणगसरीरदव्वावस्सयं १ भवियसरीरदव्वावस्सयं २ जाणगसरीरभवियसरीरवइरित्तं दव्वावस्सयं ३। से किं तं जाणगसरीरदव्वावस्सयं? जाणगसरीरदव्वावस्सयं आवस्सए त्ति पयत्थाहिगारजाणगस्स जं सरीरयं ववगयचुयचावियचत्तदेहं जीवविप्पजढं सिज्जागयं वा संथारगयं वा निसीहियागयं वा सिद्धसिलातलगयं वा पासित्ता णं कोइ वएज्जा—अहो णं इमेणं सरीरसमुस्सएणं जिणोवइट्ठेणं भावेणं आवस्सए त्ति पयं आघवियं पन्नवियं परूवियं दंसियं निदंसियं उवदंसियं, जहा को दिट्ठंतो? अयं महुकुंभे आसि अयं घयकुंभे आसि, से तं जाणगसरीरदव्वावस्सयं" आवश्यकशास्त्रार्थाधिकारज्ञशरीरं द्रव्यावश्यकं भवति, व्यपगतच्युतच्यावितत्यक्तदेहं, व्यपगतं—चैतन्यसपर्यायान्तरं प्राप्तं, च्युत—उच्छ्वासनिःश्वासपरिभ्रष्टं, च्यावितं—बलीयसा आयुःक्षयेण परिभ्रंशितं, त्यक्तो देह—आहारपरिणतिजनितोपचयो येन तत् त्यक्तदेहं, 'जीवविप्प०' जीवरहितं, शय्या—महती सर्वाङ्गप्रमाणा तां गतं शय्यागतं, संस्तारो—लघुकोऽर्द्धतृतीयहस्तप्रमाणस्तं गतं, नैषेधिकी—शवपरिस्थापनभूमिस्तां गतं, यत्र साधवस्तपःपरिकर्म्मितशरीराः स्वयमेव गत्वा भक्तपरिज्ञापादपोपगमनं प्रतिपन्नपूर्वाः प्रतिपद्यन्ते प्रतिपत्स्यन्ते च तत्सिद्धशिलातलमुच्यते तत्र गतं, अहोशब्दो दैन्यविस्मयामन्त्रणेषु वर्तते स चेह विस्मये द्रष्टव्यः, यथा हि—अनित्यं शरीरमिति दैन्ये, आवश्यकं ज्ञातमिति विस्मये, अन्यं पार्श्वस्थितमामन्त्र्यमाणस्यामन्त्रणे. अनेन शरीरेण पुद्गलसंघातरूपेण समुच्छ्रयेण जिनोपदिष्टेन—तीर्थकराभिमतेन भावेन—कर्मणि

ज्जंरणाभिप्रायेण आवश्यकपदाभिधेयं शास्त्रं, आघ० गुरोः सकाशादागृहीतम्, पन्न० सामान्यतो विनेयेभ्यः कथितम्, परू० तेभ्य एव सूत्रार्थकथनतः, 'दंसिअं' प्रत्युपेक्षणादिक्रियादर्शनतः, इय क्रिया एभिरक्षरैरत्रोपात्ता इत्थं च क्रियते इत्येवं विनेयेभ्यः प्रक-टितमिति भावः, निदं० कथञ्चिदगृह्णतः परयाऽनुकम्पया निश्चयेन पुनः पुनः दर्शितं, उवदं० सकलनययुक्तिभिः, अत्रातीतपर्या-यानुवृत्त्यभ्युपगमपरनयाऽनुवृत्त्याऽतीतमावश्यककारणत्वपर्यायमपेक्ष्य द्रव्यावश्यकम् शय्यादिगतं तच्छरीरं स्यात्। यत्रत्रार्थं कश्चिद् दृष्टान्तः स्यादिति विकल्प्य पृच्छति–यथा कोऽत्र दृष्टान्तः? इति पृष्टे सत्याह–यथा अयं मधुकुम्भ आसीदित्यादि, एत-दुक्तं भवति–यथा मधुनि घृते वा प्रक्षिप्यापनीते तदाधारपर्यायेऽतिक्रान्तेऽप्ययं मधुकुम्भोऽयं च घृतकुम्भ इति व्यपदेशो लोके प्रवर्तते, तथाऽऽवश्यककारणत्वपर्यायेऽतिक्रान्तेऽप्यतीतपर्यायानुवृत्त्या द्रव्यावश्यकमिदमुच्यते इति भावः ?। "से किं तं भ-वियसरीरदव्वावस्सयं? २ जे जीवे जोणीजम्मणनिक्खंते इमेणं चेव आत्तएणं सरीरसमुस्सएणं जिणोवइट्ठेणं भावेणं आवस्स-ए त्ति पयं सेय काले सिक्खिस्सइ न ताव सिक्खइ, जहा को दिट्ठंतो? अयं घयकुंभे भविस्सइ अयं महुकुंभे भविस्सइ, से तं भवियसरीरदव्वावस्सयं २। से किं तं जाणगसरीरभवियसरीरवइरित्तं दव्वावस्सयं? २ तिविहं पं० तं० लोइयं १ कुप्पावय-णियं २ लोउत्तरियं ३। से किं त लोइयं दव्वावस्सयं? २ जे इमे राईसरतलवरमाडंवियकोडुंवियइब्भसेट्ठिसेणावइसत्थवाह-प्पभिइओ कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए सुविमलाए फुल्लुप्पलकमलकोमलुम्मिलियंमि अहपंडुरे पहाए रत्तासोगप्पगासकिं-सुयसुयमुहगुंजद्धरागसरिसे कमलागरनलिणिसंडबोहए उट्ठियंमि सूरे सहस्सरस्सिंमि दिणयरे तेयसा जलते मुहधोयणदंतपक्खा-लणफणिहसिद्धत्थयहरियालियाअद्दागधूवपुप्फमल्लगंधतंबोलवत्थमाइयाइं दव्वावस्सयाइं करेन्ति, २ तओ पच्छा रायकुलं वा देवकुलं

वा सभे वा पवे वा आरामे वा उज्जाणे वा गच्छंति, से तं लोइयं दव्वावस्सयं (अनुयोगद्वारे)।" फणिहः—कङ्कतकस्तं मस्तकादौ
व्यापारयन्ति, सिद्धार्थ—सर्षपाः, हरितालिका—दूर्वा एतद् द्वयं मङ्गलार्थं शिरसि प्रक्षिपन्ति, 'मवाग' त्ति आदर्शे मुखादि निरी-
क्षन्ते, शेषं सुगमम् ॥ २ ॥ "से किं तं कुप्पावयणियं दव्वावस्सयं? २ जे इमे चरगचीरियचम्मखंडियभिक्खोण्डपंडुरंगगोयमगो-
व्वइयगिहिधम्मधम्मचिंतगअविरुद्धविरुद्धवुड्ढसावयपभिइओ पासंडत्था कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते इंदस्स
वा खंदस्स वा रुद्दस्स वा सिवस्स वा वेसमणस्स वा देवस्स वा नागस्स वा जक्खस्स वा भूयस्स वा मुगुंदस्स वा अज्जाए वा
दुग्गाए वा कोट्टकिरियाए वा उवलेवणसम्मज्जणावरिसणधूवपुप्फगंधमल्लाइयाइं दव्वावस्सयाइं करेन्ति, से तं कुप्पावयणियं दव्वाव-
स्सयं (अनुयोगद्वारे)।" धाटिभाइका सन्तो ये भिक्षां चरन्ति ते चरकाः अथवा ये भुञ्जाना चरन्ति ते चरकाः, रथ्यापतितचीवरप-
रिधानाः चीरिकाः, चर्मपरिधानाश्चर्मखण्डिकाः, ये भिक्षामेव भुञ्जते न तु स्वपरिगृहीतगोदुग्धादिकं ते भिक्षोण्डाः, भस्मोद्धूलितगात्राः
पाण्डुरङ्गाः, गौतमाः—लघ्वो वृषभस्तेन प्रवीनपादपतनादिविचित्रशिक्षणेन जनचित्ताक्षेपवशेन भिक्षामटन्ति ये ते गौतमाः,
गोचर्यानुकारिणो गोव्रतिकास्ते हि वयमपि तिर्यक्षु वसाम इति भावनां भावयन्तो गोभिर्निर्गच्छन्तीभिर्निर्गच्छन्ति स्थिता-
भिस्तिष्ठन्ति भक्षयन्तीभिश्चरन्ति भुञ्जानाभिश्चरन्ति तृणपत्रपुष्पफलादि भुञ्जते, गृहस्थधर्म एव श्रेयानित्यभिधाय तद्योक्त-
धर्मिणो गृहिधर्माः, याज्ञवल्क्यप्रभृतिऋषिप्रणीतधर्मसंहिताश्चिन्तयन्ति तामेव व्यवहरन्ति ते धर्मचिन्तकाः, देवतादि-
गौतमातापितृतिर्यगादीनामविरोधेन विनयकारित्वादविरुद्धा—वैनयिकाः, पुण्यपापपरलोकाद्यनभ्युपगमपरा अक्रियावादिनो
विरुद्धा, सर्वपाखण्डिभिः सह विरुद्धचारित्वात् वृद्धाः—तापसाः, श्रावकाः—ब्राह्मणाः अथवा भरतादिकाले श्रावकास्त एव पश्चा

पश्चाद्ब्राह्मणत्वभावात्, सिवः-व्यन्तरविशेषः, आर्या-प्रशान्तरूपा, दुर्गा-सैव महिषारूढा, तत्कुट्टनपरा कोट्टक्रिया, अत्रोपचारादिन्द्रादिशब्देन तदायतनमप्युच्यते, उ० छगणादिना सं० दण्डपुञ्छनादिना आवर्षणं गन्धोदकादिना शेषं स्पष्टम् २। "से किं तं लोगुत्तरियं दव्वावस्सयं? २ जे इमे समणगुणमुक्कजोगी छक्कायणिरणुकंपा हया इव उद्दामा गया इव निरंकुसा घट्ठा मट्ठा तुप्पोट्ठा पंडुरपडपाउरणा जिणाणं अणाणाए सच्छंदं विहरिऊण उभओ कालमावस्सगस्स उवट्ठंति, से तं लोगुत्तरियं दव्वावस्सयं। से तं जाणगसरीरभवियसरीरवइरित्तं दव्वावस्सयं। से तं नोआगमओ दव्वावस्सयं। से तं दव्वावस्सयं।" गजा इव-दुष्टद्विरदा इव निरंकुशा-गुर्वाज्ञाव्यतिक्रमचारिण इत्यर्थः, 'घट्ठ' त्ति येषां जङ्घे श्लक्ष्णीकरणार्थं फेनादिना घृष्टे भवतस्तेऽवयवावयविनोरभेदोपचारात् घृष्टाः, तथा 'मट्ठ' त्ति तैलोदकादिना येषां केशाः शरीरं वा मृष्टं तथैव मृष्टाः, 'तुप्पोट्ठ' त्ति तुप्पाः-म्रक्षिता मदनेन वा वेष्टिताः शीतरक्षादिनिमित्तमोष्ठा येषां ते तुप्रोष्ठाः, तथा मलपरीषहसहिष्णुतादूरीकृतत्वात् पाण्डुरो-धौतः पटः-प्रावरणं येषां ते तथा, उभयकालं प्रतिक्रमणायोपतिष्ठन्ते ३। "से किं तं भावावस्सयं? २ दुविहं पं० तं० आगमतो य नोआगमओ य। से किं तं आगमओ भावावस्सयं? २ जाणए उवउत्ते, से तं आगमओ भावावस्सयं।" 'जाणए उवउत्ते' त्ति ज्ञायक उपयुक्तः आगमतो भावावश्यकं इदमुक्तं भवति-आवश्यकपदार्थज्ञस्तज्जनितसंवेगविशुद्ध्यमानपरिणामस्तत्रैवोपयुक्तः साध्वादिरागमतो भावावश्यकम्। "से किं तं नोआगमओ भावावस्सयं? २ तिविहं पं० तं० लोइयं १ कुप्पावयणियं २ लोउत्तरियं ३। से किं तं लोइयं भावावस्सयं? २ पुव्वण्हे भारहं अवरण्हे रामायणं, से तं लोइयं भावावस्सयं १। से किं तं कुप्पावयणियं भावावस्सयं? २

जे इमे चरगचीरियमाइपासंडत्था इज्जंजलिहोमजपोंदुरुक्कनमोक्कारमाइयाइं भावावस्सयाइं करेन्ति, से तं कुप्पावयणियं भावावस्सयं।" यजनमिज्या—पूजा गायत्र्यादिपाठपूर्वकं विधिना सन्ध्यार्चनमित्यर्थः, 'उंदुरुक्कं' देवतादिपुरतो वृषभगर्जितादिकरणमित्यर्थः, नमस्कारो—नमो भगवते दिवसनाथायेत्यादिकः २। "से किं तं लोउत्तरियं भावावस्सयं? २ जण्णं इमे समणे वा समणी वा सावए वा साविया वा तच्चित्ते तम्मणे तल्लेसे तदज्झवसिए तत्तिव्वज्झवसाणे तदट्ठोवउत्ते तदप्पियकरणे तब्भावणाभाविए अण्णत्थ कत्थइ मणं अकुव्वमाणे उभओ कालं आवस्सयं करेन्ति, से तं लोगुत्तरियं भावावस्सयं। से तं नोआगमओ भावावस्सयं। से तं भावावस्सयं।" 'समणो' त्ति श्राम्यतीति श्रमणः—साधुः १, श्रमणी—साध्वी २, शृणोति साधुसमीपे जिनप्रणीतां सामाचारीमिति श्रावकः—श्रमणोपासकः ३, श्राविका—श्रमणोपासिका, वा शब्दाः समुच्चयार्थाः, तस्मिन्नेवावश्यके चित्तं सामान्योपयोगरूपं यस्येति स तच्चित्तः, तस्मिन्नेव मनोविशेषोपयोगरूपं यस्य स तन्मनाः, तत्रैव लेश्या शुभपरिणामरूपा यस्येति स तल्लेश्यः, तस्मिन्नेवावश्यके अध्यवसितं क्रियासम्पादनविषयमस्येति तदध्यवसितः, तीव्राध्यवसानस्तस्मिन्नेवावश्यके तीव्रं प्रारम्भकालादारभ्य प्रतिक्षणं प्रकर्षयायिप्रयत्नविशेषलक्षणं अध्यवसानं यस्य स तथा, तदर्थोपयुक्तस्तस्यावश्यकस्यार्थे तदर्थे तस्मिन्नुपयुक्तस्तदर्थोपयुक्तः, तथा तदर्पितकरणः करणानि—तत्साधकतमानि देहरजोहरणमुखवस्त्रिकादीनि तस्मिन्नावश्यके यथोचितव्यापारनियोगेनार्पितानि—नियुक्तानि येन स तथा सम्यग् यथास्थानन्यस्तोपकरण इत्यर्थः, तद्भावनाभावितस्तस्यावश्यकस्य भावना तदनुष्ठानरूपा तया भावितः, एतदेवं यथोक्तप्रकारेण मनस्तदन्यनिरासतोऽन्यत्र क्वचिन्मनोऽकुर्वन्नुपयुक्तमनस्त्वा-

अथवा ' जायमजायाहारे ' त्ति यात्रामात्राहारः यात्रायै मात्रयाहारो यस्यासौ यात्रामात्राहारः आर्षत्वाच्चेत्थं सिद्धिः, तत्र यात्रा–संयमस्वाध्यायादिरूपा मात्रा तु–तदर्थमेव पुरुषस्त्रीषण्डानां क्रमेण द्वात्रिंशदष्टाविंशतिचतुर्विंशतिकवलप्रमाणाहारमध्यादेक-द्वित्र्यादिकवलेनाहारग्रहणमिति । कवलप्रमाणं कुक्कुट्यण्डकमानेन तथाहि–इह कुक्कुटी द्विधा, द्रव्यभावभेदेन, द्रव्यकुक्कुटी द्विधा, उदरकुक्कुटी १ गलकुक्कुटी (च) २, तत्र साधोरुदरं यावन्मात्रेणाहारेण न न्यूनं नाप्यधिकं स आहारः उदरकुक्कुटी, उदरपूरक आहारः कुक्कुटीव उदरकुक्कुटीति मध्यमपदलोपिसमासाश्रयणात् तस्य द्वात्रिंशत्तमो भागोऽण्डकं तत्प्रमाणं कवलस्य १, गले कुक्कुटीव गलकुक्कुटी तस्या अन्तरालमण्डकं अयं भावः अविकृताऽऽस्यस्य पुंसो गलान्तराले यः कवलोऽविलग्नः प्रविशति, तत्प्रमाणं कवलस्य २ अथवा शरीरमेव कुक्कुटी तन्मुखमण्डकं तत्राक्षिकपोलभ्रुवां विकृतिमनापाद्य यः कवलो मुखे प्रविशति, तत्प्रमाणं कवलस्य अथवा कुक्कुटी पक्षिणी तस्या अण्डकं तत्प्रमाणं कवलस्य १। भावकुक्कुटी तु येनाहारेण भुक्तेन न न्यूनं नाप्यत्याघ्रातं स्यादुदरं धृतिं च समुद्वहति ज्ञानदर्शनचारित्राणां च वृद्धिरुपजायते, तावत्प्रमाण आहारो भावकुक्कुटी, अत्र भावस्य प्राधान्यविवक्षणादेष प्राग्द्रव्यकुक्कुट्यप्युक्तः इह भावकुक्कुटी उक्तः, तस्य द्वात्रिंशत्तमो भागोऽण्डकं तत्प्रमाणं कवलस्येति २ पिण्डनिर्युक्तिवृत्तिप्रान्ते तथा भगवती सप्तमशतप्रथमोद्देशकवृत्तावपि यथा 'कुक्कुडिअंडगपमाणमेत्ताणं' ति कुक्कुट्यण्डकस्य यत्प्रमाणं मानं तन्मात्रापरिमाणं मानं येषां ते तथा अथवा कुटीव–कुटीरकमिव जीवस्याश्रयत्वात् कुटी–शरीरं कुत्सिता अशुचिप्रायत्वात् कुटी कुक्कुटी तस्या अण्डकमिवाण्डकमुदरपूरकत्वादाहारः कुक्कुट्यण्डकं तस्य प्रमाणतो मात्रा द्वात्रिंशद्रूपा येषां ते कुक्कुट्यण्डकप्रमाणमात्राः अतस्तेषां अयमभिप्रायो–यावान् यस्य पुरुषस्याहारस्तस्य द्वात्रिंशत्तमो भागस्तत्पुरुषा-

नयामा माणशपम कण्ठगतमाणशेपः, घस्मिभपि मरणान्वकष्टेऽपीत्यर्थः, ते बहुतरनिर्जराभाजो दोषाभावश्चन्वश्च भवन्तीति शेषः। पञ्चार्थ्यपि गाथाछन्दांसि ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ अथ शिष्यस्वरूपप्रतिपादनद्वारेण गच्छस्वरूपमेव प्रतिपादयन्नाह—

गुरुणा कज्जमकज्जे खरकक्कसदुट्ठनिट्ठुरगिराए। भणिए तहत्ति सीसा भणंति त गोयमा गच्छ ॥ ५६ ॥

व्याख्या—गुरुणा—आचार्येण कार्ये च अकार्ये च कार्याकार्ये तस्मिन्, मकारोऽलाक्षणिकः, खरकर्कशदुष्टनिष्ठुरगिरा-अत्यर्थनिष्ठुरतरवाण्या भणिते—प्रतिनिवृत्त्यर्थं कथिते सति ' तह त्ति ' तथेति—यथया यूयं वदथ तथैवेति यत्र गच्छे शिष्याः-विनेयाः भणन्ति—प्रतिपद्यन्ते इत्यर्थः, तं गच्छं हे गौतम ! घण्टालालान्यायेन भणन्तीति क्रियाया अत्रापि संबन्धात् भणन्ति-प्रतिपादयन्ति तीर्थंकरगणधरादय इति शेषः। गाथाछन्दः ॥ ५६ ॥ अथ गच्छस्वरूपाधिकारादेवेदमाह—

दूरुज्झियपत्ताइसुममत्तए निप्पिहे सरीरे वि। जायमजायाहारे बायालीसेसणाकुसले ॥ ५७ ॥

व्याख्या—' दूरुज्झियपत्ताइसुममत्तए ' त्ति दूरत उज्झितं—त्यक्तं पात्रादिषु ममत्वं येन स दूरोज्झितपात्रादिममत्वः सूत्रे त्वार्षत्वात्क्तप्रत्ययः अथवा दूरत उज्झितं पात्रादिषु सु—अतिशयेन ममत्वं येन स दूरोज्झितपात्रादिसुममत्वः तथा निःस्पृह—इच्छारहितः मेघकुमारादिवत्, क्व शरीरेऽपि—स्ववपुष्यपि किं पुनरन्यत्र तथा ' जायमजायाहारो ' त्ति मकारस्यालाक्षणिकत्वात्, जातः—संयमोऽजातश्च—असम्पन्न आहारो यस्यासौ जाताजाताहारः क्वचित्प्राप्ताहारः क्वचिदप्राप्ताहार इत्यर्थः। तत्र शुद्धमध्ये जाताहारः, अशुद्धेऽप्राप्ते वा मध्येऽजाताहारः, यतः—" अलब्धे तपसो वृद्धिर्लब्धे देहस्य धारणे " त्ति

पेशया द्रव्य इत्येव करस्मानयाश्रित्य प्रसिद्धकवलचतुरष्टाद्यादिमानाहारस्यापि पुरुषस्य दार्मिकता कवलैः प्रमाणप्राप्तवोप-
यथा स्यात् यदि स्वभोजनस्यार्द्ध मुक्तवतः प्रमाणप्राप्तत्वमुपपद्यते, अयमन्याक्यानं तु आयिकपात्रापेक्षयाऽवगन्तव्यमिति ।
अथवा ' नाप्पमाणाहारे ' त्ति मकारस्यालाक्षणिकत्वात् आलयमाणाहार' आवश्यकपारिष्ठापनिकानिर्युक्त्युक्तसाधाआलारव्य-
पारिष्ठापनिकाविधिम इत्यर्थः । तत्र नानाभावस्वरूपं यथा " आहारम्मि उ जा सा, सा दुविहा होइ आणुपुव्वीए । आया चेव
सुविहिया, नायव्वा तह अणायए य ॥ १ ॥ आहाकम्मे अ तहा, लोहविसे आभिओगिए गहिए । एएण होइ जाया, वोच्छं
से विहीए वोसिरणं ॥ २ ॥ " आधाकर्मणि च तथा लोभात् गृहीते विपक्वे गृहीते भक्तिकादिविषयया मते आभियोगिके वशी
करणादिमयादिसंस्कृते चेतोऽन्यथात्वादिक्रियो भावे सति एतेनाधाकर्मादिदोषेण जाता स्यात् ' से ' तस्या विधिना व्युत्सर्जनं
अमुष्कीर्णादि स्पज्यते इति त्रिरुच्चरेत् १) ' आयरिए अ गिलाणे, पाहुणए दुल्लहे सहस्सलाभे । एसा उ खलु अजाया, वोच्छं
से विहीए वोसिरणं ॥ ४ ॥ ' आचार्यार्थे तथा दुर्लभे विशिष्टे द्रव्ये सति सहसा च लाभे भावे सति इत्यादिरुक्तोऽधिकरणे स्यात्,
एषाऽजातापारिष्ठापनिका ४ । ' एगंतमणावाए, अचित्ते थंडिले गुरुवाडे । आलोए तिन्नि पुंजा, तिट्ठाणं सावणं कुज्जा ॥ ५ ॥ '
आलोके-प्रकाशे गुरुदाहारस्य त्रीन् पुञ्जान् कुर्यात्, आधाकर्मादिविमुक्तगुणदुष्टे एकं उपरागदुष्टे तु द्वौ इति विशेषः, पूर्वमभिः
श्रावणं च कुर्यात्, एतद्धपकरणविषयेऽपि जाताजाते पारिष्ठापनिके ज्ञेये इति । तथा द्विपञ्चादिकवेषणाक्ष्यकः—द्विपञ्चादिकवेषणा
दोषवर्जनेनाहार उपलक्षणमत्वम् पञ्चमासिष्याद्योषवर्जनमनुष्ठेयत्वर्थः । एवंविधो गच्छवासी यतिः स्यादिति ज्ञेयः —